

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Tracé à l'encre par le Capit. Nattier, ce 20 août 1802.

12/12

Anna Opus J. N. Kurindin.

21/11/1871

38

Mecklenburg

1/2

~~Египет~~

~~и~~

~~История и география~~

~~Азия и Африка~~

~~Кочевники~~

~~История и география 1754 г. История~~ Эр-
нези.

НБ ОНУ имени Мечислава

SEBASTIANI CORRADI
QUESTURA,

In qua vita

CICERONIS

REFERTUR,

ET

Ab iniquis judiciis vindicatur, cum
quibusdam aliis, quæ sequens
pagina indicabit.

CUM INDICE.

Editio quarta.

LUGDUNI BATAVORUM.

Ex Officinâ CORNELII DRIEHOYSEN

MDCCLXXVII.

SEBASTIANI CORRADI
 QUÆSTURÆ
 CICERONIS
 REFERTUR

Totius rationis summa.

<p>M. T. Ciceronis vita undique collecta, & defensa. Multa è Plutarcho, ceterisque Græcis conversa. Multa comprobata. Multa confutata. Oratio Sallustii in Ciceronem confutata, & explicata. Oratio Ciceronis in Sallustium confutata, & explicata.</p>	<p>M. T. Ciceronis opera numerata, & digesta. M. T. Ciceronis filii vita. Q. T. Ciceronis fratris vita. Q. T. Ciceronis filii vita. Q. T. Ciceronis fratris liber de petitione consultatus explicatus. Eorum, qui scribunt apud Ciceronem, vitæ demonstrata.</p>
--	---

K.

PRÆFATIO
 AD
 LECTOREM.

Damus tibi Amice Lector, Quæsturam Corradi, sive insignem operum Ciceronis Clavem, quarta jam editione sed aliquantò melioribus typis quàm ante descriptam, opusculum, quod nobis unice commendaverat Vir Amplissimus in hac Academia D. Gronovius. Certè is genius, ea felicitas hujus est scriptoris, ut cum primis summisque Romani sermonis Auctoribus comparari jure meritò possit. Est enim in eò vis quædam dicendi pura, elegans,

* 2

PRÆFATIO AD LECTOREM.

gans, atque excitata, ut nec salibus suis careat oratio, nec ineptè tamen lasciviat. Ausim dicere, tam masculum, sed amenum, tam ornatum, sed castum, tam diffusum, sed benè structum hoc esse opus, ut maximè cum fructu hunc non solum legere, sed etiam ad conciliandam nobis posteritatem sequi possimus.

Hæc monere paucis volui, ne *Quæstura* tam nobilis omnino *Auspiciis* careret.

Si-

SEBASTIANI CORRADI
QUÆSTURA,
VEL
E GNATIUS
AD
SENATUM, POPULUMQUE
BONONIENSEM.

GNATIUS præceptoris mei magnum fuit ingenium, magnum optimarum artium studium, & eloquentia tanta: ut eo tempore, quo Venetiis publice docens, florebat, omnes, qui literas in Italia profitebantur, in eo genere longe multumque superaret. Quo quidem tempore nos, qui juvenes eramus, illum, cujus ætas jam senescebat, ut jam tum cessaret, imprudenter fortasse quidem, sed tamen amice monebamus, illud usurpantes:

*Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.*
Ille vero, qui vir prudentissimus esset, & opti-

A

me,

me, qui sit orbis in rebus humanis; nosset, ut in otium solitudinemque se conferre cupiebat, sic etiam sæpe tentavit, sed, quod cupiebat, à Senatu Veneto, qui juventutem talis & tanti viri consuetudine, fructuque privari nolebat, id nunquam, nisi senex admodum, potuit impetrare. Quapropter ultimis annis, ut audimus, ita frugebat, ut, qui tunc eum sic jam deflorescentem cognoverunt, existimaverint illum virum non satis eruditum fuisse. Quin his proximis annis, ut nobis refertur, non defuerunt: qui virum talem senem, si Diis placet, indotum vocare non dubitarint. Quos quidem nos homines, qui, quo doctiores ipsi videantur, alios indoctos appellant, quamvis ipsius scriptis, quæ jam multà leguntur, facile refutare possemus: quia tamen ille multo melius, ut Ser. Galba, ut Q. Hortensius, ut alii, dixit, quam scripsit, facilius eos testibus, qui sunt adhuc innumerabiles, confutari posse, si res poscat, arbitramur. Nos certe, quod omnes, qui tunc Venetiis erant, audire potuerunt, affirmare non dubitamus: illum, quum Pontificis olim legatus orationi, quam memoriter jam penè totam dixerat, intervenisset, illud idem, quod pronunciarat, diversis verbis à principio repetitum multo melius elegantiusque dixisse. Quare, quum descendisset, sic nos illi diximus: Tu vito posthac nihil unquam scribito. Meminimus item Romulum Amasæum, qui tunc inter eloquentes principem locum tenebat, ita quum forte nobiscum quasi peregrinus, nec ab eo, qui penè cæcus erat, visus ad audiendum venisset, exclamare:

Dii

Dii magni salicippium desertum.

Fortunius vero Spyra vir optimus, & homo doctissimus Egnatii rerum cognitionem solebat optare: quem rerum thesaurum frequenter appellabat. Habuit enim vir ille, quod de L. Lucullo dicitur, divinam quandam memoriam rerum: quas quidem res penè omnes ut legerat, vel audiverat, sic iis, qui scire volebant, memoriter, jactandeque narrabat. Res vero tam multas ille legerat, vel audiverat, ut omnium maxime studiosus, atque etiam planè curiosus fuit, ut de omni re, quæcunque in disceptationem, questionemque vocaretur, copiosissime, tanquam Gorgias, posset, & soleret etiam sæpe disputare. Nam de jure civili caute, de totius orbis, & cœli regionibus, ac gentium moribus perite, de poetica divinitus, de philosophia sapienter, atque de religione pie respondebat. Quod si quis eum, ut de rebus ad historiam, vel ad Rhetoricam pertinentibus loqueretur, rogasset, id ille sic libenter, sic humaniter, sic ornate, sic copiose faciebat, ut vere *Lydus*, quod ajunt, *in campum* videretur esse *provocatus*. Quare, præter studiosos adolescentem, quorum maxima frequentia semper Egnatii janua, & vestibulum frequentari solebant, multi nobilissimi & optimi senatores, ut magnis de rebus deliberarent, ad eum penè quotidie veniebant ita, ut ejus domus oraculum totius civitatis vere posset appellari. Nos certe, quum Venetiis essemus, ut ea, quæ domi vel in porticu inambulans, vel in hemicyclo sedens, Socratico more disputabat, audiremus, sic ad eum serè quotidie ve-

A 2

nie-

niebamus, ut, quoad possemus, & liceret, ab
 eius latere nunquam penè discederemus. Quin
 in patriam nos, ut publice literas Græcas, &
 Latinas profiteremur S. C. revocati, Venetias
 sæpe revertebamur, ut eum virum, quem sem-
 per loco parentis coluimus, interdum saltem,
 quum, ut ante, quotidie non liceret, viderem-
 us. Superioribus igitur annis ea causa Vene-
 tias profectus, illum Joannemque Pierium Va-
 lerianum, quum Consules etiam tunc essent, &
 de Rep. cujus ærarium videbant exhaustum, lo-
 querentur, conveni: qui me quum vidissent,
 benigneque, & comiter, ut ante solebant, ex-
 cepissent, quum salvum venisse gavisi sunt,
 tum divinitus esse factum crediderunt, ut is, qui
 Quæstor esset, eo potissimum tempore, quo de
 Resp. rationibus ipsi commentabantur, adveni-
 ret. Itaque me rogare, vel potius urgere cœpe-
 runt, ut Quæsturæ rationem, quam prius in-
 choassem, aliquando tandem totam referrem.
 Ego vero, qui paratus eò veneram, quamvis à
 principio cum viris doctis, & facetis jocans,
 dissimulassem, rationem tamen, ut ipsi vole-
 bant, totam quum retuli, tum verbis etiam to-
 tidem, quot relata fuit, describendam curavi:
 domumque reversus inde sermonem, quem nunc
 ad vos mitto, confeci. Nec sum veritus, ne
 quis diceret: hæc res indignas esse, quæ dia-
 logo comprehendantur: quum rationes hujus-
 modi nemo solus unquam soleat, aut etiam
 possit referre: & satis constat, nihil esse, de quo
 frequentius inter homines omnis generis, æta-
 tum, ordinum non disputetur modo, sed etiam
 pla-

planè contendatur. Quod si dialogus, ut Græ-
 ci dicunt, vel de Philosophia, vel de Rep. ferè
 semper habetur, & de rebus hæc disputando
 quærit: hic noster quum de magnorum virorum
 moribus, & vita, tum de numis, quibus Resp.
 servari solet, habetur, & de rebus hæc dispu-
 tando, vel potius exigendo quærit ita, ut vel
 ob id Quæstura dicatur. Personarum vero ratio
 sic habetur: ut, quamvis etiam sæpe jocentur,
 ut fieri solet, dignitatem tamen non minus jo-
 cando, quam dicendo conservent. Quin ita
 graviter interdum dicunt, ut ego verear, ne
 quis hoc ipsum non esse dialogi calumnietur:
 nisi, qui loquuntur, eos, ut non sint, Quæsto-
 res tamen, & Consules vocari: nec Consules
 modo, sed etiam Reges & Deos in dialogis lo-
 qui, recordetur. Jam, si quis, quod interdum
 contra tenuiter, & summissè loquantur, accu-
 set: ille primum sciat, eos, qui possint utrun-
 que præstare, laudari: deinde, qui doceant,
 omnes ita loqui solere: postremo, qui tam mul-
 ta convertant, tam multa mutuentur, tam mul-
 ta congerant, eos, quamvis contentur, non pos-
 se tamen unum dicendi genus semper, & ubi-
 que servare. Sed vos, qui de rebus magnis sole-
 tis, de nostris etiam, qualescunque sint, pote-
 ritis, quum voletis, vel legentes, vel audientes,
 judicare.

EGNATIUS. Tuo quidem more facis
 Corrade, nos quum visis, & amas: sed vereor,
 ne tuo quoque more jam facias, ut nescio quid
 in te patiaris desiderari. CORRADUS. Ego
 vero facile patior, aliquid in me desiderari. At-
 que

que utinam quidem aliquid, & unum, non etiam multa desiderentur. EGN. Nos, ut nunc est, unum tantum desideramus. COR. Quidnam tandem? EGN. Majorem fidem. COR. In eone homine, quem Regienses Accensi juvenes academici fidelem cognomento vocent? EGN. Fieri potest, ut illi te fidelem sint experti: nos certe quum fidem tuam requirimus, tum vero interdum tibi subiraſcimur: qui, quæ nobis olim non voce modo, sed scriptis etiam pollicitus es, ea nondum præstitisti. COR. Quæ? EGN. Te primo quoque tempore totam Quæsturæ tuæ rationem relaturum. COR. Jam me salvum salvo officio, & fide venisse potestis gaudere. EGN. An huc venisti, ut eam referres? COR. Quid eam referam, quam me relaturum nunquam promisi? EGN. Quando sic præcise, & penè impudenter negas, tecum tabulis obſignatis agemus, & te tuis scriptis convincemus. Hic tuam Quæsturam lege. COR. Operam dabo, ut reliquum quod sit, primo quoque tempore referam. EGN. Quid hic polliceris? COR. Operam me daturum. EGN. Quasi tu dicās, fidem te servasse, modo rei cuius operam dederis. Ut, Pieri, qui solvendo non sunt, ad omnes captiones confugiunt? COR. Ego vero & solvendo sum, si quid debeo, nec ullas quæro captiones: sed tu mea verba multo aliter, atque vel olim scripta sunt, vel nunc dicuntur, interpretaris. EGN. Quin igitur ea tu nunc explicas? COR. Pollicitus, inquam, sum, me, quum primum possem, curaturam, ut reliquum quod esset ratio-

nis,

nis, non totam rationem referrem. EGN. At tu ne id quidem curasti. COR. Atqui ne potui quidem. Nam quum ex amicorum literis cognovissem, fore, qui mihi vel accusatorem ponerent, vel accusarent ipsi, non putavi mihi faciendum, ut prius reliquum quod esset, referrem, quàm de parte relata fuisset judicatum. PIERIUS. Quis ea de re sententiam ferre poterat, qua de Consulibus nondum statuisſent? COR. Nemo vere: sed ego tamen, tanquàm Apelles, abservabam, quid homines ea de parte judicarent. PIER. Sutorne aliquis supra crepidam judicavit? COR. Fortasse multi, ut sunt homines ad vituperandum, quam ad laudandum, propensiores: sed ego de nemine audivi, nisi de Joanne Baptista Goineo vicino tuo, Pieri, juvene erudito, & ad dicendum parato: qui nihil in Venere, ut par est credere, quum invenisſet, quod carperet, sandalii tamen crepitem reprehendit. Nam quum de Quæstura ipsa ne verbum quidem fecisſet, calumniatus est, me nescioquid paulo iniquius de Romulo Amaseo scripsisse: quem virtum, ne sim, nisi ita colo, & observo, ut uni Pompilio filio, præterea nemini concedam, quod & ipse agnoscat, nec jam Goineus ignorat: qui postquàm vere cognovit, me alium esse, atque ipse sibi sinxerat, nihil habuit antiquius, quàm ut meam sibi gratiam per communes amicos conciliaret. Itaque nunc mihi est, ut qui maxime, charus. EGN. Jam satis de accusatore, vel eo, qui voluerit Mommum imitari, audivimus: Sed tu nullum nobis adhuc laudatorem nominasti. PIER. Nullum

A 4

qui-

quidem ille laudatorem Egnati nominavit, sed nos, quod è verbis ipsius penè sequitur, inferre possumus: nemo, præter unum, vituperavit, reliqui igitur omnes quodam modo videntur laudasse. COR. Sequatur nec ne, vos ipsi videritis: ego certe non mihi tantum tribuo, ut ita concludi velim: illud quidem certe jure meo possum affirmare mihi laudatores tam multos fuisse, ut non solum decem more Romano, sed sexcentos etiam dare potuerim. EGN. Eos vellem, dedisses. COR. Dedissem profectò, si fuisset opus, sed quum jam nulli essent accusatores, cur ego laudatores darem? EGN. Da nunc aliquos saltem, ut nos aliorum judicia, & testimonia habentes, facilius de re tua statuere possimus. COR. Nec vos, qui prudentissimi estis, quique optime de aliis judicatis, aliorum judicio egetis: nec nos de nobis loqui libenter solemus, ne nos ipsi, quod turpissimum est, laudare videamur. EGN. Imo & nos, & omnes, qui de re aliqua recte volunt discernere, aliorum sæpe judicio egent: nec tute, aliorum opiniones de rebus tuis referens, laudabis. COR. Lazarus igitur Bonamicus vir optimus, & homo doctissimus nos vel de Quæstura, quum vidisset nunquam, dignos judicavit, quos in Ithiam primum, deinde in Sarnatiam ad docendum publice mitteret. EGN. Ego sanè quidem recordor, Justinopolitanos oratores ad me adiisse, ut ego te ad eam rem cohortarer: & Martinum Cromerum Sarnatam sæpe literas ad te Patavio dedisse, quibus te rogabat, ut Quæsturam ad Regem suum in Sarnatiam mitteres,

& te ipse eodem postea conferres: quum ego tibi autor fui, ut tu Italus in Italia maneres. COR. Morem tibi gessi & quidem ita, ut neque Cromerus ipse, neque Regis legatus, modo non montes auri pollicentes, unquam me de sententia movere potuerint, & si Venetias venerunt illi, & omnem, quod ajunt, moverunt lapidem, ut me etiam moverent. EGN. Id ego recenti re audivi. COR. Non audisti, opinor, eodem tempore Magnum Gruberum virum in literis nomine, te re magnum, & duos nobilissimos adolescentes Germanos Venetias venisse, ut tuum Quæstorem viderent: utque ab eo scriptum aliquod auferrent, quo apud suos testari possent, Quæsturam sibi ab autore donatam fuisse. EGN. Præclarum Quæsturæ probatæ testimonium, si vera dicis. COR. Aderant testes non pauci, quos, si voletis, producam. EGN. Tibi jam credimus. COR. Hoc magis credetis. PIER. Qui libellus iste? COR. Quem Joannes Opporinus, nisi fallor, ex eorum libris, qui aliquid in Ciceronis epistolas ad Atticum scripserant, confecit. EGN. Quid in eo de tua Quæstura scriptum? COR. Alia multa, sed unum illud audiatis velim. EGN. Recita. COR. Quòd autem tibus viris nupsit Tullia, vide Sebastianum Corradum in Quæstura sua doctissimis id quoque, ut alia omnia, argumentis probantem. EGN. Itane scriptum? COR. Vide. EGN. Non ille modo, quisquis est, Quæsturam probat tuam, sed pedem etiam in nostro choro ponit. COR. Recte facit, quando vos minus saltatis. EGN. Sal-

tenus profecto, si tu ressem ductes. COR. Id ego veto jampudem fecissem, nisi, qui cantarent, fuissent expectandi. EGN. At jam, ut video, multi sunt anni, quum cantarunt illi. COR. Cantarunt aliqui, sed multis opus erat, qui simul cantarent. PIER. Atqui jam multi simul etiam, nec obscure cantarunt: ut ille te Corrade cantus & multum delectare, & prorsus ad saltandum potuerit excitare. COR. Sic igitur excitavit, ut cupiam saltare: certe delectavit non aliter, atque Themistoclem vox ejus, à quo virtutem suam optime prædicari audiebat: sed non plus tamen oblectavit, quam Marri Nizolii doctæ, & accurate scriptæ literæ: quam Scipionis Blanchinii prædicatio: quam M. Antonii Flaminii, Romuli Amasæi, Achilles Bochii, Fortunii Spyræ, Bernardi Feliciani, Martialis Rotæ, & Jovitæ Rapiçii summorum hominum cohortationes: quam Petri Bembi viri clarissimi familiaris approbatio, & commendatio Quæsturæ: quam denique judicium Francisci Sabini tunc in literis vere Floridi: qui quum omnium penè, qui aliquid nostra, vel patrum memoria scripserunt, errores, quasi Timæum imitatus, collegisset, à Ruberto Saliceto Bononiæ interrogatus, an erroris aliquid in Quæstura nostra invenisset, respondit, nihil, quod valde reprehendi posset. Sed quid multa? Cives mei Regienses ita Quæsturam probarunt meam, ut me vel absentem, & penè invitum Ædilem curulem designarint. EGN. Ita invitum, Pieri, ut ad illos excusationem paravit, nec fuerit magistratum initurus, nisi ego, ut se statim

tim Regium conferret, impulissem. PIER. Quoniam consilio, Corrade, patriæ tuæ honores repudiabas? COR. Eodem, quo sacerdotium mihi à Bartholomæo Croto Regiensi poeta gravi, & nobili datum, & curationem Pontificiam ab eodem oblatam paulo ante repudiaram: ut vobiscum, & cum vestri similibus in hoc tranquillissimo portu viverem. Tu tamen Egnati non verbis solum, sed exemplo etiam tuo mihi persuasisti, ut civium voluntati obsequerer. EGN. Nec te consilii, ut audio, pœnitet. COR. Haud sanè quidem pœnitet, quum tam gratos cives sim expertus: qui nullum genus officii, & honoris non in me contulerunt: sed doleo, mihi nunquam tantum otii fuisse, ut hanc Quæsturæ rationem, quam vos tantopere petitis, possem conficere. EGN. Nunc tandem conficies. Ut enim tu dissimules, nos tamen ea causa huc te venisse credimus. COR. Credatis licet, quod lubet, ego tamen, ut dicebam, huc veni, vos ut in primis viserem: sed, si vos ita vultis, & estis otiosi, non gravabor, quicquid mecum rationis hujus attuli, jam nunc referre. EGN. Nos vero volumus, ut audis, & sumus, ut quum maxime, feriati. COR. Sed velim, rationes in provincia relictas pro latis habeatis. EGN. Sumus videlicet rerum omnium imperiti, & tibi acceptum referemus, quod tu nobis expensum non tuleris. COR. Feram. EGN. Re, an verbo? COR. Utroque. EGN. Incipe igitur numerare. COR. Incipiam, inquam, si vos rationes, quæ lege Julia sint in provincia relictæ, estis delaturi. EGN. Dese-

remus, & legem illam, quam ne tum quidem, quum lata est, à Bibulo servatam scimus, nos tamen servabimus: si tu, qui legis illius mentionem facis, eam prorsus servasti. COR. Ego scio me rationes confectas ut lex illa jubebat, apud Regienses meos deposuisse. EGN. Tantum abest, si vera dicis, ut eam servaris, ut eam mihi, quod in te fuit, sustulisse videaris, quum ea nihil minus jubeat, quàm ut quis apud quamlibet civitatem, & apud suos rationes publicas deponat. COR. Sciebam quidem eas apud duas civitates, quæ maximæ videantur, nec apud suos, ne suspiciosum sit, deponi oportere: sed mihi nulla major erat civitas, quàm Regium, & Regienses ea fide, & religione sunt præditi, ut in nullam vobis suspicionem venire debeant. EGN. Tu recte facis, quum civetuos de te tam bene meritos laudas, & nos item credimus eos esse, quibus cum in tenebris, ut ajunt, micare possimus: sed tu non nescis, quid sit personam publicam sustinere. Non enim solum nobis utilitatis publicæ consulendum, sed, quid etiam possint homines dicere, providendum: præsertim quum tot hodie sint Momi, quibus & si neminem satisfacere posse scimus, nobis tamen est opera saltem danda, quoad ejus fieri potest, ne quid illi merito possint reprehendere. An non credis fore, qui nos vel amore vel cupiditate, vel temeritate prolapsos dicant, & accusent, si rationes ita relictas probemus? Quid quod neque prædes, ut videris, pecuniæ publicæ accepisti, neque literas tuæ civitatis attulisti? COR. Ego vero & illos acce-

pi

pi, & hæc ab amplissimis viris nostræ civitatis obsignatas attuli, ne me rem tantam temere egisse censeatis. EGN. At illud dicent maledicti: ratio quidem hercle apparet, sed argentum *oixerat*. COR. Poteras à principio dicere, rem sine numis omnibus agi non posse: & ego aliud egissem. EGN. Hoc agas, necesse est. COR. Qui possum, quum vestræ manus ita sint oculatæ, ut ne credant quidem, quod vident? EGN. Nihil vident, nisi te verba tantum dare, res, & verba pollicitum. COR. Dem res quoque, nisi vos numos omnes petatis, quum paucos ego mecum nunc attulerim. EGN. Non est verisimile, te domo profectum, huc ut venires, ubi rationem tibi scires esse reddendam, & ubi multa esse non ignorares, quæ necesse est, emas, velis, nolis, paucos tecum numos attulisse. COR. Dabo, quotquot attuli: sed quid si postea rationum summa non quadrarit? EGN. Operam tu dabis, ut pares sint rationes. COR. Qui? PIER. Ego tibi dicam Corrade. In hac urbe sunt argentarii, sunt tabulæ, sunt fœneratores. COR. Quin tu recte mones. Quare vel mutatione, vel permutatione, vel fœnore, si quid fuerit reliqui, solvam, ut aliquando tandem hac molestia me liberem. Sed illud à vobis quæro, jubeatisne rationem totam referri, an, reliquum quod sit, solvi. EGN. Volumus utrunque. COR. Non putabam de relata parte mihi laborandum, quæ tot hominum doctissimorum testimoniis esset comprobata. EGN. Quid verbis opus? an non tu recordaris, inter nos ita convenisse, ut nihil prius

noa

nos de parte, quæ relata esset, statueremus, quam tu rationem totam simul retulisses? C O R. Recordor sanè quidem. E G. Refer igitur. C O R. Referte & vos vel potius reddite, quam tum dedi, pecuniam, ut totam simul, & presentem commodius solvam. P I E. Equum petit Egnati. E G. Vereor, ne, quum Venetiis nunc sit, navem potius, quam equum petat, si nos illi pecuniam, quam numeravit olim, reddamus. C O R. Quum te fraudaro semel, & profugero, tu nihil unquam postea mihi quicquam cre dito. E G N. Cavebo potius, ne semel fraudes, & profugias. Nam claudî fores iubebo. Sed extra jocum, tu pecuniam accipe tuam, & rursus totam, & præsertim simul, ut dicis, numera. C O R. Numerabo, si prius à vobis cavero, amplius eò nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. E G N. Nos vel te presente, in tabulas publicas referemus. C O R. Cautio non spernenda, sed vereor tamen, ut adversus improbos sit firma satis. E G N. Ita firma, ut nemo possit amplius à Quæstore quicquam petere. Quod si quis improbus esse velit, nec, quod scriptum sit, probare, potest ille Consulibus, qui retulerint in tabulas publicas, non Quæstori, quem tabulæ ipsæ publicæ solvissent testentur, negotium facessere. C O R. Placet cautio, sed velim, vobis item lex illa, quam tulimus olim, nunc etiam placeat, ut numos omnis generis accipiatis: ne, quum Veneti sitis, vestro more Venetos numos semper quærat. E G N. Placet, ut etiam pro Pierio respondeam. P I E R. Placet quidem, sed volumus Corrade, ut aliam, atque olim secutus es, ordi-

ordinem adhibeas. C O R. Verbum Consulibus agnosco: sed tamen id, quod mihi nunc imperas, egomet ipse mecum cogitabam. Scio enim tum, quum rus ad vos sine tabulis venissem, ordinem servare non potuisse, sed quicquid in solum venit, ut dicitur, retulisse. Nunc illum sequar ordinem: ut, quamvis pecunias in tota provincia exegerim, eas tamen tanquam signatas in prima provincia, & civitatibus, quæ sunt attributæ, referam. Nam primum quicquid ad Ciceronis ipsius vitam, & mores pertinet: deinde reliquorum, quorum scripta sunt in Ciceronis libros congesta, quum vitas, tum scripta ipsa, quam diligentissime, & brevissime fieri poterit, explicabo. E G N. Parturient montes. C O R. Nec tamen, opinor, minus ridiculus nascetur, sed homines, quos vel ipsa vetustas obruit, vel scriptorum negligentia modo non extinxit, renascuntur. E G N A. Erit igitur aliquis, qui possit illud usurpare:

*Ipsè ego (nam memini) Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram.*

C O R. Erit aliquis potius, cui nos dicemus: tu, qui fuisti Hippolytus, nunc idem Urbicus esto. E G N. At tu caveto, ne, si id feceris,

*Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab
umbris*

*Mortalem infernis ad limina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicina talis & artis*

Fulmine correptum stygiis deirudat in undas.

C O R. At nullum videbit pæoniis revocatum herbis, & amore Diane, sed scriptis omnes, quos diximus, ab inferis excitatos. Ut vero Ciceronem pri-

primum jam nunc ab inferis excitandum possimus agnoscere, necesse est, ut nos illum deinceps, qualis ante Quæsturam, ante Ædilitatem, ante Præturam, ante Consulatum, ante mortem fuerit, depingamus. EGN. Depinge quod libet, dum nobis aliquando tandem numos incipias numerare. COR. Accepi. EGN. Athodie dabis, non accipies. COR. Nec ego me accepturum, sed accepisse dico, atque id ipsum more Quæstorum, qui, quod in Verrina tertia legimus, rationes ita referabant. EGN. Quid igitur accepisti? COR. Hunc numum. EGN. Quid dedisti? COR. Eundem numum, de quo Plutarchus, Dion, Appianus, & alii tam multa falso retulerunt. EGN. Id posterius videbimus, tu nunc perge, ut accepisti, referre. COR. Scire prius velim, placeatne vobis hic numus. EGN. Ipsa quidem forma, ut qui maxime, placeat, sed quanti sit, ignoramus. COR. Non mirum de vobis, qui vestris tantum numis utamini: verum apud nos numis omnibus præferatur. EGN. Ubi signatus? COR. Arpini tribus literis. EGN. Quibus? COR. M. T. C. EGN. Ogratos Arpinates, qui Marci Tullii Ciceronis non modo laudes olim prædicarunt, ut in oratione pro Plancio cognoscitur, sed adhuc etiam vel numis memoriam seruent. Quare vel hoc nomine dignus est numus, qui numis, ut tu dicis, omnibus præferatur. COR. Præferatur igitur. PIER. Jam prælatus est: tu vero perge. COR. Pergam, si prius illud dixerō, idem propemodum suminis poetis Homero, & Virgilio contigisse: nisi quod illi numi sunt

ænei,

ænei, hic aureus, & vetus, si cum Virgilio numo conferatur. Numi vero hujusemodi quo vetustiores sunt, eo magis hodie probari solent. PIER. Corradus, Egnati, quantum ex hisce verbis, quæ modo retulit, conjicio, videtur nobis veteres numos daturus. COR. Ita veteres, vix ut signa, & imagines appareant. EGN. Si Romani sunt, *navali: in ære altera signata est, altera forma biceps.* COR. Romani sunt illi sanè quidem majorem partem, & aurei ferè omnes. EGN. Non tam veteres igitur esse possunt: si quidem constat aureos numos tempore belli Punicæ secundi signatos fuisse. COR. Tam veteres certe, ut ne peritissimi quidem homines antiquitatis eos facile cognoscant. EGN. Si tu nos igitur consulas, tibi consilium demus, ut eos ne proferas. Nos enim non sumus tam stulti, ut numos accepturi simus, quos nemo cognoscat. COR. Nos faciemus, ut omnes cognoscant. EGN. Tu, videlicet eos in splendorem, ut ait Plautus, ita dabis, ut signa patefacias. COR. Non dicemus, quid facturi simus, ne fortasse videamur majora polliceri, quàm quæ præstare possimus: sed speramus tamen fore, ut vos nullum numi genus libentius accipiatis. EGN. Scimus te diu, multumque in veterum rebus esse versatum, neque id ipsum sine reprehensione. COR. Qui me tandem reprehendant? EGN. Qui suum studium in Philosophia, vel in jure civili, vel in sacris literis collocarunt. COR. Quid reprehendunt? EGN. Christianum hominem tantum temporis hisce rebus perquirendis consumere. COR. Quasi vero

pa-

parum, vel nihil omnino juvet hominem Christianum, quum quæ jactant isti, quantum satis est, norit, historias quoque, quas majores nostri profus ediscebant, nosse: aut jam convicerint ipsi, Christianos esse magis, qui terrarum orbem captionibus, litibus, & erroribus replent, ac perturbant: quàm qui historias ita legunt, ut interea tamen vere philosophentur, leges servent, & Deum colant. E G. Eane tu facis? C O R. faciam nec ne, tu unus omnium optime nosti. Eos certe, qui faciunt, imitor, ut, qui me accusant, non jam Nævium, Plautum, Ennium, sed Egnatium, Pierium, & Victorium accusent. E G N. Ut malus culpæ socios quærit? C O R. Imo laudis duces. E G N. Nisi forte interdum ut signa deseras. C O R. Quando? E G N. Quando minima quæque persequeris, in quibus duces ipsi conniveant. C O R. Nec elephantem murem, aut culicem capiunt: quanquam video interdum ne duces quidem ipsos hujus diligentie pudere: quod si tamen pudeat, alios ego duces, quos hac in parte sequar, habeo. E G N. Quos? C O R. Macrobius, Gellius, Plutarchus, Plinius, Tacitus, Suetonius, Asconius, Varronem, & hunc denique ipsum, quem mihi imitandum proposui, Ciceronem. E G N. Ipse tamen ineptias vocavit. C O R. Veritus fortasse, ne molestus, ac planè ineptus Attico videretur, à quo tam sepe de rebus hisce quærebatur, verum nemo unquam diligentius, & melius hujusmodi res est persecutus. E G N. Id ille faciebat, ut Reip. suæ prodesset, sed tu quam Reip. habes, cui prodesse velis? C O R. Eo-

rum,

rum, qui literarum studia paulo rudiores colunt. E G N. Quid his utilitatis affers? C O R. Id, ut legentes, intelligant. E G N. Nos igitur rudes, Pieri, si, quum tam multa legerimus, ea nondum intelleximus. C O R. Vos literarum studia non rudes, sed omnium doctissimi colitis, ut jam non modo scire, sed testari etiam possitis, quod olim diximus, hæc neque vobis, neque cæteris doctissimis hominibus, sed rudioribus, aut Tarentinis, ut dixit Lucilius, scribi: & mihi satis esse, si quid utilitatis hisce videat attulisse. E G. Ut scilicet intelligant, quæ fuerit Hecubæ mater, aut quid Sirenes solitæ fuerint cantare. C O R. Ego ut hæc nugas curem? E G N. Quid igitur curas? C O R. Ut alicujus verbi vim, & auctoris sententiam cognoscant. E G N. Habes exempla, quæ proferas? C O R. Multa, sed uno nunc ero contentus. Hæc sunt Ciceronis verba libro decimo tertio ad Atticum scripta. *Libri quidem exierunt.* P I E R. Quis hic dubitare potest, quin interpretandum sit, *exierunt, editi sunt?* C O R. Qui sæpius infra legerit, & animadvertent, eos libros ne Bruto quidem, cui scribebantur, tam datos fuisse. P I E R. Quo tu igitur pacto verbum illud interpretaris? C O R. *Exierunt, absoluti sunt,* ut illud Horatii, *urceus exit.* P I E R. Tu nobis hoc facile probas: sed proba item quod ad sententiam pertinet. C O R. Differam potius, &, ne prepostere agam, referenda ratione tota suis locis probabo, & quidem ita, ut sperem fore, ne dicatis amplius, nos in veterum rebus cum reprehensione versatos esse, quum tam multa hac ratione à nobis in Ciceronis

nis

nis libris, & aliorum explicata cognoscetis. E G N. Cogitat hic homo non Romanos solum, & veteres, ut pollicitus est, sed externos etiam numos date. C O R. Id vestra refert nihil, dum sint probi: quanquam sunt ii quidem omnes ferè Ciceroniani, & ita Romani: fieri tamen potest, ut externi etiam multi sint admitti: qui si in manus venerint, non credo vos propter legem latam rejecturos. E G. Bene credis, nisi fuerint rejiciendi. C O R. Spectabitis. E G. Fac tandem spectemus. C O R. Vita. E G. Libenter hunc numum, Corrade, spectamus: atque utinam quidem nobis ipsum liceat quam diutissime spectare. C O R. Animaduertas idem ferè omnes, qui semel hunc numum vident, optare. E G. Nec mirum videri debet. Est enim dignus, quem semper omnes spectent. C O R. Ea est, opinor, causa, cur, quamvis sit admodum vetus, ipse tamen magis, quam ceteri, spectatus, & tritus hominum manibus esse videatur. E G. Non videtur admodum vetus, quum signa sic appareant. C O R. In Arpinati villa non procul à Fibreno, & Liri-fluminibus est signatus anno ab V. C. sexcentesimo quadragesimo octavo C. Atilio Serrano, Q. Servilio Capione Consulibus. E G N. Quis autor? C O R. Multi, & in his ipse Cicero, qui libro secundo de legibus ita scribit. *Hanc vides villam, ut nunc quidem est, laetius edificatam patris nostri studio: qui quum esset infirma valetudine, hic ferè etatem egit in literis. Sed hoc ipso in loco, quum avus viveret, & antiquo more parva esset villa, ut illa Curjana in Sabinis, me sciro esse natum.* Deinceps &

& alia dicit, quibus omnino docet, in ea villa se natum fuisse. In Bruto vero de Consulibus ita loquitur. *His Consulibus Serviliam legem suavit Crassus, quibus nati sumus, quum ipse esset Q. Capione Consule natus, & C. Lelio.* Quæ quidem verba quum superioribus annis interpretaremur, facile, quod apparebit in commentario, quem brevi nos edituri sumus, ostendimus, ea Ciceronem dixisse, ut & quibus Consulibus esset natus ostenderet, & admoneret, penè fatum fuisse, ut L. Crassus, sub cuius persona Cicero sæpe latet, & Cicero ipse Consule nominis ejusdem, hoc est, Q. Servilio Capione, tam diverso tempore nascerentur. Idem Blondus in duodecima Italia regione de villa, & Gellius libro decimo quinto capite vigesimo octavo de Consulibus affirmant. E G N. Post Ciceronem tu nobis Atticos testes dedisti: quasi vero Gellio, & Blondo plus, quam Ciceroni sit credendum. C O R. In eo feci, nequis Ciceronem ipsum testem domesticum nimis esse calumniatur: quanquam satis constat, omnes, qui vitas vel oratorum, vel poetarum scripserunt, ex ipsorum scriptis omnia penè collegisse: ut jam nemo mirari debeat, si nos quoque de Ciceronis vita dicturi, ex ipsius scriptis eam potissimum colligemus: quum præsertim Cornelii Nepotis, Tironis, Fenestellæ, Asconii, & aliorum scripta, quibus illi Ciceronis res mandarant, desiderantur. E G N. Atea, quæ Plutarchus, & Leonardus Arretinus de Cicerone scripserunt, non desiderantur. C O R. Non desiderantur quidem, sed vereor, ne multis in rebus cæcus cæco dux fuerit. E G N. Hic, Pic-

Pieri, oculos cornicum confixit: qui, quod Plutarchus, & Leonardus Arretinus viri tales non viderunt, ipse tot post annis videat: quum quod ante pedes habet, vix videre possit. COR. Quid rides Pieri? PIER. Te lippum, vel luscum, certe parum videntem ab eo significari, qui nunquam domo *sine conspiciliis*, ut vocat Plautus, quasi Politiani Lamia egreditur. COR. Dici tamen solet, *loripidem rectus derideat*: sed ille, quicquid in me dicit, id suo jure, & nunc in suo regno dicit: Verum, si quis ex eo separatim quærat, ecquid Corradus videat, pro eo amore, quo discipulos omnes suos prosequitur, eum vel lynceum esse dicat. EGN. Dicam, si verum sit. COR. Hac in re dicas licet: quando verum est, ea nos, in quibus quasi tenebris Plutarchus, & Leonardus Arretinus offenderunt, vidisse. EGN. Dicam, quum ego quoque videro. COR. Oportebit in Æsculapii prius incubare. EGN. Est hic mihi discipulus, qui me vel in eo semper est imitatus. COR. Dignus est profecto, qui quanto lux est cæteris rebus charior, tanto magis laudetur, quam qui latos Platonis humeros, vel qui linguam Aristotelis paulum balbutientem sunt imitati. Sed, quoniam de loco, & anno diximus, dies etiam videtur addendus, qui fuit III. Non. Januar. ut ipse Cicero libro septimo, & decimo tertio ad Atticum scripsit. EGN. Idem scripsit in vita Plutarchus. COR. Dubitant tamen eruditi, quum Græce sic ille dicat: *ἡμέρη τρίτη τῶν νέων καλεῖσθαι*. Nam multi vertunt, III. Cal. Jan. arbitrati, Plutarchum Græce simul, & latine Locutum fuisse: multi, III.

Non.

Non. Jan. ipsum Ciceronem fortasse imitati, qui suum natalem III. Non. Jan. celebrat: sed si quis forte roget, cur Plutarchus ita sit locutus, nemo facile dicat. Nam viros etiam doctos audivi, qui, die tertia post novas Calendas, interpretarentur, quod Attici sæpe præpositiones omitant. Verum si vertamus hoc modo, latine dicere poterimus: Prid. Non. Jan. qui dies est tertius post Cal. Jan. quas Plutarchus *novas* vocat, quod ab his novus annus, & novus mensis incipiat. Et ita Plutarchus de die natali videatur à Cicerone dissentire, præsertim quum dicat, postea morem fuisse, ut Romani pro salute principis eo die vota nuncuparent: quod certe Prid. Non. Jan. fiebat, ut viri docti putant, quum videant ita Cajum Jurisconsultum libro quinquagesimo digestorum scripsisse: *post Calendas Januarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur*. EGN. Quum Plutarchus, & Cajus viri tales consentiant, eum diem *post Calendas Januarias tertium*, hoc est, ut ais, Prid. Non. Jan. fuisse: vide, ne numerus apud Gellium, & Ciceronem sit mutandus, & II. id est, Prid. Non. Jan. legendum. COR. Videndum potius, ne sit locutio vetus, qualis illa, *ante diem III. Non. Jan. id est, III. Non. Jan.* ut sit, *post Calendas Jan. die tertio*, hoc est tertio die cum Calendis ipsis. Sic enim multi verba Pauli Jurisconsulti libro quinquagesimo digestorum sunt interpretati: *ante diem decimum Calendarum, post diem decimum Calendarum*, utroque sermone undecima dies significatur. EGN. Hic sacer ancipiti mirandus imagine Janus Bina repente oculis ob-

obtulit ora meis: siquidem *Ante quod est in re, postque videtur idem.* COR. Ne sit mirum, quum Gellius *intra Calendas, & in Calendis* idem esse putet. Quamvis ego sæpe dubitarim, ne, quum veteres *intra Calendas* dicebant, *Calendas* significarent, quas Macrobius *quintanas, & septimanas* appellat: quum dicamus, *intra dies, non intra diem*, ut necesse esset dicere, si *Calendas* hic pro die primo mensis acciperemus. E. N. Quid igitur tu putas? COR. Veteres dies omnes, qui sunt ad Nonas, *Calendas* appellasse, quod Pontifex verbum *καλῶ* quinquies, vel septies, ut Nonarum ratio postulabat, usurparet. Nam, quod Macrobius ait, *hunc diem, qui ex his diebus, qui calarentur, primus esset, placuit Calendas vocari*: sic interpretor, ut putem, eum potissimum *Calendas* vocari, quamvis etiam ceteri, qui sunt ad Nonas, *Calendæ* vocentur. E. G. Macrobius quidem ita loquitur, ut nescias, *Calendasne, an Nonas quintanas, aut septimanas* appellet, sed Varro, & Censorinus aperte *Nonas quintanas & septimanas* vocant. Quare nescio, quid in mentem tibi veniat, ut audeas à viris hujusmodi dissentire. COR. Tantum abest, ut ab illis dissentiam, ut ego maxime, quod illi scribunt, affirmem: illud tamen dico, simile vero videri, *Calendas toties, quoties verbum καλῶ* diceretur, appellatas fuisse: quod ego ne dixissem quidem, nisi libro quadragesimo quinto digestorum apud Ulpianum ita scriptum vidissem: *si quis ita interrogatus, intra Calendas quintas dabis? responderit, dabo Idib. non obligatur.* Apparet enim Jurisconsultum de eodem mense

loqui, quum respondeat ille, *dabo Idib.* quod penè sit necesse dicere, *Idibus ejus mensis, de cujus quintis Calendis interrogasti.* Aliter enim nemo intelligat, quas *Idus* significet. Sunt tamen, qui credant, quinque menses, vel quinque dies primos, hoc est *Calendas* quinque mensium significari, quod mihi vel in primis absurdum videri solet. Nam quis interrogatus, an *intra quinque menses sive Calendas* quinque mensium sit daturus, respondeat, se proximis *Idib. daturum?* Relinquitur, opinor, ut de *Calendis* interrogatus, de *Idib. ejusdem mensis* respondeat, & quæ *Calendas, de quibus est interrogatus, sequantur.* *Idus* vero *quintas Calendas* in eodem nullo modo sequi possunt, nisi, *Calendæ* quo modo diximus ante collocentur. Quod si verum credimus, credamus etiam, Plutarchum, quum dixit, *tertia die Calendarum* Jan. pro III. Non. Jan. recte locutum fuisse: præsertim quum M. Cato *vinum ante Cal, Jan. primas accipiendum, & Livius frumentum ex agris in urbes ante Cal. Jul. primas convehendum* dicant: & vinum in tridua daretur, nec frumentum in agris in annum sequentem servari soleat ita, ut necesse fuerit addere *primas Cal. ne secundas* significaret, ut multi arbitrantur. E. G. N. Hoc ipsum mihi facile probas, & si cupio plurius à te verbis explicari. COR. Eos imitator scilicet interpretes, qui superioribus annis, ne parum multa scire viderentur, quæcunque de re aliqua scripta recordabantur, & si earum, vel nihil potius ad id, quod interpretabantur, pertinebant, ea tamen unum in locum congeriebant.

EGN. Quasi vero res ea parum studiosis proderet. COR. Proderat fortasse tunc, & nunc, ut quum maxime prodest illis, qui quasi ex commentario, ut loquitur Seneca, semper volunt sapere: sed illis, quos juvaret haurire, & petere è vivis libandas fontibus undas, tantum abest, ut profit, ut maxime etiam obesse credatur. Nam præterquam quòd aquam sæpe turbidam bibunt, sit etiam interdum, ut illa contenti, tanquam poculo Circeo, retardentur, quominus fontes, unde fluat aqua liquidior, investigent. EGN. Non negabis, opinor, eos, qui tam multa, ut ais, congerebant, multo melius studiosorum commodis consuluisse, quam qui tam pauca, tam brevìa, tam concisa, ut ne intelligi quidem possint, contulerunt. COR. Quid ego negem, qui neutrum probò, neque, quod in utrisque sit vitiosum ut extremum, sequendum puto? EG. At vos, qui nunc *πὶ σχολίαι* datis, ea scribitis, quæ propter brevitatẽ, Delionatore profus indigeant. COR. Sumus videlicet ita *σχοτεινοί*, ut quæ scribimus, neque Egnatus neque Pierius duo Socrates intelligant. EGN. Nos mitte, quibus ea scribi negas, & à rudioribus finge, atque à Tarentinis, quibus scribuntur, ea legi: an ex his quæquam fore putas, qui tuas conjecturas interpretari possit? COR. Quando me unum petis, ego unus nunc istam petitionem vitare conabor, & respondebo, primum me tum, quum *σχολία* illa describenda curavi, neque temporis, neque loci, propter librariorum festinationem, & libri formam, ac exiguitatem, tantum habuisse, ea ut posseim la-

tus

tus explicare: deinde eo consilio scripsisse, ut neque ab indoctissimis, neque à doctissimis, sed à mediocriter eruditis, quos ego rudiores, & Tarentinos voco, legerentur: quod si fieret, sperabam fore, ut multo plures meam parsimoniam, quam aliorum luxuriam, laudarent. Nec ea me spes fefellit: liquidem ipsa *πὶ σχολία* doctis etiam hominibus ita video placuisse, ut jam sæpius in Germania, Gallia, & Italia sint à librariorum descripta. EGN. In his tamen omnes auctorum, quos ipse fueris secutus, nomina desiderant. COR. At in his, quæ jam pridem in Ciceronis epistolas ad Atticum, & in Valerii Maximi libros edidimus: quæque propediem sumus edituri, non desiderabunt. EGN. Quæ polliceris, expectabimus: nunc, quando satis de loco, anno, & die dixisti, recte feceris, si reverteris eo, ut, si modo scis, dicas, quis hunc numerum signavit. COR. Fullo. EGN. Haud equidem miror amplius, maculam nullam habere, sed quoniam modo fullo quum esset, numos signabat: COR. Eo modo, quo vites, & olivas semper ferendas conducebat. EGN. Qui vites, & olivas etiam alienas semper fereret, non video, qui fullo dici debuerit. COR. Dion tamen hoc dixit, nec, quod ipse dicis, animadvertit, non posse fullonem esse, qui semper arbores ferat, nisi forte possit etiam flare simul, & forbere. Sed Dion studio de nostris hominibus, & potissimum de Cicerone detrahendi sæpe mentitur. Itaque sit interdum, ut & secum pugnet, & ab aliis dissentiat, ut hic à Plutarcho dissentit, quum refert, eum, quem Plutarchus *ἐν νεαφείᾳ*

B 2

tan-

tantum natum, & altum ex aliorum opinione scribit, vere fullonem, & agricolam fuisse: quasi vero fullones sint omnes, qui *ἰνὴν καὶ φείφ.* & agricolæ, qui ruri nascuntur: quanquam Dion in Caleno M. Antonium videtur exprimere voluisse, qui & ipse quum diceret contra Ciceronem, secum in tota oratione pugnavit, & ea dixit, quæ Cicero nullo negotio confutavit: ut nos ea, quæ Dion de Cicerone secus scripsit, sed hoc in primis, quo de agitur, hodie confutabimus. Pater igitur Ciceronis, quum esset infirma valetudine, in Arpinati ferè ætatem egit in literis, ut ipse Cicero libro secundo de legibus affirmat. Qui vero sint infirmi, viderit Dion, quàm bene fullones, vel agricolæ possint esse: nos certe scimus eos, qui domi suæ in literis agunt ætatem, non alienas arbores serere, sed vere suos agros irrigare. Nec dubitari potest, quin Ciceronis pater eruditus fuerit, quum vir optimus, & prudentissimus à filio libro secundo de oratore dicitur, & is describatur, qui de L. Crassi oratoris studio, & doctrina posset judicare. Fuit enim L. Crassi, & C. Cæsaris oratorum familiaris. Hinc C. Cæsar libro secundo de oratore loquitur ita: *Ut illud, Marcus Cicero senex hujus viri optimi nostri familiaris pater, nostros homines similes esse Syrorum venalium, ut quisque optime græce sciret, ita esse nequissimum.* PIER. Vide Corrade, ne tua te conjectura decipiat, dum, qui filius esse dicatur, eum tu patrem esse credis. COR. Credo igitur, quod optimi quique Christiani credunt, & vos in primis, qui de nostra religione semper optime sensitis. PIER. Nos

re-

recte credimus, tu an recte credas, ostende. COR. Quando jubes, ex verbis, quæ modo recitavimus, ostendemus: M. Cicero, inquit, senex: & Ciceronis nostri pater L. Marcio Philippo, Sex. Julio Cæsare Consulibus, quibus sermo de oratore fingitur habitus, senex esse non poterat, qui postea viginti septem minimum annos, hoc est usque ad L. Cæsarem, C. Figulum Consules, quibus Cicero filius Consulatum petiit, vixerit, ut Asconius, & ipse Cicero testantur. Nec se virum optimum Cicero noster in suis scriptis appellasset. Fac tamen & ejus patrem senem fuisse, & ipsum laudis cupidum, se virum certe appellare non poterat, quum vix dum eo tempore sextum decimum annum ageret ita, ut ne familiaris quidem C. Cæsaris tunc appellari posset. Quis igitur, dicet aliquis, fuit hic senex? M. Tullius Cicero, qui duos habuit filios M. & L. Tullios Cicerones, quorum Marcus Ciceronis nostri pater L. Crassi, & M. Catonis patris, familiaris fuit: Lucius vero Ciceronis patruus, M. Antonii fuit amicus, ut in exordio libri secundi de oratore demonstratur: & Marcus quidem major fuit natus, & ob id de more patris prænomen referebat: Lucius vero minor, qui Lucium Ciceronem filium reliquit: quem Cicero fratrem suum patrualem libro quinto de finibus, & in Verriinis appellat, & libro primo ad Atticum mortuum deplorat. Ex Marco M. & Q. Tullii Cicerones nati sunt: quorum Quintus infra describetur: Marcus vero patris habuit prænomen, quia maior fuit natus, ut ex libro primo, & undecimo ad Atticum cognosces. Nunc à te Pieri quæro,

B 3

ineane

meane me conjectura deceperit. PIER. Deceperit autem? tantum abest, ut nunc mihi tandem recte credere videaris. Quin ea de re multo plura, quam sperabamus, dixisti. Itaque tu contra facis, atque solent alii debitores, qui vix cogi possunt, ut solvant, vel, quæ nunquam solvisse volunt videri, atque in eo conceptis etiam verbis pejerant, tu vero numos, quos nondum petamus, solvis, neque nos commonefacis, eos ut tibi acceptos referamus. COR. Ut ego vos officii vestri commonefaciam? PIER. Nos quidem quid nostri sit officii, ne tu de eo labores, scimus: sed tibi nos tantum esse cupimus, ne dum tu nimis celeriter numeras, neque nos admones, numus aliquis pereat, qui non sit in tabulas relatus. COR. Ego tamen solvero. PIER. Solveris tu quidem, sed non videberis solvisse, quod nos accepisse, non perscripserimus. COR. Quid illis postea sit numis, qui non sint perscripti? PIER. Pereunt, vel his aliquis, qui non esse scriptos animadvertat, pro suis abutitur. COR. Verum dicis. Nam scio me sexcentos alias numos solvisse, quos video, & ut verum fatear, doleo nunc aliis acceptos referri. Quod si memor non sum, litis comitem esse infamiam, & satius esse pauculos numos amittere, quam litigiosum videri, agam lege Plagiarum, nec verear, quin, quod meum sit, præclare vindicem. Sed fuerit hoc quasi periculum in Care. posthac ero cautior, nec solvam, nisi quod perscriptum mihi videbo. PIER. Recte feceris: sed ego scire velim, cur tam multa de patre, & nihil de matre dicas. COR. Ut hic quoque contra faciam,

ciam, atque alii, qui multa de matre, & nihil, aut certe parum de patre dicunt, ut ne illud quidem, quod in exordio libri secundi de oratore scribitur, legisse videantur: *eius in erudiendis filiis summum studium fuisse*: unde Cicero in orationibus contra Rullum vere dicere potuerit, *se fuisse suorum disciplinis institutum*. EGN. Aliquid tamen etiam de matre diceres, ne Cicero, quasi Bacchus: de femore patris natus esse videatur. COR. Ea fuit *Helvia*, ut vocat Eusebius. EG. Et Eutropius. COR. Id nunquam scripsit Eutropius, sed nescio quis in ejus librum ex scriptis Eusebii transtulit, ut ex libris Orosii prodigium de virgine ista fulmine, quod ille refert eodem tempore, quo Cicero natus est, factum fuisse, & majores nostri Ciceronis eloquentiam significasse crediderunt, quum Paulus Orosius, & Julius Obsequens octo minimum annis ante M. Acilio, C. Porcio Consulibus id contigisse testentur, & satis constat, responsum fuisse, infamiam, ut verbis Obsequentis utar, virginibus, & equestri ordini portendi. Itaque decepti sunt illi, ut is item, qui scripsit, Helviam matrem Ciceronis ex Helvii Galliarum Populis ortam fuisse. EGN. At is Eusebium laudat auctorem. COR. Summum fortasse. Nam meus quidem Eusebius hac ipsa de re, quam tum videre potui, verbum nullum facit. Quin si verum id fuisset, aliquis inimicus Ciceroni, ut ipse Pisoni, cognationem maternam transalpini sanguinis objecisset. EG. Tu vero eujatem putas eam fuisse? COR. Civem Romanam, sive Romæ, sive Arpini sit nata. Nam gens Helvia certe Ro-

mæ fuit, ut apud Livium, & in antiquitatibus urbis videre licet: ex qua credimus Helviam Ciceronis matrem fuisse, sive nata sit ex Helviis, qui Romæ tunc essent, sive ex his, quorum majores olim Arpinum coloni deducti fuissent. Arpinatibus certe L. Genutio, Ser. Cornelio Coss. civitas est data: & L. Valerio Messala, C. Livio Salinatore Coss. lex lata est, ut Arpinates in tribu Cornelia suffragium ferrent: ut Livius est autor. PIER. Potuit igitur scribi, *M. Tullius M. F. Cornelia Cicero*. COR. Potuit meo quidem judicio, quanquam nos olim putavimus tribum Ciceronis Aemilianam fuisse: quod ipse libro secundo ad Atticum nescio quid ea de re significare videretur: nunc ille cum patre, cæterisque Arpinatibus in Cornelia censetur: sed ad matrem revertor, quam Plutarchus *ἄρβια* vocat, quod dives fuerit, & honeste vixerit, ut mirari soleam, cur Cicero nunquam nominarit, nisi forte in libris, qui desiderantur, nominavit. Quintus certe Cicero videtur eam libro decimo sexto familiarium ut bonam matrem familias commendare. EGN. At genus ipsius Ciceronis ne tu quidem commendas. COR. Quod genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra putem. EGN. Mos est tamen iis, qui de vita, & moribus aliqujus magni viri vel scribunt, vel loquuntur, ut aliquid etiam de genere dicant. COR. *Mibi quidem*, inquit, ipse in orationibus contra Rullum, apud vos Quirites de meis majoribus dicendi facultas non datur, non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, di-

sci.

sciplinisque institutos videris: sed quod laude populari, atque honoris vestri luce caruerint. EGN. Eusebius tamen, & Silius scribunt, nec Plutarchus negat, eum à Tullio Volscorum Rege, quem Tullium Appium Plutarchus appellat, quum Tullium Accium, vel Tullium Atium alii vocent, originem duxisse. COR. Id si verum fuisset, ut fuit gloriæ cupidus, nunquam nec in epistolis ad Atticum suam *πατριγγενεσίαν* appellasset, nec quum responderet adversariis, hoc ipsum tacuisset: nisi forte tacuit, ut videretur, tanquam Iphicrates, suis quasi præluxisse, & sibi sua virtute, non majorum gloria, nobilitatem comparasse: vel ne Romanos, quibus regium nomen invisum esse sciebat, offenderet. Torquatus certe, & Clodius vel ob id illum Regem videri possunt appellasse. Quin ipse libro secundo de legibus, se, & Quintum fratrem Arpini stirpe antiquissima ortos esse testatur. EGN. Et quidem loco equestri. COR. Id omnes sciunt, quum sapius in orationibus, & epistolis id affirmet. Tullios porrò, ut ait Sex. Pompejus, alii dixere esse silanos, alii riuos, alii vehementes projectiones sanguinis artuatim fluentis: à quibus Tullii dicti possunt videri. Alii tamen Tullios omnis causa dictos putant, quasi tollendos: ex quibus qui fuerunt Arpini potissimum Cicerones sunt appellati, quod autor illorum nescio quid in naso, quod ciceris formam referret, habuisse dicatur, ut Plutarchus scribit, quanquam Plinius ita dictos putat, quod genus hoc leguminis optime fererent. Quod quidem cognomen in aliis etiam gentibus videtur fuisse, quan-

B 5

do

do Livius libro tertio C. Claudium *Ciceronem* vocat. Cicero certe noster id ita libenter est secutus, ut, quum multi essent autores, ut mutaret, dixerit, se *Ciceronem nobilforem Catonibus, Catulis, & Scautis effecturum*, ut Plutarchus in vita, & distis affirmat, ubi scribit etiam, illum, quum Siciliæ *Quæstor Diis argenteum vas dedicasset*, post duas prænominis, & nominis notas M. T. *Cicer*, quod ipsum cognomen referret, insculpi iussisse. EGN. Jam mihi, quod modo dixisti, probas, *Ciceronem*, ut nobilis ipse sua virtute videretur, sui generis nobilitatem non curasse: quando ne cognomen quidem profus obscurum, & ignobile voluit, quum posset multorum exemplo, & more, mutare. COR. Volebat Spartam, quam nactus erat, ornare: ut vere non cognomen modo suum, sed latinum nomen etiam, atque adeo patriam quum loci, tum juris ornavit, ut ipse libro secundo de legibus appellat. Id mihi videtur divinitus significatum, quum mater *Ciceronem pariens*, ne partus quidem dolores sensisse dicatur, ne dicam quod Plutarchus etiam scribit ejus nutricem visam esse audire vocem, se magnum Romanis emolumentum nutrire: quod verum fuisse paulo post ostendemus. nunc illud quod in exordio libri secundi de oratore scriptum est, dicimus, *Ciceronem & ea didicisse, que L. Crasso placerent, & ab his doctoribus, quibus ille æteretur, eruditum*. Didicit igitur omnia, quæ libro primo & tertio de oratore L. Crasso placuisse dicuntur: & ab A. Licinio Archia, quem L. Crassus colebat, à pueritia fuit eruditus. EGN. Istud

Istud ex oratione pro Archia mutuatus es: quamvis isthæc ipsa, quæ tu dicis, undique colligas, & interdum ita confundas, ut non appareat, unde sint collecta. CO. Libet apes imitari, quæ huc, & illuc volantes, flores carpunt, & fingendis favis, conficiendoque melle ita permiscent, nemo ut eos deinde agnoscat: vel potius medicos, qui medicinam ægrotis ex tam multis, tamque variis radicibus, & herbis faciunt, vix ut ipsi postea nomina recordari, vel etiam nosse possint. EGN. Fortasse ne norunt quidem. COR. Norunt illi quidem, modo sint artis suæ periti. EGN. Quasi tu fore dicas, ut ii quoque qui *Ciceronis libros paulo accuratius pervolutarint*, tua furta cognoscant. COR. Ea tu furta ne dixeris, quæ domino invito non teneantur. EGN. Unde tu id scire potes, quum tot jam sint anni, quum ille vitam profudit? COR. Ex testamento, in quo quidem nos omnes, qui literarum studiis dediti sumus, heredes ille scripsit. EGN. Nos ut heredes ille scripserit, quos, quamvis vir plane divinus esset, futuros tamen tanto ante divinare non potuerit? COR. An non ille nos heredes fecit, quando nobis potissimum, qui sequimur hæc studia, tam multa, quæ scripserat, quasi testamento reliquit? EGN. Sed vereor, ne ista hereditas sit commissa. COR. Commissa est illa quidem, sed nobis omnibus, ut dicebam. EGN. Cur igitur eam tu nunc usurpas? CO. Ne sarculum quidem defringo. EGN. Eam tamen depascis. COR. Depasco sanè quidem, nisi fuerit ager conscriptus, ac diligenter constitus. EGN. Vel id quo jure facis? COR. Eo, quo licet omnibus

bus coheredibus agrum, qui sit compascuus, depascere, præsertim quum sit ita ferax, ut quantum longis carpant armenta diebus, exigua tantum gelidus res nocte reponat. E G. Quando jure licet, depasce. C O R. Depascam profectò, nec interea tamen agrum Plutarchi in relictis possessionibus habebò, ubi sit illud fatum: à primis annis Ciceronem tantum in literis profecisse, ut ejus æqualium parentes ad eum videntum, moti fama, convenirent, quamvis nonnulli essent ita rustici, ut moleste ferrent, à filiis eum medium honoris causa deduci: qui quum ferè sexdecim annos esset natus, L. Philippo, Sex. Cæsare Consulibus in forum venit, oratores, qui tunc dicebant, auditurus, ut annos ferè duos audivit. Nam postea, quum decimum octavum annum ageret, in exercitu Cn. Pompeii Strabonis Consulibus tyro fuit, ut Philippica duodecima refert: quo tempore vidit, quod libro primo de Divinatione scribit, quum Sylla legatus in agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara subito anguem emergere. E G N. Illuc properat Pieri, ut dicat, Poetam, quod delubrico angue canit, inde sumpsisse. C O. Divinasti: sed Cicero quum Syllæ miles, ut putat Plutarchus, certe tyro in exercitu Cn. Pompeii Consulibus esset, ut ostendimus, imminentesque seditiones jam tum provideret, ad literarum studia sese retulit: & eodem quidem anno juris civilis studio multum operæ Q. Scævola P. F. dedit: anno vero sequenti L. Cornelio Syllæ, Q. Pompeio Rufo Consulibus P. Sulpicii in Tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi per-

itus cognovit: eodemque tempore quum princeps Academia Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romanque venisset, totum in se tradidit, admirabili quodam ad Philosophiam studio concitatus. E G N. Nemo jure me nunc accuset, si quam possim maxima voce latrem, quum furem videam. C O R. Sed cum furem, quem ne tu quidem, qui furem vocas, furti possis accusare. E G. Ego vero, si in jus eat, accusem, & facile vincam. C O R. Qui tu furtum id esse convincas, quod neque invito domino, ut diximus, aliquis teneat, & is, qui habeat, ultro, & libenter omnibus ostendet, & si rogetur, unde habeat, profiteatur: nisi tu furtum illud etiam vocas: Ego à patre ita eram deductus ad Scævola sumpta virili toga, ut quoad possem, & liceret, à senis latere nunquam discederem: quo mortuo, me ad Pontificem Scævola contuli: vel illud à primo tempore ætatis juri studere te meministi, quum ipse etiam ad Scævola ventitarem, neque unquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, ut jus civile contemneres. E G N. Alterum ex Lælio, alterum ex libro primo de legibus accepisti: per me tamen ne sit furtum, quamvis in furto, quod turpissimum est, deprehendaris. C O R. Utinam semper ita possim furari, nec cogar, unde minus velim, hæc ipsa mutuari. E G N. Nihil id refert tua, qui nihil horum, quæ vel furaris, vel mutuo accipis, restituas. C O R. Cur ego restituam vel Ciceroni, vel aliis, qui quasi de suo lumine lumen accendant, faciunt, ut nihilominus ipsis luceat,

ceat, quum mihi accenderint? EGN. Accep-
 tum saltem referres. CO. Ego vero ferè sem-
 per id facio, & quidem sæpe totidem verbis,
 quot accepi, sed non est semper causa, cur ego
 nomina faciam, præsertim quum ex ipsis per-
 scriptionibus cognoscatur, quæ nomina sint
 exigenda EGN. At perscriptiones ipsæ, nisi
 nomina scribantur omnia, falsæ videri possunt.
 PIER. Quid ego te Corrade nunc ita *curiosus*
ego video? COR. Magna cogitatione, quum
 hæc audio, impediior, atque haud equidem scio,
 an illi mihi post hac sint imitandi: qui & ea,
 quæ ex aliis didicerunt, didicisse dissimulant,
 & pro suis referunt. PIER. Tu vero, qui sem-
 per ingenuus fuisti, neutrum feceris: quum sit
 animi ingenui tam quæ nescias, quam per
 quem profeceris, fateri. COR. Hisce de rebus
 faciam, ut mones: sed illud magis vereor, ne si
 quid aliter, atque alii, dixerò, aliquem forte
 offendam. Quare te rogo, ut, quando consi-
 lium dare cœpisti, me velis, quid in ea re sit fa-
 ciendum, commoneare. PIER. Difficile est in
 ea re consilium dare. Nam si te moneamus, ut
 in eo taceas, quod dicendum, & explicandum
 susceperis, & tu taceas, tam te homines accu-
 sent, quam nos te nunc accusemus, si quam pec-
 uniam debes, & jam numerare cœpisti, eam
 velis avertere. Sin te ut omnino dicas, horte-
 mur, & tu, quod ab aliis antea sit dictum, pro-
 nuncies, atque illis etiam acceptum referas, cla-
 ment omnes te furatum esse, & nihil novi pro-
 fus attulisse. Quod si tibi autores sumus, ut,
 quamvis aliter multi senserint, & iudicauerint, tu

tamen tuam sententiam feras, illorumque judi-
 cia quali rescindas, veremur, ne te doceamus
 crabrones irritare. Quam ob rem, si me audies,
 neque tu tacebis, & ea tamen dices, quæ nemi-
 nem offendant, sed omnes, qui modo aliquid
 utilitatis communis causa scripserunt, commen-
 dent. COR. Tu quidem currentem, quod ajunt,
 hortaris: sed ego tamen, quum ad alicujus no-
 men veni, quali Cæcina, toto corpore contrem-
 misco, ne quid, quod à me dicatur, suspiciosum
 videri possit. PIER. Tu nihil præstare, nisi
 culpam debes, à qua te semper fuisse remotum
 & nos scimus, & tua scripta in quibus nemi-
 nem, nisi honorifice nominas, testantur. CO.
 Quin omnes, qui me audiunt, testes mihi sunt,
 quam soleam frequenter, me nihil scire, profes-
 teri; & quum sedulo, tum libenter doctos ho-
 mines commendare, & quidem omnes, sed eos
 tamen præsertim, qui scriptis suis aliquid utili-
 tatis studiosis hominibus attulerunt. PIER. Et
 postea vereris, ne quis ægre ferat, si tu verbo
 dissentias, præsertim quum satis constet, quot
 sint homines, tot esse sententias? COR. Post-
 hac igitur horum nihil verebor, & nunc audebo
 dicere, Plutarchum, ubi scripsit, Mucium Ci-
 ceronis in jure civili præceptorem fuisse, perso-
 nas ita confudisse, ut vix intelligi possit, utrum
 Mucium significavit, quum Cicero utrumque
 Mucium, Q. Mucium Scævola Augurem, &
 Q. Mucium Scævola Pontificem, ut supra re-
 tulimus, audiverit: quod in Bruto pluribus
 ostendimus: ubi scribit ipse Cicero, se juris ci-
 vilis tantum, quantum satis esset oratori, scire

voluisse, ut scivit ita, ut postea vere dicere poterit: *si mihi homini vehementer occupato stomachum moveritis, triduo me jurisconsultum esse profitebor.* P I E. Quid est Corrade, cur aliorum, ut modo Plutarchi, sententias tantum, & Ciceronis etiam verba referas? C O R. Ne sermo noster chimæra videatur, si vel Græca Latinis, vel Latina quidem, sed minus tamen elegantia Ciceronianis verbis inculcentur. E G N. Quid quum tua misces? C O R. Mea verba si misceam, jungantur gryphes equis. E G N. Quo tu nunc igitur modo loqueris? C O. Quo penè modo loquuntur, qui pietatem Christianam docent. Verbis enim Divi Pauli, quem semper in manibus habent, frequenter utuntur. E G N. Sanè verò, ut tu quoque verbis tui Ciceronis, quem semper in manibus habes, uti dicaris. C O R. Vestrum esto iudicium, an quicquam proficiam. Ego certe vel ob id quum singula Ciceronis verba, tum verborum comprehensiones integras memoriæ soleo mandare. P I E R. Inde fit, ut sæpe rebus hisce referendis verba Ciceronis usurpes. C O R. Ego vero & libenter usurpo, sed interdum tamen soleo, si res ita postulet, aliquod verbum vel addere vel demere, vel etiam mutare ut si dicam: Ciceronem Cn. Octavio, & L. Cinna Consulibus, quum annorum viginti esset, operam Moloni Rhodio & actori summo causarum, & magistro Roma dedisse: deinde triennio, quo ferè fuit quidem urbs sine armis, sed oratores multi vel interfecti sunt, vel discesserunt, vel fugerunt, eo tempore omni noctes, & dies in omnium doctrinarum meditatione ver-

satum fuisse. P I E. In hisce verbis, quæ sunt in Bruto, non aliquod modo, sed plura etiam verba tu addidisti, dempsisti, & mutasti. C O R. At in his, quæ nunc ut à Cicerone dicta referam, quædam tantum demam. *Eram cum Stoico Diodoto: qui quum habitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi mea mortuus: à quo quum in aliis rebus, tum studiosissime in Dialectica exercebar. Huic ego doctori, & ejus artibus variis, atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset: commentabar declamitans sæpe cum M. Pisone, & cum Q. Pompejo, aut cum aliquo quotidie: idque faciebam multum etiam latine, sed græce sæpius: vel quiddam Græca oratio plura ornamenta suppedians, consuetudinem similiter latine dicendi afferebat: vel quiddam à Græcis summis doctoribus, nisi græce dicerem, neque corrigi possem, neque doceri.* E G N. Jam nescio, quid sit centones, si hoc non est, farcire. C O R. Et si docet Ausonius aliud esse, sive tamen centones farcire, sive vestem suere, tibi videtur, nos certe nunc illud agimus, ut Plutarchi telam, quasi Penelopes, hoc loco retexamus, vel potius ostendamus eum, & alios, qui voluerunt hanc telam texere, hac in parte multum subteminis omisisse: ut Ciceronem in Dialectica exercitatum, & variis, atque multis artibus deditum fuisse: nec latine solum, sed etiam græce vel ante, quàm in Græciam profisceretur, declamasse, atque ad ipsum cum aliis quidem, sed cum M. Pisone tamen potissimum fecisse: unde nata sit suspicio, Ciceronem eloquentiam

pudicitiae jactura, ut infra dicemus, perdidicisse. Verum quum Cicero jam tres, & viginti annos compleisset, tumultus pro recuperanda Republ. L. Scipione, C. Norbano Coss. fuit: quumque jam Cn. Carbone, C. Mario Consulibus interfectis, Sylla Dictatore leges, & judicia constituta fuissent, & Respublica recuperata, Cicero quintum & vigesimum annum agens ad causas & privatas, & publicas adire coepit, quanvis eodem tempore Moloni, qui legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis venerat, iterum operam dederit. Tunc igitur privatas aliquot causas, sed M. Tullio, Cn. Cornelio Consulibus annos sex & viginti natus primam publicam pro Sex. Roscio dixit: quae quidem tantum commendationis habuit, ut non ulla esset causa, quae non ejus patrocinio digna videretur: deinceps inde multae dictae, & in his oratio pro P. Quintio ita, ut in ordine oratio pro Sex. Roscio sit preponenda. E G N. Ipse dixit Pieri. Itaque nihil est, cur amplius Eusebium, vel Gellium, vel alios, qui de rebus hisce multo aliter scripserunt, legamus. COR. Imo vero est aliquid, cur eos etiam libenter legatis, sed non libentius tamen, aut accuratius, quam Feneftellam, & Quintilianum: quos ipsi nos, & temporum seriem secuti, facile, quod diximus, in Bruto Ciceronis explicando probavimus. E G. Eos potius es secutus, qui solent libros, qui nusquam sint, nominare, ne parum multa legisse videantur. COR. Dum sciamus id, quod probare cupimus, eos olim scripsisse, haud sane magni putamus referre, utrum dicamus id eos olim scri-

scripsisse, an nunc in aliorum libris inveniri: ut nunc in Gellii libris invenitur, quod hac de re Feneftella scripsit, Ciceronem sexto vigesimo aetatis anno pro Sex. Roscio dixisse, hoc est, ut supra diximus, M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. quod fatum mihi quoddam videretur fuisse, ut M. Tullius eo anno primam causam publicam dixerit, quo M. Tullius personam non inodo publicam, sed totius etiam civitatis sustinebat. Si vero Cicero, post orationem pro Sex. Roscio, deinceps pro multis, & pro P. Quintio dixit, falsum videtur, quod Plutarchus, & alii scribunt, eum, quod Syllam, quem in Sex. Roscii causa offendisset, timeret, statim Roma profectum: nec verum, quod idem Plutarchus addit, illum, ut timoris suspicionem vitaret, divulgasse, se valetudinis curandae causa in Graeciam proficisci: quum de timore nihil in Bruto dicas ipse, & proficiscendi causam hoc modo describat: *Erat eo tempore in nobis summa gracilitas, & infirmitas corporis, procerum, & tenue collum: qui habitus, & quae figura non procul abesse putatur à vite periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio: eoque magis hoc eos, quibus eram charus, commovebat, quod omnia sine remissione, sive varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebam. Itaque quum me & amici, & medici hortarentur, ut causas agere desisterem, quod vis potius periculum mihi adeundum, quam à sperata dicendi gloria discedendum putavi. Sed quum censerem remissione, & moderatione vocis, & commutato genere dicendi, me & periculum vitare posse, &*

temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in *Asiam proficiscendi fuit*. Itaque quum essem biennium versatus in *causis*, & jam in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus. P I E R. Hæc Plutarchus vel aliter, ut ais, scribit, vel negligenter, ut apparet, omittit. C O R. Minime mirum tibi debet videri, hominem Græcum, qui Latinas literas serò dederit, in historia sæpe mentiri, & in describendis rebus privatis, quas fortasse minus intelligebat, errare: mirari vero potes, Leonardum Arretinum Latinum hominem, & Latinæ linguæ peritum, hæc quum describere potuisset, hominis Græci negligentiam sequi maluisse. E G N. Non sequeretur eum, quem vertebat? C O R. Verteret igitur, non scriberet. Sed hac in re scriptor potius, quàm fidus interpretis jure debet appellari. Quum vero scriberet, debuit ille paulò diligentius ea, quæ sunt in Bruto de vita Ciceronis scripta, ponderare. E G N. Tu nunc ea ponderabis. C O R. Malletis, opinor, argentum me, quàm verba ponderare: veruntamen illud primum ponderamus; incredibile quodam dicendi studio Ciceronem flagrasse, qui quodvis potius periculum sibi adendum, quàm à sperata dicendi gloria discedendum putavit: deinde P. Servilio, Ap. Claudio Consulibus illum, quum jam vigesimum octavum annum ageret, Roma profectum fuisse. E G N. Alterum tibi, Ciceronem gloriæ cupidum fuisse, concedent omnes, sed alterum, quod ad tempus pertinet, nos facile, nisi melius probas, arbitramur posse confutari. C O R. Quis

po-

poterit confutare, quod ipse Cicero dicat, se post recuperatam Rempubl. in causis biennium versatum fuisse: Quid si Respubl. paulo ante M. Tullium, Cn. Cornelium Consules est recuperata, ut in historiis apparet, & Cicero Consulibus illis pro Sex. Roscio dixit, & in causis biennium versatus est, is certe vix ante P. Servilium, & Ap. Claudium Consules Roma potuit proficisci. Potrò Consulibus illis annum Cicero vigesimum octavum, qui ponitur inter periculosos, agebat. Quæ res illum fortasse magis etiam movit, ut proficeretur. Quum vero, inquit ipse, venissem Athenas, sex menses cum Antiocho veteris Academiæ nobilissimo, & prudentissimo Philosopho fui, studiumque philosophiæ nunquam intermissum, à primæque adolescentiæ cultum, & semper auctum, hoc rursus summo autore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum vererem, & non ignobilem dicendi magistrum studiose exerceri solebam. E G N. Habes-ne hic aliquid, quod ponderes? C O R. Multa, sed illud in primis, quod ait, sex menses se cum Antiocho fuisse. E G N. Quid hic ponderas? C O R. Dionem more suo mentiri, quum scribit, eum treis annos Athenis fuisse. E G N. Id tu negas, quod Eusebius etiam videtur affirmare? C O R. Ego vero negem, etiam si Pythagoras affirmet, quum dicat ipse, tantum sex menses se cum Antiocho fuisse. E G N. Quali vero non potuerit treis annos Athenis esse, & tamen Antiochum sex tantum menses audire. C O. Tunc ille treis annos Athenis esse non potuit, qui se dicat in Bru-

Bruto biennio post, quam Roma profectus est, domum rediisse, quum tamen interea totam Asiam peragrasset. Sic enim loquitur: *post à me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota Asia illis temporibus disertissimus: & si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes: erat etiam Æschylus Gnidius, Adramytenus Xenocles. Hi tum in Asia Rhetorum principes numerabantur, quibus non contentus, Rhodam veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem applicavi, quum actorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in notandis, animadvertendisque vitiis, & instituendo, docendoque prudentissimum. Is dedit operam, si modo id consequi potuit, ut nimis redundantes nos, & superfluentes, juvenili quadam dicendi impunitate, & licentia reprimeret, & quasi extra ripas disfluentes coherceret. Ita recepi me biennio post, non modo exercitior, sed propè mutatus. Nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deferbuerat orationis lateribusque vires, & corporis mediocris habitus accesserat.* E. G. N. Hermodorus importat verba. C. O. R. Res agi sine verbis hæc ipsa non potest: & nos etiam verba, sumus polliciti, nec tamen ea damus, quæ tibi molesta esse possint, quum sint à Ciceronis ipsius Bruto petita: quem quidem librum superioribus annis ita sumus interpretati, ut sum vos ad verbum edidicisse,

pior

propemodum possimus affirmare. Itaque tibi mirum ne sit, si nos ex eo libro multa memoriter pronunciamus: quod hæc rebus referendis eo libentius facimus, quòd in eo Cicero, quæ nunc ipsi dicimus, ea penè omnia est ipse complexus. E. G. N. In his tamen, quæ tu modo recitasti, multa, quæ scribit Plutarchus, omisit: ut ipsum, si omnino ad Rempubl. accedere non posset, Athenis philosophari semper cogitasse: sed, quum, mortuo Sylla, literis amicorum domum revocaretur, & ab Antiocho, ut ad Rempubl. accederet, moneretur, ad eloquentiæ studium rediisse, & ob id in Asiam navigasse. C. O. R. Vellem etiam Plutarchus omisisset, quum verisimile non sit, eum, qui domo profectus esset, ut dicendi consuetudinem mutaret, postea semper Athenis philosophari cogitasse: præsertim quum dicat ipse, eodem tempore, quo fuit Athenis, apud Demetrium Syrum dicendi magistrum studiose exerceri solitum fuisse: quod ostendit falsum esse, quod Plutarchus affirmat: eum mortuo Sylla, dicendi studium repetisse. Omisit vero contra Plutarchus Æschylum Gnidium, vel oblitus, vel quòd ad Molonem properaret: quem Cicero bis Romæ prius audiverat, & tunc illi se Rhodi rursus reformandum, ac velut recoquendum dedit, ut ait Quintilianus. Is igitur Molo, vel Apollonius Molonis filius, ut Plutarchus videtur appellare, quum linguam Latinam ignoraret, olim Ciceronem rogavit, ut græce declamaret: quod ille tam bene fecit, ut constet, alios quidem omnes, qui tunc aderant, obstupuisse, Ciceronemque lau-

laudibus certatim profecutos fuisse, sed Apollonium neque, dum audiret, exhilaratum fuisse, & quum ille perorasset, longo spatio tristem, & cogitanti similem sedisse, donec, id ægè ferente Cicerone, dixit: *Te quidem Cicero & laudo, & admiror, sed me Græcorum fortune miseret, quum videam doctrinam, & eloquentiam, quæ nobis bona sola relicta fuerant, ad Romanos per te nunc esse translata.* E G N. Hoc tamen ipse Cicero tacuit. C O R. Ille neque vitam scribebat, & fortasse veritus est, ne se nimis ipse laudare videretur: nisi forte cavet, quod ab avo suum dictum sciebat: *nostros homines similes esse Syrorum venalium, ut quisque optime græce sciret, ita esse nequissimum: quanquam videtur ille neque hoc ipsum, neque, M. Antonii consilium probasse, qui ne nosse quidem Græcos volebat videri: quum ipse contra, & literas Græcas optime didicerit, & semper præsertim magistratus adeptus didicisse præ se tulerit. Quid enim, inquit in Oratore, possem, quum abfuissem adolescens, & horum studiorum causa mare transissem, & doctissimis hominibus domus referta esset? Itaque, quod in libris oratoris L. Crasso tribuit, illi placuit, eoque usus est adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicaret, quibus lectis, hoc assequeretur, ut, quum ea, quæ legerat græce, latine redderet, non solum optimis verbis uteretur, & tamen usitatis, sed etiam exprimeret quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dum modo idonea viderentur. Sic, juvenis admodum quum esset, Arati carmina, &*

Xc

Xenophontis librum, qui *Oeconomicus* inscribitur, è Græco in Latinum convertit: deinde multis post annis Syraculis apud Græcos græce locutus est: postea suum Consulatum græce scripsit, in quo Græcam nationem conturbavit: orationes denique nobilissimas inter se contrarias Æschinis, & Demosthenis, Timæum Platonis, & alia, quæ longum, & difficile sit referre, convertit. P I E R. Quum vir talis tam grave testimonium dixerit, & res ipsa loquatur, Cicero nem literis Græcis eruditissimum fuisse, me tamen puero fuerunt, & hodie sunt, opinor, homines, qui, ut aliquid ipsi scire videantur, dicere non dubitent, eum græce, si Diis placet, nescisse: quod *ὀπτελεχίαν* quasi quandam *continuatam motionem*, & perennem sit interpretatus, & negarit, quo modo Græci *ineptum* appellent, inveniri. C O R A. Multi sunt hodie Midæ, quibus, quod aures non tam asini, quam Bœoticas habeant, neque mare Cretenfis, neque cantum lusciniæ nosse videatur: sed non magis ii nobis sunt iudices constituendi, quam Panides illi, qui Ciceronem, quod aliter quædam scribat, atque præcipiat Aristoteles, imperitum philosophiæ non dubitant appellare, eique suos quosdam scriptores omnium literatum rudes quasi vel Apollini Panes, vel Homero poetas indoctos anteferre: nec recordantur, quod ille, de se modeste loquens, ita libro primo de natura Deorum scribit: *Nos æc subito cepimus philosophari: nec mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam curamque consumpsimus, &, quum minime videbamur,*

C

tum

tum maxime philosophabamur : quod & orationes declarant refert & philosophorum sententiis , & doctissimorum hominum familiaritates , quibus semper domus nostra floruit , & principes illi Diodotus , Philo , Antiochus , Posidonius , à quibus instituti sumus , & si omnia philosophia præcepta referuntur ad vitam , arbitramur nos , & publicis , & privatis in rebus ea præstitisse , quæ ratio , & doctrina præscripserit . Et Rhodi quidem Posidonium , quod Plutarchus etiam refert , audivit , quem suum familiarem quamvis Stoicum vocat . Quin affirmat ipse , se Phædrum , & Zenonem Epicureos audivisse , & cum Cratippo , Stasea Neapolitano , & M. Pisone Peripateticis familiaritatem habuisse . Ita videtur à Diodoto , & Posidonio Stoicam , à Phædro , & Zenone Epicuream , à Philone , & Antiocho Academicam , à Cratippo , Stasea , & Pisone Peripateticam , & ab aliis alias disciplinas cognovisse : quas in libris postea de finibus bonorum , & malorum præsertim , & in quæstionibus Tusculanis explicavit : in primis tamen Academicum se ferè semper esse profiteretur usque adeo , ut in Oratore dicat : *fateor me oratorem , si modo sim , aut etiam quicumque sim , non ex Rhetorum officinis , sed ex Academia spatiis exivisse* . Non paucis igitur Cicero , ut Neoptolemus , est philosophatus : sed summo ingenio , longo tempore , & flagranti studio philosophos , qui tunc erant in Philosophia principes , audivit : Philosophorum libros , qui tunc erant propemodum innumerabiles , legit , & ex his multa convertit : atque primus ipsam philosophiam , quæ ja-

cuc-

cuerat usque ad eam ætatem , Latinis literis illustravit . Et sunt homines , qui , quum sint nunquam vere philosophati , sed nec acute , nec diu , nec studiose sophistas suos potius , quam philosophos audiverint : & Aristotelis sui tantum particulam , qualiscunque sit ea , legerint : nec ipsi quicquam , quod legi possit , unquam scripserint , ita putent se posse tenebras rebus clarissimis offundere , ut , qui Lycei sunt , non videant , ad Ciceronem doctrinarum lucem , ut ait Plinius , alteram , quasi Elicem in philosophia quoque descriptiones nostras esse dirigendas : nec magis illum , quod alios secutus , ab Aristotele , quam Aristotelem ipsum , quod invidia motus , à Platone magistro dissentiat , accusandum . At nihil de natura & rebus oculis scripsit . Ille vero de natura Deorum , quæ res est occultissima , scripsit , & Platonis librum certe *de divinis* inscriptum converterit : ac multo plura de rebus hisce , si viveret , opinor , scripsisset . Sed nihil scripserit , quid tum ? literam Socrates nullam reliquit , & tamen non philosophus modo , sed princeps etiam philosophorum solet appellari . Et nos , ut Quintilianum , Divuum Augustinum , Boetium , Rodolphum Agricola , & alios testes mittamus , à Lactantio Firmiano , qui nobis ut vir non minus doctus , quam religiosus , esse debet instar omnium , Ciceronem modo *perfectum philosophum* , modo *Romane philosophie principem* , modo *summum philosophum* vocari videmus . E G N . Magnum das ferre talentum . COR . Et quidem , quod Romæ sit inchoatum , Athenis lignatum , & Rhodi perfectum . Sed Cicero quum

C 2

quum Rhodi tam valde fuisset ab Apollonio commendatus, & ob id in spem magnæ alicujus dignitatis ingressus, ad Rempubl. primo quoque tempore cuperet accedere, Delphos profectus, Apollinem, qua ratione fieri vir clarissimus ipse posset, consuluit: unde responsum tulit: *si suam ipsius naturam, non vulgi opinionem, vitæ ducem sequeretur*: quod ille veritus, quum biennio post, quàm Roma profectus erat, se recepisset non modo exercitior, sed propè mutatus, quòd & contentio nimia vocis reciderat, & quasi deserbuerat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris hâbitus accesserat: primum tempus *caute*, vel, ut Plutarchus ait, *ἰουδαῖα*, traducebat, nec honores cupide petebat, sed eos negligere videbatur. PIER. Leonardus Arretinus hoc ita vertit: *magistratus sibi commissos quodam modo horrere, formidareque videbatur*. COR. Magistratus nec ei committi poterant, qui ne petebat quidem, sed eos negligebat: nec Cicero magistratus commissos formidavit, sed eos omnium fortissime gessit. Itaque noster amicus ACHILLES BOCHIUS vit nobilissimus ita melius vertit: *pigre publicis dignitatibus, velut eas quodam modo in contemptum haberet, ingerebatur*. EGN. Tu ne ita verteres: COR. Nec ipse nunc ita verteret, nec olim fortasse, quum juvenis esset, ita vertit. Sed ad Plutarchum revertor, qui certe scribit, Ciceronem tunc ob id, quòd Græcos homines imitatus, ad Rempubl. non accederet, sed literis, & otio delectaretur, vulgo *Græcum*, & *ἰουδαῖα* appellatum fuisse: quod ego tamen
non

non magis esse verum, puto, quàm quòd idem Plutarchus affirmat, cum patris, & amicorum cohortationibus excitatum, se ad causas forenses contulisse. Nam nec Plutarchus ipse negat, honoris illum natura cupidum fuisse, & ille, dum scribit ad Atticum, in se *sub inane quiddam*, & non *ἰουδαῖα* agnoscit: atque illa ponit verba: *neque ego inter me, atque te quicquam interesse unquam duxi, præter voluntatem institutæ vitæ, quòd me ambitio quedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit*: in Bruto vero ponit illa: *Duorum excellabant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius, sed cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quòd & dicendi ardore eram propior, & ætate conjunctior*. Unum igitur annum, quum rediissemus ex Asia causas nobiles egimus, quum Quæsturam nos, Consulatum Cotta, Ædilitatem peteret Hortensius. Quòd si, quum cupidus honoris, ut qui maxime, semper fuisset, illum C. Cotta, & Q. Hortensius imitandi cupiditate incitarent, non videtur nec honores contempnisse, nec patris, aut amicorum exhortationibus eguisse, præsertim quum dicat ipse, se unum annum, quum rediisset ex Asia, nobiles causas egisse, & eodem anno Quæsturam petisse: quòd ostendit, illum statim post reditum ex Asia se dicendis causis, & petitioni dedisse, tantum abest, ut primum tempus *ἰουδαῖα*, ut ex Plutarcho retulimus, traduxerit. Nam Cicero P. Servilio. Ap. Claudio Consulibus, quum ageret annum vigesimum octavum, Roma profectus
C 3
est:

est: abfuit biennium; quo M. Lepidus, Q. Catulus primum, deinde M. Mamercus, & D. Brutus Consules fuerunt: reversus est Cn. Octavio, C. Curione Coss. quum jam trigessimum annum compleisset: quo quidem anno causas nobiles egit, & Quæsturam petiit ita, ut nihil temporis relinquatur, quod dici possit *εὐλαβῶς* traduxisse. EGN. Viden' hunc numum Pieri? quamvis sit magnus, & ingeniose formatus, ego tamen vereor, ne sit adulterinus. COR. Egone vobis ut numos adulterinos solvam? EGN. Tu quidem prudens, opinor, nunquam solvas: sed fieri potest, ut quos tu numos adulterinos imprudens pro bonis acceperis, eos tu nunc quoque bonos putes; & ita pro bonis nobis solvas. COR. Fieri potest, ut omnes homines decipiantur, sed boni tamen Quæstores, quum tam multas pecunias tractent, facilius multo, meliusque bonos numos ab adulterinis, quam boni agricolæ frumentum à folio secernunt. Nos certe scimus hunc esse bonum, verum si vos ipsi dubitatis, posterius expendetur: nunc illud expendatur, quod ita Plutarchus scribit: quum se dicendis causis dedisset, non sensim ad principem locum pervenit, sed statim gloria præstitit, & reliquos, qui versabantur in foro, longe superavit. PIER. Quid hic expendi potest? COR. An hoc sit verum, quum tunc princeps esset, & haberetur Hortensius, nec adhuc, quod erat in Cicerone, perfectum esset, ut in Bruto scribit. Nec illud, quod sequitur, Plutarchus mihi satis probat: Dicitur & Cicero non minus in actione, quam Demosthenes laborasse, & ob

id operam Roscio comædo, & Æsopo tragædo studiose dedisse. Ut enim fatear, quod Macrobius etiam scribit, Ciceronem Roscio, & Æsopo histrionibus usum familiariter fuisse, & cum Roscio etiam solitum contendere, utrum ille sapius eandem sententiam variis gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret; haud facile tamen additor, ut credam Ciceronem, quod vel ipse postea non esse faciendum præcepit, gestus ab scena, & histrionibus didicisse: quum præsertim nihil nec ipse, nec cæteri scriptores, quantum videre potuimus, ea de re dicant, præter unum Dionem, apud quem tamen Calenus ita calumniatur, ut, quum dicat *ὁρχηστῶς τοῖς ποικιλίας τῶν εὐθυμημάτων κίβητα διδάσκει τοῖς σχήμασι* ostendat se, si verum hoc fuisset, multo plura dicturum fuisse, quum semper histriones habitus infames esse dicantur. Sed hoc ipsum ut concedamus, illud certe nunquam dabimus, Ciceronem post reditum ex Asia potissimum gestus ab histrionibus didicisse, quum se dicat ita mutatum ex Asia rediisse, ut opera histrionum non videatur eguisse: contra vero prius, ut supra diximus, indigebat, & Roscio familiariter utebatur, ut in oratione pro P. Quintio pluribus ipse testatur. Sed nunc ea, quæ sequuntur, Plutarchi verba vertamus: non parum vero Ciceroni ad persuadendum in actione momentum fuit: & ille quidem oratores magno clamore utentes mordens, dicebat, eos propter imbecillitatem ad clamorem, ut claudos ad equum, confugere. Illius vero urbanitas in dictis, & jocos, à principio quidem res judicialis,

& jucunda videbatur : sed ea quum ad satietatem usque abuteretur , multos offendit , & in eam venit opinionem , ut natura peruersus esse crederetur . Hæc verba nos iccirco vertimus , quod ab aliis ea vel male conversa , vel omiſſa profus esse videamus . Nam Leonardus Arretinus neque sensum more suo , neque verba convertit , vel quod ea in suo libro non invenerit , vel quod indigna putarit , quæ & à Plutarcho , & de Cicerone scripta dicantur . Nam quum male , quod in Græco melius apparet , connectuntur , tum , quod falsum est , indicant , Ciceronem suas satinas non bene curasse , quas tamen ipse tanti fecit , ut queratur , earum possessionem parum diligenter à Volunnio procuratore defensam fuisse . Quin ipse libro secundo de oratore de jocis , & facetiis ea scripsit , quibus facile ostendit se , quum doceret alios , quo pacto dictis utendum esset , sic illis uti scivisse , & , ut par est credere , consueſſe , ut à nemine dicax merito posset appellari . E G N . Macrobius tamen affirmat , illum *consularem scurram* vel ob id appellatum fuisse . C O R . Sed addit , ab inimicis , qui testes in ea re non magis esse possunt , quàm L. Panirius Pætus , qui jocans , illum *scurram velitem* vocavit . Verum , qui nihil habuerunt causæ , cur mentirentur , ii Ciceronem ut hominem jocandi peritissimum commendarunt : ut Macrobius , qui scribit ita : *animadverto duos , quos eloquentissimos antiqua ætas tulit , comicum Plautum , & oratorem Tullium , eos ambos etiam ad jocorum venustatem cæteris præstitisse : & Quintilianus , qui putat in Cicerone miram*

quan-

quandam urbanitatem fuisse : quanquam illa ponit verba : *utinam Quintus , & libertus ejus Tiro , aut alius , quisquis fuit , qui tres hæc de re libros edidit , parcius dictorum numero indulissent , & plus iudicii in eligendis , quàm in congerendis studii adhibuissent . Minus objectus calumniantibus foret , qui tamen nunc quoque ut in omni ejus ingenio , facilius , quid rejici , quàm quid adjici possit , invenient .* E G N . En , qui se negabat à pecuniis paratum huc venisse , nunc ostendit , eas se jampridem , ut hanc rationem referret , undique collegisse . C O R . Jampridem vero nos eas collegimus , vel potius exegimus , ac nobiscum multos etiam annos tulimus , non ut aliquam rationem potissimum referremus , sed ut pauperibus , qui sæpe sunt etiam molesti , largiremur . E G N . Ut audio , nisi caveamus , periculum est , ne , si pecunias , quæ pauperibus debentur , accipiamus , aliqua religione nos implicemus . C O R . Vos facite , ne debeantur , & vos ita religione solvetis . E G N . Quin recte mones : quare tibi nos imperamus , ut tu solvas , ne debeantur . C O R . Nos vero quum sæpe multis antea , qui de rebus hisce nobis erant molesti , solvimus , tum vero nunc ipsum vobis , ut quum maxime , solvimus . E G N . At has pecunias , quæ pauperibus debentur , ipsis , quorum petitio sit , solveres . C O R . Pauperibus ego mihi solvere videor , quum vobis solvo , qui nunc ejus Reipubl. personam sustinetis , ex cujus arario pauperes propemodum innumerabiles aluntur . E G N . Qui sunt ii pauperes ? C O R . In docti , qui cupiunt , vel , etiamli non cupiunt ,

C 5

in-

interdum tamen possunt doceri. EGN. Qui cupiunt, facile, si valent ingenio, docentur, sed illi, qui non cupiunt, qui tandem doceri possunt? COR. Fit saepe, ut qui sunt indoctissimi, doctissimi velint haberi, idque ut apud rudes saltem consequantur, solent inter mulierculas, & homines imperitos de magnis etiam rebus disputare, interdumque gravissimos scriptores ut parum diligentes, quasi Timari sint, accusare, sperantes fore, ut ipsi, qui tantos homines acculent, vel majores, vel certe aliquid esse videantur. Et quum reliquos scriptores reprehendunt, tum vero Ciceronem sic oppugnant, ut omnes in eum quasi Catilinam conjurasse videri possint: quos tu si, quod fieri facile potest, convincas, & illi vel invitum doceantur, & tu pecunias, quas dicebam, pauperibus largitus esse judicaris. Nos certe quum magnas antea pecunias hujuscemodi hominibus largiti sumus, tum multo majores paravimus, ut eas ob ora impura belluis, ut ait Plautus, si quid Ciceroni detraherent, obtunderemus: sed eas omnes hodie vobis, vel majorem partem solvemus: ut, quum per vos in ararium, unde licet omnibus, quantum lubet, accipere, relata fuerint, nos hac donandi molestia liberemur. EGN. At nemo, cui, quod Plutarchus de Ciceronis joci videtur scripsisse, & bis etiam scripsit, persuasum fuerit, hunc numum victoriatum putabit: quod nondum viceris, in ea re Ciceronem laudandum fuisse. COR. Ego tamen arbitrabar me vicisse, quum gravissimos testes produxerim: sed quoniam vos aliter, ut video, sentitis, pu-

bli-

blicum testimonium dabo: ille sic gloriam antiquam Atticam retinuit, ut, quum in Ciliciam profectus esset, omnia dicta in his etiam Seltiana in eum conferrentur: quod ille tamen ægre ferebat: quod sperabat ita notata se reliquæ genera dictorum suorum, ut cognosci sua sponte possent: hinc in oratione pro Cn. Plancio sic loquitur: ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut læcessius: & quia, ut sit in multis, exit aliquando aliquid si non perfecerum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. Ego autem si quid est, quod mihi scitum esse videatur, & homine ingenio dignum, atque docto, non aspernor: stomachor vero, quum aliorum non me digna in me conferuntur. Ob id etiam Voluminium sic hortatur: pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφοτεροδία, nisi elegans ἑπισηολή, nisi ἄσπερα μα bellum, nisi ridiculum ἄσπερα ἄσπερα, nisi cætera, que sunt, à me in secundo libro de oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἐπισηολα & arguta apparebunt, ut sacramento contendis mea non esse. Hoc fecisse Cæsarem in epistolis affirmat: Cæsar habet peraccre judicium, & ut Serujus frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod eritas aures haberet notandis generibus poetarum ex consuetudine legendi, sic audio Cæsarem, quum volumina jam confecerit ἀσπερα μα, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere. Quid quod ipse Cicero L. Flaccum repetundarum reum joci opportunitate de manife-

C 6

fil-

stissimis criminibus, ut ait Macrobius, exemit : & sanè natura fuit ita facetus, ut olim sic ad Antonium jure scribere potuerit : *nihil unquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paulo quidem iristius, aut severius, quàm necessitas Reip. postulavit* : quod & Plutarchus in comparatione Demosthenis, & Ciceronis videtur sentire, quum scribit, eum ad jocos, & facetias aptum natura fuisse, vultumque illius risum, & tranquillitatem præ se tulisse : quanquam paulo ante dicat, eum, quòd mordendi studio scurrile quiddam sectaretur, & in judiciis res serias risu, & joco cavillaretur suæ utilitatis causa, decorum non servasse, & ob id à Catone *ridiculum Consulem* vocatum fuisse : ut jam videre possitis, quanta fides ei sit habenda, qui non ab aliis modo, sed à se ipso etiam dissentiat. EGN. Ille tamen diligenter ipsius dicta collegit. COR. Quædam potius è mulis, quæ Tiro libertus tribus libris fuerat complexus, in suam linguam ut eunque convertit. Nos enim, quamvis Quintilianus dubitet, arbitramur Tironem de Ciceronis patroni joci scripsisse : quòd, ut ait Gellius, eo ab ineunte ætate liberaliter instituto administratore, & quasi administratore in studiis literarum Cicero usus est : unde Ciceronis dicta melius audire, & scire potuit, quam frater, qui cum Cicerone non vixerit : & Macrobius affirmat, suis temporibus omnes purasse, libros illos Tironis fuisse : quod eo magis credi debet, quòd Asconius ostendat, eundem libros minimum quatuor de Ciceronis vita scripsisse. EGN. Quando Plutarchus, ut ais, pauca con-

ver-

vertit, tu, qui res istas penè superstitiose persequeris, & homines ab inferis excitas, ea nobis, quæ Tiro scripsit, redde. COR. Quum accipero, reddam : nunc Quintilianus, Plutarchus, & Macrobius, quæ de libris Tironis acceperunt, reddent : & ego, quum qualis ante Quæsturam Cicero fuerit, dixerim, Quæstor Quæstorem describam. Sic igitur in oratione in Pisonem loquitur ipse : *me Quæstorem in primis cunctis suffragiis populus Romanus fecit* : & in Bruto : *Interim me Quæstorem Siciliensis excepit annus* : ubi tamen olim dubitavimus, an antea Quæstor fuisset urbanus, quòd alios prius in urbe Quæstores fuisse, deinde in provincias profectos legamus : & ipse dicat in Verrinis, *se Quæstorem factum, & Quæsturam in provincia Sicilia obtinuisse* : item in oratione post reditum in senatu, *se M. Curii patri Quæstorem fuisse*, quum Sex. Peduceo Pratore Quæstor in Sicilia fuerit, ut Asconius ostendit, nisi forte alter alteri ante successit, quàm Cicero de provincia decederet : vel Sex. Peduceus M. Curii per adoptionem pater fuit. Cicero certe, nisi anno, quo rediit ex Asia, in urbe Quæsturam gessit, Quæstor urbanus esse non potuit : quando natus annos triginta Cn. Octavio, C. Curione Consulibus ex Asia rediit, & anno sequenti, quum esset annorum unius & triginta Quæstor in Siciliam venit, ubi, quod Asconius scribit, & ipse in oratione pro Cn. Plancio significat, Lilybætanus Quæstor fuit, & ita se gessit, ut postea Siculis omnibus jucundam, diuturnamque memoriam Quæsturæ, nominisque sui reliquerit : quam rem plu-

12-

ribus verbis in oratione pro Cn. Plancio persecutus est: quæ vobis ego, si poterò, referam: *Fru menti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus justus, municipibus liberalis, sociis abstinens; omnibus eram visus in omni officio diligentissimus: excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi. Itaque hac spe decedebam, ut mihi populum Romanum ultro omnia delaturum putarem. At ego, quum casu diebus his itineris faciendi causa decedens è provincia Puteolos forte venissem, quum plurimi, & lautissimi solent esse in his locis, concidi pendè iudices, quum ex me quidam quesisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset novi: cui quum respondiissem, me è provincia decedere: etiam, me hercules, inquit, ut opinor ex Africa. Huic ego jam stomachatis fastidiose, imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid è tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse. Quid multa è destiti stomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas venissent. Sed ea res iudices haud scio an plus profuerit, quàm si mihi tum essent omnes congratulati. Nam postea quàm sensi populum Romanum aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentem viderent: habitavi in oculis: præsi forum: neminem à congressu meo neque janitor meus, neque somnus absteruit. Hanc curationem *στρογγύλα* Plutarchus appellat: qui rem totam sic narrat, ut ne Leonardus quidem Arretinus eum hac in parte voluerit imitari:*

quod

quod eum videret errasse. Nam, quum Cicero dicat, se omnibus gratum, is molestum fuisse scribit, hoc modo latine, quoquo modo vertant alii, dicens: *molestus hominibus à principio fuit, quum frumentum Romam mittere cogeret.* E G N. Hic ego Plutarcho potius, quàm Ciceroni credendum puto: quod hic de se loquens in eo præsertim, quod ad laudem pertinet, fortasse mentiatur: ille ut historicus, quod verum sit, scribat, & causas addat, cur molestus esset: quod nondum, qualis esset, erat notum, & Siculos, ut frumentum Romam mitterent, cogebat: quæ duæ res non poterant Siculis non esse moleste: quum jam tum à principio ita cogerentur, & multo pejus ab homine, quem nondum plane nossent, timerent eo præsertim tempore, quo male Romani magistratus audiebant. Hæc Cicero ne dicere quidem debuit, quum de se loqueretur: & reliquum tempus respexit, in quo Siculis ita gratus fuit, ut ab illis inauditi honores sint excogitati, ut ait ipse, cui Plutarchus sic assentitur, ut affirmet, Siculos postea, quum diligentiam, justiciam, & mansuetudinem ipsius experti fuissent, eum ut nullum ex antiquis ducibus honorasse. C O R. At in eo, quod Ciceroni Puteolis, ut retulimus, accidit: quodque Plutarchus ipse *πελάγον* vocat, valde dissentit: quum scribat, eum, quum in virum nobilem, qui amicus esse videbatur, incidisset in Campania, ex eo quæsisse, quid Romani de rebus à se gestis loquerentur, & quid sentirent, tanquam nomine, & fama rerum à se gestarum urbem totam compleisset: illum vero dixisse: ubi Cicero tu hoc

ten-

tempore fuit? Cicero vero plures eos, in quos incidit, fuisse, & ipsos, num quid esset novi Romæ, quævisse, non respondisse testatur. P I E. Quid si Cicero rhetorice quum loqueretur, rhetorice rem voluit ornare, quum sit concessum Rhetoribus mentiri, & in historiis, ut aliquid dicere possint argutius? C O R. Convinci potuisset, si mentiretur, ut Plutarchus est hac in parte convictus, & fortasse, si nunc omnes historiæ Romanæ extarent, in ea convinci posset, in qua scribit: multos adolescentes Romanos nobiles, reos, quod aciem deseruisse, & molles in bello fuisse dicerentur, ad Sicilia Prætozem rejectos, & à Cicerone defensos fuisse. Nam diceret, cur eò rejecti fuissent: quanquam nihil, ut nunc est, nostra refert, id ipsum scire, dum, quæ pertinent ad Ciceronem, sciamus: qui in oratione pro P. Sylla videtur ostendere, P. Antonium in Quæstura sibi collegam fuisse. Quum autem anno post annos triginta duos jam natus è Sicilia se recepisset, jam videbatur illud in eo, quicquid esset, esse perfectum, & habere maturitatem quandam suam. Itaque tunc, ut supra retulimus, forum pressit, & quum esset in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè versatus, tum in patrocimo Siciliensi maxime in certamen venit, designatus Ædilis cum designato Consule Hortensio: quæ res ostendit, illa Plutarchum non satis vere scripsisse: Ciceronem, quod fama de rebus à se gestis in urbem, tanquam in mare latum incidens, nihil ad gloriam profuisset, profus animo primum concidisse: deinde, quum secum ratiocinatus esset, mu-

multum de ambitione remisisse, tanquam pro re infinita, nec terminum, ad quem perveniri posset, habente, hoc est gloria, certaret: Verum quum mirum in modum se laudari gauderet, id gloriæ studium semper in eo tantum fuisse, ut multas cogitationes rectas sæpe turbavit. E G N. Vnde tu conjecturam ducis, hæc Plutarchum parum vere scripsisse? C O R. Inde, quod neque Cicero tum profus concidit, neque de ambitione quicquam remisit: siquidem scribit in Bruto, se post reditum ex Sicilia quinquennium ferè in causis, & in principibus patronis versatum fuisse: quod tempus inter Quæsturam, & Ædilitatem vix integrum colligi potest, tantum abest, ut jacuerit, aut aliquid etiam cogitarit, quod gloriæ studium turbavit. E G. Jacuit tamen hoc quinquennium, quod tu dicis inter Quæsturam, & Ædilitatem vix integrum fuisse. C O R. Jacuit ille, credo, de nocte, quum dormiret: nam de die causas in foro stans de more dicebat: sed nec ita jacuisse dici potest, qui magistratus annis suis adeptum se fuisse gloriatur. P I E. Ob id fortasse hæc Plutarchi verba, quæ tu modo vertisti, Leonardus Arretinus omisit. C O R. Illa non omisit: *homini, qui se ad Remp. animo alacriore conferrat, turpe putabat esse, si quum operarii, qui instrumentis, & vasis inammatis utuntur, nullius ipsorum neque nomen, neque locum, neque vim ignorent, ipse Reip. studiosus, cui per homines res communes perficiendæ sint, res ipsas publicas non valde labore, ut consequatur. Vnde se non solum nominibus assuefaciebat, sed loca*
etiam

etiam in quibus nobilissimus quisque habitaret, & regiones, in quibus prædia possideret, & amicos, quibus uteretur, & vicinos cognoscebat. Itaque Ciceroni, per quamcunque viam faceret iter, erat facile dicere, & agros amicorum, ac villas ostendere. EGN. Et tibi facile est, ut video, hæc ipsa memoriter referre. COR. Et mihi turpe, ut arbitror, esset, nisi, quum tam multos annos in hac Rep. sum versatus, omnia, quæ sint mei muneris, memoria jam pridem fuissem complexus: præsertim quum mihi turpius esse videatur, hæc ipsa, quam civium nomina, ædes, prædia, amicos, villas, & reliqua id genus, ignorare. Quando fortissimo, & optimo cuique viro id, quod Africano, curæ debet esse, non ut multos cognoscat, sed ut ab omnibus ipse cognoscatur: quod quum ita sit, & constet, Ciceronem nomenclatore usum fuisse, dubitarem, ne Plutarchus hæc ipsa sinxisset, nisi Q. frater in libello de petitione Consulatus ita scriberet: *primum id, quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat, & auge, ut quotidie melius fiat: quamquam Quintus ipse frater ita loquitur, ut eum potius hortetur, hoc ut faciat, quam fecisse demonstrat: postea tamen ait: tu & nostri, & cognosces.* EGN. Pecunia, qua de tu loqueris, ut apparet, tota est in nominibus. COR. Est illa quidem in nominibus, sed illa sunt ita bona, ut ea vos facile possitis exigere. EGN. Nos ut exigamus? jam nos Pieri de Consulibus non Rhetores modo, sed Quæstoris etiam nostri procuratores siemus. COR. Vos vero, ut Consules decet, exigetis. EGN. Recte mones: quare

nomina postea transferentur: tu nunc, quod à Plutarcho deinceps exegisti, solve. COR. Vereor, ne vos illud, ut homines reliqui, contemnatis. PIER. Profer tamen. COR. Ciceronem, quum pecuniam possideret parvam quidem, sed quæ tamen sumptus necessarios suppeditaret, omnes admirabantur, quod ex patrociniis neque mercedes, neque dona, ne tum quidem quum Verrem accusabat, accepit. EGN. Tu postea vereris, ne, quod omnes admirantur, nos ipsi contemnamus? COR. Illud ego verbar, ne vos quoque pecuniam parvam neglexeritis, quam M. olim Crassus etiam contempnit: ut sic in paradoxis apparet: *Meam quoniam pecuniam contemnis, & recte, est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica, de me silebo, de te loquar.* Nec ita multo post illud addit: *ex meis prædiis centena sestertia capio.* Sed de pecunia videro, nunc videamus, an verum sit, ex patrocinio Ciceronem nihil mercedis accepisse. Dion enim non semel affirmat, eum numos cepisse, sed & nos non semel diximus, illi parum, vel nihil potius in hisce rebus esse credendum. Q. certe frater in libello de petitione Consulatus ita scribit: *Hæc tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii salutem, ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent.* Nec Cicero, quum sciret, Romuli, Cincii, & Titii legibus esse cautum, ne patroni pecunias à clientibus acciperent, in eas unquam commisisset, ne, quod obic-

obiecit Hortensio de sphinge, in eo posset accu-
sari. Hinc ita scripsit ad Atticum. L. Papius
Pætus vir bonus, amatorque noster mihi libros
eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit: quum
mihi per legem Cinciam licere capere Cincius
amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum,
si attulisset. Itaque fecit, quod in patriis mori-
bus erat, quodque in libris de officiis ipse postea
faciendum præcepit, ut multorum causas, & non
gravate, & gratuito defenderet. Nam, quod
in oratione pro lege Manilia refert, penè quoti-
die dicebat: quamvis ex orationibus, quas dixit
multæ desiderentur: sed ex his, quæ nunc ex-
tant, post reditum ex Sicilia primam dixit eam,
quæ pro Q. Roscio comædo inscribitur: quum
C. Calphurnius Piso Prætor, Pompejus, &
Crassus, ut arbitror, Consules essent: quo qui-
dem anno Virgilius est natus, & Cicero ipse,
quum ageret annum trigessimum sextum, Aedilis
designatus, Verrem, ut dicemus, accusavit. C.
Enim Verres, ut scribit Asconius, perfunctum
Questuram, Legationem, Præturam urbanam, patrem C.
Verre, & prætextato filio, & filia nupta, uxo-
rem habens, quum successisset in Sicilia C. Sacer-
dori Prætori, eamque, non sibi succedente Arrio,
per triennium tenuisset, atque in ea fuisset libi-
dinosus, avare, crudeliterque versatus, succedent
tandem in eadem provincia Metello, repetundarum
reus ab Siculis appellatus est: qui omnes,
præter Syracusanos, & Mamertinos, M. Tulli-
um illo tempore florentem defensionibus amico-
rum ad accusandum descendere compulerunt, jam-
pridem illis necessitudine copulatum, quod

stor

stor in Sicilia fuisset Prætor Sex. Peduceo, &
quod quum decederet, in illa oratione, quam Li-
bybei habuit, multa iis benigne promississet. Ac-
cessit his non ignobilis futura de Verre victoria,
quia à Metellis, Scipionibus, & multis aliis no-
bilibus viris, & præcipue ab Hortensio ipso de-
fenderetur, facile, & principe in senatu propter
nobilitatem, & in foro ob eloquentiam Rege
causarum, & eodem Consule designato cum Q.
Metello fratre Metellorum, alterius Prætoris Si-
culi, alterius Prætoris urbani. His ita constitu-
tis, exiit Q. Cecilius Niger, domo Siculus, &
Questor Verri, & ejusdem, ut ipse dicebat, ini-
micus, qui se potius accusatorem contenderet
constitui oportere: quo victo, & accusatione ad
se delata, Cicero, quum inquisitionis tempus in
Siciliam postulasset dies CX, & cum filio patru-
sui Tullii totam provinciam colligendis literis
in Verrem, & denunciandis testimoniis peragra-
set diebus L. Quia pedestre iter ex Sicilia, &
propter fugitivos, & propter Verri insidias du-
bitabat, à Vibone transit. Tum repente adve-
niens, quum videret id agi, ut à Glabrione Præ-
tore, & ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium
annum, alienumque Prætorum res tota transiret,
eripereturque sibi reus patrocinio Hortensii, ac
Metelli, qui tunc Consules futuri erant, per hos
enim Verres eludendi iudicii fiduciam sumpserrat,
hoc commentus est rationis, ut orationem longam
prætermitteret, neque in criminibus declamatio-
ne cumulandis tempus absumeret, sed tantummo-
do citaret testes ad unumquodque crimen expo-
situm, & eos Hortensio interrogandos daret. Qua
arte

arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, quod contra diceret, inveniret. EGN. Hic exclaimare posset Afconius: en queis consevimus agros? COR. Et nos respondere, nobis, qui metamus. EGN. Alienam messem. COR. Imo nostram. Nobis enim veteres agricola non ferere modo, sed inferere etiam voluerunt, ut carpamus poma nepotes. EGN. Hoc igitur ex hortis etiam Plutarchi carpere poterat. COR. Poteram, si placeret: sed, ut verum fatear, illius pomi neque gustatus, neque odoratus, neque aspectus jucundus videbatur: quod tu etiam dices, si, quam sagacissime potes, id fueris odoratus. EGN. Ostende igitur, ut odorari possim. COR. Verrem, qui Sicilia Prætor fuerat, & multa nequiter fecerat, Siculis persequentibus, ipse non dicens, sed ex eo, quod quodam modo non dixit, in iudicio convicit. Nam, quum Prætores Verri gratificarentur, & iudicium multis dilationibus in ultimum diem extraherent, Cicero, quod neque diei tempus orationibus suis satis fore, neque iudicium perfectum in videret, surgens, orationibus opus non esse, dixit, sed, productis testibus, & interrogatis, iussit iudices sententiam ferre. EGN. Haud omnino satis bene olet. COR. Quippe quod nondum maturum satis esse videatur. Nam quos Plutarchus ait *σεγμύς*, Verri gratificatos, iudicium distulisse, illi nondum magistratum inierant. Quare neque autoritate sua iudicium differre, neque verè *σεγμύς* poterant appellari, nisi forte velis, alios imitatus *σεγμύς* iudices vertere, quum Plutarchus per *σεγμύς* Q. Hortensii

tensium, Q. Metellum Coss. & M. Metellum Prætozem, qui Verri favebant, voluisse complecti videatur, sed existimasse, tunc illos in magistratu fuisse, qui tantum essent designati: qui cupiebant iudicium Verri non in ultimum, neque in unum diem, ut Plutarchus ostendit, sed in annum sequentem, & ad novum Prætozem transferre. Quam rem Plutarchus in secunda Verrina ita scriptam videre potuit: *None sunt hodie Sextiles, hora nona convenire cœpistis, hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompejus facturum est. Hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani sequentur. Ita propè XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, que à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se dicturos & dicendo, & excusando facile ad ludos Victoriæ: cum his plebeios esse conjunctos, secundam quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt: ita defessa, ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum Prætozem esse venturam.* EGN. Illius odor pomi jam præ hujus odore nausea est, ut ait Plautus. Sed heus tu quid agis? Jampridem nobis non solum pro farina das verba, quod aiunt, sed pro numis etiam poma numeras? COR. Nihil id refert vestra, quum sint aurea, quasi ex hortis Hesperidum decerpta. Vos enim numos ex his quos, & qua forma voletis, cudendos curare poteritis. EGN. Quis capiet detrimentum? COR. Idem, qui capiet emolumentum. EGN. Non video, quid hic esse possit emolumentum, nisi poma ista tua sint ita gra-

gravia, ut quum tot ex ipsis numi, quot esse debent, fuerint confecti, aliquid tamen auri reliquum sit futurum, quod in lucro poni possit.

COR. Videbunt monetales, qui & poma gravia, & aurum ita purum esse cognoscent, ut facile, Mercurio favente, possit augeri. EG. Nos Batti non sumus, nec patiemur unquam, ut nos in lapides Mercurius ille convertat.

COR. Id ego spero, quum vos ipse Mercurius ita diligit, ut vobis alas, quibus per ora virum volitetis, donasse videatur: sed ille tamen more suo saepe ludit, & eos, quos amat, offendit: Hortensium certe, & Verrem quum semper antea juvisset, in lapides postea repente mutavit. Nam quum magnas utrique divitias, & eloquentiam præterea Q. Hortensio dedisset, sic eos postea per Ciceronem arte, & eloquentia delusit, sic oppressit, ut lapides dici merito possent: de quibus ita scribat Asconius: *Ciceronis arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inveniret: ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exilium. Item: multis diebus prima actio celebrata est, dum testes Verris producuntur criminum diversorum, dum recitantur publicæ, privatæque literæ: quibus rebus adeo stupefactus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret: adeo percussus Verres, ut abiret in exilium sua sponte.* & Lactantius inquit: *Ciceronis industria defensores Verris vel oppressit, vel gratiæ restitit.* Hinc Cicero se in Oratore dixit: *Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius: & si Quintilianus ostendit, eum respondisse, quum studiosos hortatus*

ut orationes Hortensii pro Verre legant: quas tamen Hortensium postea scripsisse, non tum dixisse puto, ut Cicero reliquas Verrinas post primam, & secundam scripsit, non dixit: quod Asconius ita refert: *Adeo percussus Verres, ut abiret in exilium sua sponte: nec quid amplius in iudicio gestum est, nisi quod Tullius metuens, ne tantum negotium penè tacitum præteriret, finxit Verrem comperendinationi præsto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum, & quemadmodum victoriæ consuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam reperita accusatione est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui cæteros consequuntur.* Item, Deinceps hæc omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum, quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem comperendinatum, & respondere citatum, & defendi. In cæteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit: & quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim hujus artis, & eloquentiæ demonstrare. Nam & bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quæcunque in criminationibus constituta est, hic expressam vident: & contra ex hoc defensionum vim in cæteris orationibus, & nervos ejus ex hac virtute cognoscunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Verres igitur abiit in exilium, cui postea vel ab amicis relicto Seneca Ciceronem ipsum scribit affuisse: quem Plinius etiam refert non alia de causa proscriptum postea fuisse ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum

negasset. Hinc à Seneca dicitur proscriptus perisse, & à Lactantio felix in eo fuisse, quod ante suam mortem crudelissimum exitum sui accusatoris audivit. E G N. Non reddis ea, quæ Plutarchus de jocis hoc loco refert. C O R. Jam nunc, quum accepero, reddam, & quidem mensura, ut jubet Hesiodus, cumulatiore. Verrem, inquit Plutarchus, Romani porcum non castratum vocant. Quod igitur libertinus homo nomine Cæcilius Judæorum moribus addictus, Verrem, Siculis rejectis, volebat accusare, quid, inquit Cicero, Judæo cum porco? Habebat autem Verrem filium puberem, qui formam non, ut decet ingenuum, custodisse dicebatur. Ut mollis igitur Cicero à Verre accusatus, filios, inquit, oportet domi castigare. E G N. Eadem non cumulatione, ut dicebas, mensura reddidisti. C O R. Quatuor igitur jocosum tunc è nomine Verris dictorum cumulus accedat. Repente è vestigio ex homine tanquam aliquo circeo poculo factus est heres: alii negabant, mirandum esse, jus tanquam esse Verrinum: alii Sacrodotem excorabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset: atebant Siculi, in labores Herculis non minus hunc immensissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. E G. Placet cumulus, qui de Verre factus, è Verrinis sit etiam collectus. C O R. Sit ille multo major cumulus, si nunc ex iisdem Verrinis ea, quæ tunc in Hortensium dixit, colligam: sed non faciam, ut in ea parte multus esse videar, in qua Plutarchus unum tantum de sphinge referat: illud potius, quod idem Plutarchus addit, considerabo: Verre condemnato,

nato, Cicero, quum litem septingentis & quinquaginta millibus æstimandam curasset, non fugit calumniam, quod argento corruptus multam diminuisset. Nam calunnia videtur ex eo nata, quod ita scribit Asconius: *quumvis sestertium quadringentis à Verre petitur esset, septuagies tamen dupli nomine exigi visus est, ad gratiam ne Hortensii, an suam, an etiam conniventia Ciceronis ipsius, parum comperimas: quod idem sic etiam defendit. Frustra calumniatur Ciceronem quidam homines, & modo eum sestertium millies dicunt repetere, modo quadringentis: quum primum non suo ore, sed Siculorum loquatur accusatorie vociferantium: deinde, si maxime ad eum referenda sunt, quæ dicit, adhuc non instructus sit contra Verrem, nec ad plenum noverit causam. Tertio, cur aut calumniatoris, aut prævaricatoris personam subeat, quum aliud agatur? non enim de condemnando Verre, sed de constituendo accusatore configitur. Postremo, cur id fraudi sit Ciceroni, quum ad tempus oratorum dicta proferrantur? nam eodem modo erit contrarium præsentis actioni, quod alibi dicit, oratione victum à se Cecilium, qui idoneas causas ad accusandum Verrem multas protulisset. Quibus tamen ex verbis apparet, homines illos existimasse, Ciceronem diversa potius scripsisse, quam pecunias accepisse: sed Plutarchus, quum videret, litem multo minoris æstimatam fuisse, quam quantum fuerat à principio repetitum, arbitratus est, calumniam, quasi Cicero prævaricatus esset, fuisse: quasi vero lites non semper ferè minoris æstimentur, & de Cicerone talis opinio na-*

sci potuerit, cui M. olim Cato integritatis, iustitiae, clementiae, fidei testimonium dederit. Quin ipse Verrina secundam sic ait: *fecit animo libentissimo populus Romanus, ut cuius divitiarum me de fide deducere non potuissent, ne ejusdem pecuniae de honore deicerer: & Verrina tertia: comitiis meis, quum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus judicavit, istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere.* Quod si ea unquam fuisset opinio, aliquis aliquando adversarius Ciceroni obiecerit. EGN. Obiecerunt fortasse multi, sed scripta non extant, in quibus id cognosci possit. COR. At ipsius Ciceronis extant orationes, in quibus quum reliqua, quae sunt objecta confutetur, id quoque, si objectum fuisset, aliqua ratione confutaret: extat & liber quadragesimus sextus Dionis, ubi Q. Fufius Calenus quum dicat ea, quae nullus unquam de Cicerone somniavit, multo magis id, si fuisset in opinione, diceret, quum praesertim calumniatur, eum nec in accusando Verre, nec in defendendis aliis officio boni oratoris functum fuisse. Nam postquam multa de ratione dicendi, qua Cicero uteretur, dixit, ea tandem profert verba, quae nos ita vertimus: *an aliquem putas esse, qui nesciat, te nullam ex orationibus tuis mirabilibus, quas edidisti, dixisse, sed omnes illas postea scripserisse, ut qui duces, & equitum magistros et imo fingunt? Quod si forte minus credis, recordare, quo modo Verrem accusasti, & aliquid etiam ex arte patris ipsi praebens, quando cognovis. Quid quod*

quod illum Siculi, si modo fuisset opinio praevaticatum fuisse, postea semper odissent? atqui Plutarchus idem refert, Siculos beneficii memores ad eum Aedilem ex insula multa dixisse, & multa tulisse, quorum tamen ille nihil lucri fecerit, sed eorum liberalitate sit in eo tantum usus, ut res in foro vilius venderentur: ipse vero saepe, sed in oratione tamen pro Cn. Plancio praesertim testatur, Siculos usque adeo sibi conjunctos fuisse, ut, quum domo pulsus Siciliam peteret, ipsa penè insula sese obviam ferre voluerit. PIER. Inopem me copia facit. Nunc enim numos tales, & tam multos profero, ut ego nesciam, quem potissimum vel probem, vel in codicem referam. COR. Omnes censeo. PIE. Paucos dares. COR. Id ego libenter faciam, & nullos etiam multo libentius dabo. EGN. Nunc injurato tibi credimus. COR. Creditores igitur estote. EGN. Satis diu fuimus: sed nunc ita convenimus, ut tibi non liceat amplius conturbare. COR. Nec velim quidem, si liceat, modo vos ipsi numos, ut dantur, accipiatis. EGN. Nos, ut dantur, omnes accipiemus, & hosce praesertim, qui sint ex auro Siculo, quod hodie valde probatur, confecti: sed si tu, quasi canis festinans catulos caecos pepereris, nihil erit postea, cur te quoque parum vidisse causeris: quum tam dudum intellexeris, eos numos averti facile posse, qui non sint in codicem relati. COR. Vos referte. PIE. Quis celeritate scribendi tam multa persequi possit? COR. Multa quidem, fateor, congesti, quod à Quaestore

Quæsturam pluribus verbis explicari posse jure quodam videbam: sed, quoniam qualis ante Ædilitatem Cicero fuerit, est dictum, nunc paulum, ut vos, quæ dicta sunt, perscribatis, interquiescam. EGN. Quin tu jam pergis numos dare, postquam vides eos, quos dedisti, omnes esse perscriptos? quid, inquam, spectas otiosus? COR. Nihil ego quidem specto, sed videor mihi tamen ludos veteres, quos Ædiles faciebant, spectare. EGN. Tu potius ipse nobis ludos facis. COR. Vivis igitur facio, & me Ædilem esse memini. EGN. Tu, si sapias, hujuscemodi ludos illis, quibus debes, facies, & te Quæstorem nobis esse memineris. COR. Memini, sed æquum tamen videtur, ut, quemadmodum Quæstor ante Quæstorem, sic Ædilis nunc Ædilem Ciceronem describam. EGN. Tu, & polypum, & chamæleontem, vel Proteum potius ipse cupis imitari, sed, quanto ipse magis formas te vertes in omnes, nos tanto magis tenacia vincula contendemus, donec talis eris murato corpore, qualem vidimus, incepto te gereres quum lumina somno. Nos enim te Quæstorem, non Ædilem nobis esse volumus, ut numos, non autem ludos, spectare possimus. COR. At hic numus, quem nunc ipsi damus, non est Quæstorius, sed Ædilitius. PIE. Et nos non Quæstori, sed Ædili, ut Paulo Manutio, qui de Ædilibus, & cæteris magistratibus scripturum se pollicetur, acceptum referemus. COR. Id, me lubente, feceritis, præsertim quum inter me, & ipsum convenerit, ut nostrum ne uter in alterius provinciam, quod etiam

ve.

veteri lege tantum erat, transiret. PIE. Cur igitur tu transisti? COR. Quin eam provinciam quum petere in animo haberem, & jam tum prensare cœpissem, eam petitionem reliqui, ut is eam posset obtinere, tantum abest, ut in eam nunc ipse transierim. PIE. Amice fecisti, sed quo pacto hic numus ad te pervenit? COR. Quo pacto pecuniæ omnis generis ad Quæstorem, qui magnas habeant provincias, perveniunt, huc, & illuc à mercatoribus circumlatæ. An non credis, fore, ut ille quoque numos ex mea provincia delatos solvat? PIE. Credo sanè, sed, ut est omnium modestissimus, & maxime ingenuus, quos ita delatos solvet, tuos esse fatebitur. COR. Faciet, ut lubebit: nos certe dabimus operam, ut digni videamur, quibus aliquando parem gratiam referat: qua de tamen adhuc nullum verbum fecit, tempus idoneum magis, ut credimus, expectans. PIE. Quum vir ille nulli, quæ sit ipsius humanitas, non retulerit, tibi quoque, si quam debet, primo quoque tempore referet. COR. Id illum facturum speramus, si quales nos erga se, & magistratum gerentes, & privatos expertus sit, recordari voluerit. PIE. Recordabitur, opinor, quando de Quæstoribus scribet, inter quos te referat, erit necesse. COR. Et quidem ita, ut me Quæstorem in se perhonorificum fuisse, vere possit affirmare. PIE. Quid affirmet? res ipsa loquitur. COR. Ut ut sit igitur, id ut lubentius ille faciat, servabo fidem, nec de magistratibus quicquam, quod ad ipsius, provinciam separatim pertineat, referam: sed quos magistratus,

D 4

tus,

tus, & quo modo Cicero gesserit, simpliciter, & breviter, ut sum pollicitus, exponam. Annos igitur triginta septem Cicero natus *Ædilitatem* Q. Hortensio, Q. Metello Consulibus anno ab urbe condita sexcentesimo octuagesimo quinto gessit, quum prior, ut in oratione in Pisonem scribit, esset factus: &, quod ait in oratione pro Muræna, trinos ludos fecit: de quibus ante Verrina septima sic ipse fuerat locutus: *Nunc sum designatus Ædilis: habeo rationem, quid à populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cerimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo, plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Jovi, Junioni, Minervæque esse faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam.* EGN. Viden, ut servat fidem? qui modo dixit, se de magistratibus nihil esse relaturum, is nunc *Ædilitatem* describit. COR. Cicero describit. EGN. Tu verbis ejus describis, & hoc commento quasi Thracio in aliena provincia versaris. COR. Mons Amanus Ciceroni cum Bibulo communis erat, & multa sunt hujuscemodi magistratibus provincialibus communia, & eo magis, quod provincialium fines solent majores esse, quam possessionum: in quibus tamen usucapionem duodecim tabulæ inter quinque pedes esse noluerunt: ut ego dici non possim in aliena provincia versari, si quid, quod commune sit, interdum, quum res postulet, usurpem: ut hoc ipsum, quod

quod de Ciceronis *Ædilitate* referebam. Ut enim ad omnes *Ædiles* pertineret, Cicero tamen de se ipse scripsit, & se non magnum sumptum fecisse tum libro secundo de officiis hisce verbis est testatus: *Nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi, sanè exiguus sumptus Ædilitatis fuit.* Hinc ait in oratione pro Muræna se C. Antonii ludis communitum fuisse, quos ille sumptuosiores fecisset. Unde nonnulli sunt suspicati, C. Antonium Ciceronis in *Ædilitate* collegam fuisse: quasi vero ludos facere non potuerit, nisi Ciceronis collega, ut tunc tamen esse non potuit, nisi forte scio quo modo suffectus fuit M. Cæsonio, quem Cicero ipse Verrina secunda certe suum collegam vocat. EGN. Idem scribit Asconius, sed heus tu, cur item de collegis in *Quæstura* non aliquid ipse dixit? COR. Quia, verum ut fatear, oblitus fueram, & sciebam plures etiam fuisse, quam ut inveniri possent. Nam quum multæ provinciæ, multi magistratus essent, totidem penè *Quæstores* erant: *Ædiles* contra tantum quatuor, bini curules, bini plebei fiebant: unde Cicero in oratione in Pisonem dixit: *me Quæstorem in primis, Ædilem priorem populus Romanus fecit.* Quis igitur collegas omnes in *Quæstura* posset invenire? Unus tamen P. Antronius, quod ex oratione pro P. Sylla didicimus se collegam in *Quæstura* commemorabat fuisse. Jam quum de *Ædilitate* quæcumque potuimus invenire, dixerimus, ad Præturam properaremus, nisi nos Plutarchus revocaret, qui de *Ædilitate* parum quum dixisset, hoc loco multa,

D 5
quæ

quæ fortasse fuissent aliò transferenda, de villis, & aliis rebus interposuit. E G. Videas Suetonium, Diogenem, Philostratum, Dionem, Spartianum, Lampridium, & alios, qui clarorum virorum vitas descripserunt, idem propemodum fecisse: nec ordinem rerum semper, aut temporum servasse, sed ea sæpe, quæ similia viderentur, in unum locum contulisse: quod arbitrati sint, nihil referre, quo loco res ipsæ dicantur, in aliqua modo parte dicantur: præsertim quum scribendis vitis occurrant multa, quæ sapius essent dicenda: quæque nullum certum locum habere videantur. COR. Quando tu hoc ipsum probas, nos hac in parte saltem Plutarchum sequemur, quamvis pugnantia loqui videatur. Nam, quum paulo ante dixisset, Ciceronem parvam pecuniam possedisse, hoc loco scribit hoc modo: *in Arpis villam pulchram, & agrum prope Neapolim, & prope Pompeios alterum non magnos possedit. Dos Terentia uxoris centum viginti millium, & hereditas quedam ad nonaginta denariorum millia simul accesserunt.* E G N. An putas Plutarchum pugnantia loqui, quòd Arpos pro Arpinati posuisse videatur? COR. Illud ego, quum mihi nondum satis constet, an reliqui Græci sint ita locuti, negligentia vel ejus, vel libratorum potius assigno: hoc pugnare dico, Ciceronem eodem penè tempore pauperem, & divitem fuisse. Nam quem viginti versibus ante parvam pecuniam possedisse dixit, hic vel ditissimum fuisse testatur P I E. Fortasse repente hæsaurum, non carbones invenit. E G N. Ino do-

dorem, ut audis, magnam, & hæreditatem, ut ait Plautus, offertissimam, atque haud scio, an etiam sine sacris, est adeptus. COR. De tempore, quo Cicero illam crevit hæreditatem, nihil habeo, quod affirmem: sed quo tempore Plutarchus eum scribit parvam pecuniam possedisse, eodem facile probem, non Terentia modo dote, sed etiam filia, quam postea tam valde dilexit, auctum fuisse. E G N. Proba, si potes. COR. Refert igitur Plutarchus Ciceronem, quo tempore Verrem cepit accusare, non admodum divitem fuisse, quum tamen etiam multo ante Terentia dotem fuisset adeptus: quòd ita cognoscimus. L. Julio Cesare, C. Marcio Figulo Consulibus Cicero Tulliam C. Pisoni, ut ait in epistolis ad Atticum, despondit: à quo tempore si revertes ad Ch. Pompeium, & M. Crassum Consules, quibus Cicero Verrem, ut diximus, accusavit, sex annos summuin numerabis: quot annos natam filiam, nedum minorem, Cicero nunquam, meo quidem iudicio, despondisset. Sed dotem, sed hæreditatem mittamus, Cicero, qui treis fundos, & Romæ domum dicatur habuisse, dives etiam debet videri: quamquam M. Crassus neminem, nisi qui exercitum suis fructibus alere posset, tum divitem esse dicebat: postea certe Cicero dives fuit, qui villas non duodeviginti quidem, ut Blondus curiose magis, quam vere collegit, sed multas tamen habuit, & quod in secunda Philippica scribit, amplius HS. ducenties acceptum hæreditatibus retulit. Sed hæc posterius, illud Plutarchus addit: *Hisæ rebus cum Græcis convictoribus, &*

Romanis, qui disputandi essent studiosi, quos Graeci φιλολόγους vocant, liberaliter simul, & temperanter vixit. Hinc libro primo scripsit ad Atticum: Nos praeter ceteros φιλέλλους & sumus, & habemus: & in Oratore: Doctissimis hominibus domus referta fuit: & libro primo de natura Deorum: philosophabamur, quod & orationes declarant refertae philosophorum sententias, & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit, & principes illi Diodotus, Philo, Antiochus, Possidonius, à quibus instituti sumus: quae verba nos etiam supra retulimus: & libro secundo, & decimo tertio ad Atticum se delectatum fuisse φιλολογία, & φιλολόγους hominibus ostendit. EGN. Plutarchus igitur in hoc pugnantia non loquitur. COR. Nec in eo, quod sequitur: Raro, si unquam, ante solis occasum non tam propter negotia, quam propter corpus stomachi causa male affectum discumbebat. PIE. Coenandi, an dormiendi causa? COR. Coenandi. Nam, quum ceteri, ut constat, hora nona coenarent, Cicero, ut stomacho laborans, in noctem coenam diserebat, nisi foris coenaret, ut quum scripsit ad Papirium Patum, se hora nona, ut coenaret apud Voluminium Eutrapelum accubuisse. Ipse certe non semel affirmat, se noctu coenasse, quum literas vel scripsit ipse, vel ab amicis accepit. Quare, qui vertunt ex Plutarcho καταλιπεῖν dormire, possunt illi quidem defendi, quod stomacho laborantibus quies à medicis concedatur, sed tamen hoc loco Plutarchus ostendit, Ciceronem, quum serè semper post

solis occasum discumberet, aliter, atque alii facerent, qui ante solis occasum discumbebant, fecisse. Nec alii praeterea solebant ante solis occasum dormire. PIE. Placet interpretatio, praesertim quum Plutarchus addat, id eum non tam propter negotia, quam propter valetudinis imbecillitatem fecisse. COR. Addit & illud: Erat & in aliis corporis curacionibus diligens, & multus adeo, ut & frictionibus, & ambulationibus numero definitis uteretur. Hoc modo sibi habitum corporis firmavit, ut ad multas, & magnas contentiones, ac labores accommodaret. EGN. Non tu quidem de eadem fidelia duos parietes dealbas, sed eodem numo duo nomina dissolis. COR. Qui fieri potest, quum vos statim numos omnes accipiatis? EGN. Nescio, nisi recordor, te nobis hunc numum prius etiam dedisse. COR. Quod dedi, vos habetis, ne me furti putetis accusandum. PIE. Verum dicit Egnati: ecce tibi numus, quem dedit. EGN. Consimiles sunt adeo, ut, quod ait Blepharo Plautinus, utri adsum, nesciam. COR. Nil miram, quum uterque sit ex auro Charonæo, & ab eodem artifice factus: sed domum redeamus, id est de Ciceronis domo loquamur, ita prius illa Plutarchi verba vertentes: Domum quidem paternam fratri concessit, ipse vero prope palatium, ne, qui ipsam observabant, longe venientes, gravarentur, habitavit. PIE. Vidi, qui verterent: domum, quam è patrocinio habuit, fratri concessit. COR. Ut secum pugnet Plutarchus, qui supra dixit, ex patrocinio Ciceronem nihil mercedis

dis accepisse. Quis præterea *divitias patris*, domum paternam non vertat. PIER. Qui legerit in Appiani libris à Catilina Ciceronem *κοινοῦτα*, vel *ἑταίρον*, opinor, appellatum, quod quasi novus homo, & inquilinus, in alienis, & conductis ædibus habitaret. COR. Quid mirum, si fratri paternas concesserat? PIER. Per inquilinum, vel *ἑταίρον*, ut arbitror, Catilina voluit eum significare, qui prorsus hospes esset in urbe, neque suas haberet, neque paternas ædes habuisset, vel per se, non per majores notus esset, ut Appianus etiam videtur interpretari. COR. Fortasse male, ut sæpe, quum civis inquilinus apud Sallustium tantum vocetur, quod inter inquilinum civem, & veterem vel hodie multum interesse videatur. Cicero certe Romæ domum paternam videtur habuisse, quum pater etiam Romæ vixerit, & filios, ut diximus, erudiendos Romæ curavit, & Plutarchus hoc ita scribat, ut nemo possit dubitare. Nisi forte dubitet, an Cicero, patre vivo, fratri paternam domum potuerit concedere. Nam Plutarchus hoc ante Ciceronis Præturam factum videtur significare, quum pater, ut dicitur in petitione Consulatus decesserit. Quod si de patris voluntate domum fratri dedit, & ipse prius, quàm domum emeret, prope palatium in ædibus conductis habitavit, à Catilina vere potuit inquilinus appellari. Sin mortuo patre, quum post Consulatum de Crasso domum, ut dicimus, emisset, paterna domo cessit, & ita prope palatium in suis ædibus habitavit, & Plutarchus rem præpostere narravit, & Appianus male fuit in-

interpretatus. Sed nos, quæ restant ante Præturam, reddamus. Observabant vero Cicero-nem, quotidie ad ejus januam accedentes, non pauciores, quàm Crasium propter divitias, & Pompejum propter potentiam ex re militari comparatam: qui duo tum Romanorum maxime admirabiles, & maximi habebantur. Pompejus etiam Ciceronem observabat. Et sanè multum ipsi quum ad potentiam, tum ad gloriam Reipubl. administratio Ciceronis profuit. Præturam vero quum multi, & magni viri simul peterent, omnium primus est ipse designatus. Et quanti quidem Pompejus Ciceronem fecerit, quantumque rursus ipsi Cicero profuerit, alio fortasse loco dicitur, sed quod ipse primus omnium Prætor fuerit designatus in Bruto sic ipse testatur: *Et Prætor primus, & incredibili populi voluntate sum factus: & in oratione in Pisonem: Me Prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus fecit: & in oratione pro lege Manilia: propter dilationem comitorum ter Prætor primus centuriis cunctis renunciatus sum. Et primus, quod octo Prætores eo tempore fierent, ut nos in Bruto pluribus ostendimus, & Ciceronis collegas hosce collegimus: C. Aquilium Gallum, Q. Nasonem, M. Pletorium, C. Flaminium, C. Orchinium, Q. Votonium, P. Cassium. Sunt etiam, qui C. Antonium connumerent, quod apud Asconium Cicero sic cum ipso loquatur: *an oblitus es, te ex me, quum Præturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem?* & Quintus Cicero in libro de petitione Consulatus illum di-*

ca

cat, in Prætura competitorum fuisse: quod si credimus, necesse est dicere, vel tum plures fuisse Prætores, vel aliquem ex iis, quos diximus, collegam non fuisse. EGN. Plaudite. COR. Cur ita? EGN. Quia non fabula modo tua, sed Ædilitas etiam Ciceronis acta nobis videtur. PIER. Et quidem trinis ludis, ut audivimus, vel potius spectavimus. COR. Spectaretis igitur, non etiam, plaudite, diceretis, quando spectatores aula manent, & usque sedent, donec cantor, vos plaudite, dicat. EGN. Cur ipsi tantum spectemus, & nihil ex aliorum partibus usurpemus, quum in ista fabula sic omnia misceantur, ut iam contra, atque præcipiat Horatius, serpentes avibus geminentur, tigribus agni? COR. Quid hoc sit? EGN. Prætores Ædilibus miscentur. COR. Prætores potius designati cum viris Ædilitiis junguntur. Ut enim Questorii Questura functi, sic Ædilitii, qui prius Ædiles fuissent, dicebantur, qui postea Prætores fieri solebant, ut Cicero quum fuisset Ædilis, & Ædilitius, tum demum Prætor est designatus. PIE. Quot annos Ædilitius fuit? COR. Duos, opinor, quot inter Ædilitatem, & Præturam docet ipse interfuisse, dum ita scribit ad Fannium: *Non est annus hic tibi destinatus, ut si Ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset.* PIER. Si Cicero triginta septem natus annos, ut dixisti, Ædilitatem gessit, & duos annos Ædilitius fuit, annum quadragesimum, Prætor quum fuit, agebat. COR. Agebat, ut puto, vel quadragesimum, vel quadragesimum primum, ut mos erat: quum Prætor quaestioni de pecuniis repetundis, ut ostendit in oratione pro Cluentio, præfuit, &

C. Licinium Macrum condemnavit, &, quod in epistolis ad Atticum refert, ex ea re magnum fructum cepit. Is enim Macer, qui, quod Plutarchus ait, & per se multum posset in civitate, & Crasso fautore uteretur, quum furti reus apud Ciceronem factus esset, potentia, & studio fretus, & iudicibus adhuc sententiam differentibus, domum profectus, dicitur statim caput tondidisse, & togam puram tanquam victor induisse, ac rursus in forum rediisse, sed, quum Crassus ei prope vestibulum occurrisset, ac dixisset, eum sententiis omnibus damnatum fuisse, reversus, discubuisse, nec ita multo post obiisse: quæ res Ciceroni gloriam, tanquam iudicia diligenter exerceret, dicitur attulisse. Hanc rem Valerius Maximus ita refert: *C. Licinius Macer vir Prætorius Calvi pater repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in Mævianum conscendit: siquidem quum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem videret, misit ad eum, qui diceret, se non damnatum, sed reum perisse, nec sua bona hæc posse subjici: ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, ore, & faucibus coarctatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit: qua cognita re Cicero de eo nihil pronunciauit?* PIE. Qui fuit igitur damnatus, si Cicero de eo nihil pronunciauit? COR. Dicam, quod sentio: condemnatus est ille quidem iudicum tabellis, sed Cicero, quum intellexisset illum interea perisse, sententiam non pronunciauit: quanquam sic ipse in epistolis ad Atticum scribit: *Nos hic incredibili, ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus: cui quum æqui fuisset, tamen multo majorem fructum*

ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipso, si absolutus esset, gratia cepissemus. PIER. Meminerat Cicero Thebis imagines reliquorum quidem iudicum sine manibus fuisse, summi vero iudicis eam, quæ clausos oculos haberet, ut significarent, iustitiam neque muneribus capi, neque hominum vultu moveri. COR. Mirum, quin dixeris, quod Diodorus de tuis Ægyptiis scribit: apud eos iudicem fuisse, de cuius collo signum penderet, quod illi veritatem vocabant, ut ostenderet, eam in omnibus iudiciis esse spectandam. PIER. Hoc dixi, quod credam Ciceronem, ut res aliorum populorum sciret, in Græcorum tamen rebus multo magis versatum fuisse. COR. Quod in Græcia fuisset, & quum alia, tum vel in primis nosset, Athenis decretum fuisse, ne iudices Atropagitæ commoverentur. Quæ quidem omnia, & alia multo plura, quæ nobis suspicari potius, quam divinare licet, quam Cicero sciret, & se talem præstare vellet, qualem decet optimum iudicem esse, neque Crassi potentia, neque Macri gratia, neque Vatini verbis ipse tum potuit commoveri. Vatinius enim quum asperitate quadam, & contumptione adversus magistratus in patrociniis uteretur, & collum strumarum plenum haberet, à Cicerone nescio quid præfens petebat: & quum Cicero non daret, sed diu deliberaret, dixit, ea de re se, si Prætor esset, non dubitaturum: Cicero conversus, at ego, inquit, tale guttur non habeo. Quum duo, vel tres adhuc dies in magistratu Ciceroni superessent, Manilium quidam de fur-

to postulavit: ipse vero Manilius benevolentiam, & studium populi habebat, quod agitari propter Pompejum, cuius erat amicus, putabatur. Quum vero Manilius diem peteret, unam, quæ superesset, Cicero dedit, & populus indigne tulit, quod mos esset, ut Prætores decem minimum dies reis darent. Quare Tribuni plebis illum productum in concionem de superiore loco graviter accusabant: quos ille quum ro-gasset, ut audirent, dixit, se, quum reis semper, quantum leges permitterent, mitis, & mansuetus fuisset, absurdum putasse, non eadem Manilio tribuere, itaque cuius diei dominus esset adhuc Prætor, eam dedita opera constitui, ad alium enim magistratum iudicium rejicere, non esse hominis, qui velit auxiliari. Hæc dicens, mirabiliter animos populi mutavit ita, ut omnes eum, multum commendantes, rogarent, ut Manilii patrocinium susciperet: quod ille libenter, præsertim propter Pompejum, recepit: & ingressus in causam, quali popularis iterum concionatus est, eos, qui paucorum statu gaudent, & Pompeio inviderent, vehementer accusans. PIER. Is ne tibi videtur esse Manilius, cuius legem Cicero suavit? COR. Mihi vero videtur. Nam Tribunus plebis quum esset, duas leges tulit, unam perniciosam, alteram egregiam, ut ipse Cicero in oratione pro Cornelio scripsit: ubi sic Alconius interpretatur: supra de his legibus: quarum una de libertorum suffragiis, quæ quum S. C. damnata esset, & ab ipso quoque Manilio abjecta est: altera de bello Mithridatico Cn. Pompejo extra ordinem mandando.

do. Et de lege quidem Manilia, quam Cicero suavit, ex oratione constat, de altera vero ita scribit Asconius: *Quum C. Manilius Tribunus plebis subnixus libertinorum, & servorum manu perditissimam legem ferret, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, idque per tumultum ageret, & clivum capitulinam obsideret, discusserat, perruperatque cœtum Domitius ita, ut multi Manilianorum interficerentur.* Quæ verba nos in Bruto & explicamus, & ostendimus C. Manilium ubique legi oportere. PIER. At nihil opinor, de diebus decem, quos Prætores reis darent, dixisti? COR. Nunc dicam, quod ita scribit Asconius: *P. Cassius Prætor decimo die, ut mos est, adesse iussit: quem morem Cicero in epistolis ad Q. fratrem ita significat: Cognosce nunc Idus. Decimus erat Cælio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit.* PIE. Tu nunc interpres vere potes appellari, qui Plutarchi verba non solum vertas, sed etiam diligenter interpreteris. COR. Ego, qui paream Consuli, laudabor: tu, qui nunc impetes, culpam, si qua fuerit, ipse sustinebis. PIER. Recte facis, quum addis, si qua fuerit. Nam quæ culpa potest esse in eo sermone, qui de literis, & rebus ad literas pertinentibus, sive parvæ, sive magnæ sint illæ, totus habeatur: neque enim res omnes magnæ esse possunt, & nobis natura semper est imitanda, quæ ut elephantem, sic etiam culices procreavit. COR. Jam, si tibi voles constare, patieris, me tibi parvos etiam nummos dare, præsertim quum minutis etiam sit opus, ut numerus, ac summa commoedius æqua-

ri possint. PIER. Quin recte dicis, ut numero pondus interdum compensemus, & consequamur. COR. Hunc igitur accipe: Cicero Prætor provinciam recusavit. EGN. Vide Pieri, quid sit hominibus hisce fores aperire. Iste, quod semel concessum est, mordicus tenebit, ut minutos nummos solvat, & eos quidem, quibus ne tonsores quidem, si possint, uti velint. COR. Fateor equidem hunc minutum esse, & lippis, tonsoresque quod ajunt, etiam notum videri posse: sed nesciunt illi tamen neque quanti sit pretii, neque quo in loco sit factus. Nec enim quis intelligit, quanti sit honores interdum contemnere, nec animadvertit, in hisce verbis, quæ sunt in oratione pro Muræna, hoc ipsum, quod dicimus, significari: *Tu in provinciam ire noluisti: non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor, & Consul probavi.* Prætor enim Cicero, ut diximus, in provinciam ire noluit, quod in Ser. Sulpicio reprehendere non poterat, ne se ipse accusare videretur. PIER. Hic numus & si parvus videtur, is est tamen, de quo vere dici possit illud: Major in exiguo regnabat corpore virtus. COR. Hic non multo major forsasse videbitur: Cicero M. Æmilio Lepido, L. Volcatio Tullo Consulibus an. ab V.C. sexcentesimo octuagesimo octavo Prætor fuit, ut nos in Bruto facile probavimus. EGN. Quod nunc, accipimus. COR. Et hoc accipite. Cicero Prætor orationes pro lege Manilia, & pro Cluentio dixit. Nam de orationibus pro Fontejo, & pro Cæcina idem non possumus affirmare. Dixit & pro Cornelio, si credimus Asconio ita scribenti:

sequente deinde anno L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quo hæc oratio à Cicerone Prætorè dicta est, & quæ sequuntur. EGN. Videris hoc, oblitus, quid ante dederis, protulisse. COR. Non sum ego videlicet Egnatius, qui nihil unquam penè fecit, aut dixit, aut etiã legit, quod non recorderetur: mihi satis est, si non plus, quàm Curio pater, hac in parte peccem. EGN. Nihil tamen turpius Cicero tuus putabat, quàm si quis in sermone, vel in scriptis, ut ille, quid ante posuerit, obliviscatur. COR. Turpe sit igitur etiã mihi, si quid, quod contrarium sit, dixi. EGN. An contrarium non sit, hic dicere, Ciceronem Prætorem L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quem tu paulo ante M. Lepido, L. Tullo Consulibus Prætorem fuisse dicebas? COR. Esto, quid deinde, etiã si in altero sit vitium? EGN. An nescis jure civili cautum esse, siquid vendas, cujus vitia non dicas, id ut redhibeatur? COR. Scio equidem, sed nihil ego vendo, nec præstare debeo, si vos, qui summa diligentia probatis, adulterinum nummum pro bono accipiatis. An nescitis vos quoque, inter negotiatores hunc morem, & quasi legem esse, in multorum præsertim nominum solutione, ut, qui numos accipiunt, in eam rem incumbant, eos ut diligenter examinent, ac perpendant: ne, si forte decipiantur, eos tamen, qualescunque sint, retinere cogantur? EGN. Inter bonos bene agere oportet. COR. At isti boni sæpe adulterinos supponunt, quos sibi bonos præstari velint. EGN. Tales ne nos esse putas? COR. Tantum abest, ut id putem, ut

ut vos omnium optimos esse credam: sed velim, quod semel probatum, & acceptum est, retineatis, ne solutio toties interpelletur. EGN. Posthac igitur erimus cautiores: nunc volumus hunc alio numo vel commutari, vel ita exæquari, ut respondeat. COR. Faciam, opinor, ut neque commutandum, neque exæquandum dicatis. EGN. Quonam modo? COR. Nos, quod antea diximus, in Bruto præstitisse, & si quis dubitet, præstaturus: sed in eo, quod postea diximus, Alconium secutos fuisse. EGN. Nescio, an verius unquam sit dictum: cæcus cæcum adhibuit ducem. COR. Et Strabo secutus est Homerum, neque tamen in foveam cecidit. EGN. Quia dux talis erat, ut quæ ipse non videbat, ut alii viderent, efficeret: sed dux iste tuus ita cæcus fuit, ut & ipse ceciderit, & ut tu caderes, effecerit. COR. At ego sic in eum cecidi, ut nihil ipse profusus offenderim, & onus ille totum sustineat. EGN. Onus Ætna gravius. COR. Fessum motet latus, ut ait poeta, vel potius casum sic, ut Paulus Manutius etiã monuit, emendet: sequente deinde anno L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quo hæc oratio à Cicerone dicta est, & quæ sequuntur. PIER. Illud verbum, Prætore, tantum sustulisti. COR. Quippe quod videam nos, qui tacuimus, quod Suetonius, & Macrobius affirmant, tunc etiã Ciceronum M. Antonii Gniphonis scholam frequentasse, jam satis multa de Prætore locutos fuisse, & jam tempus esse, ut Cicero Consulatum petat: de quo dicturus, illud vere possum præfari: Major rerum, mihi nascitur ordo, ma-

jus opus moveo. Is enim Consulatus fuit, quem vere Curio pater *Antiochus* vocabat: quem Dii prius etiam Terentia uxori significarunt. Nam quum illa post peractum sacrificium, libare vellet, in cinere visa est flamma: quod significavit, ejus maritum eo anno futurum Consulem, ut ipse Cicero in suo poemate testatus est: quod respiciens summus poeta, dixit: *Aspice, corripuit tremulis altaria flammis sponse sua, dum ferre moror, cinis ipse.* Ad eum jam petere, vel certe prensare parantem Quintus frater ea scripsit, quæ veniebant in mentem dies ac noctes de petitione illius cogitanti, non ut aliquid ex iis novi adjiceret, sed ut ea, quæ in illo dispersa, atque infinita viderentur esse, ratione, & distributione sub uno aspectu ponerentur: quilibellus extat, ut infra dicetur. Cicero non multis diebus ante Cal. Sext. L. Cotta, L. Torquato Consulibus initium prensandi videtur fecisse: quod ita nos ex epistola, quæ nunc prima scribitur ad Atticum collegimus. L. Julius Cæsar, L. Cotta, L. Torquato Consulibus certe Consulatum petiit, designatus est, & anno sequenti Consul fuit: de quo sic ibi scribitur: *De iis, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur.* L. igitur Cæsar petebat, quo tempore Cicero jam Pretorius prensabat, ut anno sequenti, quo postea L. ipse Cæsar, & C. Figulus Consules fuerunt, peteret, ut petiit, quo tempore filio est arctus, Tulliam C. Pisoni L. Frugi despondit, & L. Ciceronem fratrem patrualem, ut in epistolis ad Atticum scribit, amisit, amisit & patrem, si Asconio credimus ita referenti: *in petitione patrem ami-*

amisit: quanquam videtur eum Consul jam designatus amisisse. Ipse certe sic ad Atticum scribit: *Pater nobis decepsit ad VIII. Cal. Decemb.* at multo ante Consules solebant designari, quia tamen interdum comitia solebant etiam differri, nihil hac ipsa de re possumus affirmare: illud vero, quod ipse partim dicit, partim significat, & Asconius scribit, affirmamus: Ciceronem sex competitors in petitione Consulatus habuisse, duos patricos, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebejos, ex quibus duos nobiles, C. Antonium, M. Antonii oratoris filium, L. Cassium Longinum, duos, qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. In ea petitione Plutarchus scribit ei non minus optimates, quam plebejos homines suffragatos fuisse: de quo tamen video posse dubitari, quod in epistolis ad Atticum ipse scribat hoc modo: *Quum persevero voluntates nobilium, scribam ad te: cetera spero prolixæ esse.* Item, *prorsus summa hominum est opinio, tuos familiares nobiles homines adversarios honori nostro fore.* Per nobiles enim videtur optimates significare, quos in suasionem Maniliae legis offenderat, quod nec ipse Plutarchus negat, & ita Quintus frater ostendit: *Etiam hoc multum videtur adjuvare posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, & maxime consulariam.* Prodest, quorum in locum, ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco, ac numero dignum putari. Hi rogandi omnes sunt diligenter, & ad eos allegandum, persuadendumque est iis,

nos semper cum optimatibus de Republ. sensisse, minime populares fuisse: si quid locuti populariter, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompejum adjungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certe non adversarium. PIER. In oratione pro lege Manilia contrarium scripsit ipse: Testor omnes Deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque praesident, qui omnium mentes eorum, qui ad Rempubl. adeunt, maxime perspicunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi excusquam amplitudine, aut praesidia periculis, aut adjuncta honoribus quaeram. COR. Ne quasi lis litem, quod ajunt, serat, id alias, & an Catilinam, quemadmodum Feneftella scripsit, & Asconius dubitavit, defenderit, videbimus: nunc, quod posuimus, ita nos interpretamur: Optimates a principio Ciceroni ut homini novo sunt adversati, sed postea, quum periculum, quod a L. Catilina Reipubl. tunc impendebat, providissent, suffragari coeperunt. EGN. Hoc etiam Plutarchus dixit. COR. Dixit ille quidem, sed non, ut decebat, explicavit, praesertim quum Sallustius ita prius scripsisset: Fulvia ex insolentia Curii causa cognita, tale periculum Reipubl. haud occultum habuit, sed, sublato aurore, de Catilinae conjuratione, qua, & quo modo audierat, compluribus narravit. Ea res in primis studia hominum accendit, ad Consularum mandandum M. T. Ciceroni. Naque antea pleraque nobilitas invidia aestuabat, & quasi pol-

liti Consularum credebat, si eum, quamvis egregius, novus homo adeptus foret. Sed ubi periculum advenit, invidia, atque superbia possidere. Igitur comitiis habitis, Consules declarantur M. Tullius, & C. Antonius: quod factum primo populares conjurationis concusserat. Et sane Ciceronem cuncta Italia, omnes ordines, universae civitas non prius tabella, quam voce priorem Consulem declaravit. EGN. Dicere non potes Plutarchum res aliquas minus explicasse, si de Ciceronis, aut aliorum scriptis ipse quoque res, & verba, quod nunc ipse facis, & saepe, transtulisset. COR. Transferret: quanquam res ille quidem, sed interdum praepostere transtulit: ut quum Catilinae conjurationem, quae prope finem Consulatus Ciceronis describenda fuit, ante Consulatum descripsit. EGM. Imo causas conjurationis ante Consulatum, sed rem suo loco posuit. COR. Jacet igitur ingens litore truncus, avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus. EGN. Tu nunc junge. COR. Ne Aesculapius quidem jungat, tantum abest, ut ego qui medicus non sum, id possum facere, ac ne velim quidem, si possum: quando quidem quivis intelligit, quum Ciceronis vitam scribas, nihil opus esse, tam multa de Catilinae coniuratione, quae nota sint lippis, & tonsoribus, referre. EGN. Tu meminisse debes, Plutarchum hominem Graecum Graecis, qui nullum Sallustium haberent, scripsisse. COR. Scripserit: nos quoque nostris hominibus, qui non Sallustium modo, sed alios etiam conjurationis Alios scriptores habent, scribamus, &

in scribendis rebus, quas in Consulatu Cicero gessit, ordinem, quem ipse nobis in epistola prima libri secundi ad Atticum Consularibus, ut vocat, orationibus quasi præscripsit, sequamur. Calendis igitur Jan. quum Cicero Consulatum inisset, senatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarumque largitionum metu liberavit ita, ut iacta sint fundamenta ex Cal. Jan. confirmandi senatus: quibus de rebus orationes contra Rullum scripsit, quarum una est in senatu Cal. Jan. altera ad populum de lege agraria. EGN A. Nosti Pieri, unde sint ista translata PIER. Ex ipsius Ciceronis orationibus, epistolis familiaribus, & illis item, quæ sunt ad Atticum scriptæ. COR. Utinam sic omnes novissent, unde fuissent interpretationes illæ translata, quibus olim familiares, ut vocant, epistolas explicamus. Minus enim postea negotii faciendis his, quas in epistolas ad Atticum edidimus, habuissemus, si, quod in illis fecimus, in his quoque scriptorum nomina tacere potuissemus. PIER. Interpretationes istæ, quas dicis, à te jaundiu postulabantur, vel potius, ut audio, flagitabantur. COR. Ita quidem, ut Arnoldus Arlenius homo eruditissimus ex Germania ad me Regium usque venerit, & me suo, Joannis Opporini, Joannis Strathii, Magni Gruberi, aliorumque doctissimorum hominum nomine sit hortatus, eas ut primo quoque tempore foras darem. PIE. Dediti jam pridem. COR. Dedi, nec adhuc me dedisse poenitet. EGN A. Da nobis etiam, quod debes. COR. Hoc ago, & dico, Cice-

ronem tunc orationem, quæ tertia consularis in epistolis ad Atticum dicatur, de Othone scripsisse: quam quum dixisset, L. ipsi Roscio Othoni theatralis seditionis auctori leges ignoverunt, notasque sedes ignominia discrimine equo animo, ut ait Plinius, tulerunt. Hinc in oratione pro Muræna ita legitur: *L. Otho vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem.* Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gravissima: quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque jucunditatis est restitutus. L. enim Roscius Otho Tribunus plebis eam legem tulit, ut equitibus Romanis in teatro quatuordecim gradus proximi, ut scripsit Livius, assignarentur, & eam L. Metello, Q. Marcio Consulibus, certe biennio ante Ciceronem Prætozem tulit, ut Asconius ostendit: apud quem tamen L. Roscius Otho male Consul appellatur, quum Tribunus plebis eam legem, ut diximus, tulerit, nec Consul unquam, quod ego sciam, fuerit: sed neque tum Prætor erat, quamvis à Plutarcho *σεγμωρ* in Ciceronis vita dicatur: ubi rem pluribus ille quidem scribit, sed M. Othonem male vocat, quem L. Roscium Othonem dici ab omnibus videamus: à quo lex Roscia sit dicta: qua præter alia, de coactoribus certus locus erat constitutus, & cautum, ut proximis ab orchestra quatuordecim gradibus spectarent, quibus census esset quadringentorum sestertiorum. EG. Dicere poteris, qui essent equites, quorum fuit hic census. COR. Dicere quidem poteram, sed verebar, ne viderer bis idem referre. EG. Non tamen effugisti, quod verebaris.

Nam bis idem refert, qui, quemadmodum tu, primum dicit equites, deinde illos, quibus esset census quadringentorum tertiorum, in quatuordecim gradibus spectasse. **COR.** Nihil id refert, dum res ipsa melius intelligatur, quæ res Ciceroni magnam laudem dicitur attulisse. nam seditionem, quæ fuerat inter equites, & plebem propter Roscium in theatro facta, sic ipse sedavit, ut mihi poeta summus illa carmina de Cicerone potissimum scripsisse videatur:

*Ac veluti magno in populo quum sæpe coorta est
Seditio, sevitque animis ignobile vulgus:*

*Tamq; faces, & saxa volât, furor armamministrar:
Tum pietate gravem, ac meritis si forte virû quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.*

EGN. Idem propemodum de Menenio Agrippa, M. Valerio, M. Popilio, & aliis etiam Romanis scriptum videbis, ut ego nesciam, cur tu, quum poeta nomen taceat, ipse putes Ciceronem potius, quàm unum ex illis significari. **COR.** Idcirco puto, quòd poeta summus ita fuit æqualis illorum temporum, ut hoc factum Ciceronis etiam videre potuerit: ita porro illius studiosus, ut, quum tam multa sit ab illo mutuatus, ingratus haberi merito potuerit, nisi, veritus Augusti fortasse reprehensionem, si nominaret, illum saltem aliqua ratione significasset. **EGN.** Tu mihi nunc illorum more facere videris, qui, si forte quid ignorent, conjecturas persequuntur. **COR.** Melius est coniecturas, quàm, quod otiosi faciunt, nihil omnino persequi. **EGN.** Istud quidem vere dicis, sed præstet fortasse tamen,

si quid ignores, in eo poetam, qui multa post se memoranda reliquit, imitari, quàm libros, ut sæpe facitis, corrumpere, & multa, quæ fortasse nihil ad rem pertineant, comminisci. **COR.** Nos neque libros corrumpimus, nihil profus mutant, sed, quid nobis videatur, indicantes: neque multa, quæ nihil, sed pauca, quæ multum studiosis ad rem diligentius perquirendam, & tandem intelligendam prodesse possint, comminiscimur. **EGN.** Non video, quatenus illis conjectura prodesse possit. **COR.** Hactenus, ut, si vera sit, doceat: si falsa, ad quærendum diligentius, excitet. **EGN.** At sit sæpe, ut nemo scire possit, verane sit, an falsa: qualis ista, quam nunc ipse facis, fortasse dici possit, quum divinare nemo possit, an poeta Ciceronem verbis illis significare voluerit. **COR.** Saltem tunc ad id, quo de dubitatur, illud ipsum, quod secum conjectura ferat, accedit. **EGN.** Id est ad dubitationem dubitatio. **COR.** Quædam potius interpretatio, ex qua, qui studet, si minus illud, de quo dubitet, id saltem, quod est positum in conjectura quasi lucrum consequatur. **EGN.** Ille iam Pieri non veteres modo numos, in quibus nulla signa videantur, sed Lacedæmonios etiam, & Carthagenenses nobis, nisi caveamus, obtrudet. **COR.** Hic certe Romanus est: Idem Cicero Consul in C. Rabirio per duellionis XL. annis ante se Consulem interpositam senatus auctoritatem sustinuit contra invidiam, atque defendit oratione, quæ quarta Consularis appellatur. Quæ quidem de re Suetonius, & Dion multa scribunt. Quamvis Dion à Cicerone

ne de annorum numero dissentiat, quum dicat, eos triginta sex fuisse, ut re vera fuerunt inter C. Marium, L. Valerium Consules, quibus auctoritas illa senatus perscripta fuit, & M. Ciceronem, C. Antonium Consules, quibus est à Cicerone defensa: sed, ut ait Asconius, à Cicerone summatum tempus est comprehensum perinde, ac si, propè XL. annis, dixisset. Hinc Labienus criminabatur, iudicium perduellionis à Cicerone sublatum fuisse. EGN. Hic numus, quem tu Romanum vocas, in æruginem sic incidit, ut hominis externi, vel hostis potius imaginem præ se tulisse videatur. COR. Ipsum talem Labienus, & Cæsar, ut alios mittam, volebant iudicari, sed eum Cicero purgavit ita, ut sperem vos, etiam si lavatione, Lydio lapide, & libra præbetis, non Romanum modo, sed bellissimum etiam, optimum, & gravissimum esse iudicatos. PIER. Audimus Corrade te superioribus annis, quum Brutum Ciceronis interpretareris, hoc genere joci uti solitum fuisse, quum diceres, te librum, qui Brutus esset, quam bellissimum esse facturum. COR. Quod diximus, conati sumus etiam præstare, sed, an quod volebamus, id simus assecuti, vos viri docti brevi poteritis iudicare: nunc eò revertamur, unde discessimus: Cicero rem tantam gessit, & tamen, quantum videre potui, Plutarchus ea de re verbum nullum fecit: de filiis vero proscriptorum loquens, ea dicit ab omnibus Tribunis plebis facta, quæ Dion singulis attribuit: nec ordinem, quem Cicero videtur in orationibus esse secutus, ipse servat. Nam quum duæ fuerint actiones, una contra Rullum,

quæ

quæ duabus orationibus, ut diximus: altera de filiis proscriptorum, quæ fuerit quinta oratione consulari comprehensa, eas ipse sic conjungit, ut confundat. Quod igitur ad filios proscriptorum pertineat, ita res habet. Cicero Consul adolentes bonos, & fortes, sed usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti, Reip. statum convulsuri viderentur, suis inimicitiis, nulla senatus mala gratia, comitorum ratione privavit. PIER. Id ipse Cicero scripsit in oratione, quam contra L. Pisonem dixit. COR. Hoc Quintilianus: *Mollienda est in plerisque alio colore asperitas orationis, ut Cicero de proscriptorum liberis fecit. Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus, ac majoribus natos à Rep. summo veri?* Itaque durum id esse summus ille tractandorum animorum artifex constitetur, sed ita legibus Syllæ cohære statum civitatis affirmat, ut iis solutis stare ipsa non possit. Orante igitur Cicerone, proscriptorum liberos honores, ut ait Plinius, petere puduit. Quæ quidem oratio de proscriptorum filiis inscripta, quinta consularis, ut diximus, est appellata. PIER. Places Corrade, quum, quæ, semel sunt dicta, ea tu nunquam repetis. COR. Nec ego repetam, nisi forte imprudens, nec vos feratis, si bis eundem numum, ut præceptor meus antea dubitabat, solvam. PIER. Neque nos feramus, neque tu, etiam si velis, id possis efficere, nisi forte annulum Gygis habeas, ut, quæ semel dederis, ea, nobis non videntibus, furto sublata denuo solvas. COR. De istac quidem re, ut ait Plautus, in

E 5

ocu-

oculum utrumvis conquiescite. Licet enim mecum vel in tenebris micare, quando, ne si reddatis quidem aliquid, id ego nolui denuo solvere, memor, quam turpe sit, quasi βασιλολογίη, ut Græci dicunt: quin vos etiam, atque etiam rogo, ne me quippiam repetere cogatis, quamvis occurrat locus, ubi aliquid repeti posse videatur. E G N. Nos, ut aliquid, quod nobis dederis, ipsi te repetere cogamus? curabimus ipsi potius, & efficiemus planè, ut, si nos in ea tentaris, ipse, quod turpe solet esse, diu maneat, & inanis etiam postea revertaris. P I E R. Cantabit vacuus coram latrone viator. C O R. Ego vero cantabo, quamvis enim vos ipsi me, qui tantum pecuniæ nunc erogem, quodam modo rideatis, ego tamen æs alienum, cujus comitem miseriam Chilon esse dixit, dissolvero: quod si C. Antonius fecisset, non illi accidisset fortasse, quod ita scribit Asconius: *Antonium Gellium, & Lentulus Censores sexennio, quo hæc dicerentur, senatu moverunt, causasque subscripserunt, quod socios diriperit, quod iudicium recusavit, quod propter aris alieni magnitudinem prædia mancipavit, bonaque sua in potestate non haberet. Quæ causa fuit, ut postea, quod refert Sallustius, Catilina sperarit, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio usurum: sed cum Cicero, ut ait in oratione in Pisonem, cupidum provinciarum, multa in Rep. Molientem, patientia, atque obsequio suo mitigavit: & provinciam Galliarum senatus auctoritate exercita, & pecunia instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicavit, quod ita existimabat tempora Reip.*

ser-

ferre, in concione deposuit, populo Romano reclamante. Hinc Sallustius ita refert: *Cicero collegam suum Antonium pactione provinciæ perpulit, ne contra Reip. sentiret.* Sortitus enim Cicero Macedoniam, permutavit, & Galliam accepit, & Macedoniam collegæ tradidit, ut Dion affirmat. Id vero fecit, ut illum mitigaret, quem videbat cupiditatem suam nomine triumphii tegere, ac velare, quam quidem indulgentiam conjunctam cum summa custodia Reip. Romani, ut ait in oratione pro Sestio, laudant. E G N. Tunc illi fortasse laudarunt, sed postea certe multi suspicati sunt, in ea provinciæ pactione cautum fuisse, ut pecunia Ciceroni solveretur. C O R. Quid opus erat suspicari, quod ipse Cicero vel in epistolis ad Atticum fateatur, quum C. Antonium, qui rem differat, & σκίψιη, atque ἀναβολαίς, utatur, Teucridem lentum negotium votet, & tamen postea promissa patrisse dicat? E G N. Davi suspicati sunt ante, quam tu novus Oedipus hæc ænigmata solueres: qui nunc tamen, opinor, offendis, quum Ciceronem tuum, cui M. Catonem integritatis testimonium dedisse dicebas, nunc cepisse pecuniam, quam C. Antonius ex pactione provinciæ dederit, affirmes. C O R. Affirmat ipse. E G N. Ille vero nihil affirmat, & hæc quidem de re si quid modo loquitur, sic obscure loquitur, ut, quamvis ad amicissimum scribat, eam tamen ut turpem occultari voluisse videatur. C O R. In epistolis, orationibus, & hujusmodi scriptis, ubi non agit Philosophum, quod opus est, affirmat: & hanc ipsam rem, si turpem putasset, ad Atticum

E 6

cum

cum nunquam, quem suae integritatis laudatorem vocabat, neque obscure, neque aperte scripsisset: eam tamen scripsit, ut nos in scholiis ostendimus, sed notis occultavit, ne C. Antonium, vel alium quempiam, cuius interesset, offenderet. EGN. Bella defensio, res ea turpis non erat, quia, qui faciebat, etiam turpem non putabat. Posses item dicere, non est turpe furari, quia qui furantur non putant, esse turpe furari. COR. De furtis, & huiusmodi rebus. Praetores, & sacerdotes etiam, qui res istas subtilius scrutantur, & ad vivum planè refecant, iudicabunt, sed de re, qua de loquimur, nos ita dicimus: ea res quia turpis non erat, idcirco Cicero non putabat eam esse turpem. EGN. Oportebat igitur probare, eam rem turpem non fuisse. COR. Arbitrabar, satis esse dicere, Ciceronem turpem non putasse: sed quoniam vos ipsi Græca fide nunc agitis, nec amplius quicquam creditis, nisi præsens pecunia solvatur, ostendam, si potero, tunc eam rem turpem non fuisse. EGN. Tu scilicet in candida, quod ait ille, nigrum vertes, hoc est rerum naturam mutabis, & facies, ut turpe quod sit, honestum esse videatur. Ego certe non video, qua tu re probare possis, cum, qui pecunias ob tradendam provinciam acceperit, recte fecisse. COR. Pacto, quod servari debuit, quando Praetor ait, pacta servabo. EGN. Sed quæ neque dolo malo, neque adversus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum, neque quo fraus cuique eorum fiat, facta erunt. COR. Hoc bono dolo factum fuit, quo Cicero collegam perpulit, ne

con-

contra Remp. sentiret: nec adversus leges, aut omnino turpiter factum videri potest, quod vulgo servabatur, ut Consules, quemadmodum loquitur Livius, provincias sortirentur, aut inter se compararent. Nam veteres, ut Cicero, Cæsar, Sallustius, & Livius comparare, parare, & parire provincias etiam dixerunt: quæ res, opinor, ita fiebat, ut ex duabus provinciis minor, vel certe minus fructuosa, cum majore, vel magis fructuosa pecuniis æquaretur: quas quidem pecunias neque qui dabant, neque qui accipiebant turpiter, ut apparet, facere dicebantur. Sic Appianus, ut in epistolis familiaribus scriptum videmus, olim dixit, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum cum collega esse provinciam: si curiata lex non esset, separaturum, vel parturum, vel partiturum, ut in aliis libris legitur, cum collega, Lentuloque successurum. EGN. Si vera sunt ista, cur Cicero dolebat, ad Antonium in Macedoniam Hilarum libertum, qui jure pecunias illas exigere posset, esse profectum? COR. Quod Antonius in cogendis pecuniis distitabat, partem Ciceroni quarri, & ab eo custodem communis quæstus libertum esse missum: qua de re Cicero literis, quæ sunt in libro quinto familiarum, cum C. Antonio graviter conquestus est. EGN. Vel hic homo Pieri nobis oculos præstringit, vel hic nimus, quem paulo ante ut adulterinum reiciebamus, nunc optinus videtur. PIE. Ita videtur Egnati, ut verear, ne, quod præstigiis fieri posse credunt, hic alium, nobis non animadverten-

tentibus, supposuerit. COR. Imaginem videte. EGN. Quasi vero non possis plures eadem imagine signatos habere. PIER. Hæc mittamus, ut numeret. COR. Cicero legem Tulliam de ambitu, ut in orationibus pro Muræna, & in Vatinius legimus, tulit: & provinciam Galliam, quam ex permutatione, ut diximus, acceperat, in concione deposuit, & cur ita faceret, oratione, quæ sexta consularis est dicta, docuit. Id ego pluribus etiam verbis probare possum, nisi sæpius in orationibus ipse testetur. Quum vero provinciam deposuisset, statim cogitare cœpit, quemadmodum eam Q. Metello Celeri traderet. Septima fuit oratio Consularis, qua Catilinam emisit, eadem senatus, interitum urbis, non obscure, sed palam molientem: octava, quam habuit ad populum postridie, quam Catilina profugit: nona in concione, quo die Allobroges indicarunt: decima in senatu Non-Decemb. Nam tela extremo mense Consulatus intenta jugulis civitatis de conjuratorum nefariis manibus extorsit, & tandem faces jam accensas ad urbis incendium comprehendit, protulit, extinxit: quumque de rebus hisce ad senatum retulisset, senatus censuit Non. Decemb. ut de conjuratis supplicium sumeretur: quas quidem Nonas Cicero postea sæpe celebravit. PIE. Hic numus ex auro factus videtur, quod sit ex eadem quidem vena, sed pluribus tamen è locis effossum. COR. Id monetales viderint: nos interea vobis hunc numum damus, Cicero Consul Sergii Catiline, Lentulique, & Cethegi, & aliorum utriusque ordinis virorum conjurationem

nam singulari virtute, constantia, vigilia, curaque aperait. Catilina metu consularis imperii urbe pulsus est. Lentulus Consularis, & Pretor iterum, Cethegusque, & alii clari nominis viri, autore senatu, jussu Consulis, in carcere necati sunt. PIER. Videor mihi scire, neque tamen audeo profus affirmare, me omnino scire, ubi numus iste sit excusus. COR. Apud Paterculum, qui numis hisce eudendis excelluit. PIE. Excelluit ille quidem, sed ipse tamen nunc ita sunt circuncisi, nemo, ut eos libenter accipiat. COR. Qui numos diligenter spectant, & bene probant, eos malunt, ita circuncisos, quam quos Diodorus Siculus, Plutarchus, Dion, Appianus, & alii Græci quam maximos formarunt. PIE. Quid ita? COR. Quod illi dum numos veteres probos illos quidem, & ex optimo auro factos, sed nimis, ut ipse dicis, circuncisos, renovare, ac reficere conantur, tantum æris admiscuerunt, ut eos nemo amplius aureos esse dicat. EGN. Nos dicimus, qui scimus à Plutarcho penè nihil expressum, quod auro non sit etiam purius. COR. Ita vobis videri potest, sed mihi neque Plutarchus, neque alius quispiam Græcus, præter Polybium, & Dionysium, satis in ea re facit. Quin nullus est artifex Latinis tam malus, cujus non malim numos, quam optimi cujusque Græci, usque adeo mihi videntur Græci numi, ut sunt, adulterini. EGN. Tu malis numos Flori, Orosii, Eutropii, Ruffi, & aliorum, qui vix latine loquuntur, & dum breves esse laborant, obscuri, & negligentissimum, quam Græcorum, qui & elegantissime

græce scripserunt, & minima quæque diligentissime sunt persecuti? COR. Vide, quàm diligenter: sæpe, quæ nusquam gentium sunt facta, scribunt: sæpius tempora, magistratus, & magistratuuum, atque privatorum nomina confundunt: sæpissime in his, quæ facta sunt, more suo mentiuntur. EGN. A Latinis igitur solve. COR. Ab utrisque potius solvam, si fuerit opus, sed quid ipse sentiam, testabor. EGN. Nostra refert nihil, dum numi sint probi. COR. Hunc probum nos esse credimus: *Tum Q. Catulus princeps senatus, & autor publici consilii frequentissimo senatu parentem patriæ Ciceronem nominavit.* EGN. Imo M. Cato. COR. Verum dicis, si Plutarchi tui, & Appiani numeros aureos, quàm Ciceronis aureos mavis. EGN. Nos Glauco non sumus. COR. In orationibus igitur in Pisonem, & pro Sestio Cicero fatetur à Q. Catulo se parentem patriæ nominatum fuisse. EGN. Quum Plutarchus, & Appianus orationes illas legere potuerint, miror, cur à Cicerone tantopere dissenferint. COR. Mirarer ego quoque, nisi viderem, quod sæpe dictum est, eos in hisce rebus parum diligenter esse versatos: quamvis hac in parte fortasse defendi possint, quòd alios scriptores sint imitati, qui fortasse scripserant, hoc etiam M. Catonem dixisse, ut alii quoque dixerunt, quod ipse Cicero sic in oratione pro Sestio refert: *Me Q. Catulus, me mulri alii in senatu patrem patriæ nominarunt.* Sed cur, dicit aliquis, Catonem potius, quàm Catulum scriptores alii posuissent? ut in re plus

pon-

ponderis inesset, si vir tantus ita vocasse diceretur. Cicero vero solet in hisce rebus potissimum consulares, qualis erat Q. Catulus, nominare, quum M. Cato tum nondum Prætor fuisset. Possumus etiam sic interpretari: *Catulus in senatu, sed Cato jam Tribunus plebis apud populum nominavit.* PIER. Quicumque is fuerit, certe, ut ait Juvenalis, *Roma parentem, Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.* EGN. Et quidem primum, ut Plinius ostendit. COR. L. etiam Gellius, Ciceroni civicam coronam deberi à Republ. dixit: senatus vero eidem togato non, ut multis, benegestæ, sed ut nemini, conservatæ Reipubl. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit, ut in orationibus ipse sæpe testatur. EGN. Ita sæpe, ut quas ille res in ore semper habebat, in his referendis tui mihi parvus esse, & *summa sequi fastigia rerum*, ut loquitur poeta, videaris. COR. Cur ego complectar ea, quæ tam multi scripserunt? EGN. Ut, quod Græci scriptores non faciunt, satis esse tibi facias. COR. At Sallustius, cæterique scriptores Latini mihi satis hac in re faciunt, ne, quod est domi, foris quæram. EGN. Ne sim, si te nunc, ut sentis, ita loqui puto: quando satis constat, Sallustium de Ciceronis Consulatu multa, quæ scribere debuerat, tacuisse, & cæteros scriptores Latinos ita breves esse, ut, quod antea diximus, obscuro, & planè negligentes esse videantur. COR. Livium certe, si libri nunc, in quibus res illas scripsit, extarent, excepisses. Sed fac cæ-

re-

teros tales, quales dicis, esse, in Sallustio, qui primus in Romana historia dicatur esse, nescio quid ipse possis desiderare. EGN. Quod omnes desiderant, quodque tamen ipse sibi fuisse scripsit, *animum à spe, metu, partibus Reip. liberum*. Nam, si liber animus ab hisce rebus fuisset, historiae legem servasset, quæ sit: ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, nequa simultatis. At Sallustius nihil ut fortasse falsi dicere sit ausus, ausus est certe multa, quæ vera erant, tacere, atque id ipsum propter similitudinem, quam cum Cicerone dicitur habuisse.

COR. Id est culex cum elephanto, vel rana cum bove contendisse: quanquam Cicero queritur in Philippicis, neminem viginti annis ante Reip. hostem fuisse, qui non bellum eodem tempore sibi quoque indixerit, ut nemini mirum videri debeat, Sallustium, qui sic improbus fuit, ut Lenæus Grammaticus eum lastaurum, & surconem, & nebulonem, popinonemque, & vitæ scriptisque monstruosum vocarit, & Appius Censor, ut refert Dion, senatu moverit, Ciceroni, qui nactus locum refecandæ libidinis, & coercendæ juventutis, vehemens sæpe fuit, & omnes animi vires, atque ingenii sui profudit, inimicum fuisse. PIE. Tu loqueris ita, quasi de re, quæ sit omnium notissima, dubites. COR. Nota mihi quidem, quatenus Asconius affirmat, Sallustium Tribunum plebis cum suis collegis inimicissimas conciones de Milone, invidiosas etiam de Cicerone, quod Milonem tanto studio defenderet, habuisse: sed ignota, quatenus idem scri-

scribit, eundem Sallustium in suspitione fuisse ingratiæ cum Milone, ac Cicerone rediisse. Quod si quis dicat, non esse verisimile, Sallustium, qui, quod ex Varonis scriptis Gellius, Servius, & Horatii interpretes referunt, in adulterio deprehensus à Milone, loris bene cæsus, & quum pecunias dedisset, dimissus fuisset, cum eo ita facile potuisse reconciliari: credat saltem, Ciceroni, qui vir talis, & tantus erat, & nihil ei, quod sciatur, nocuerat, facile vel per Cn. Sallustium propinquum, quem Cicero semper magni fecit, reconciliatum fuisse. EGN. Credat reconciliatum, quem videat in eum tam graviter invectum? COR. Ubi? EGN. In oratione, quam Sallustius in senatu contra Ciceronem dixit, cuique Cicero ipse respondit. COR. Egone ut Sallustii, & Ciceronis orationes esse putem, quas mihi declamator nescio quis, nec admodum doctus, scripsisse videatur? EGN. Tu sagax ita fuisti, ut quod antea nemo potuit indagare, id tu nunc post tam multos annos sis odoratus? COR. Quin ita vestigia sum persecutus, ut mihi videar jam nunc ad ipsum cubile pervenisse. Sed mihi tamen ipse tantum non tribuo, ut arbitrer, me primum fuisse, qui sim conatus hoc, quicquid est, investigare: quum de natu majoribus audiam, multos annis superioribus in hac sylva venatos, & te certo sciam, qui facile potes, hoc, ut omnia, quam sagacissime fieri potest, odoratum fuisse. EGN. Et si tu jocularis, ut soles, ego tamen, ut verum fatear, de orationibus illis idem semper, quod tu nunc, exiisnavi, sed, quum viderem Quintilianum,

Diuum

Divum Hieronymum, Laurentium Vallensem, Rodolphum Agricola, Grammaticos, & veteres, & recentes, ac alios homines eruditos nunquam dubitasse, affirmare nihil audebam. COR. Tu nimis Academicorum studiosus fuisti, sed ego, nullius, ut nunc est, addictus jurare in verba magistri, quod tu non fecisti, nunc affirmo, illas orationes à Sallustio, & Cicerone nunquam scriptas fuisse: nec me nunc autoritas Quintiliani, quem ceteri, quos tu nominasti, & quos ego postem nominare, postea sunt secuti, movet: quod apud me parum, ne dicam nihil, sine ratione valeat autoritas: & Quintilianus mihi vel deceptus, vel alicui declamatori amico, qui scripsisset orationes illas, assentatus esse videatur. Neque enim nos, Ciceronem secuti, probamus illud, *ἀντὸς ἕφα*: & scimus hominem Quintilianum, qui decipi potuit, ut ostendimus, fuisse: ac legimus vel apud Senecam, multos illis temporibus declamatores fuisse, qui pro Cicerone, & contra Ciceronem tales orationes scripserunt. Multi vero tunc aliter, ac hodie faciunt homines, sua pro alienis venditabant, vel ut majus lucrum facerent, vel, ut in sinu, quod ajunt, gauderent, si sua scripta probari viderent ita, ut vel à Cicerone, vel ab alio magno viro scripta crederentur. Quod si vir aliquis eruditus quasi testimonium dixisset, tum vero nemo dubitabat. Tale testimonium de duabus hisce orationibus ego puto Quintilianum, ut alicui gratificaretur, dixisse, nisi malimus eum credere, vel

vel in inscriptione, vel aliorum opinione deceptum fuisse, ut ego superioribus annis eodem modo sum penè deceptus. Erasmus enim Burgus civis meus vir in primis honestus libellum mihi manu scriptum donarat, in quo sunt orationes inter alias duæ sic inscriptæ, & scriptæ, ut nemo, nisi diligenter eas admodum legat, non putet, alteram Ciceronem contra Catilinam dixisse, in altera Catilinam Ciceroni respondiisse. Ego certe sic à principio putabam, sed quum postea rem paulo diligentius examinarem, & Aristarchus hac in parte fuisset, intellexi, quod omnes intelligere possunt, eas ab aliquo declamatore, ut Porcio Latrone scriptas fuisse, & eò magis, quod inter illas ipsius Porcii Latronis illa declamatio nobilis erat collocata. Accedebat dicendi genus ita simile, ut nemo non posset eas ab eodem ex eadem quasi farina, vel cera factas judicare. Idem prope modum de orationibus hisce, de quibus quaerimus, dici posse video. Ut enim mihi videntur alicujus declamatoris & unius, & ejusdem fortasse Latronis dictionem, ita nihil minus, quam Sallustii, vel Ciceronis genus dicendi referre, vel etiam redolere. Id & si quis per se facile videre potest, nos tamen, ut errorem, in quo tam multos annos homines etiam docti sunt versati, penitus tollamus, hac ipsa de re quædam pauca dicemus. Tales igitur causæ non solebant in senatu dici, nisi propter Remp. susceptæ fuissent, ut parum prudenter fecisse videatur is, quisquis ille fuit, qui scripsit orationes illas, qui quum de Rep. nihil penè loqueretur, frequenter tamen patres conscriptos appellavit: quum Caleas apud Dionem

dicat, hæc in judiciis esse facienda. Nec vidit scriptor ille, quàm leve, quamque turpe sit, ex eodem ore calidum, & frigidum, quod dicitur, efflare, & eum, quem semper in historia laudaris, in senatu graviter accusare. Nunquàm Sallustius ita fuisset impudens, ut, quod M. Antonius in oratore non ferebat, historicus ipse vel in orbis terræ sanctissimo, gravissimoque consilio secum pugnare non dubitaret: nec senatus ipse fortasse, quæ fuit ordinis gravitas, euntulisset sic aperte mentientem. Scriptor ille Terentiam sacrilegam vocat, quam tamen ipse Sallustius uxorem duxisse dicatur: quod, opinor, ille nunquàm fecisset, si talem fuisse cognovisset: nec Cicero scripseret, eam Deos pie, & caste coluisse. Verum enim vero, ne conjecturas omnes hoc potissimum loco persequamur. orationis ipsius, quæ Sallustii dicitur esse, verba non omnia quidem, quia nimis esset longum, sed aliqua tamen ipsi perpendamus. *Maledicta tua*, inquit, *paterer*: hoc ipsum, maledicta pati, nos in poetis, atque etiam in Sallustio, qui novator verborum dicitur à Gellio, fortasse pateremur, sed illud vix pati possemus: *respondebo tibi*: nam quo pacto respondebit, si nunc ipse provocat, ut res ipsa sic posita loquitur, & oratio sequens ostendit: in qua sunt illa verba: *vos, si forte offenderimini, justius huic, quàm mihi succensere debetis, qui initium introduxit*: at res hæc ipsa levis quòd aliquid antea Cicero fortasse de Sallustio detraxerat, cui Sallustius hoc modo respondit: sit levis, dum sit illa gravis: *ubi querar?* quos implorem P. C: sic exordium, quod connexum de-

bet esse, dirumpit: sic loquitur, & sic patres conscriptos, apud quos loquitur, offendit, ut nihil eorum, quæ sunt in arte dicendi tradita, legisse videatur. Hæc ipsa diceret in peroratione, ubi misericordia melius solet commoveri. At ille poetam summum voluit imitari, qui Sinonem sic loquentem induxit: *Heu, quæ nunc tellus, quæ me æquora possunt accipere? aut quid jam misero mihi denique restat? sed meminisse debebat, oratores potius, quàm poetas in scribendis orationibus imitandos esse, nec in diversis personis, rebus, & locis cantilenam semper eandem, quod aiunt, canendam. Ubi querar?* inquit: *quos implorem?* ego tibi dicam: in senatu queraris, ubi licet. Quis enim prohibet? implores senatum, qui non modo rei tuæ, sed totius etiam Reip. custos, præses, & propugnator appellatur. Age, propius ut tecum congregiar, *diripi Remp. atque audacissimo cuique esse perfidia?* quis unquàm, quod scias, ita locutus est? nemo, quod ego sciam: nec te defendi posse video, quòd hæc ipsa verba tanto cum stomacho dicantur, ut nemo mirari debeat, si minus latine dicta videatur: quando genus hoc orationis ut incitatum, sic ab omni vitio remotum debet videri. Apud populum Romanum? vel est *ὀργιστορ*, ut Grammatici vocant, quamvis absurdum: vel male verba junguntur: *ubi querar?* quos implorem? apud populum Romanum? est enim necesse, dicas: apud populum Romanum querar: quum tamen interposueris, quos implorem: sed hoc mittamus, & illud dicamus: quum tu sis in senatu, queris, an apud populum queraris,

raris, quem tamen largitionibus corruptum dicis ita; ut, si velis apud eum queri, jam benevoluntum non possis habere: quanquam tu hæc ipsa dicendi præcepta contemnis, qui non populum modo, qui abest, sed patres etiam conscriptos, qui certe præsentibus sunt; offendis, quorum dicas auctoritatem turpissimo cuique, & sceleratissimo ludibrio esse: quasi vero sint ita socordes, & ignavi, ut auctoritatem suam sceleratissimis hominibus esse ludibrio patiantur, qui rerum domini non tam vocari, quam esse voluerunt. Apud eos tamen, ut ais, M. Tullius leges, iudiciaque populi Romani defendit, atque in hoc ordine ita moderatur, quasi unus reliquus ex familia viri clarissimi Scipionis Africanus: quæ tu nunquam, si modo scires ea, quæ tradantur in arte, dixisses. Obiicit enim, quæ libenter adversarius audiat. Quippe qui gloriari vere possit, & soleat, à se non leges modo, & iudicia, sed totam etiam Rempublicam esse defensam: nec dubitet aliquando dicere, se in puppi sedisse, clavumque tenuisse. Tu vero quum vel audisses, vel etiam legisses illud in arte: adversarios in invectivam trahi posse, si potentiam illorum profecerimus, putasti te magnum quid esse facturum, si diceres, in senatu Ciceronem moderari: & in eare bis ipse peccas. Nam valde senatum, quem minime volebas, offendis, quem significes ita sequestratum esse, ut aliquem dominari patiat: & nihil Ciceronem, quem maxime cupiebas, offendis, quem dicas moderari, hoc est, ut omnes interpretabuntur, modum, qui rebus in omnibus laudari solet, adhibere. Jam vero quis non

videat, illa tua tua verba legens? *repetitius*, *accitus*, & paulo ante *insitus huic urbi civis*: vel, ut in aliis etiam libris legitur: *reptitius*, *ac inquilinus*, & paulo ante *insitus huic urbi civis*: quæ nec usitata sunt, nec numerose cadunt: quanquam dicere potest aliquis, Sallustium oratorum numerum non magni fecisse; & verborum novatorem semper quidem, sed in primis tamen esse voluisse, quum de Ciceronis novitate loqueretur. Sanè vero simile vero videtur, Ciceroni Sallustium novitatem generis exprobrasse, aut obiecit, qui post Ciceronem decem & octo minimum annis Amiterni natus esse dicatur. Nam si locum cum loco conferas, non video, cur Amiternum debeat Arpino hac in re præsertim præferri: si tempus cum tempore, multo prius Cicero, quam Sallustius, Romæ fuit, ut ille novus, si cum Cicerone conferatur, debeat appellari: si ordinem cum ordine, eques uterque fuit, ut nos de Cicerone supra diximus, & de Sallustio Acron, & Porphyrio testantur: vel potius Cicero fuit eques, & Sallustius iste, quem nonnulli patricium fuisse dicunt, etiam plebeius: quem Tribunum plebis Pompeio tertium Consule fuisse vel Asconius affirmet. Sallustius igitur, cujus maiores erant ignobiles, ut in altera oratione cognoscetur, Ciceroni novitatem generis obiicere jure non poterat, ut C. Antonius, & L. Catilina, qui, quod scribit Asconius, orationi, quæ dicta fuit in toga candida, contumeliose responderunt, quod solum poterant, in novitatem ejus invecere. Quod si C. Antonius, & L. Catilina, qui Ci-

ceronis æquales fuerunt, & ejus mores, & vitam multo melius, quàm natu minores, & posterij, nosse poterant, præter novitatem tamen nihil, in quod invherentur, invenerunt, quid tu, declamator inepte, post tam multos annos ausus es comminisci, Ciceronem eloquentiam apud M. Pisonem pudicitia jactura perdidicisse: Atque hoc quidem loco si quis mihi dicat, in declamationibus, quæ fingi solent, comminisci licere, libenter audiam, quod mihi jam, quod cupio maxime, concedat, has esse declamationes: sin mordicus teneat, & veras orationes esse defendat, ego contendam, non esse verisimile, Sallustium, qui prudens scriptor habetur, sic imprudenter, quod nemo unquam Ciceroni obiecit, ac ne suspicatus quidem fuisset, id vel in senatu dixisse, ut Calphurnios homines nobilissimos, & potentissimos graviter offenderet, quum tam libere non Ciceronem magis, quàm M. Pisonem, qui vir fuit innocentissimus, accusaret. Verum declamator iste, ut appellamus, quum fortasse aliquid eloquentiæ tali mercede fuisset affectus, & alios ex ingenio suo judicaret, id ipsum commentus est, propterea quod in Eruto legerat illa verba: *commentabar declamans sæpe cum M. Pifone: & apud Asconium: fuit M. Pifio iisdem temporibus, quibus Ciceronem pater ad eum deduceret, quod in eo & antiquæ vitæ similitudo, & multæ erant literæ.* Ex quibus quidem verbis discere poterat iste, hujuscemodi suspensionem in eum cadere non potuisse. Sed quid non audeat iste, qui de Ter-

rentia, & Tullia scæminis sanctissimis, atque optimis, & quæ vel ipso Cicerone teste Deos castissime coluisse dicantur, ita turpiter obloquatur: *verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos tollit: uxor sacrilega, ac perjuria delibuta: filia matris pellex, tibi jucundior, atque obsequentior, quàm parenti par est.* Hæc Sallustius, ut arbitror, numquam dixisset: quod veritus esset, ne Terentiam gentem, unde Terentia nata videtur, vel Fabiam, unde fortasse potius nata est, quando Fabia soror ejus ab Asconio, & Fabia Terentia à Plutarcho dicitur, offenderet: & quod omnes existimant, ipse quoque turpe putasset, scæminas maledictis infectari: nec aliquid dicere voluisset, quod nihil ad inimicum, vel certe parum pertineret. Cur enim, si peccet canis, sus, ut ajunt, puniatur, si uxor sacrilega sit, & perjura, cur vir accusetur? Ego certe non video, cur magnopere debeat accusari, nisi, quod est in proverbio, omnibus dormisse, vel uxori etiam leno fuisse dicatur: quod Dion etiam de Cicerone scribens, suo more mentitur: etsi videtur ille hoc, & illud item de Tullia pellice nescio quo modo hinc in suum librum transtulisse. Nullus enim præterea scriptor antiquus hac de re, quod ego sciam, verbum fecit, præter Donatum Grammaticum, qui, quod Servius esse nefas putat credere, credit à poeta carmen illud de Cicerone scriptum fuisse: *Hic thalamum invasit nata, vetitosque Hymeneos.* Sed hujus rei culpam declamator iste sustinet: qui, quod Ciceroni ne inimicissimi quidem homines unquam, quod legamus, obiecerunt, primus videtur esse

commentus, & quidem verbis, quæ quàm latine dicta sint, & collocata, viri docti iudicabunt. Ego certe non memini me legere scriptorem, qui dixerit, *hominem periuriis delibutum*: aut ita verba collocarit, ut ubi oratio maxime crescere debet, ibi maxime quasi decreseat, nec ad numerum satis apte cadat. Nam *filia patri iucundior, & obsequentior, quàm parenti par est*, rem, de qua loquitur iste, minus multo, quàm *filia matris pellex*, videtur, augere: & numerum talem, qualis hic est, *par est*, in quo verbum ultimum sit unius syllabæ, & syllaba longa longam sequatur, Probus, & Fortunatianus, rejiciendum esse iudicaverunt. Hæc ipsa majores nostri quum legerent, si considerassent, illi profecto, quæ fuit illorum prudentia, viderent, in hac oratione nihil esse, quod à Sallustio scriptum videri possit: Quamvis enim Seneca dicat, ejus orationes in honorem historiarum legi, quasi significet, eas non admodum probari, qui tamen eas accurate legunt, nec ignorant, quid distent æra lupinis, præterquam quòd illud dicendi genus ab hoc diversum esse cognoscunt, facile quoque intelligunt, Sallustium, qui cætera prudenter, & perite scripsit, hæc ipsa nunquam, si cum Cicerone, qui princeps erat eloquentiæ, contendere voluisset, tam temere, & imperite scripturum fuisse. Ille nunquam, facta, ac dicta, sed, dicta, ac facta, ut oratio cresceret, in oratione collocasset: nec ea, quæ paulo post sequuntur, ita dixisset: *Domum ipsam tuam vi, & rapinis funestam tibi, ac tuis comparasti, videlicet ut nos communes facias, quàm contraversa sit Resp. quum in ea domo habitares homines flagitiosissime, quæ P. Crassi viri consularis fuit.* Hic

Hic enim quot verba, totidem penè sunt errores: quorum primus ille numeretur: *domum tuam tibi comparasti*: quis enim sua sibi comparat: aut quis ita loquitur? *domum meam mihi comparavi*: nisi forte libeat interpretari: *domum*, quæ nunc est mea, mihi comparavi: *vel comparavi meam*, comparando meam effeci: de quo dicendi modo nos in Bruto quædam diximus. Quo quidem modo poteris illud etiam interpretari: *vi, & rapinis funestam tibi comparasti*. Sed à te declamator ego quæram, cui funestam domum, velis interpretari: si aliis, diceres, ut nos quoque, qui fuerint isti, sciremus: si jungas, *funestam tibi, & tuis indicares*, quando domus illa Ciceroni, & domesticis ejus funesta fuerit, nisi forte tempus exilii significare voluisti: quod ego ut credam, vix adduci possum, quum domus ipsa nihil in ea re Ciceroni nocuisse videatur. Nec ego video, quo pacto *domus vi, & rapinis funesta* Ciceroni dici possit, si, quod ipse significas, in eam multa, quibus ditior esset, ipse congerebat. Nec ille tam stultus fuisset, ut domum funestam sibi compararet. Ille certe nec *vi*, nec *rapinis*, ut ais ipse, sed millibus nummum viginti quinque, ut scripsit ipse, si modo scripsit, vel H. S. vicies, ut loquitur Gellius, ipsam domum de Crasso comparavit: & quod in epistolis ad Atticum refert, emisse bene iudicatus est: quamvis multi calumniati sint, eum de pecuniis, quas à P. Sylla mutuas sumpsit, esse mentitum: sed, ut ait Gellius, quum postea emisset, & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obiiceretur, risit satis, atque inter ridendum, à novatoribus, inquit, homines estis, quum ignoratis, prudentis, &

cauti patrisfamilias esse, quod emere velit, empturum esse negare propter competidores emptoris: De qua Paterculus ita refert: *Quum Drusus ædificaret templum in palatio in eo loco, ubi est, quæ quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc Statilii Sisenne est:* inquit: *quamvis alias etiam domos Cicero videatur habuisse.* Si M. igitur Cicero tanti domum emit, eam nec vi, nec rapinis, nec, ut homines commonefaceret, quam conversa esset Resp. comparavit, sed, quod etiam supra diximus, ut, qui volebant, eum possent commodius convenire. Verum, ut hoc tibi, quod possem negare, concedam, *in rebus defendi, & hoc item latine dici, commonefacias, quum habitares,* quod ego dixissem, commonefacias, quum habitares, illud quo pacto defendes, te rationem satis idoneam, cur Cicero commonefaciat, quam conversa sit Resp. reddidisse? an idonea satis illa tibi videtur, quod in ædibus P. Crassi viri consularis habitet homo, ut ipse vocas, etiam flagitiosissimus? Illud ego quidem tum dici posse scio: ò domus antiqua, heu quam dispari domino dominaris, sed non video tamen, cur magnum conversa Reip. sit indicium, quod homo flagitiosus in ædibus viri consularis habitet, quum sæpius ædes ipsæ propter rerum commercia commutentur: & sæpe consulares improbissimi fuerunt: & sæpe consularis verbum magnum pondus habere videatur: quod si tamen videtur, P. Crasso viro consulari M. Cicero vir consularis opponetur: nec quenquam fore credo, qui pluris illum, quam Ciceronem faciendum putet, si res gestæ cum rebus

bus gestis, si dignitas eum dignitates, si vir cum viro conferatur. Ut enim P. Crassus M. Crassi pater vir clarissimus, ut hic in aliis libris etiam legitur, fuerit, ut qui de Hispanis triumphasse, & Censor fuisse dicatur, scimus tamen ea, quæ Cicero pro salute patriæ gessit, orbis terræ iudicio, ac testimonio, quod ad Pompeium scripsit ipse, fuisse comprobata. Nec alium P. Crassum significari posse, credimus, quum Cicero se domum de M. Crasso, qui P. Crassi filius fuit, emisse fateatur. Quin ego sæpe miratus sum, cur patrem potius, quam filium, qui patre nec minus clarus, & certe ditior, & potentior fuit, nominaris, & eo magis, quod Plutarchus scribit, à P. Crasso filios *in divitiis nutritos fuisse, ut domus hæc ipsa, quæ certe magna fuit, non P. Crassi fuisse, sed à Marco filio, quum dives esset factus, empta fuisse videatur.* Sed attendamus, quæ sequuntur. *Atque quum hæc ita sint, tamen se Cicero dicit in concilio Deorum immortalium fuisse: inde missum huic urbi, civibusque custodem, absque carnificis nomine, qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit.* Hæc ipsa, quæ falsa sunt, ut ostendimus, etiam si vera fuissent, non erant tamen talia, ut deterere Ciceronem debuerint, quo minus hoc ipsum, quod obicis, diceret, si modo unquam dixit, ut vere dicere potuit illud saltem, *se urbi, civibusque custodem fuisse, qui, quod fortasse nos etiam dicemus, ipse dicere, atque adeo jurare non dubitavit: Remp. atque urbem sua unius opera salvam fuisse.* Nam de concilio Deorum quod dicit, ita videtur absurdum, ut vix dignum putem, de quo loquar, quia tamen obicis, videtur sciens

ciendum, ut tibi respondeam, Ciceronem non fuisse tam insolentem, qui, quum sciret se hominem esse, diceret, *se in concilio Deorum fuisse*. Hoc ille si à Sallustio fuisset objectum, confutasset, ut illud de Jove, quod olim Clodius obiecit, facile confutavit. Sed, præter te, quod ego sciam, nullus obiecit, quod ille nunquam dixit, nisi tu sic interpretaris, hoc illum dixisse, quum, quod poetæ sæpe faciunt, ipse quoque tunc poeta finxit in secundo Consulatu Uraniam musam secum locutam fuisse: ut mittam, quod & Calliope quoque in tercio libro multa præscripsit: quæ si tu digna putas, in quibus illum tam graviter accuses, ostendis profecto, te, quid sit esse poetam, prorsus ignorare. Quintilianus certe, quæ Cicero hac ipsa de re, & de Minerva dixit, si modo dixit, in carminibus eum, secutum quædam Græcorum exempla, sibi permisisse testatus est. Sed illud quid est *absque carnificis nomine*. Affirmas tu Ciceronem dixisse, se urbi custodem, absque carnificis nomine, fuisse, qui per iudices rerum capitalium, qui certe carnifice utebantur, viros minimum quinque confodiendos curavit? Illud igitur tu bene scriptum, & hoc latine dictum defendes: *civitatis incommodum in gloriam suam ponit*: quod sequitur certe nunquam verum esse defendes: *quasi vero non illius conjurationis causa fuerit Consulatus tuus*, & *iccirco Resp. disiecta eo tempore, quo te custodem habebat*. Imo, quum Fulvia de Catilinæ conjuratione, quæ, & quo modo audierat, compluribus narravisset, ea res in primis studia hominum accendit, ad Consulatum mandandum M. T. Ciceroni,

ni, ut ait Sallustius: qui postea nunquam dixisset, quod ipse verbis, & re ipsa nullo negotio posset confutari. Quis enim nescit alias conjurationis causas ab historicis referti, & ipsam conjurationem multo ante, quàm Cicero Consul designaretur, factam fuisse? nec Resp. disiecta fuit eo tempore, quo Ciceronem custodem habuit, sed disiecta fuisset, nisi Ciceronem custodem habuisset. Atque hic quidem tibi non magis constas, quàm ubi somnias, *Ciceronem post Consulatum cum Terentia uxore nescio quæ de Rep. consuluisse, legis Plautiæ judicia domi fecisse, ex conjuratis alios pecunia condemnasse*. Quis enim non videat hoc loco te somnium, quod aient, narrasse, quum, quæ fieri nullo modo poterant, dixisti? An poterat Cicero privatus, hoc est, ut tu dicis, post Consulatum domi judicia legis Plautiæ, vel alterius exercere, atque cives etiam, nedum Cicero privatus, quem tu tamen, ut Torquatus, Regem non vocas, quàmvis eo respicere videaris. Nam quod nec fortasse satis latine dixisti, *Ciceronem cum Terentia uxore quædam de Rep. consuluisse*, scilicet is erat Cicero, qui consilio mulieris indigeret: sed fac consuluisse, quid tum? an tu reprehendis hominem, qui ne mulieris quidem consilium spernat, quod Reip. prodesse possit? & sanè quidem Terentia mulier ea fuit, cujus omnino consilium sperni non debuit: quum Cicero ipse maritus eius virtutem, fidem, probitatem, humanitatemque tantopere commendat, & eam fortio rem, quàm quemvis virum esse testetur. Quum ipse dixit, ut

Plutarchus refert, se cum Terentia curas Reip. sapius, quam Terentiam privatas secum communicasse. Nemo tamen unquam, quod ego legerim, neque Terentia consilium, neque iudicia, quae tu dicis, obiecit: ac ne illa quidem recordor quenuquam dixisse, quae tu de villis aedificatis, & empta domo finxisti: nisi forte Dion, qui voluit imitari, Calenum de Ciceronis divitiis induxit aliquid mentientem. Nunc etiam tibi dabo, ut recte dixeris: *is erat calumnie proximus*, & illud ubi legeris quaram: *is domum tuam oppugnatum venerat*. Nullus enim tunc Ciceronis domum venit oppugnatum: nec id unquam Cicero dixit, quod nunquam factum fuit. C. quidem Cornelius, & L. Vargunteus constituerant, ut ait Sallustius, sicuti salutatum introire ad Ciceronem, ac de improvviso domi suae imparatum confodere, sed ille quum domum suam majoribus praesidiis munisset, eos exclusit, ut ipse scripsit in orationibus, ubi si legisses ista, & illud indicium toti Italiae divisum fuisse, non ita fuisses aperte mentitus. Sed jam veniamus illuc: *redde rationem quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreverit, quae ex pecunia domum paraveris, Tusculanum, & Pompeianum infinito sumptu aedificaveris*. Ita quaeris, quasi vero Ciceroni difficile fuerit, eam reddere, quam nos etiam tot post annis supra reddidimus: ex qua facile potest apparere, Ciceronem patrimonii multum, ne de litibus, quas sapientissimus quisque semper fugit, loquat, accepisse: & ex pecunia, quam diximus à P. Sylla mutuatam, domum parasse: ac villas ex fructibus,

bus, quos vel è Terentia dote, vel ex haereditatibus capiebat, aedificasse: ne te putes argumentato, quod refelli non possit, usum fuisse, ut ita concluderes: Cicero neque patrimonium accepit, neque litibus acquisivit, neque pecuniam habuit: ergo divitias ex sanguine, & miseris civium paravit: quasi vero non possit aliquis etiam ditissimus fieri dote, mercatura, haereditatibus, muneribus, vel amicorum, vel fortuna, & si quae sunt aliae viae, quibus homines divites evadant, quas tu quidem omnes in argumentatione complecti debueras, ne Rhetores eam vitiosam, ut est, esse clamarent. Sed mirum ne sit, in ejus scriptis argumentum esse vitiosum, qui saepe non bene latine locutus est, & sapius etiam vitiose verba conjunxit. Nam quis unquam ita verba copulavit: *redde rationem, aut cui potest esse dubium: item, divitias ex miseris civium parasti: verum homo novus hominum similitudinem conseruit*. Particulas *aut*, & *verum* Cicero, vel alius, qui latine loqui sciret, aliter multo collocasset. & sanè particulae hujusmodi loco posita, vix dici potest, quam belle distinguant, & illustrent orationem. Verum post Ciceronis aetatem fuerunt homines, & hodie sunt, ut quum maxime, qui res istas, ut ajunt ipsi, leves aspernentur: nec vident, orationes, quae non hujusmodi quasi vinculis sint colligatae, scopas dissolutas à doctis appellari. Talem nos hanc orationem semper esse putavimus, & esse talem facile probaremus, si persequi cuncta vellemus: sed quaedam tunc est fatis indicare, qui volet, plura deprehendet, vel omnia potius negligenter esse tractata, usque

adeo declamator iste, quid esset servandum festi-
bendis orationibus ignoravit. Ferri tamen fortas-
se posset, si vel historias, quæ notissimæ sunt, ipse
novisset: sed audite nunc, quàm male quæ de M.
Crasso scripta sunt, novisse videatur. *Homo no-
vus*, inquit, *Arpinas ex M. Crassi familia, ejus vir-
tutem imitatur, contemnit similitudinem hominum no-
bilitum, Remp. charam habet, neque terrore, neque
gratia commovetur.* Hic si quærat, cur M. Cras-
sum potius, quàm Q. Catulum, Q. Hortensium,
vel alios etiam consulares, quibuscum Cicero re-
ctius multo poterat conferri, posueris, responderi
fortasse possit, quod M. Crassus ipse quoque divi-
tias ex miseris civium paravit: verum tu primum
quàm bene conjunxeris hoc ipsum, videris: dein-
de, quàm recte, virtutem ejus, qui talia fecit, dixe-
ris: mihi certe nemo persuaserit cætera, quæ de
M. Crasso deinceps vel dicis, vel significas, *eum
nobilitum hominum similitudinem contempsisse,
Remp. charam habuisse, neque terrore, neque gra-
tia solitum commoveri*: qui nulli non hominum
generi gratificabatur, ut Pompeio pat esse pos-
set: qui cum Pompeio, & Cæsare Remp. per-
turbavit, vel potius evertit: qui nullum verbum
contra gratiam faciebat: qui commotus etiam
terrore videri potest aliquando, quum Cæsar ei
foenum detraxisse dicatur: quæ contra nos om-
nia, quamvis ea tu dissimularis, de Cicerone
vere dici posse, quum tempus erit, ostendemus:
nec fuisse causam, cur tu sic inferres: *Illud vero
amicitiæ tantum, ac virtutis est animi?* vel, ut in
libris manu scriptis etiam legimus: *Quid vero
amicitiæ tantum, ac virtus est animi tanta?* dein-

deinde sic explicares: *Imo vero homo levissimus,
supplex inimicis, amicis contumeliosus, modo har-
rum, modo illarum partium, nemini fidus, levis-
simus senator*: quum tu, nihil probans, facile
possis refutari. Nam si vir aliquis magnus ita
dicat: Cicero vir fuit constantissimus, non sup-
plex inimicis, non amicis contumeliosus, non
modo harum, modo illarum partium, sed omni-
bus fidus, & fortissimus senator, omnes illi,
quàm tibi libentius assentiantur. Nunc, quum
probare quivis possit, ut nos etiam suo loco pro-
bavimus, eum talem fuisse, qualem modo de-
scripsimus, quis declamatori credat, qui quid in
buccam venit, effutienti? Tu, si nos tibi credere
volebas, ea, quæ dicebas, argumentis, quæ in
arte traduntur, probares, quum scire posses,
quàm turpe sit, ea dicere, quæ vel uno verbo,
quod est, nego, possint confutari: sed tu decla-
matorio genere delectatus, ea, quæ nunquam
facta sunt, ita temere dixisti, vel potius effudisti,
ut Ciceronem, quem nos ostendimus ex patro-
cinio nihil unquam mercedis accepisse, patro-
num mercenarium non dubitatis appellare. His
similia sunt illa, quæ vel à te nescio quis, qui de
Rep. ordinanda scripsit ad Cæsarem, vel ab illo
tu mutuatus es, vel potius ipse hic, & ibi scripsi-
sti: *nulla pars corporis à turpitudine vacat: lingua
vana, manus rapacissime, gula immensa, pedes fu-
gaces, quæ honeste nominari non possunt, inhon-
estissima*: & similis defensio: omnis pars corporis
turpitudine vacat: lingua non vana, manus non
rapacissimæ, gula non immensa, pedes non fuga-
ces, quæ honeste nominari non possunt, honestis-
sima:

lima: vel tu dices, quid turpitudinis in ejus corpore fuerit, quid vani lingua sit locuta, quid manus rapuerint, quid gula devoravit, quod pedes fugerint, cur minus honesta fuerint ea, quæ honeste nominari non possunt. Nos enim credimus, vel jam, quum dicat Quintilianus, etiam scimus, atque alio fortasse loco probabimus, eum virum bonum fuisse. Qui porò vir est bonus, is turpitudinem vitat, non vana loquitur, non rapit, non helluatur, non fugit, non habet partes, quæ honestè nominari non possunt; minus honestas. Et sanè Cicero turpitudines omnes semper, ut qui maxime, vitavit: nec vana, sed vera locutus est ita, ut olim sic exclamare non dubitavit. *O mea frustra semper verissima auguria rerum futurarum*: id quod Cornelius etiam Nepos affirmat: tantum vero abest, ut manus ille rapaces habuerit, ut M. Carus, qui sit instar omnium, integritatis ei testimonium dederit: at ei gula fuit immensa: voluisti fortasse dicere, quod nos ex Bruto supra retulimus, ei procerum, & tenuè collum fuisse: nam gulæ, & genio, quod aiunt, indulgisse quis eum credat? qui præcepit, tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur: qui voluptates hujusmodi semper est infectatus: qui Verri prandia, & coenas obiecit: qui scripsit luxuriam omni etati esse turpem: qui corpore non admodum firmo fuit: qui semper est in artium studiis, doctrinisque versatus: quod qui faciunt, an luxuriose possint vivere, quis potest judicare. At ipse scribens ad Papirium Patum, se vocat edacem: vocat ille quidem, sed jocatur, item se

in Epicuri adversarii sui castra coniecisse. Jam Ciceronis pedes cur fugaces appellasti? an quòd ille maluit urbe cedere, quàm cum P. Clodio pugnare? an ipse nesciebas illud, vir fugiens, iterum pugnabit? nisi tam sæpe peccasses, non arbitrarer, te sic amentem fuisse, ut id illi vitio dares, quo solet ille frequenter etiam gloriari: sed quum tu nihil penè dixeris in hac præclara oratione, in quo non valde videaris offendisse, ve reor, ne, quum de pedibus fugacibus loqueteris, pedes ita fugaces ipse non habueris, ut effugere offensionem potueris: nisi forte non illum ab urbe discessum, sed aliud quid significare voluisti, quod tamen ipse dicere debueras, ut profectò dixisses, si quid haberes hujusmodi, in quo posses illum graviter accusare: sed quum tu nihil haberes, quod probare posses, hæc suspiciose, & eriminose declamatorio more dicebas: pro quibus te nunc etiam gravissimas pœnas apud inferos dare credimus, qui viro sanctissimo non solum turpissime male dixeris ipse sed etiam causa fueris, ut alii maledicerent, ut Dion, qui sic ista maledicta collegit, & te sic imitatus est, ut simia quædam fuisse videatur. Itaque, nunc ut cætera mittam, Græculus ille pedes hic fugaces quum legisset, ausus est scribere, *Ciceronem fugitivum, vel transfugam, id est ἀυτὸμολον appellatum fuisse*. De partibus autem, quæ honeste nominari non possunt, nihil tibi, qui nihil dicas, sed his aliquid, qui dicunt aliquid, aliàs fortasse respondebo, & tibi nunc illud dicam, te, qui nihil horum probasses, ita dicere non debuisse: atque is, quum ejusmodi sit, tamen audet dicere: *ò fortu-*

natam natam me Consule Romam. Nam sic ego convertam: quum vir sit bonus, ut diximus, hoc audeat dicere: quanquam sive sit bonus, ut nos credimus, sive sit improbus, ut ipse putat, cur, quod verum sit, vel esse possit, non audeat dicere? non enim sequitur, ut Roma fortunata esse non possit, quia Cicero sit improbus, ut hac in parte tibi concedam, quod semper negabo. Sed non faciam, ut, quod patet, pluribus urgeam, nec conabor, quod omnes historici scribunt, probare, Romam tunc vere fortunatam fuisse, tantum abest, ut verum sit, quod iste mentitus est, crudelissimam proscriptionem fuisse, & Ciceronem turbata Rep. metu percussos omnes bonos parere crudelitati suae coegisse. Nullus enim, quod ego legerim, proscribitus est: & Ciceronem crudelem nec patria, nec natura esse voluit, ut ei postea jure Cato clementiae testimonium dederit. Nec boni Ciceronis crudelitatis, quae nulla fuit, sed Cicero bonorum prudentiae, quae summa fuit, paruit, quum Consul ipse nihil constituit, nihil gessit, nisi ex senatus consilio, auctoritate, sententia. Quare Ciceronis Consulatum, praeter Clodium, & Antonium, nemo unquam vituperavit, ut in Philippicis affirmat: quod ille nunquam profecto dixisset, si prius etiam Sallustius illum vituperasset. Nam post illud tempus an vituperare potuerit, ipse posterius videro. Nunc ita quaero: an Consulatum Ciceronis omnes homines, praeter duos, comprobassent, si, quod ipse dixit, tunc omnia iudicia, omnes leges in ejus libidine fuissent, si ille, sublata lege Porcia, erepta libertate, omnium vitae, necisque

potestatem ad se unum revocasset: omnes illum potius ut tyrannidem quandam vituperassent. Sed illi quum certo scirent, quod postea Sallustius, & alii scriptores affirmarunt, eum totam Rempubl. conservasse, non existimaverunt, illum partem aliquam ut leges aliquas, & iudicia, atque etiam libertatem, sine qua nulla potest esse Respubl. sustulisse. Tu vero sic imprudens, vel potius impudens fuisti, ut, quum Sallustius ipse scripisset, à Cicerone Rempubl. ex servitute ereptam fuisse, ut quasi Sallustius audeas dicere, ab eo libertatem è civitate sublata fuisse: scilicet Sallustius ita temerarius fuisset, & os ita perfricasset, ut quod antea fuisse lucem scripserat, id postea tenebras appellaret. Ne non tamen aliquid tibi concedam, videris, quod ad legem Porciam pertinet, recte dixisse, à Cicerone tunc eam propemodum sublata fuisse, quum indicta causa in cives Romanos animadvertit, quum Porcia lex, ut ait Livius, gravi poena, si quis verberasset, necassetve civem Romanum, sanciret. Sed audi, quid Sallustius ipse dicat: *senatus decretum sit, sicut Cato censuerat: censuerat autem de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more majorum, supplicium sumendum: quod Cicero sic executus est, ut eum qui velit accusare, necesse sit, ut senatum prius accuset. Verum, ut aliquid etiam de verbis interdum dicamus, quis ex veteribus ita locutus est: parum est, quod impune fecisti, verum etiam commemorando exprobras. Qui eleganter scripserunt, sic, opinor, dixisset: parum est, quod impune fecisti, nisi commemorando exprobres: nec Laurentius Vallenis, quod se-*

sequitur, ita dixisset: *neque licet oblivisci servitutis suae*. Donatus vero nec ita, nec ut in aliis libris legitur, *neque licet oblivisci servitutis tuae*, nisi servitatem pro dominatu positam, ut apud Terentium facit, interpretaretur: quod servitus ad servum, non ad dominum referatur. Nec ego probeo, si quis, ut etiam scriptum vidimus, legat: *neque licet oblivisci virtutis suae*. Sic enim peccares in eodem, quod Laurentius Vallenſis reprehendit: & in eo, quem nunc accusas, virtutem nominares. Sunt, qui legant: *neque licet oblivisci severitatis suae*. Nos horum nihil, ut nunc est, probamus, ac ne illud quidem: *perfeceris quod libet*. Ut aliquis perfecerit, quod libet, qui fieri potest: perficit aliquis, quod libet, perfecit, vel perfecit quod libuit. Itaque mihi non placet, nisi legatur, ut etiam scriptum est: *perfeceris quid libet*. Possem etiam dicere, ut detur, latine dictum esse, odio aures onerare, dubitari posse, an recte dicatur, aures verbis insectari, sed, ne verba pro farina, quod dici solet, dare videar, ad rem revertor: *quasi vero togatus, & non armatus es, quae gloriaris, confeceris*. Nisi de verbis illis ipse Cicero L. Pisoni tam multis verbis, & tam bene respondisset, ut omnia, quae de verbis hujuscemodi vel dicta fuerant, vel etiam dici possent, confutarit, ego tibi pluribus etiam verbis hoc loco responderem: sed quoniam satis ille fecit, huc illa pauca verba transferam: Non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec armas, scutum, & gladium unius imperatoris, sed quod pacis est insigne, & otii toga, contra au-

tem

tem arma tumultus, atque belli, more poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum, ac tumultum paci, atque otio concessurum. Haec ante, quam sic explicarentur, quum L. Piso minus intellexisse videretur, eum Cicero non dubitavit asinum vocare, ego vero te declamator, qui ne sic explicata quidem videris intellexisse, quo nomine, nisi Ciceronem profus initari placet, appellem: es quidem tu fortasse dignus eo nomine, qui, quamvis aures erexeris, nihil horum tamen intellexisti, & asinus ad lyram, ut dicitur, vere fuisti, sed ego non soleo quenquam maledictis, ut vos declamatores, insectari, nec cum larvis, ut ajunt, luctari. Satis habeo, quod sentiam, dicere, &, quicquid id sit, doctioribus judicandum relinquere, ut hoc ipsum, de quo loquimur, existimo, te non recte intellexisse, quum significasti, si non dixisti, Ciceronem potius armatum, quam togatum, ea, quae gloriatus est, confeceris. Quum satis constet, Ciceroni primum post urbem conditam togato supplicationem decretam fuisse. Unde ne, quod ex oratione pro Sylla postea dicemus, hic etiam ponamus, Philippica decima quarta sic ipse scripsit: *Mihi Consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, sed ob conservacionem civium, novo, & inaudito genere decreta est*. Quod si nulla sumpta sunt arma, togatus, non armatus fuit: nisi tu forte, quod urbem praesidiis munivit, quod amicorum praesidio tetus esse voluit, quod thoracem, ut ait Plutarchus, induit, iccirco non togatum, sed armatum fuisse judicasti. Sed recordari debebas, &

ho-

homines privatos, & Reges hujuscemodi saepe praesidiis uti, neque tamen armatos appellari. Vere armati dicuntur, & illi privati homines, qui contra interdictum vi, hominibus armatis veniunt: & illi Reges, sive magistratus, qui maximos exercitus conscribunt. Quid multa? Romani, si nescis, in magis Reipubl. periculis ad fuga ibant, sed eo tempore neque Cicero Consul, neque reliqui cives fuga sumperunt. Ergo togatus Cicero, togati reliqui cives fuerunt, quum Romani togis, ut constat, uterentur. Ad hoc ipsum, quod decipere doctos etiam poterat, ut tibi respondi, sic illud, quod sequitur de Syl-
 la rideo, & rident omnes, qui te vident, aquam planè, quod ajunt, cum igne miscere, hoc est, ut ego nunc interpretor, hominem clementissimum cum homine crudelissimo comparare. Idem fecit apud Sallustium Macer quidam Tribunus pl. qui Catulum Sulla longe saeviore vocavit: sed ille, ut Tribunitiam potestatem, quam paulo crudelius ipse Catulus oppugnare videbatur, tueretur, Tribunus ipse plebis vehementius agebat: tu quid habebas, in quo Ciceronem crudelem vocare posses? nihil, opinor. Nam, si quid habuisses, diceres: ut ejus artes item, si potuisses, reprehenderes: sed, quum tales essent, ut reprehendi non possent, illa praecelara *in pavela* usus es: quem Minerva omnes artes edocuit: tanquam hæc ipse dixisset: quem tu certe, si mentitus esset, redarguere, & refellere tentasses: quanquam tibi hac de re, & Deorum concilio paulo ante respondimus, ut jam possimus eò venire: *Italia exulum humeris suis report-*

avit: non reportavit exulem bone vir, qui nunquam fuit exul, ut in oratione pro domo fati ipse probat: & si fuit exul, certe non erat, quum reportavit: & Italia suis humeris Ciceronem redeuntem, quamvis aliter ipse fortasse senseris, reportavit, quum redeuntem & iter facientem sustinuit: quæ si tibi iocosa nimis interpretatio videtur, placeat illa, quæ feria sit: Italia redeuntem comitata est, quod ipse scripsit, & tu nescio quo modo mutasti: qui putasti te magnum quid dicere, quum Ciceronem *Romulum Arpinatem in pavela* appellasti, quem vere poteras appellare: quum minor non sit virtus, quam quærere, parva tueri, ut ait ille poeta: & si Camillus, qui restituit, secundus Romulus est appellatus, cur Cicero, qui servavit imperium, non poterat vere Romulus appellari? Mihi tanto dignior eo nomine, quam Camillus, videtur, quanto majus eo tempore fuit imperium. Quin ego sæpe mecum cogito, Ciceronem Romanis omnibus, qui Reipubl. bene vel domi, vel foris unquam gesserunt, merito posse præferri. Nam ceteri partes aliquas Reipujurarunt, sed eam Cicero solus universam conservavit. Accedit, quod Plinius Cæsarem scripsisse refert: Ciceronem omnium triumphorum lauream adeptum majorem, quanto plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quam imperii. Quin idem Cæsar in libris de ratione latine loquendi de Cicerone illa verba, quæ sunt in Bruto, scripsit: *ac si cogitata præclara eloqui possent, nonnulli studio, & usu elaboraverunt, eujus te penè principem copie, atque inventorem,*

bene de nomine, ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus: quam gloriam, testimoniumque Cæsaris M. Brutus multorum triumphis anteponit. Etenim quo uno vincbamur à victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis communicatum. Et tu postea declamator ausus es illa verba dicere: qui egregia tua virtute omnes Paulos, Scipiones, Fabios superasti. Sic enim loqueris, ut significes, nec in Cicerone virtutem fuisse, nec illum cum Paulis, Scipionibus, & Fabiis esse conferendum, qui virtutibus, ut audisti, Romanos omnes etiam superavit. Sed jam tempus est, ut interrogationi tuæ respondeam. *Quem tandem, inquis, locum in hac civitate obtines? principem: quæ tibi partes Reipubl. placent? optimatum: quem amicum? Reipubl. studiosum: quem inimicum habes? qui sit hostis Reipubl. cui insidias in civitate non fecisti ancillares? nemini: quo jure, quum de exilio tu rediisti, Dyrrachio existi? jure optimo, quod senatus dederat: cur sequeris? quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentia faves: qui tibi ante optimates videbantur, eosdem nunc dementes, ac furiosos vocas? multæ sunt causæ, quæ nunc magnam partem in epistolis ad Lentulum leguntur. Vatini causam agis? causas in epistolis ad Lentulum videre potuisti. De Sestio male existimas? quod sit morosus, ut in epistolis ad Quintum fratrem scribitur: quanquam virum optimum, & sui amantissimum vel in epistolis, quas post Cæsaris cædem scripsit ad Atticum, vocat, ut appareat, te, ut soles, mentiri. Bibulum per-*

lantissimis verbis ledis? ubi? laudas Cæsarem? quem maxime odisti, ei maxime obsequeris? mirum est, hæc te dicere, qui causas in oratione de provinciis consularibus, & in epistolis ad Lentulum, & ad Atticum scriptis videre potuisti. *Aliud stans, aliud sedens de Reipubl. sentis? mentiris tu quidem, ut soles, sed tamen nunquam præstantibus in Reipubl. gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permanlio. Non enim semper idem dicere, sed idem semper spectare debemus: ut in epistolis ad Lentulum pluribus etiam disputatur. His maledicis, illos odisti, levissime transfuga, neque in hac, neque in illa parte fidem habens? Cato tamen ei fidei testimonium dedit. Hæc ex conjectura, & libris manu scriptis ita legitur, & paucis confutavimus, quod vix digna putemus, quibus respondeatur: sed, si quid erit addendum, suis locis addetur. Nunc declamator, qui quamvis Sallustii personam, quasi vestem auream induisses, sumia tamen, sumia quum esses, vel potius asinus Cumanus, ut apparet, extitisti, velim mihi, quemadmodum ego tibi respondi, sic tu, si modo potes, ipse respondeas: quando velis, antene, an post Cæsaris mortem orationes istas scriptas fuisse: si ante, quo pacto in istis nominantur historia, quas ipse Sallustius jam senex post Cæsaris mortem scripsit: qua ratione sic ipse Cæsar accusatur, ut in ejus castra sentina Reipubl. confluisse dicatur: ut mittam, quæ paulo post adduntur. Sin post, cur Tulliam, & Bibulum, qui certe prius obierant, ut vivos nominasti? imo de Cæ-*

fare

fare mihi tanquam vivo loqui videris. Quod si forte velis excusare, oratores ita loqui solere, acrius instabo, & dicam, tantum abesse, ut istas Sallustius, & Cicero scripsisse dici possint, ut istæ mihi, ne vivo quidem Cicerone, scriptæ fuisse videantur. Id nos ita collegimus. Sallustius, dum vixit Cæsar, in Republ. quod Hircius, Appienus, & Dion ostendunt, est versatus, & fortasse deinceps, & postea, quod ipse scribit, sibi reliquam ætatem à Rep. procul habendam decrevit: quo tempore scripsit historiâs jam senex, ut apparet: senex vero, Cicerone vivo, non poterat esse, quando vix annum quadragesimum quintum Hircio, & Pansa Consulibus, quibus dicitur interfectus Cicero, agebat. Historias igitur ille post Ciceronis mortem scripsit, & tamen ipse tibi sic parum constas, ut inducas Ciceronem illas nominantem: nec vides illud purgnare, Sallustium in Republ. versari, in senatu Ciceroni maledicere, & ei contra Ciceronem respondere in senatu, & ejus historias nominare, qui jam tum, quum cœpit historias scribere, sibi reliquam ætatem à Republ. procul, ut ipse loquitur, habendum decrevisset. EGN. De Sallustio si plura dixisses, libenter audiremus. COR. In illud differo tempus, quum Zephyro, quicquid de scriptoribus, & literatis hominibus vel scriptum inveni, vel cognovi, vel ipse præsens vidi, dabitur. EGN. Quod differtur, non solvitur. COR. Non auferitur tamen: quanquam potest etiam auferri, dum vobis alia ratione satisfaciam. EGN. Modo satisfacias: sed multum timemus, ne tu Zephyrum, cui te nescio quid

quid daturum polliceris, vel potius minaris, expectes, & eum nactus: hinc, re nondum perfecta, profugias. COR. Huic Zephyro te quoque, si Deus volet, dabo. EGN. Tu vero ne feceris. Men' ut tradas protervis in mare Creticum portare ventis? COR. Te Zephyro, inquam, qui tuam, & multorum vitas verferet, dabo. EGN. Fortasse potius auferet. COR. Laturum se certe vel ipso nomine pollicetur: & nos in eum vitas penè omnium, qui præsertim literarum studia coluerunt, congestimus. EGN. Cave, ne montes parturiant. COR. Cavebit Deus, qui potest: nos, quod in nostra fuerit manu præstabimus. Quod si, quod cupimus, efficere poterimus, extabit profecto liber, unde, qui literas profiteantur, scriptorum vitas petant. PIER. Rem non minus utilem, quam laudabilem feceris. COR. Tunc illi, qui Sallustium putant in historiis parce nimis, & inique de Cicerone scripsisse, intelligent, eum, qui, ut ait ipse, statuisset res gestas populi Romani carptim, ut quæque memoria digna videbantur, perscribere, vix plura de Cicerone scribere potuisse: quamvis iste nugator inde nactus occasionem, præclaras orationes istas, de quibus jam dudum loquimur, finxisse videatur. PIER. At jam movebit cornicula risum, furtivis nudata coloribus: vel potius, qui leo videbatur, asinus posthac esse cognoscetur: ita mihi videris egregie pellem detraxisse. EGN. Mihi quoque videberis, si pilos omnes abstuleris, ita, nullus ut possit ex aliquo pilo, tanquam ex ungue, leonem putare.

G

Nam,

Nam, quum semper antea leo sit habitus, ut nunc detracta pellis ei dicatur, multi tamen, ut sit, existimabunt, eam nescio quo modo vel ætate, vel morbo potius mutatam, quam profus esse detractam: nec, ut aures longas videant, asinum, quem leonem putarunt, esse fatebuntur. COR. Et si tu me jubes, qui sit adhuc leo, tondere, spero tamen me nihil in eo relicturum, unde quis eum possit amplius leonem judicare. En igitur, qui leo, hoc est Cicero voluit videri, illum sic, ut audietis, expressit. *Ea demum, inquit, magna tibi voluptas est Crispe Sallusti, æqualem, ac parem verbis vitam agere: nec quicquam tam obscænum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat: ut omnis oratio moribus consonet.* Aut ego fallor, aut Cicero nunquam nec ita respondisset, nec ita locutus esset: sed illud potius, qualis vita, talis oratio, quod res ipsa postulabat, attulisset, idque verbis si non pluribus, at orationibus, & magis etiam propriis expressisset. An unquam Cicero dixisset: *æqualem, ac parem verbis vitam agere?* aut illud, *neque quicquam obscænum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat?* aut illud item, *ut omnis oratio moribus consonet?* non dixisset profecto, ut quisvis, qui sit in ejus scriptis versatus, facile poterit judicare. Nec illa ratio, quæ sequitur, mihi digna Ciceronis prudentia videtur: *Neque enim, qui ita vivit, ut tu, aliter, ac tu, loqui potest: neque ejus, qui tam illoto sermone utitur, vita honestior est.* Imo, qui ita vivit, ut tu, aliter, ac tu, loqui potest: & ejus,

ejus, qui illoto sermone utitur, interdum vita est honestior. Nam quo pacto clament poetæ: lasciva est nobis pagina, vita proba: nisi quis, ut bene loqui, & male vivere, sic bene vivere, & male loqui possit? multi certe semper fuerunt, & hodie sunt, ut quum maxime, qui quamvis honeste minus loquantur, honestissime tamen vivunt: & contra multi, qui simulant Curios, & bacchanalia vivunt. An vero sermo vel lotus horum, vel illotus illorum recte dicatur, judicent eruditi, nos certe non credimus Ciceronem, qui docuit translationem verecundam esse debere, ea, quæ verecunda non videatur, usurum fuisse, nec principium tale facturum: *quod me veritam patres conscripsi?* unde initium sumam? paucis ego tibi dicam: si Deos salutas, te veritas dextro-versum, ut ait Plautus, censeo: & si rem sacram facis, ab ipso Lare, quod ajunt, incipias. Verum sine joco: si Sallustius, ut diximus, ita nunquam fuisset exorsus, id multo minus Cicero, qui nunquam fecit, & contrarium faciendum præcepit, fecisset, nisi voluisset adversario par pro pari, quod ajunt referre, id est, quod credi non debet, simul cum eo peccare: sed declamator iste cupressum, quod unum sciebat, voluit simulare. Hæc ipsa, quæ sunt artis, ut in eo, qui qua in arte se tunc exercebat, ejus præcepta vel in primis tenere debebat, valde sunt reprehendenda: ita, quæ ad elocutionem pertinent, sunt ei fortasse condonanda. Natus enim videtur, quo tempore male latine loquebantur. Quæ res ut homini vitio verti non debeat, plurimum tamen valet ad probandum, quod volumus, hujus orationis, in qua

tam multa non inculte solum, sed etiam inquirere dicuntur, autorem non fuisse Ciceronem, qui omnium elegantissime semper est locutus. Id & si quis, qui tritas aures habeat notandis Ciceronis locutionibus, intelligere potest, quia tamen adhuc nemo videtur intellexisse, nemo certe, quod sciamus, indicavit, nos ipsi, qui Ciceronis, ut qui maxime, sumus studiosi, jam nunc iudicabimus: neque tamen omnia, quæ dici possent, ne longum faciamus, sed, quæ dicenda videbuntur, ut juvemus, hoc sermone complectemur: nec volumus præstare, ea, quæ nos indicabimus, ita semper, ut nos dicimus, sed frequentius à Cicerone dicta fuisse, & à nobis, qui Ciceronem imitari volumus, esse dicenda: ut si dicam, Ciceronem solere, *factum*, non actum, quum de vita, *istum* non hunc, quum de adversario loquitur, dicere, non negabo tamen ipsum profus aliter unquam locutum fuisse, sed quod ille frequentius fecit, affirmabo. Solet igitur Cicero, *meum factum*, non meum actum, *istum Clodium*, non hunc Clodium, dicere: ille vero declamator dixit: *de mea vita, atque actibus huic convitatori respondero*: nec scivit, quod etiam Grammatici sciunt, hunc ad eum, qui loquitur, & istum ad eum, de quo quis cum altero loquitur, si modo sit illi vicinior, interdum etiam per contempionem referri. Sed excusari fortasse posset, quod vel excidisset, vel ita fuisset à librariis descriptum, nisi in tota oratione penè semper ita fuisset locutus. Nihil dico de verborum tali compositione, *mea vita, atque actibus*, in qua sunt vocalium concursiones, quæ, ut Rhe-

tores docent, & apparet, vastam, atque hiantem reddunt orationem. Habet tamen, ut Cicero scribit, ille tanquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam. Quare, ut hanc isti negligentiam condonem, nunquam certe condonabo, recte hoc loco dictum esse: *invidiam gloria consequatur*. Cur enim Cicero, quod optare debet, vereatur, ne, si de rebus suis dicat, invidiam gloria consequatur: Ego vero, si sperare, ut, si de me dicam, invidiam gloria consequatur, non cessem quotidie de me prædicare: sed contra verear, ne, quod fieri solet: invidia gloriam consequatur: quod gloria, ut ait Cicero, maxime soleat invideri. Itaque nunc, ut istum hac in parte defendamus, libros veteres libenter sequimur, in quibus ita scriptum vidimus: *invidia gloriam consequatur*: Scimus quidem, non deesse, qui, consequatur, adipiscatur, & acquirat, interpretentur: sed non vident illi, ut dicimus, res bonas consequi, ita malas res consequi, hoc modo raro, vel nunquam potius apud bonos scriptores inveniri. Nos item credimus, homines illius ætatis, vel poetas potius, quam veteres oratores ita locutos fuisse: *hujus facta, mores, omnem ætatem nudavero*: nec videmus veteres ipsos sepe dixisse: *in vitium procacitatis incidere*, vel, *in vitium procacitatis incidere, vel initium procacitatis incidere, vel initium introducere*, nisi forte cuius rei id esset initium, demonstrassent. Hæc ipsa Cicero, quæ fuit hominis in dicendo diligentia, nec, ut opinor, dixisset: nec, quæ fuit ejusdem prudentia, illud in principio posuisset: *pro me minimo fastidio respondeam*: nam dici

posset: ergo cum aliquo fastidio respondebis: quod quam fugiendum sit iis, qui volunt dicere, Rhetores, dum tradunt præcepta conciliandi auditoris, ostendunt. Nemo certe libenter audit eum, qui cum fastidio loquatur: nec enim, qui mentiatur, quod à principio se facturum sit pollicitus, ut iste propemodum facit, dum verba dicit illa: *in hunc minime mentitus esse videar*: perinde, ac si dicat: mentiar quidem, sed ita, ut in hunc minime mentitus esse videar: vel, in alios quidem mentiar, sed in hunc minime mentitus videbor: quanquam, mentiri in aliquem, non sæpe dictum videmus. Nunc videamus, quam turpiter in limine, quod ajunt, iste declamator offendet: Scio, inquit, *me patres conscripsi in respondendo non habere magnam expectationem*: primum quid est, *habere expectationem*? opinor, idem, quod expectare: vel, ut dem, quod fortasse possim negare, expectari: at iste bonus orator neutrum voluit significare. Nihil enim erat, quod ille expectaret: nec erat, cur ipse, qui præsens erat, expectaretur: sed volebat ostendere, tertium quiddam expectari solere, quod sciret à se non magnopere tunc expectari: quod quam latine, quamque prudenter etiam sit dictum, doctiores judicabunt, qui sciunt, nec veteres ita loqui solitos fuisse, & artis esse præceptum, ut in principiis expectatio non minuatur, sed concitetur. Videbunt item, an, quum *juvans*, in respondendo, dixerit, rationem, quæ statim sequitur, ad Sallustium recte retulisse videatur. Dicere etiam non valde mihi probari, *crimen in Sallustium audituros*, nisi crimen Sallustii audi-

tuos, in libris manu scriptis legissem. Sed semper, ut verum fatear, ego dubitavi, an illud *crimenibus aures calent*, recte dicatur: contra vero nunquam dubitavi, quin, *ponere rudimentum*, sit ex figuris, quas affirmat Quintilianus suo tempore mutatas fuisse. Ut enim scriptores, qui post Augustum fuerunt, ita sæpe videmus dixisse, sic ex veteribus, qui sit ita locutus, non ita facile proferre possemus. Idem de verbo, *preterire*, pro superare, posito dicam, nisi videam Varronem, qui fuit omnium doctissimus, ita posuisse: quanquam Cicero locutionem Varronis, qui genus Hegesiæ laudabat, non videtur probasse. Sed hoc bene dixerit, rationem certe, quæ paulo post sequitur, nemo, nisi fallor ego, bene collectam esse defendet: *Non enim procacitate lingue, vite sordes eluuntur*. Tu declamator ita ratiocinavis, quasi dixeris ante Sallustium quævis sordes eluere: qui, quod ais, *nihil aliud studeat, nisi, ut lutulentus sus, cum quovis volutari*. At qui student hoc modo volutari, nec laborant, ut sordes eluantur, nec, si minus id fiat, opinione falluntur: nisi forte qui student ita volutari, id agunt, ut alios oblinant, & ipsi quasi purgantur: quod si placet, ratio quidem sequetur, sed, quod ante positum est, male concludet: *Itaque nihil aliud studet*: quod ita propemodum concludit: Sallustius ipse vult esse sceleratus ita, ut neque ab alio vinci possit, neque ipse se omnino prætereire. Itaque nihil aliud studet, nisi, ut lutulentus sus, cum quovis volutari. Hæc tamen ipsa, quoquo modo dicta sint intelliguntur: sed verborum, quæ sequuntur, inanis mihi sonitus,

nulla subjecta sententia, videtur, qualis in libris
 oratoris appellatur: *Sed est quedam calumnia,*
quam unusquisque nostrum testante animo suo
fert de eo, qui falsum crimen bonis objectat: Ut
 enim mittam, quæri posse, an hoc modo, ferre
 calumniam, latine dicatur, neque sententiam,
 quam probes, habent, neque cum superioribus,
 aut sequentibus, bene junguntur. Sic enim
 collocantur, ut neque cum his, neque cum illis
 copulari posse videantur: ut si hæc oratio flu-
 ctuans, & dissoluta non sit, ego planè non vi-
 deam, quæ oratio fluctuans, & dissoluta debeat
 appellari. Quàm male superiora cohærescant,
 intelliget, qui scit, quibus verbis oratio conne-
 ctatur: nos sequentia consideremus: *Quid si vita*
istius memoriam vicerit, illam patres conscripti
non ex oratione, sed suis ex moribus spectare de-
bebitis: hæc ipsa, quum à superioribus, ut dixi-
 mus, nullo modo pendere possint, ego multo an-
 te collocassem: & si, ubicunque ponantur, haud
 sanè multum splendoris afferre possunt: quum
 parum, vel nihil potius habeant ornatus, quem
 tamen habere potuissent, si declinator ea vel
 scivisset, vel studuisset ornare. Nam si, memo-
 riam meam, & ex oratione mea, dixisset, mul-
 tum lucis attulisset. Sed hæc contempsit, & ita
 nulla fuit memoria, ut miuum non sit, si timuit,
 ne Sallustii vita illam vinceret: si modo vita
 cuiuspiam alterius memoriam vincere dicatur.
 Ipse quidem quum dixit, istius, non est recorda-
 tus, se prius huic, hujus, & hunc dixisse: nisi
 forte putavit nihil interesse, utro modo diceretur:
 ut nihil item putavit interesse, siue, suis ex mori-
 bus,

bus, siue, eius ex moribus, hoc loco diceretur.
 Quam quidem locutionem nec Laurentius Val-
 lensis emendare, nec Gulielmus Budæus defen-
 dere, conati fuissent, si, quod nunc ipsi facimus,
 illi quoque, quum possent, voluissent etiam odo-
 rari, & tandem judicare, Ciceronem nugæ hu-
 jusmodi nunquam scripsisse: quod ille, qui in
 scribendo tantum industriæ ponebat, non putaf-
 set esse suum, committere, ut in scribendo negli-
 gens fuisse videretur. An Cicero tam negligens
 fuisset, & immemor, ut ad ea, quæ ne ad versa-
 rius quidem dixisset, ipse responderet, ut iste
 declinator respondet, & quod adversarius non
 fecit, affirmat, eum omnium majores ad unum
 exemplum, & regulam quævisisse: ac Metellos,
 quos ne nominavit quidem, protulisse? Sed quid
 illi facias homini, qui non solum dicendi præ-
 cepta neglexit, sed latine loquendi sic etiam fuit
 imperitus, ut mihi videatur etiam, quæ tradun-
 tur à Grammaticis, ignorasse: quum dicere sit
 ausus: *Metelli fuerunt aut opinionis, aut gloriæ:*
 quod et si Laurentius Vallensis potius dici contem-
 dit, mihi tamen illò nunquam, nisi probe exem-
 plis, persuadebit, ex ueteribus aliquem ita locu-
 tum fuisse, non magis, quàm si velit affirmare il-
 lud recte dictum videri: *Cur non æque de nobis exi-*
sti metur, cuius & res gestæ illustres, & vita inte-
gerrime acta? quamvis apud poetas, nobis præsen-
 te, nos eques, eodem penè modo dictum legamus.
 Sed ite quum vellet orator haberi, debebat ora-
 torum more quum loqui, tum his, quæ dixerat
 adversarius, confutatis, ea, quæ dicebat, ipse gra-
 vissimis argumentis confirmare: quorum neutrum

facit iste: qui neque ut orator, ut sæpe diximus, loquitur: neque, quæ dicit ipse, probat, ut hoc ipso loco: *vita integerrime acta?* at hoc adversarius negat: neque tamen iste quicquam dixit, quo vel crimen dilueret, vel actam integerrime vitam probaret. Quid multa? nihil refellit, nihil probat, nihil facit eorum, quæ sunt facienda: ut me jam pigeat hæc ipsa, quæ possunt omnibus esse nota, scrutari. Postquam tamen cœpimus, pergamus adhuc quædam, quæ restant, examinare, ut illud: *nonnullos jam tuæ turpitudinis pigeret*: illos, vel omnes Cicero dixisset. Cur enim nonnullos, non omnes turpitudinis pigeret, si omnes illi viri boni fuerunt? Illa tamen multis argute dicta videri solent: *Ego enim majoribus virtute mea præluxi, ut, si prius notii non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ: tu tuis vitæ, quam turpiter egisti, magnas offundisti tenebras, ut, etiam si fuerint egregii cives, certe venerint in oblivionem.* Nos ea, quæ dicuntur ita, ut, quod ait Cicero, contraria contrariis opponantur, pulchre quidem dici confitemur, sed in hisce videmus nescioquid, quod aures offendat: *ut majoribus virtute præluere*: quod qua ratione fieri possit, nos, ut ingenue fateamur, ignoramus: quum præluere, sit ante lucem, non post ferre: & majores posteris, non posteris majoribus præluceant, si modo, quod nunquam vidimus, alteri alteris præluere dicantur. Offendit etiam, *venire in oblivionem*, quod oblivisci potius, quam conteri oblivione soleat significare: quanquam res ipsa magis hoc loco, quam locutio movet: quod majores eorum,

rum, qui turpiter vivunt, in oblivionem non soleant, ut ita loquar ipse quoque, venire: quom dicere soleamus, parentes ab improbis filiis laudari. Quare mihi videtur Iphicrates multo prudentius dixisse: *meum quidem genus à me incipit, sed tuum in te desinit.* Quod iste dictum quum mutuaretur, ita mutavit, ut vix agnoscas: ab aliquo poeta videtur etiam mutuatus: *antiquos oblectare viros, & majorum in opinione viri*: quæ mihi neque latinitatem, neque elegantiam redolere videantur. Jam, ne dicam, non debuisset dicere, ne arroganter dicere videretur, se cum iis, qui viverent, esse conferendum, ad eam comprehensionem venio, quæ sic incipit: *sed si fuerint, cujus ea videtur esse sententia: si talis fuisset, qualem tu me descripsisti, multos tui similes necandos curassem*: ut à contrario quasi argumentetur, se talem non fuisse, quum multos non curarit necandos. Sed omnia sic in ea sunt perturbata, ut neque verborum tempora bene conjungat, & modo cum patribus conscriptis, modo cum adversario loquatur, atque id ipsum non admodum latine, ut postea dicemus: sed prius ipsam comprehensionem sic ex libris etiam manuscriptis describendam judicamus: *Sed si fuisset aut in honoribus petendis nimis ambitiosus (non hanc dico popularem ambitionem, cujus me principem esse confiteor, sed illam perniciosam contra leges, cujus primos ordines Sallustius duxit) aut in gerendis magistratibus, aut in vindicandis maleficiis tam severus, aut in tuenda Rep. tam vigilans, quam tu proscriptionem vocas, credo, non omnes tui similes incolumes in hæc*

urbe vixissent. In qua quidem comprehensione si legas à principio, *si fuerim*, ut in omnibus penè libris legitur, verborum tempora non respondeant: nec prudens esset autor, si se *principem ambitionis etiam popularis* appellaret: qui vero bene latine sciret, ducere primos ambitionis ordinis, nunquam, nisi fallor ipse, dixisset. Ad illud autem, quod ultimo loco dicitur, *non omnes tui similes incolumes in hac urbe vixissent*, responderi posset, ne omnes quidem vixerunt, quandoquidem quinque minimum sunt interfecti: & ad illud, quod sequitur, hoc modo: *una cum illis adnumeratus esses?* si cum scelestis civibus Sallustius non est adnumeratus, scelestus non fuit: sin cum illis, qui sunt interfecti, volumus interpretari, dicet aliquis, illos non ita poni, ut hoc modo possint referri, nisi per scelestos cives eos, qui sunt interfecti, iste voluit significare: quos tu sceleratos, ut hic etiam legitur, frequentius appellari videbis. Atque hic, ne longior sim, præterea multa, & illuc venio: *hæc ut nova, atque inusitata miratur*: quæ verba mihi nimis arrogantè dicta videri solent, quasi, præter Ciceronem, nemo tunc esset eruditus ita, ut Sallustius in Cicerone *hæc ut nova, atque inusitata posset mirari*. Hoc Cicero cavisset, nec jam senex in oratione sperare pro timere, ut ille, posuisset, quamvis in oratione pro Sex. Roscio posuisse videatur. Ille vero posuit in hæc verbis, quæ sic in veteribus etiam libris leguntur: *Non enim me sperasti mutuam tibi gratiam rela-*

rum, ut vicissim tuas appellarem. Unus enim satis es mehercule: nec quicquam domi tuæ turpius est, quàm tu. Et sanè puto fore, ut omnes probent, tuas potius, quàm tuos, legendum, ut pro mulieribus mulieres reponat: nec reiiciant, *unus enim satis es mehercule*: quamvis in omnibus penè libris legatur, *unus enim satis es materie habens*. Dixit iste paulo post, *experiri fortunam*, pro eo, quod est *erunnam*, & periculum subire, & dolorem perpeti, ut ipse Cicero hac de re loquens, dicere solet: sed an recte dixerit, esto iudicium doctorum, qui sciunt, quid sit fortunam experiri: quanquam tota comprehensio suspecta mihi videtur: quòd in ea, *unus* pro unum, poni, & ut, particula, quæ sequatur *quàm*, desiderari videatur: & quod in aliis libris aliter etiam legatur, ut: *Utilius duxi fortunam unius experiri, quàm universo populo Romano civilis esset disensionis causa*. Legitur etiam paulo post, *debacchatus*, non perbacchatus: *retrahente*, non, trahente: & quod pluris est faciendum, *animo meo semper equidem*, non animo meo quidem superet: quorum neutrum mihi placet, nec tamen habeo, quid reponam. Certe, *dies mihi animo meo superet*, ego non dixissem, nec illud: *semper justas omnium amicitias existimavi*: nam dici possit: etiamne improborum: nec defendi potest, quòd, *hominum*, ut libri veteres habent, scripserit, quoniam ratio, quæ sequitur, postulat, ut, omnium, legatur. *Ancillarius* autem verbum nunquam Ciceronianum, sed vetus etiam ni-

nimis, & è culina petiitum semper iudicavi. Nec illud unquam probavi: *multi privatorum audacias nutriverunt*. Quamvis enim Clodius, & alii privatorum audacias nutriverint, semper tamen existimavi, hic legendum esse: *privatorum audacias timuerunt*: quod in aliis libris scribatur, *privatorum audacia interierunt*: &, quod paulo post opponitur, ita propemodum requirat: *ego nihil timui, nisi leges*: ut sit, *multi timuerunt audacias privatorum*, *ego nihil timui, nisi leges*: nisi forte placet alios libros sequi, & ita legere: *ego nihil curavi, nisi leges*, ut dicat: *multi nutriverunt*, & *quasi curaverunt audacias privatorum*, *ego nihil curavi, nisi leges*: & si debebat iste pluribus etiam verbis hæc omnia confirmare. Timuit fortasse, ne, si plura dixisset, offenderet: sed, si ob eam causam tacuit, incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdin. Offendit enim, quum probavit nihil, & illud dixit: *Multi ex vobis potentia freti, in vos suis viribus abusi sunt. Nam, si præsentibus sunt, eos offendit, sin absunt, quo modo ex vobis sunt*: Scio quidem posse nos, *ex vobis*, id est ex vestro ordine, interpretari, sed tamen Cicero, minus ut offenderet, ex vobis, & in nos, dixisset. Illud autem non dixisset: *Vatinio reo patrociniū pollicitus sum*: quoniam Vatinio reo patrociniū non est pollicitus, sed Vatinium reum rogatus à Cæsare defendit, & laudavit, ut ad P. Lentulum scripsit: nec Cicero Sestii insolentiam repressit, sed eum, quamvis esset morosus, defendit, & semper postea, vel Cæsare Dictatore, magni fecit, ut in epistolis ad Q. fratrem, & familiaribus ostendit

nec

nec, ut ante diximus, Bibuli patientiam, vel, ut hic etiam legitur, *potentiam culpavit*: & Cæsaris virtutibus favit, ut est sæpe testatus: neque tamen unquam laudes huiusmodi *unicas* appellavit. Quin ego nescio, an aliquis veterum laudes unicas dixerit, & ita sit locutus: *non mea vitia culpabuntur*: cur enim non culpentur vitia, siue tua sint, siue aliena? nec rerum testimonia illo modo fortasse dicuntur, quo modo sunt ab isto dicta: qui solocismum non vidit, vel neglectum in ea complexione, quæ sic incipit: *Nunc ut ad te revertar*: qui tamen facile tolli possit, si ex veteribus libris ita legatur: *Nunc ad te revertor* Sallusti, *patremque tuum prætereo*: sed hoc tolli non potest, quin illa locutio poetica videatur: *impudicus, & procaz adoleveris*. Quæ deinceps sequuntur, ea mihi videntur indigna, quæ vir bonus audiat: tantum abest, ut ea mihi Cicero virtalis & tantus etiam, si Diis placet, in senatu dixisse videatur. Ille vero nunquam dixit, sed declamator iste sic ea finxit, ut sæpe se utriusque orationis autorem fuisse suo sono, quasi sores, indicarit. Quippe quum & in hac, & illa non eisdem modo locutiones, sed eadem etiam verba eodem modo frequenter usurpet: quod animadvertet, qui volet diligenter considerare, ut nos hæc animadvertimus: in hac *immensam gulam vocat*, &, *quæ alteri facere collibuisse*, eodem modo dicit, quo prius in illa dixerat: ut hæ orationes eodem quasi ovo natæ videantur, sed ovo, quod mali corvi fuerit: qui quamvis antea lusciniis etiam præferretur, posthac tamen, per nos, in suo nido pullos excludet, nec

no

nobis erit molestus, qui voces huiuscemodi non libenter audimus: *pro herede gesserit omnia*: quæ verba, quamvis olim corvi dicantur imperatores latine salutasse, iste tamen non videtur latine protulisse. Nam quid est, *gerere pro herede omnia*: opinor, omnia causa hæredis gerere, ut, apud Ciceronem, omnia pro altero suscipere. Cicero igitur hoc loco dixisset: in omnibus se pro herede gesserit: ut, se pro cive gerere, dixit. Quid quod ait *adversarium de P. Crassi domo quæsisse*, quod non quæsit, sed affirmavit, in ea Ciceronem habitare: *quum ipse, inquit, respondere non queat, quis in ipsius habitet paterna domo*: an usque adeo factus erat immemor, ut ne emptoris quidem nomen recordari, vel dicere saltem posset, in ea emptorem habitare? Sed iste, dum voluit ridere, & jocari, vere ridiculus fuit, quod ad jocandum ineptus fuisse videatur: qui in permissione, vel *legantur*, quo genere contrarium prorsus ostendimus, affirmet, & quidem verbo, *hercule*, quo veteres in jurando frequenter uti solebant: sed non ita frequenter, & fortasse nunquam, *etatis tyrocinium*, quo modo dixit iste, dicebant: quamvis, qui post Augustum fuerunt, eo dicendi modo sæpius utantur. Nec veteres, ut arbitror, ita dixissent: *abiit in sodalitium sacrilegii Nigidiani*: quanquam semper ego suspicatus sum, ea verba prorsus esse mendosa, non tam, quod latina minus esse videantur, quam quod in veteri libro sic etiam legantur. *Abiit in sacrilegii vigiliam*: quæ non ita facile possint explicari nisi legantur ita: *abiit in sacrilegii invidiam*:
vel

vel historia, quæ nunc latet, inveniatur. Tunc enim res intelligatur, & sciri possit etiam, cur Sallustius bis ad iudicis subliellia attractus, *extrema fortuna sterisse* dicatur: quæ verba mihi videntur esse durius dicta, quam quæ Ciceronis esse possint videri, qui non solet dicere, *extrema fortuna stare*: & hic, *ad iudicium subliellia*, diceret, quum plures essent, & paulo post etiam iudices appellentur. Fateor quidem in veteri libro legi, *ad iuris subliellia*, sed, an legatur recte, nihil ego decerno, nec statuo, utro modo melius paulo post legatur, *iudices errasse*, an *iudices peierasse*, quum utrunque defendi posse videatur. Nec ego nunc id ago, ut has orationes emendem, sed ut, quod à principio sum pollicitus, ostendam, eas ab aliquo declamatore fictas fuisse: quis tamen prohibet, me quasi aliud agentem, si quid occurrat, quod mendosum videatur, emendare, atque etiam, si forte sit opus, interpretari? prohibeat autem? ino studiosissimus quisque cupit, ut, qui literas profitentur, in eam rem potissimum iucumbant, ut libros, quam accuratissime fieri possit, emendent: quod nos & aliàs sæpe, nec fortasse sine Deo, fecimus, & posthac semper, ut quum maxime, si quid occurrat, ubi sit opus, faciemus, ut hic: *primum honorem in Quæstura adeptus, hunc locum, & ordinem despectus, cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini patuisset*. Quorum quidem verborum quæ sit sententia, non videmus, nisi treis libros veteres non illos quidem bene, sed ita tamen scriptos, ut si minus in singulis, in omnibus certe veteris
fieri

scripturæ vestigia videantur, secuti, legamus: *primum honorem in Quæstura adeptus, secutus est hunc locum, & hunc ordinem despectum, cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini parauisset.* & ea fuerit sententia: Sallustius Quæstor factus, in senatum cœpit venire, qui vel ob id despectus dici potest, quod homini tam scelerato paruerit: & ita respondebit ad id, quod aduersarius dixerat: *patrum conscriptorum autoritas turpissimo cuique, & scelcratissimo ludibrio est.* Nec dissimulabo, in alio libro legi: *Primum honorem in Quæstura adeptus hunc locum, & huic ordini despectus, cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini parauisset.* Sed Laurentius Valens nec in hisce verbis, sibi, nec paulo post, ejus, ita posuisset: nec ego, *clam vos essent, in oratione dixissem: quanquam, clam nobis essent, & clam nobis fierent,* in veteribus libris etiam scriptum legamus. Item quod hoc modo sequitur: *quum omnibus matribus familiarum opprobrio esset:* in iisdem libris ita legimus: *quum omnibus matrum familiarum viris opprobrio esset:* vel ita: *quum omnibus matrum, filiarum viris opprobrio esset:* vel ita: *quum omnibus matribus familias vestris opprobrio esset.* Verum quoquo modo nos ipsi legamus, iste declamator offendit, qui matres familias omnes ut infames appellet: nec excusari potest, quod ita vellet Sallustii crimen augere, quum semper opera sit danda, nihil ut dicamus, quod eos, qui audiunt, offendat: ut hoc offendit, quum senatorum, qui nunc audiunt, uxores, quæ certe matres familias erant & ipsæ, ut impudicæ vocantur: quanquam de-

clamator iste mentitur: siquidem Sallustius in libertinas, non in matronas, ut ait Horatius, insanibat: nisi forte libet fateri, quod etiam supra retulimus, eum in adulterio deprehensum fuisse: quod siue postea sit in senatu, ut hic dicitur, confessus: siue Censores, ut alii scribunt, obiecerint, non erat tamen, cur ea res hæc tragedias excitaret. Erat tamen res illa digna, cuius Sallustium puderet, sed ille ne patrum quidem conscriptorum ora erubuit: ut iste suo quodam more loquitur: qui quum in altera oratione dixisset: *Egeris oro te Cicero, perfeceris quidlibet: satis est perpeffos esse,* ut se prorsus eundem esse ostenderet, in hac ita dixit: *Vixeris, ut libet, Sallusti, egeris, quæ volueris: satis sit uobis re tuorum scelerum consciuum esse.* Quæ quidem verba sunt ita similia, ut nemo, qui sit eruditus, ea non ab eodem scripta cognoscat. Quum vero Sallustius adulterium palam confiteatur, iis, qui suas uxores non ita custodissent, ut ipsæ non posset adulterare, langorem quodam modo, & soporem videbatur exprobrare: quod iste tamen, ut intelligeretur, debuit etiam pluribus verbis explicare. Leuia sint hæc, quæ dicemus: *ecquod, & quod, vel, & quo modo: vobis audientibus adulterium, vobis adulterum: per me, pro me: elogium, eloquium:* in libris, quos sæpe dico, legi. Et cætera quidem videmus utroque modo posse defendi, sed eloquium reiiciendum, & elogium prorsus esse retinendum: quo quidem nos App. Claudium, & L. Pisonem Censores usos fuisse credimus, quum Sallustium, ut scribit Dion, senatu mouerunt: sed

legitur, cepisset: & illud multo minus: unus jam ex illo grege videbatur: imo, si se cum illis similitudine vitæ conjunxerat, non unus ex illo grege videbatur, sed erat, & erat ita, ut ejus partis, quod tua ratio docet, exemplar esset, ejus, inquam, partis: quo tanquam in unam voraginem cætus, ut ais, omnium vitiorum excesserat: quod qui dure dictum putant, legunt illi, cætus hominum vitiosorum: sed vix ita quoque, quod durum est in ea comprehensione, molliunt. Nihil tamen est illo durius: quicquid impudicorum fuit in urbe, sicut in fretis, subsederant, nulla in parte castris apti. Quamvis enim Grammatici fortasse doceant, ita posse dici, ego tamen ipse contendo, poetam nullum, nedum oratorem, ita dicturum fuisse. Quis enim dicat, quicquid impudicorum apti fuit, & subsederant? ne dicam, cylonum, verbum indignum, quod Ciceronianum censeatur: & orationem nimis ab impudicis ad debitores descendere, quamvis in aliis libris verbum illud omittatur, & ab aliis, perditorum, non debitorum, legatur: & neinimem scire, quid ea verba significant: sicut in fretis subsederant: nisi declamator ad id, quod in oratione pro Sestio scribitur, respexit: Alter olim, ne Scyllæo illo æris alieni in fretis ad columnam adheresceret, in Tribunatus portum perfugerat: ut significet hosce quoque tunc ære alieno oppressos in hujuscemodi fretis subsedisse. Multo minus intelligitur, quod in aliis libris legitur: sicut in pharetris subsederant. Nos quidem scimus, quod dicitur, bonus è pharetra dies: sed an eo respexerit, prorsus ignoramus: sci-

scimus item, qui sint homines nominis perditum, ac notissimi, sed nescimus, an alii scriptores ita sint locuti, quum homines notissimi nominis etiam boni dicantur: hoc certe quidem possumus affirmare, Ciceronem, nominis perditissimi, ac notissimi potius, quam nominis perditum, ac notissimi, dicturum fuisse. Sed res etiam ponderemus. Prætor, inquit, est factus: Prætor ille quidem est factus, & Prætor etiam profectus in Africam, sed ibi postea Proconsul à Cæsare fuit relictus, ut Hircius scribit: nisi velimus, quod alibi quoque diximus, interdum Prætorum Proconsulem vocari: sed neque hostes focii, neque bellum pax, neque regio inferior interior vocatur. Sallustius enim ad Numidas tunc hostes, non socios, ad bellum, non ad pacem profectus est: nec Africam interiorem, sed Numidiam, quæ pars inferior ab ipso Sallustio vocatur, obtinuit, ut Hircius, & Dion, & Appianus affirmant. Et Dion idem, quod pertinet ad Sallustium, refert, cum provinciam Cæsaris etiam permisso spoliasset: quæ res facit, ut arbitrer, istum vere scripsisse: Unde tantum hic exhaust, quantum potuit aut fide nominum trajici, aut in naves contrudi: in quibus verbis illud, fide nominum trajici, vidimus scriptum in veteribus libris, fide hominum trajici: quod iste dixit, ut ostenderet, se scire, quid sit pecunia trajectorya, de qua Jurisconsulti multa scriperunt. Sed quum addidit: tantum, inquam, P. C. exhaust, quantum voluit: ostendit, se nescire, quid accusatores facere soleant: qui non facta modo, sed cupiditates etiam, quæ nunquam

quàm fatientur, accusant. At Sallustius igitur vir, temperans fuit: qui quamvis multa rapuisset, postquam tamen *tantum exhausit, quantum voluit*, aliquando tandem cupiditatem restinxit: sed verba, quæ paulo ante dicta sunt, repugnant: *tantum exhausit, quantum potuit*: ergo, si potuisset, etiam plus exhausisset: quod ostendit, eum non tantum, quantum voluit, exhausisse. At in veteribus libris, dixerit quispiam, legitur, *quantum valuit*: legitur sanè, & paulo post: *falsum est, palàm refelle*: &, *domum redimere potueris*: quæ nobis omnia maxime placent. Placet item mihi ex iisdem libris legere potius: *somnio beatus*, quam *somno beatus*: ut ad proverbium, *somnio beatus*, respiciatur: *villam Tiburi*, quam, *villam Tiburii*: *neque pavidit querere*, quam, *neque piguit querere*. Sed illa ratio minus placet: *nam quis te faceret heredem?* quod sit illi similis; quam nos in altera oratione confutavimus: quòd aliæ sint viæ, quibus homines divites fieri possint. Jam vero, *patruum*, quod nos ipsi non diceremus, & hercule, quod in *epistola* dici negavimus, ut hoc loco mittamus, illa verba paulo accuratius examinanda proponamus: *Egregia facta majorum tuorum te extollunt: quorum sive tu similis es, sive illi tui, nihil ad omnium scelus, ac nequitiam addi potest*. Scilicet Cicero, qui fuit antiquitatis peritissimus, de Sallustii majoribus dubitasset, ut in hac oratione duobus locis, hic, & supra dubitatur, ubi sunt illa verba: *etiam si fuerint egregii cives*: hic dubitatur, an illi Sallustii, an Sallustius illorum similis fuerit: quod

ostendit, istum declamatorem, quales Sallustii majores fuissent, ignorasse, quod Cicero minus ignorabat, sed sciebat ille, bonine viri, an improbi, clarine, an obscuri fuissent: & si viri boni, & clari fuissent, de illis nihil, ubi convinci posset, esset mentitus: sin improbi, aut obscuri, aut etiam novi, nec Sallustius Ciceroni hæc eadem obiecisset, & Cicero vehementius respondisset. Sed iste prudens declamator, quum de majoribus Sallustii nihil accepisset, veritus, ne, si quid de illis affirmasset, forte reselleretur, hac dubitatione sibi cavere voluit, neque tamen cavuit, quin peccarit, quum Sallustium Ciceroni obijcientem novitatem fecit, quum de majoribus Sallustii nihil haberet ipse, quod prædicaret. Itaque complexio sequens, ita facile potest converti: majorum meorum sive similis sum, sive illi mei, multum ad omnium scelus, ac nequitiam addi potest. Quid enim dicat aduersarius, nisi probet majores illos ita sceleratos fuisse, ut si quis illorum similis fuerit, nihil ad omnium scelus, ac nequitiam addi possit: sed ne subtilius hanc rem persequar, mitto cætera, quæ dici possent. Spero enim fore, ut omnes intelligant, quàm parum iste sibi constet, & quàm male complexionem concludat. Quod paulo post sequitur, nos ex veteribus libris ita legendum putamus: *Tu Crispe Sallusti idem putas esse, bis senatorem, & bis Quæstorem fieri, quod bis Consularem, & bis triumphalem*: quanquam non rejicimus, *C. Sallusti*: quando C. Sallustius Crispus dicebatur ita, ut in ejus librorum inscriptionibus hoc ordine sit utendum, quamvis à scriptoribus usu quodam Crispus

spus Sallustius, ut Balbus Cornelius, appelletur. Sed quod hic videmus positum, *bis Consularem* non satis bene positum credimus: quando qui *semel* Consul fuisse, semper erat Consularis ita, ut *bis* Consularis fieri non posset. Quare, nisi, Consulem scripsit, male scripsisse propè iudicamus. Placet illa sententia, quæ sic incipit: *carere debet*, vel, ut in aliis libris etiam scribitur, *carere decet*: placet igitur sententia, sed nescio quo modo videtur ætatem Senecæ mihi redolere: quæ res facit, ut etiam minus mirer, istum, quod sequitur, ita scripsisse: *maledicit, qui non potest verum ab altero audire*: hoc est, ut ego interpretor, is vere, & jure potest aliis maledicere, qui vir ita bonus est, ut nullum crimen de se verum possit audire: quod iste significat potius, quàm dicit, si modo dicit, quod vix intelligitur, & ita confutari potest: imo sæpe maledicunt, tam qui non possunt falsum, quàm qui non possunt verum audire, atque adeo sapius illi, quàm si maledicunt: quin, si recte volumus interpretari, qui falsum non possunt audire, id est mali vere maledicunt: quoniam, qualis est hominum vitæ talis est, ut aiunt, oratio. Sed ætas, in qua natus iste videtur, hæc, ut diximus, & illa, quæ sequuntur, etiam ferebat: *tu omnium mensarum affecta, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitudinis, & civilis belli memoria*: quæ nec Cicero, nec alius ex veteribus, opinor, unquam dixisset. Nam veteres *affectas hominum*, qui vadunt, non *mensarum*, quæ non eunt, dicebant: quod homines alios homines affectentur, & quod Gram-

ma-

Grammatici veteres etiam dicunt, assint, & omnibus iustis dominorum præsto sint: quæ descriptio non potest affectis mensarum convenire: multo vero minus puero pellicis descriptio convenit, quam Sex. Pompeius ita ponit: *antiquam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: sed nunc*, inquit idem, *pellices appellantur alienis succumbentes non solum feminæ, sed etiam mares*. Non igitur Ciceronis ætate, sed multis post annis ita vocari cœperunt, quum jam dicerent, ut Juvenalis, *nubit amicus*. Atque ut cætera demus, nunquam certe, *cubiculorum pellicem*, dici posse concedemus, quum pellex ne ad viros quidem, sed ad uxores referatur. Jam nunc, ut iste dicendi, sic ego quærendi finem faciam, quum dixerò in verbis, quæ reliqua sunt, in veteribus libris ita legi: *in hoc ordine videmus: amicum tibi efficere non potes: non quæ Sallustius merito debeat audire: quamvis in libris, qui sunt descripti, paulo aliter legatur*. Hæc dixi: nec dixi tamen omnia, quæ dici poterant: quod & plura sunt, quàm quæ possint ita facile dici: & aliquid volui restare, quod alii dicant: nec omnia, quæ dixi, sic accipi volo, quasi sint ex oraculo Apollinis Pythii profecta: mihi satis est indicasse, quod cupiebam, quodque fueram pollicitus, orationes hæc Sallustii & Ciceronis non esse censendas: quod ea, quæ dixi, si minus singula, omnia certe simul, ut arbitror, ostendunt, ut intelliget, qui fuerit recordatus, non in eo loco, non ab iis personis, non iis de rebus, non iis verbis, non illis temporibus, non iis sententiis hæc orationes haberi potuisse.

H

fe,

se. Quod si forte longius, quàm par fuerat, à proposito videmur esse digressi, res ipsa nos excusat, quam persuadere volebamus, non iccirco Sallustium de Ciceronis Consulatu parce scripsisse, quòd inimicitias cum eo gessisset. Id vere probare non poteramus, nili prius opinionem, quæ de orationibus hisce vetus erat, ex animis hominum prorsus evelleremus: quod sine multis verbis fieri non poterat: quin ne à proposito quidem digressi sumus: siquidem nobis erat propositum, ut de Ciceronis vita diceremus, & hæc omnia penè, quæ diximus, videmus ad ejus vitam pertinere. Nam multa, quæ Ciceroni solent quidam, vel ex orationibus hisce sumentes, obiicere, conati sumus confutare, & ut speramus, etiam confutavimus: & multa, quæ laudi dantur, etiam nos volumus, quantum fuit in nobis, approbare. Unum veremur, ne multi moleste ferant, nos, quod omnes ante hunc diem ratum semper habuerunt, ausos esse rescindere, & existiment Camerinam, quod aiunt, movisse, ac nos etiam vel ob id maledictis infestentur: quanquam res ea nos in primis consolatur: quòd speramus eos, qui rem probabunt, in nostram sententiam sic, ut nos etiam laudent, esse venturos: eos vero, qui quæ diximus, improbabunt, in alia quidem omnia prorsus ituros, sed tamen & nos errare potuisse, & venia dignos esse, quòd prodesse volumus, esse dicturos. Nam scire jam possunt omnes, qui literas profitentur, quod sæpe scriptis etiam testati sumus, nos id agere, nos omnia tentare, nos laborare, ne frustra

stra natis, sed aliquid utilitatis hominibus, qui literas discunt, attulisse videamur. Sed ad rem tandem revertamur. Jam constat, ut puto, Sallustium neque tales inimicitias, quales antea suspicati sunt homines, cum Cicerone gessisse: neque de rebus illius dedita opera parce nimis, ut omnes penè credunt, scripsisse: sed, quum res gestas populi Romani captim, ut statuerat, perscriberet, in Ciceronis quoque rebus institutum suum servasse: præsertim quum de Ciceronis Consulatu tam multa jam ab ipso Cicerone, ab Attico, à Luceio, & aliis etiam fortasse scripta legisset. P I E. Hic fiscus jam plenus est, ita multos uno tempore, vel potius uno quasi spiritu numos effudisti. C O R. Quando vobis ego numos ita multos, ut eos fiscus vix capere possit, solvi, melius est, ut me jam, quo citius hinc solvam, vos ipsi solvatis. E G N. Quin tu, quantum debes, & pollicitus es, solveris, tum te, quo citius hinc solvas, etiam libenter solvemus. C O R. Solvi tantum, quantum ne vos quidem expectasse videmini, qui fiscum minorem, quàm qui pecuniam, quam solvam, totam capere possit, parastis. E G N. Nos tantum, quantum debes, expectabamus, & fiscos multos, & magnos etiam paravimus: quos utinam tu omnes hodie velles, aut etiam posses implere. C O R. Poteras optare, ut ego Midas fierem: neque tamen postea fiscos omnes, si multi sunt, & magni, potuissent, quemadmodum dicis, implere. Verum tu fiscos istos alia via curabis implendos, & ego numos tantum, quos mecum tuli, quosque sum pollicitus, dabo: quod ut commodius facere

H 3
pos-

possimus, ad ordinem, quem Plutarchus est secutus, revertemur, ut si quid ille, præter ea, quæ diximus, de Ciceronis Consulatu scripsit, id nos etiam referamus. E G N. Ille de Catilina multa, quæ videbantur ad Ciceronis Consulatum pertinere, scripsit, quæ tu non retulisti. C O R. Nec opus fuit, ut dicebamus, referre: nec vos, ut videmus, adulterinos numos accipitis. E G N. Juvat tamen interdum spectare. C O R. Hunc igitur spectate. *L. Catilina*, præter alia magna scelera, quorum jampridem culpam sustinebat, male etiam audiebat, quod cum filia virgine concubisset, & fratrem suum necasset: propter quod quum iudicium timeret, Sylla persuasit, ut inter proscriptos eum tanquam adhuc vivum referret. E G N. Apage te cum isto numo, qui non modo sit adulterinus, sed etiam ferreus ita, ut nullum talem Lacedæmonios unquam spectasse credamus. C O R. Audite saltem, quo pacto factus. Dicitur, inquit Asconius, *Catilina adulterium commisisse cum ea, quæ ei postea socrus fuit, & ex eo stupro duxisse uxorem, quum filia ejus esset.* Hæc Luceius quoque Catilina obijcit in orationibus, quæ in eum scripsit. Nomina harum mulierum nondum inveni. Nec ipsi nos illius fratris, quem Catilina necavit, nomen, aut historiam potuimus invenire: nec multum laboravimus: quum quod ad institutum nostrum non valde pertinet, libenter percurramus, ut illud: *Improbi cives igitur illum ducem delegerunt, & quum modis aliis inter se fœdera sanxissent, hominis etiam mactati carnes degustarunt: quod Sallustius antè scripserat ita: fuere ea tem-*

pestace, qui dicerent, *Catilinam oratione habita, quum ad iurandum populares sceleris sui addiceret, humani corporis sanguinem vino permixtum in patris circumtulisse: inde, quum post execrationem degustassent, sicuti in solemnibus sacris fieri consuevit, dicitur aperuisse consilium suum.* Is Consulatum quum peteret, *ἐξήνω* ut Plutarchus ait, qui scribit, eum bis in petitione Consulatus repulsam tulisse: quod Livius etiam, cæterique scriptores affirmant. Nam primum L. Cæsare, C. Figulo Consulibus cum M. Cicero, & C. Antonio: deinde M. Cicero, C. Antonio Consulibus cum Muræna; & Silano petens, repulsam tulit, ut ex orationibus pro Muræna, & pro Cælio cognoscimus. Quum vero peteret, Dii futura terræmotibus, fulminibus, & monstris portendere videbantur, ut Plutarchus ostendit: quod in oratione tertia in Catilinam Cicero describit ita: *Ut illa omittam, visas jam nocturno tempore faces, ardoremque cæli, ut fulminum jactus, ut terræmotus, cæteraque, quæ ita nobis Consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc sunt, canere Dii immortales viderentur, hoc certe non est prætermittendum.* Hæc Cicero verbis in secundo Consulatu pluribus verbis est complexus, ut libro primo de Divinatione videre licet: ne, quæ Julius Obsequens hæc de re scripsit, hoc loco referamus. Post hæc sic de nos interpretamur, addit: *hominum indicia erant quidem vera, sed ad hominem nobilem, & potentem convincendum nondum satis idonea.* Quare Cicero quum diem comitorum distulisset, in senatum Catilinam vocatum, de rebus, quæ di-

cebantur, interrogavit. Ille vero, qui putaret in senatu multos rerum novarum cupidos esse, & se simul conjuratis vellet venditare, Ciceroni molli quadam simulatione respondit. *Quid, inquit, ego grave facio: si, quum duo sint corpora, alterum quidem debile, & infirmum, sed caput habens: alterum vero caput quidem non habens, sed firmum, & magnum, huic ipse caput impono?* Hoc totum Sallustius, & Leonardus Arretinus omittunt, vel certe non ita bene complectuntur: quod mirari possimus, quum Cicero sic in oratione pro Muræna comprehendat: *His rebus auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. Itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitavi, atque eum de his rebus jussi, si quid vellet, quæ ad me allate essent, dicere, atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit, atque innuit. Tum enim dixit, duo corpora esse. Reip. unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, quum ita de se meritum esset, caput, se vivo, non defuturum. Quæ deinceps à Plutarcho de Ciceronis timore, præsidio, & armis: de bonorum, & juventutis studio: de secunda Catilinæ repulsa: de Muræna, & Silano Consulibus designatis, & de veste Ciceronis ita scissa, ut apparerent arma, ut à Cicerone sumpta dicuntur: à Dione quoque referuntur, sed à Sallustio, cæterisque scriptoribus partim tacentur, partim significantur potius, quam scribuntur. De literis ad M. Crassum de nocte missis Plutarchus, & Dion consentiunt, sed*

sed Plutarchus à se ipse videtur dissentire, quum in vita Ciceronis epistolam, quæ sit ad Crassum missa, vocet *ἀδύποτον*, in Crassi vero vita, Ciceronis orationem quandam nominans, à Catilina missam fuisse testetur: quum tamen in vita Ciceronis ostendat, Catilinam tum, quum Crasso literæ sunt redditæ, Romæ fuisse. Sed ut ut ea res habeat, sunt, qui putent, hinc inimicitias inter Crassum, & Ciceronem natas fuisse: vel ex eo, quod Sallustius de quodam Tarquinio refert: qui diceret, se missum à M. Crasso, ut Catilinæ nunciaret, ne eum Lentulus, & Cethegus, aliique de conjuratione deprehensi terrerent. Sallustius enim Crassum postea prædicantem audivit, tantam illam contumeliam sibi à Cicerone paratam. Quod si verum fuit, iccirco Ciceronem fecisse credimus, ut hac ratione Crassum terreret, ne Catilinam tueretur. Quamquam prius etiam videntur inimici fuisse: quum sic Asconius dicat: *Ejus quoque conjurationis, quæ Cotta, & Torquato Consulibus ante annum, quam hæc dicerentur, facta est à Catilina, & Pisone, arguit M. Crassum autorem fuisse.* Eum certe Cicero Prætor in Pompeiana laude perstrinxerat, ut ipse libro primo ad Atticum testatur. Literis igitur, quæ Crasso, & aliis redditæ fuerant: & rebus, quæ de Manlio nunciabantur, motus senatus decrevit, ut darent operam Consules, ne quid Resp. detrimenti caperet. Post hoc senatusconsultum Cicero res extra urbem positas Q. Metello Celeri commisit, & ipse res urbanas administravit, ut Plutarchus ostendit, ipsum Ciceronem, nisi fallor, imitatus: qui sic in epistolis ad ipsam

H 5
Me-

Metellum scripsit: *Illud adiunxi. Mihi tecum ita disperitum officium fuisse in Reip. salute retinenda, ut ego urbem à domesticis insidiis, & ab interno scelere; tu Italiam & ab armatis hostibus, & ab occulta conjuratione defenderes.* Ubi tamen Cicero rem sic auget, ut historicus eum non debuerit in ea re profusus imitari, præsertim quum dicat in orationibus ita: *Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumque præmisi, aut opprimeret hominem, aut omnes ejus motus, conatusque prohibebit: quod & Sallustius affirmat.* Illud etiam Plutarchus post hoc S. C. scribit, quod nos ita vertimus: *Catilina Marcio, Cethegoque mandavit, ut, gladiis acceptis, ad januam Ciceronis, tanquam salutaturi, mane venirent, & irruentes eum necarent.* Eam rem Sallustius ut ante S. C. tentatam describit ita: *C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius senator, constituere ea nocte paulo post cum armatis hominibus, secuti salutatum invadere ad Ciceronem, ac de improviso domi sue imparatum confodere.* De tempore Dion cum Plutarcho Græcus cum Græco, quàm cum Sallustio, vel potius cum Cicerone, qui scribit idem, maluit consentire: sed de nominibus nihil dixit: quod ea videbat esse diversa. Nam quamvis interpretes apud Plutarchum, nescio quid secuti, C. Cornelium, Marcumque Cethegum verterint, ipse tamen Marcium, Cethegumque vocat eos, quos Cornelium, Varguntejumque Sallustius appellat: quanquam Sallustius ipse quoque, vocans alterum senatorem, videtur ab ipso Cicerone dis-

sen-

sentire: qui sic in oratione prima contra Catilinam dixit: *Reperti sunt duo equites Romani, qui re ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecuros pollicerentur: nisi dicamus, Vargunteium, quamvis equestri loco natus esset, tum tamen senatorem fuisse: quum magistratus jam petisset, & ab Hortensio de ambitu defensus fuisset: ut in oratione pro Sylla leges.* E N. Diceret Ciceroni potius, qui rebus hæc non interfuit solum, sed præfuit etiam, quàm Sallustio, qui quamvis multa videre potuerit, plura tamen audivit: & Plutarcho, vel cæteris, qui tanto post scripserant, esse credendum. C O R. At vos clarificatis, numos, qui privatis in ædibus fiant, nisi Lydio lapide diligenter, & ponderibus examinentur, non minus, quàm domesticos testes, esse suspectos, præsertim quum Mercurius affuisse videatur. E G N. Clamaremus, nisi certo sciremus omnes numos, qui sint in illis ædibus facti, semper ab omnibus probatos fuisse. P I E. Sunt tamen hodie, qui rejiciant eos, qui literas GL. habent. C O R. Quod Ciceronem putent, in his, quos gloriæ causa faciebat, aliquid, quo graviores essent, admiscuisse: nec intelligunt, eos ab illis monetalibus spectatos & probatos fuisse, qui scire poterant non solum ex qua materia fuissent, sed etiam qua ratione confecti. E G N. Nos non rejiciemus, si dederis. C O R. Ego vero do jam nunc, & quos ille de conjuratione Catilinæ fecit, & quatuor pensionibus numeravit, omnes pene simul una pensione persolvo. E G N. Ubi sunt? C O R. In quatuor

H 6

li-

libris, quos Cicero contra Catilinam scripsit: unde Plutarchus, quicquid de conjuratione bene scripsit, est mutuatus. Quæ vero vel à Sallustio, vel ab aliis accepit, velim, nisi molestum est, consideremus. E G N. Tu vero, ne longum facias, in pauca conferto. C O R. Ut jubes, faciemus: &, si quid in Ciceronis vita male conversum fuerit, interdum nos, ut antea fecimus, aliter vertemus, ut illud: *Cornelius Lentulus tunc erat Prætor: iterum, ut mos est senatoriam dignitatem recuperantibus.* Verum nos hac de re, de hoc P. Lentulo, & ejus cognomine Sura, putamus in Bruto quæ fuerunt dicenda, dixisse. Quare non est necesse, quæ Plutarchus de Lentulo deinceps addit, referre, nisi forte dicamus: quod ille scribit, Lentulum de Pompeii filiis, ut obsidibus constituisse, nobis, quod verisimile sit, probari, quamvis apud alios scriptores invenire non potuerimus: quod autem refert, agenda rei unam Saturnalium noctem constitutam fuisse, dubium videri, quum Cicero sic, in oratione tertia contra Catilinam dicat: Hanc Cethego cum cæteris controversam esse dixerunt, quod Lentulo, atque alijs eadem Saturnalibus fieri, atque urbem incendi placeret: Cethego nimum id longum videri. Tempus igitur, quum deprehensi sunt, nondum prorsus constituerant. In omnibus autem penè, que deinceps de legatis Allobrogum sollicitatis, de literis ad Catilinam T. Vulturcio Crōtoniensi datis, & paulo post interceptis, & de conjuratis deprehensis, & in senatum introductis, scripsit, cum Sallustio, & cum Cicerone consentit: nisi quod admiscet quædam,

dam, quæ nos considerabimus. *Junius, inquit Silanus affirmavit, nonnullos audivisse, Cerberum dicentem, fore, ut tres Consules, quatuor Prætores occiderentur. Piso etiam vir Consularis alia hujuscemodi detulit.* Hæc Plutarchus præstabit, & nos interpretabimur, ne male vertisse videamur. Per tres igitur Consules Ciceronem tunc Consulem, & L. Murænam, ac D. Silanum Consules designatos: per quatuor autem Prætores Q. Metellum Celerem, Q. Pompeium Rufum, C. Pontinum, & C. Sulpicium significari putamus: qui conjuratos, ut qui maxime, persequerentur, ut historici docent. Præstabit illud etiam Plutarchus, quod infra de Cicerone scribit, eum quo die conjuratos deprehendit, vicini domum, non suam venisse: quod in ejus ædibus mulieres sacra Bonæ Dæe facerent: quum mos esset, ut in ædibus Consulibus hæc sacra per ipsius vel uxorem, vel matrem, Vestalibus præsentibus, fierent. Id sacrificium nemo poterat adire: quod in ea domo fiebat, quæ erat in imperio, ut in oratione de responsis aruspicum legimus. Domus autem Ciceronis, absente C. Antonio collega, vel sola tunc erat in imperio: quod si Cicero venisset, id sacrificium, quod ibi fiebat, contra, quam fas erat, adire videretur. E G N. Quid igitur Plutarchus præstet? C O R. Id sacrificium tunc factum, & in ædibus Consulibus tantum fieri solitum fuisse. E G N. Præstet, opinor, si vivat: sed si quotannis, & in domo, quæ erat in imperio, fiebat, id est verisimile, nec Dion à Plutarcho dissentit. C O R. Non dissentit ille quidem, sed tamen ostendit, in ædibus non Consulium modo, sed

sed etiam Prætorum id sacrificium fieri solitum: quod infra videro: nunc videamus, an verum sit, quod idem Plutarchus & Dion scribunt: Ciceronem, quum de rebus hisce secum cogitaret, & dubitaret, ignis ostento, quod mulieres sacrificantes viderant, & virgines Vestales interpretatæ, id illi salutem, gloriamque significare, nunciari iusserant, prorsus esse confirmatum. EGN. An dubitas, ne verum sit, quod duo scriptores affirmant? COR. An ego non dubitem, quum; quod ante diximus, ipse Cicero videatur aliter in suo poemate scripserit? EG. Neque tu poema, quod dicis, vidisti: & hoc aliud esse potuisti. COR. Nos Servii Grammatici, & aliorum, qui viderant, scripta legimus: & ipse, si fuisset aliud, in libris de Divinatione retulisset, ubi somnia, nedum ostenta collegit. EGN. Verebatur fortasse, ne minus laudaretur, si videretur vel mulierculis credituisse, vel res eas ostentis Deorum, non sua virtute gessisse. COR. Hoc igitur mittamus: nec de Quinto fratre, vel de P. Nigidio, qui Ciceronem, quemadmodum Plutarchus ait, hortati sunt, loquamur, quum sumus tibi phara dicturi: ad sententias autem de conjuratis dictas veniamus. Primus, inquit Plutarchus, Silanus sententiam rogatus, dixit: eos oportere in carcerem ductos extremam poenam dare. Id Sallustius ita refert. *Tunc D. Junius Silanus primus sententiam rogatus, quod eo tempore Consul designatus erat, de his, qui in custodia tenebantur, præterea de L. Cassio, P. Furio, T. Ambrono, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreverat. Cicero vero* in

in oratione quarta in Catilinam dixit. *Video duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, quæ censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alteram C. Caesaris, qui mortis poenam removeret, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur.* P I E. Quid in re, quæ sit clarissima, tam multa congeris? COR. Ut videatis Plutarchum, quum posset hoc ipsum referre, maluisse tamen aliter scribere, ut paulo post ita posset dicere: Ciceronis amici secundam sententiam magis probabant ita, ut Silanus etiam mutatus excusaret, & diceret: neque se morte cœturum fuisse, sed extremam poenam senatori Romano carcerem putasse. EGN. In vita Catonis idem scribit. COR. Idest ad eundem lapidem bis offendit. EGN. Ita forte tibi videtur, qui non recordaris, ut arbitror, quod ita Suetonius scripsit: *Caesar tantum metum iniecit asperiora suadentibus, identidem ostentans, quanta eos in posterum à plebe Romana maneret invidia; ut D. Silanum Consulem designatum non piguerit sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius; atque ipse sensisset, exceptam.* COR. Ego vero recordor, & jam nunc scio, sententiam, quam Plutarchus ponit, ipsius interpretatione: quam Sallustius scribit, aliqua: quam Cicero refert, nulla posse leniri. EGN. Cur igitur in ejus sententiam senatus consultum non est factum? COR. Quia sententiam, quod Suetonius putat esse turpe, mutavit: certe deseruit: quum permotus, ut ait Sallustius, oratione C. Caesaris, pedibus in sententiam Tiberii Neronis iturum se dixit: quod de ea re, præfidiis ad-

additis, referendum censuerat. Nam Cæsar, ut Suetonius ait, Prætor creatus, detecta coniuratione Catilinæ, senatuique universo in socios facinoris ultimam statuente poenam, solus municipatim dividendos, custodiendosque, publicatis bonis, censuit. Quam sententiam Ciceronis amici, quod Plurarchus ostendit, probabant, quod ea magis ipsi conduceret, & invidiæ minus afferret: quum tamen ipse prius ea de re indicasset, ut libro duodecimo ad Atticum testatur: ubi sunt quedam verba: quæ, quoniam videntur ad rem pertinere vobis, ex memoria referam: Brutus Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant, præter Cæsarem: & quum ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum Prætorio loco dixerit, Consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cotta, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M. Acilii Glabronis, Silani, Muræne designatorum Consulium. Cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus, & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod retulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique ante, quam consulerem, ipse iudicaverim: quæ omnia quia Cato laudibus extulerat in cælum, perscribendaque censuerat, ideo in eius sententiam est facta discessio. EGN. Si me consulas, sim tibi auctor: ut, quemadmodum nonnulli Virgilio versibus poemata consuevit, sic tu coniurationis illius historiam Ciceronis verbis ipse contexas. COR. Et si tu me ludis, id ego ta-

tamen fieri posse puto: quod si quis faceret, ille multo melius huic historiæ parti, quam veteres historici, consuleret. Nam præterquam quod verbis ornatissimis, & optimis uteretur, res ipsas, quæ verbis illis comprehenduntur, ut geste sunt, referret. Nunc videas alios aliter de rebus istis sepe scripsisse: quod & si derogat historiæ fidem, non est tamen, cur nos admodum miremur: quum qui rebus interfuerant, vel interesse poruerant, sepe dissentirent: ut M. Brutus, qui videre conjuratos potuit, & tamen, ut supra retulimus, Catonem, primum sententiam putabat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant: quod omnes penè historici scripserunt, præter Paterculum: qui scripsit, alios suasse, ut per municipia Lentulus, conjurati que custodirentur: nisi per alios voluit Cæsarem significare, qui solus id suavit, quum ceteri conjuratos necandos esse censerent. Sed, ut Paterculus hac in re forte parum diligens fuit, sic illud, quod ad Catonem pertinet, diligenter est persecutus: quum Tribunum plebis illum designatum fuisse scripsit. & quum alia, tum illud etiam dixit: *Consulis virtutem amplificavit.* PIE. Hoc cum postremis verbis, quæ tu paulo ante retulisti, convenit. COR. Ita quidem, ut non minus ex hisce verbis, quam ex illis, cognoscamus: in oratione Catonis, qua sententiam de animadversione dixit, Ciceronis laudes comprehensas fuisse. At in ea, quæ nunc apud Sallustium legitur, nullum de Cicerone verbum factum videmus. PIE. Iniquus fuit Sallustius: qui quod Cato de Cicerone dixerat, ipse tacuit. COR. Ini-

Iniquus Sallustius fortasse fuit, nec illi sunt iusti, qui, quod Catonis nunquam fuit, id Catoni tribuunt, dum putant, orationem, qua de loquimur, totidem verbis, quot à Sallustio scribitur, à Catone dictam fuisse: quod in vita Catonis apud Plutarchum legant: Ciceronem per notas orationem, quam tum M. Cato dixit, excipiendam curasse: nec vel inde cognoscunt, præter ea, quæ diximus, multa, quæ Sallustius omittit, in ea fuisse comprehensa. In Catonis igitur sententiam facto senatusconsulto, Cicero Consul, ut quæ Plutarchus, & alii multis verbis referunt, paucis ipsi complectamur, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, & Ceparium conjuratos in carcere necandos curavit: & postea dixit, ut Plutarchus refert, vixerunt. Hinc in oratione pro Sylla dixit ita: *Ego Consul, quum exercitus perditorum civium clandestino scelere conflatu crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriæ comparasset: quum ad occasum, interitumque Reip. Catilina in castris, in his autem templis, atque relictis dux Lentulus esset constitutus: meis consiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confosis, in censione urbem, internectione cives, vastitate Italiam, interitu Reip. liberavi.* Atque hic epilogus hujusce partis esse poterat: nisi me Dion quasi revocaret: qui, quod Plutarchus omnino tacuit, ipse scripsit, nova sacrificia, novaque supplicationes propter hæc decretas fuisse: qui cum tamen ego sentirem, nisi de tempore, quo decreta sunt, ipse profus à Cicerone dif-

disentiret: dum putat eas, quæ sunt ante, quàm conjurati necarentur, decreta, post decretas fuisse: nisi forte voluit omnia, quæ dixerat ante, complecti. Cicero certe, dum viverent adhuc conjurati, sic in oratione tertia contra Catulinam dixit: *supplicatio Diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est.* De qua quidem supplicatione nos in Bruto plura retulimus: & aliquid infra fortasse referemus. Hæc, & alia, quæ nos hoc loco mittimus, in orationibus, & in aliis etiam scriptis à Cicerone sæpe dicuntur. Nunc ad Plutarchum revertamur, qui post necatos conjuratos ita scribit: *EO die vespere quum per forum domum reverteretur, eum non amplius silentio cives, neque ordine comitabantur: sed clamore, & plausu omnes, ad quos perveniebat, excipiebant, eum servatorem, conditoremque patriæ vocantes.* Multa vero lumina vel angiportus illustrabant, quum lampades, & faces de foribus appendissent. Mulieres autem se de relictis ostendebant, ut & honorarent, & spectarent virum in optimatium pompa magna sanè cum gravitate redeuntem. Nam plurimi, qui magna bella gesserant, triumpharant, & terræ, mirisque multum subegerant, & inter se colloquentes, fatebantur: *populum Romanum debere quidem divitias, manubias, & potentiam multis ducibus, & imperatoribus, qui tunc viverent, sed securitatem, & salutem uni Ciceroni, qui tale, tantumque periculum depulisset, acceptas referre.* Non enim maleficia, fontesque punire mirum videbatur: sed quiddam rerum novarum studium, motuumque omnium, qui unquam

quam fuissent, maximum, minimis ipse malis sine seditione, & tumultu sustulisset. Quod autem Plutarchus addit, ab Antonio Catilinam superatum fuisse, id Sallustius, & alii pluribus verbis persequuntur. Iisdem temporibus inaurata statua Campani Ciceronem donarunt: eum patronum unum asciverunt, ab eo se habere vitam, fortunas, liberos arbitrati. EGN. Nulus erit finis, si voles omneis omnium de Consulatu Ciceronis prædicationes, omnia privatorum testimonia, omnia magistratum judicia, omnia populi Romani scita, omnia senatus decreta complecti. COR. Quæ sunt igitur inter cæsa, & porrecta complectamur. EGN. Nos ne ut exta complectamur? COR. Preces potius, & orationem: qua post ejectum Catilinam, sed ante, quàm deprehenderontur conjurati, Cicero Consul L. Murænam Consul'em designatum defendit: & in Stoicos multa jocosè dixit ita, ut eum Cato Consulem ridiculum ridens appellaret. EGN. Hoc vel tacere, vel suo loco dicere potuisses. COR. Potuissim quidem, sed neque tacere volui, ut orationem illam quoque Consularem dici posse demonstrarem: neque suo loco dicere, ne Plutarchi ordinem perturbarem, ut etiam fortasse perturbassem, si de Quæstore Ciceronis ante verba fecissem. Is autem T. Fadius fuit, quum P. Sestius C. Antonii Quæstor esset. EGN. Hic homo, quia Quæstor est, Quæstores, ut Cecias habes, ad se vel obtorto collo trahit. COR. Neminem tamen audias querentem: sed jam tempus est, ut è Plutarcho nos illa vertamus: *Fuerunt, qui Ci-*

cironem propter hæc accusare, & vexare pararent, habentes duces eos, qui magistratus erant futuri, Cæsarem quidem Prætozem, sed Metellum, & Bestiam Tribunos plebis: qui magistratum quum paucis diebus ante, quàm Ciceronis Consulatus finiretur, injissent, non sinebant, eum concionari, sed in rostris subsellia quum posuissent, prohibebant: neque permittebant, eum dicere, sed jubebant, si de magistratu jurare vellet, ascendere. Is igitur propter hæc ut juraturus accessit, & non patrium, sed privatam quoddam, & novum jusjurandum juravit: se patriam servasse; & imperium conservasse: quod & populus universus etiam juravit. Id ut in orationibus, & epistolis Cicero scribat, hic non gravemur referre, nisi nos in Bruto, quo loco de Q. Metello Nepote loquitur, retulissimus. Quare jusjurandum nunc omittentes, quod hic Plutarchus de Cæsare Prætoze, de Metello, & Bestia Tribunis plebis affirmat, examinemus. Quum Prætores igitur Cal. Jan. magistratum, quod constat, inirent, Cæsar anno sequenti Prætor futurus, extremis diebus Consulatus Ciceronis non debuit Prætor, sed Prætor designatus appellari. Nam, quod ad Tribunos plebis attinet, illi post Non. Decemb. suo munere fungebantur, & ita Q. Metellus Nepos jam tum Tribunatus plebis erat: sed L. Calphurnius Bestia contra jam tum Tribunatu, quem Cicerone, & Antonio Consulibus gessit, abierat ita, ut non posset amplius Tribunus plebis appellari. Is tamen etiam Ciceronis Conf. reprehendit, ut Sallustius, & Brutus ad Atticum scribens, ostendunt.

Omnium

Omnium tamen maxime Q. Metellus Nepos eo tempore Ciceronem vexavit: unde Cicero Metellinam scripsit: quam quidem rem totam quoniam nos in Bruto multis etiam verbis, ut dictum est, complexi sumus, hic, quod post iusjurandum Plutarchus addit, apponemus. Id Caesar, & tribuni militum gravius ferentes, alias Ciceroni molestias, & turbas machinati sunt. Nam legem ferebant, ut Pompejus cum exercitu vocaretur, qui Ciceronis potentiam dissolveret: sed utilitatem magnam quum Ciceroni, tum toti Reip. Cato, qui tunc Tribunus plebis erat, & illius administrationibus aequali quidem potestate, sed majori gloria resistebat, attulit. Nam & alia facile solvit, & Ciceronis Consulatum sic in concione verbis extulit, ut honores omnium maximos illi decerneret, & illum patrem patrie vocaret: quod illi primo videtur contigisse, illum Catone sic apud populum vocante. EGN. Cur Tribunos militum vocas eos, quos ante Tribunos plebis appellasti? COR. Quæreret potius, cur Plutarchus *χιλιάρχους* eos vocat, quos ante *δημαρχούς* appellavit? EGN. Quærerem, si viveret. COR. Posses etiam quærere, cur potestatem Catonis, qui Tribunus plebis esset, potestati Caesaris, qui Prætor esset, æqualem putarit. Nisi forte Casari resistebat potestate: quæ potestati Tribunorum, qui Casari savebant, esset æqualis. EGN. Posses & tu quærere, cur Catonem pro Catulo posuerit: quanquam vides hic, quod etiam supra retulisti, tempus, & locum diversum fuisse: quum Ciceronem Catulus ante, sed in senatu, Cato post, sed in concio-

cione patrem patriæ nominavit. COR. Cicero potius ipse, cuius interfit, quærat, & ipsum, si placet, apud inferos accuset. EGN. Accuset hominem de se tam bene meritum? COR. Græcum tamen, & qui sæpe capra Scyria fuerit, ut quum scripsit ita: *Ille quidem tunc in civitate multum poterat, sed odiosum se multis ipse reddebat, non quod aliquid mali faceret, sed quod seipse semper laudaret, & extolleret ita, ut eum multi vix ferre possent. Nam neque senatus, neque populus, neque iudicum consilium poterat unquam congregari, ubi non oporteret aliquid de Catilina, & Lentulo semper audire. Libros denique, commentariosque laudibus huiusmodi referit: & sic orationem, quæ suavissima erat, & gratiæ plurimum habebat, auditoribus gravem, molestamque, quod hæc molestia, tanquam fatum, semper adesset, reddidit. Videtisne, ut homo Græcus ex eodem ore calidum, & frigidum proferat, vel potius, ut dicebam, capra Scyria, quicquid lactis dederat, nunc rursus evertat? EGN. Meminisse debes, eos, qui vitas scribunt, oportere non virtutes modo, sed etiam vitia, quæcunque fuerint illa, complecti. COR. At hic ille multa, quæ laudari, certe referri debebant, tacuit: unum, quod vituperari posse credidit, multis etiam verbis est persecutus. EGN. Fortasse, quæ tacuit, ignorabat: sed, quod dixit, norat. COR. Norit nec ne, id ego videro: quæ tacuit, quum sint in promptu, certe scire potuit, ut illud, quod ad Lentulum Cicero scribit: *Memineram, nobis privatis usque ad Casarem, & Bibulum Consules,*
quum*

quum sententia nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum ferè sensum fuisse bonorum omnium: & , quæ libro primo ad Atticum legitur: Ciceronem tum primum sententiam dixisse: à M. Craſſo valde laudatum fuisse: sic cum Pompejo fuisse conjunctum, ut multi Cn. Pompejum in sermonibus Cn. Ciceronem appellarent: ludis, & gladiatoribus eum mirandas ἐπισημασίας abſenſiſſe: ejus Consulatum ἀνδρωσύην à Curione vocatum fuisse: ei Cn. Pompejum salutem imperii, atque orbis terrarum adjudicasse: illum tanquam Reipubl. pignus à senatu retentum fuisse, ne legatus exiret. EGN. Ipse dixit. COR. Hac in parte melius fuit Pythagoram, qui dicebat, quàm discipulos, qui tacebant, imitari: quum præsertim, quæ fuit hominis prudentia, jam tum fortasse provideret, fore, ut homines Græci vel multa tacerent, vel in multis mentirentur. EGN. At hoc est, quod Plutarchus reprehendit. COR. At tu quoque meminisse debes, quod ipse Plutarchus de Agesilao scripsit: eum, quum vituperantes, aut laudantes aliquos audiret, dicere consueviſſe: non minus eorum, qui dicerent, quàm eorum, de quibus dicerent, mores esse spectandos. EGN. Nos scimus Plutarchi mores optimos fuisse. COR. Vos, qui tam multa scitis, id etiam scitis, sed nos ipsi nescimus, credemus tamen, dum vos etiam concedatis: Græcos omnes quum cæteris Latinis, tum Ciceroni, qui primus eorum luminibus officere cœpit, iniquissimos fuisse. EGN. Concedemus, sed excipiemus Plutarchum, quem quum cæteris Latinis, tum Ciceroni tamen in primis æquif-

æquissimum fuisse videamus. COR. Nisi nos aliud agamus, & putemus vos aliter sentire, facile possumus ostendere: nec exceptionem, quam dicitis, in interdicto contineri: nec eum, qui de nostris hominibus scribens, tam sæpe mentitur, & Græculos nescio quos cum summis hominibus Romanis, quasi culices cum elephantis, conferat, illis æquum debere judicari, Ciceroni certe videtur hac in parte, de qua loquimur, iniquus fuisse: quum parce laudet, & copiose vituperet, & id vituperet, quod ipsi fortasse defendemus. EGN. Deinceps tamen eum copiose laudat. COR. Laudat ille quidem, sed ego vereor: ne, si nos hic piscari velimus, scorpium pro perca capiamus. Sic enim laudat, ut à proposito longius, quàm par sit, digrediat, præpostere jocos, & res alias alio loco dicendas inculcet, & tandem ita concludat: Propter hæc ille multis erat molestus. P i E. Viden' ut scorpius hic cauda lædit? COR. Multo gravius Clodius læsit, de quo Plutarchus deinceps multa quidem scribit, sed nos quædam diligentius examinabimus. Clodius, inquit Plutarchus, quum Pompeiam Caesaris uxorem diligeret, in ejus edes etiam, vestem, & habitum psalteria habens, ingressus est. Mulieres enim sacrificium illud occultum, nec viris unquam visum in edibus Caesaris faciebant, & vir nullus aderat. Clodius autem quum juvenis esset, nec adhuc pubesceret, se cum mulieribus ingrederetur ad Pompeiam, se latere posse sperabat. Ut autem de nocte domum Caesaris est ingressus, quoddam amplam domus esset, nec unum aditum, aut transitum habe-

haberet, quod se conferret, ambigebat, donec Aureliae Caesaris matris ancilla illum vidit errantem, & nomen est scitata. Quare quum loqui coactus fuisset, & dicere, a se Pompeia pedissequam nomine Auram queri, illa vocem non esse muliebrem cognovit, & clamavit, atque adeo mulieres vocavit: quae quum portas clausissent, & omnia scrutatae fuissent, Clodium in casam servulae, cum qua consuetudinem solebat habere, fugientem deprehenderunt. Hoc ad Atticum Cicero scripsit: P. Clodium Ap. filium te credo avdivisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, quum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum, & eductum. Hoc autem Cicero Cal. Jan. M. Messala, & M. Pisone Consulibus scripsit, & de praeterito loquens, ostendit, Silano, & Muræna Consulibus factum fuisse: quo quidem anno Caesar, qui Cicerone, & Antonio Consulibus Praetor erat designatus, ut ante diximus, Praetor fuit ita, ut in ejus aedibus id sacrificium fieri posset, si modo, quod scribit Dion, apud Praetores fieri poterat: sed dubitari potest, quum fieret in domo, quae esset in imperio, ut anno superiori factum fuit, quod supra retulimus: nisi forte tunc Consules aberant, & Caesar Praetor munus Consulare majorem more sustinebat: vel Consules mulieres non habebant, a quibus illud sacrificium fieret: vel apud utrosque, sed alternis annis fiebat: vel eum fiebat, qui Praetor, & Pontifex, ut Caesar, esset. Pontificem vero in publica domo, quod Dion ostendit, oportebat habitare. E. G. H. Hæc, de quibus etiam dubitare possimus.

mus, ut tamen tibi concedamus, illud quo pacto te recte vertisse defendes? Quam portas clausissent, & omnia scrutatae fuissent, Clodium in casam servulae, cum qua consuetudinem solebat habere, fugientem deprehenderunt. Nam si casa, quam dicis, in domo Caesaris quasi domus in domo fuit, quoniam modo Clodius alienæ domi cum servula consuetudinem potuit habere? sin extra domum, qua ratione mulieres, quæ portas clauserant, illum fugientem deprehenderunt? COR. Alienæ domi consuetudinem cum servula potuit habere, ut eum cum domina multi putant habuisse: & mulieres, quamvis portas clausissent, eum tamen vel è fenestris fugientem, & ut ait Cicero, per servulæ manus eductum deprehendere, vel videre potuerunt. E. G. N. At hæc ipsa pugnant. COR. Non pugnant, si casa, de qua loquimur, extra Caesaris domum fuit: sin intus fuit, ita vertendum putamus: Quum portas clausissent, & omnia scrutatae fuissent, Clodium in cubiculum servulae, cum qua fuerat ingressus, fugientem deprehenderunt. Ita vero vertendum esse docere potest verbum *συνεισῆλθεν* quod in Cesare Plutarchus posuit, quamvis in Cicerone *συνῆλθεν* posuisse videatur. Scitis postea rem ex S. C. ad virgines & Pontifices relata, idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex S. C. Consules rogationem promulgasse: uxori Cesarem nuncium remisisse. E. G. N. Scimus, & probamus, quum Cicero, & Suetonius id ostendant. COR. Non probabitis, opinor, quod Plutarchus ita scribit: Erat Cicero Clodii amicus, & eo rerum, quas adversus Catilinam

gesserat, adiutore promptissimo, & custode corporis usus fuerat. EGN. Cur non probabimus? COR. Quia cum veritate pugnat. Nam Cicero nunquam fuisset amicus ejus, quem Catilina familiarem in oratione de responsis appelleret: nec adversus Catilinam ejus opera usus fuisset, nec ei corporis sui custodiam commisisset, quem vel inter conjuratos numerare videatur: quum in oratione pro Milone testetur, eum tunc in castra Hetrusca properasse: quod Asconius interpretatur ita: *Sæpe objicit Clodio Cicero, socium eum conjurationis Catilinae fuisse. Quam rem nunc quoque reticens ostendit. Fuerat enim opinio, ut Catilina ex urbe profugerat in castra Manlii centurionis, qui tum in Hetruria ad Fesulas exercitum ei comparabat, Clodium subsequi cum voluisse, & cepisse, tum dein mutato consilio in urbem rediisse.* EGN. Id fortasse tum Cicero non credit, præsertim, cum falsum esse posset: sed postea criminose magis, quam vere, factus inimicus, objecit. COR. Eum certe sciebat à Catilina pecuniam accepisse, ut turpissime prævaricaretur: & postea Catilina familiarem fuisse. EGN. Ut fateamur, non esse verisimile Ciceronem, quæ fuit hominis prudentia, quicquam Clodio, qui tam suspectus esset, in tanta rerum perturbatione, credidisse: post conjurationem tamen ejus amicum fuisse vel ex eo convincemus, quod cum Cicero domi suæ fuisse testificatus est. COR. Id videtur etiam Plutarchus existimasse: quasi vero Clodius, quamvis amicitia nulla cum Cicerone conjunctus esset, ejus tamen domum, quæ tunc

à tam

à tam multis frequentaretur, ipse venire non posset, præsertim quum Cicero non deberet eum, qui neque de conjuratione, quod ego sciam, postulatus fuisset, & tam nobili genere natus esset, aspernari. Quamvis enim Cicero Clodium, qui tam perditus esset, non posset non odisse: nihil tamen erat, cur eum, qui tantum posset in urbe, provocaret. Post pollutas tamen ceremonias eum palam coepit odisse: quod ipse sic in oratione de responsis ostendit: *In Clodium vero non est hodie meum majus odium, quam illo die fuit, quum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognovi muliebri ornatu ex incesto stupro, atque ex domo Pontificis maximi emissum.* Quin si fuissent amici, & amicitiam Cicero testimonio violasset, id ei Clodius aliquando, quemadmodum postea M. Antonius, objecisset. Quod si Cicero Clodii fuit amicus, usque ad aras fuit: deinde testis fuit, eum domi suæ fuisse, quo tempore volebat ille probare, se Interamnæ fuisse. Fuit enim, ut ait Asconius, quidam Cassinius, apud quem Clodius mansisse Interamnæ videri volebat, qua nocte deprehensus est in Cæsaris domo, quum ibi in operto virgines pro populo Romano sacra facerent. Hæc Asconius scribit, dum Ciceronis illa verba, quæ in oratione pro Milone sunt, interpretatur: *Cassini testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ.* Id in epistolis ad Atticum Cicero sic ante scripserat: *Quum se Clodius septimo die venisse à freto, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eoque se in concione jactasset: nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam:*

*mam: tribus horis Roma Intera mnam: nocte introisse, item ante: non esse itum obviam, ne tum quidem, quum iri maxime debuit. Non est autem itum obviam, quum Clodius empto, constupratoque iudicio sit absolutus. Quod quidem iudicium Cicero libro primo ad Atticum descripsit, sic in oratione de responsis, & alibi saepe reprehendit, ut Plutarchus multa tacere poterit, quæ vel supervacanea, vel parum vera videantur. E G N. Quæ sunt illa tandem? COR. Alia, quæ dicemus, sed illud in primis occurrit: Videbatur Cicero non propter veritatem, sed ut se Terentia uxori suæ purgaret, testificari. Illa enim Clodium propter ejus sororem Clodiam, quæ Ciceroni nubere cuperet, oderat. E G N. Arpinateis aquas illa cupiebat. COR. Cupiebat illa quidem, sed Terentia suspicari non debuit, Arpinateis aquas esse tales, quæ maculas illius possent lavare: quæ Bajanæ infecisset: aut Arpinum recepturum, quam Nelis egerat: aut facturum, quod Troja fecit, quæ Regis uxorem recepit. E G N. Ænigma loqueris. COR. De fœminis ita loqui solemus, præsertim si tales sint, quales Clodii sorores fuerunt: quas quum Clodius ipse tanti, quanti Bonam Deam fecisset, alii tanti fecerunt: ut eas Quadrantarias, Clitemnestras, Coas, Nolas, Lesbias, & *sosimidas*, appellarint. E G N. Quæ quadrant in unam, in omnes ipse transfers. COR. In Quadrantariam, sive Quadrantiam, ut Plutarchus vocat, hæc melius, fateor, quadrant: sed omnes tamen sic improbæ fuerunt, ut Terentia non debuerit existimare, Ciceronem*

ita

ita stultum, ut uxorem vellet ducere vel eam, quam Lucullus tanto dedecore infamem repudiasset: vel eam, quæ fuit uxor Q. Metelli Celeris, quem Cicero nunquam voluit offendere, quum illum magni faceret. Poterat Terentia suspicari de Terentia Q. Marci Regis uxore, quæ tum videtur vidua fuisse: quum Clodius *hæreditatem Regis*, ut legimus in epistolis ad Atticum, *spe devorasset*. Sed & illa fuerat à Clodio supprata; nec vere soror ejus, ut in Bruto diximus, videtur fuisse, nec Clodia, ut hæc à Plutarcho, dicebatur: Ut jam nihil fuisse videatur, cur Terentia suspicaretur. E G N. De rebus hisce mulieres omnia timent, & suspicantur. COR. Mulieres omnia suspicentur, & Terentia muscas etiam prætervolantes timuerit, atque virum, quantum potuit, in Clodium concitavit: nunquam tamen Ciceronem, qui prudens fuit, & semper otio consuluit, propter tam levem causam, juvenis tam potentis inimicitias ultro suscepisse credemus. E G N. Quam putas tu causam fuisse? COR. Eam, quam ipse Philippica secunda refert: *nemo hæc annis viginti Reip. hostis fuit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit. Nemo tamen illorum mihi inimicus fuit voluntarius: omnes à me Reip. causa hæresivi*. Vir enim bonus, & otii, pacisque studiosus, juventutem coerceri cupiebat: & ob id contra Clodium testimonium dixerat: quod videbat illud scelus importunum, audaciam tam immanem adolescentis furentis, nobilis, vulnerati, non posse arceri otii finibus: erupturum illud malum aliquando, si impunum fuisset, ad perniciem

I 4

civi-

civitatis: ut in oratione de responsis ostendit. Contra tamen ipsius testimonium Clodius est absolutus: quod præter Valerium Maximum, Plutarchum, & alios, ipse quoque libro primo ad Atticum sic ostendit: *Illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis invidia sine dolore, atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse à iudicibus confitemur. Furanti, inquit Clodius, tibi non crediderunt: mihi vero, inquam, viginti quinque iudices crediderunt: triginta unus, quoniam numos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.* Cætera, quæ Plutarchus de Clodii sororibus, de Luculli ancillis, de testimoniis aliorum, de plebis offensione, de iudicum metu, præfidiis, sententiis, de Catuli dicto, de Cæsaris uxore repudiata refert, taceamus: quod & ab alijs scripta sint, nec ad Ciceronis vitam multum pertinere videantur. Illud autem sequitur: *Absolutus Clodius, & Tribunus plebis factus, statim Ciceronem cepit insectari, & in eum res omnes, & omne hominem commovere.* P I E. Quid facis Corrade? C O R. Numos quero. P I E. Nunquid crumena deficit? C O R. Hac in parte quidem deficit ita, ut numi nulli supersint. P I E. Haud sane mirum dicis; quum paulo ante tam multos effuderis. C O R. Si prodigus ante fui, nunc parcus ero. E G N. Perges potius, ut cœpisti: quum vero, quod debes, solveris, tunc, si libebit, parcus esto. C O R. At Plutarchus tuus, quem sequor, hic ita parcus fuit, ut nihil omnino duos annos ipsos erogavit. E G N. Ille nec Quæstor erat, & fortasse

nihil habuit, quod erogaret: sed tu Quæstores, & quod à principio negabas, huc crumenas plures minorum plenas, ut videmus, attulisti. C O R. Quid si arenæ plenæ sint, ut facci, quos Dido desiciendos in mare curavit? E G N. Nos arenam Tagi scimus esse. Quare si crumena ista exhausta est, alteram cape. C O R. Hanc igitur capiam: & quod Plutarchus intermisit, quantum in me erit, faciam. Intermisit autem, quicquid inter Clodii absolutionem, & Tribunatum plebis interfuit: quod duos annos minimum comprehendit. Nam Clodius M. Pisone, M. Messala Consulibus absolutus est, & postea Gabinio, & Pisone Consulibus Tribunus plebis fuit. Inter ea Metello, & Afranio Consulibus C. Herennius Tribunus plebis sæpe de P. Clodio ad plebem traducendo egit, sed Metellus Consul semper impedivit, ut libro primo, & secundo ad Atticum legimus. Unde sic in oratione pro Callio scribitur: *Q. Metellum si nulla vi repentini sceleris sustulisset, quonam modo ille furem fratri suo parricidii Consularem restitisset, qui Consul incipientem furere, atque conantem, sua se manu interfectorum, audiente senatu, dixerit?* Eo tempore Cicero commentarium græce de suo Consulatu scripsit: & eundem verbis tribus libris est complexus: in quorum primo Musa nescioqua, in secundo Urania, in tertio Calliope loquebatur, ut ex epistolis ad Atticum, & ex libro primo de Divinatione cognoscimus. Sunt etiam, qui putant, L. Flaccum, P. Syllam, & Archiam poetam tunc ab eo defensos fuisse: sed nos aliàs id viderimus:

mus: nunc ad Bibulum, & Cæsarem Consules revertamur: quo tempore Cicero sic ad Atticum scripsit: *Cornelius Balbus affirmat Cæsarem omnibus in rebus meo, & Pompeii consilio usurum, daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum conjungeret.* Cæsar etiam videtur cogitasse, Ciceronem legatum Alexandriam mittere: ei certe *Quinqueviratum* acciperem, ut alia mittamus, obtulit: sed Cicero nihil accepit: quod quum in epistolis ad Atticum, tum in oratione de provinciis Consularibus ita testatur: *Consul Cæsar egit eas res, quarum participem me esse voluit: quibus ego si minus assentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum esse debebat: me ille, ut Quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus sibi conjunctissimis Consularibus esse voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit: quæ ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiæ repudiavi: quàm sapienter, non disputo: multis enim non probabo: constanter quidem, & fortiter certe: qui, quum me firmissimis opibus contra, seclus inimicorum munire, & populareis impetus populari præsidio possem propulsare, quamvis excipere fortunam, subire vim, atque injuriam malui, quàm aut à vestris sanctissimis mentibus disfidere, aut de meo statu declinare.* E G N. Si Plutarchus hoc loco nihil erogavit, fortasse possit excusari, quod nihil haberet: sed tu, qui multa videris habere, quum pecunias alienas eroges, fortasse possis accusari. COR. Et nos nihil habemus, nisi quod ab aliis accepimus, ut illud à Patreulo: *Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quod*

quod inter viginti viros dividendo ager Campano esse nolisset. E G. Quid si Patreulus, & alii, quod crediderunt, repetant? COR. Hic conturbare licet: nec periculum est, ne creditores illi, qui, quod nobis crediderunt, donarunt potius, quàm foenerati sunt, & tam longe absint, nunc tandem conveniant. E G N. Patreulus, & Cicero pecuniæ, quam modo solvebas, non videntur de numero posse convenire. COR. Cum Patreulo, Suetonio, & Quintilianus faciunt: sed Dion ostendit, è populo viginti viros lectos fuisse, qui pretium agris facerent, alios vero majoris dignitatis, qui agros eosdem dividerent: quos ipsi quinque fuisse non tam putamus, quàm in epistolis ad Atticum videmus: nisi forte credimus inter viginti viros illos etiam quinque fuisse comprehensos ita, ut modo *Vigintiviratus*, modo *Quinqueviratus* appelleretur. Illum Cicero repudiavit, quod Cæsar in quo animo tulit, ut libro nono ad Atticum cognosces: *Cæsar repudiari se totum magis etiam, quàm olim in Quinqueviratu putabit: ac solet, quum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem à se accipere vellem.* Accessit, quod in oratione pro domo scribitur ita: *Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, quum C. Antonium collegam meum defenderem, quedam de Rep. que mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere. Hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. Hora nona illo ipso die tu es adoptatus. Hinc Suetonio*

tonius in Cæsare scripsit: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum ejus frustra jampridem à patribus ad plebem transire nitentem, Cæsar eodem die, horaque nona traduxit. Dion hac de re non dissentit ille quidem, sed & ipse, & Appianus indicium L. Vestii coniungunt, & ita preponunt, ut tempora confundant: quum, quod libro secundo ad Atticum cognosces, multo ante P. Clodius ad plebem sit traductus, quam L. Vestius eos, quos in oratione contra Vatinium nominari videmus, indicaret. Quin illi Ciceronem conjurationis illius, si modo conjuratio fuit, autorem pene, & principem fuisse putant: quum ipse libro secundo ad Atticum dicat ita: Me non nominavit, sed dixit: Consularem disertum, vicinum Consuli, sibi dixisse: Ahalam Servillum aliquem, aut etiam Brutum opus esse reperiri. Cæsar igitur traduxit, ut in oratione de provinciis Consularibus ait, ad plebem inimicum meum, sive iratus mihi, quod me secum ne beneficiis quidem videbat posse conjungi: sive exoratus. Item sic in oratione pro Sestio hanc tetram, immanemque belluam, vindictam austeritatis, alligatam more majorum, constrictam legum sacratarum catenis, solvit subito legem Consul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certe, & imprudens impendentium tantorum scelerum, ac malorum. Ut vero legimus in oratione pro domo, P. Clodius à P. Fonteio fuit adoptatus: & in adoptando Pompeius Augur fuit, qui, quod in oratione pro Sestio legitur, Clodium

om-

omni cautione, foedere, execratione devinxit, nihil in Tribunatu contra Ciceronem esse facturum: quod in epistolis ad Atticum Cicero sæpe testatur. Ille tamen jam Tribunus plebis designatus Ciceroni iudicium minabatur: quod Cicerone legatione vitare cogitavit: quam Cæsar ei Consul adhuc obtulit: non ipse jam Pisone, & Gabinio Consulibus à Cæsare petivit, ut Plutarchus affirmat: à quo Dion hac in parte jure dissentit: quum scripsit: Cæsarem Ciceroni suasse, ut in Galliam secum legatus iret, Pompeium vero dissuasisset: & ita Ciceronem deceptum fuisse. Cicero certe Cæsare, & Bibulo Consulibus sic ad Atticum scripsit: à Cæsare valde liberaliter invitator in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed hæc & præfidii apud furorem Pulchelli non habet satis, & à fratris adventu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quo minus ad sim, quum velim: & hanc ego teneo, sed usurum me non puto. Neque tamen scit quisquam non libet fugere, avo pugnare. Sic in oratione de provinciis consularibus ait: Cæsarem me, ut sibi essem legatus, non solum suavit, verum etiam rogavit. Ne id quidem accepi, non quo alienum meæ dignitate arbitraver, sed tantum Reip. sceleris impendere à Consulibus proximis non suspicabar. EGN. Ornatu verbis Tullius ipse suis. COR. Existimas, opinor, his illum multo melius, quam Plutarchi verbis illis præsertim, quæ sequuntur, ornari: Clodius videns ita fore, ut Cicero suum Tribunatum effugeret, se conciliatum esse simulavit: & quum in Terentiam maximam culpe

par-

partem transferret, & de illo semper moderate loqueretur, ac benevole rationem redderet, quod illum non odisset, nec iratus illi fuisset, sed modeste, & amice reprehendisset, eum sic omni metu liberavit, ut Cæsaris legationem repudiaret, & se ad Remp. retulerit. EGN. Quod dicis, existimabo, si quid in illis reprehendas, ostenderis. COR. Reprehendo, quod Cicero Clodii Tribunatum, si Cæsaris esset legatus, effugeret: quum legatio illa præsidii non satis, ut ante retulimus, haberet: quod legati & legatione poterant revocari, ut in epistolis ad Atticum legimus. Illis præterea verbis Cicero, quem M. Brutus omnium prudentissimum vocabat, imprudentissimum omnium describitur: qui juveni, quem sciebat esse perditissimum, & nihil nisi de sua pernicie cogitare, temere credidisse videatur. PIE. Ipse tamen ad Atticum scribens, queritur, se proditum, inductum, & coniectum in fraudem fuisse. COR. Quod Pompeio, cæterisque quos sibi amicos esse putabat, non Clodio, credidisset. Et sanè non caruerunt suspicionem oppressi Ciceronis Cæsar, & Pompeius, ut Paterculus affirmat. Hinc, quod in orationibus pro Sestio, & de responsis legimus, *Clodius Cæsaris exercitum signis in festis in curiam se immisurum minrabatur, & Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso autem autore, que faciebat, facere clamabat*: quos Cicero quamvis in orationibus, ubi scenæ servit, excuset, in epistolis tamen ad Atticum, ubi verum dicit, graviter accusat. Sed ad illa Plutarchi verba revertamur: *Iratus Cæsar, Clodium confir-*

marit, & à Cicerone Pompejum alienavit, ac apud populum testatus est, videri sibi, neque honeste, neque legitime Lentulum, & Cethegum, cæterosque conscios, quum causam non dixissent, fuisse sublato. Hæc enim erat causa, cur Cicero accusaretur. EGN. Hæc tu verba non reprehendes, quum satis constet, à Cæsare Clodium confirmatum fuisse, Cicero tuus in Philippicis ita dicat: *Ego M. Bibulo præstantissimo tunc Consule nihil prætermisi, qui Pompejum à Cæsaris conjunctione avocarem: in quo Cæsar fuit felicior. Ipse enim Pompejum à mea familiaritate disjuxit.* COR. Illa quidem non reprehendam, sed hoc tamen dicam: quæri posse: an Cæsar, qui paludatus exisset, apud populum loqui potuerit, nisi Dion idem scribat, & affirmet, à Clodio populum extra muros congregatum fuisse: quod ipse præstabit. Cæsar certe tunc erat ad portas cum imperio, ut in oratione pro Sestio legimus: quanquam Cæsar extremis diebus sui Consulatus, quum jam Clodius Non. Decemb. Tribunatum, ut mos erat, inisset, apud populum loqui potuit. Sed quoniam tempus est, ut ad Gabinium, & Pisonem Consules accedamus: vobis, si placet, hic, ut ante feci, & posthac, si fuerit opus, faciam, de scripto, quod ad rem pertinere videatur, recitabo. EGN. Placet, sed dicitur prius, unde sumes. COR. Ex oratione pro Sestio. *Fædus fecerunt cum Tribuno plebis palàm, ut ab eo provincias acciperent, quas ipsi vellent: exercitum, & pecuniam, quantam vellent, ea lege, si ipsi prius Tribuno plebis afflictam Rempubl. tradi-*

diffent: id autem fœdus meo sanguine ictum sanciri posse dicebant. Qua re patefacta (neque enim dissimulari tantum scelus poterat. nec latere) promulgantur uno, eodemque tempore rogationes ab eodem Tribuno de mea pernicie, & de provinciis Consulium nominatim. Hic tum senatus sollicitus, vos equites excitari, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum, atque ordinum cives summa Reip. à Consulibus, atque à summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur, quum illi soli essent, præter furiosum illum Tribunum, duo Reip. turbines, qui non modo precipitanti patrie non subvenirent, sed etiam nimium tarde concidere mœrent. Flagitabatur ab his quotidie quum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam causam susciperent, agerent aliquid, denique ad senatum referrent. Hi non modo negando, sed etiam irridendo, amplissimum quenque illius ordinis insequabantur. Hic subito, quum incredibilis in capitolium multitudo ex tota urbe, cunctaque Italia convenisset, vestem mutandam omnes, meque etiam omni ratione privato consilio (quoniam publicis ducebus Respubl. careret) defendendum putarunt. Erat eodem tempore senatus in aede Concordiæ: quod ipsum templum representabat memoriam Consulatus mei, quum stans universus ordo circumcinatum Consulem orabat: nam alter ille horridus, & severus consulto se domi continebat. Qua tum superbia cœtum illud, ac labes amplissimi ordinis preces, & clarissimorum civium lachrymas repudiavit: me ipsum ut contempserit belluo patrie? nam quid ego, patrimonii, dicam?

quod

quod ille, quum quasi quæstum faceret, amisit? Quum venisset ad senatum, vos, inquam, equites Romani, & omnes boni veste mutata, vos, inquam, pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi projecistis: quum, vestris precibus à latrone illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia L. Mummius ad senatum de Republ. retulit, senatusque frequens vestem pro mea salute mutandam censuit: 6 diem illum iudices funestum senatui, bonisque omnibus, Reip. luctuosum, mihi ad domesticum mœrorem gravem, ad posteritatis memoriam gloriosum. Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro uno cive, & bonos omnes privato consensu, & universum senatum publico consilio mutasse vestem? Hæc, & alia, quæ dicentur, si Plutarchus, Dion, Appianus, & alii confiderare voluissent, non ita sæpe mentirentur: quia tamen Plutarchus, qui vitam scripsit, majorem culpam sustinet, cum eo libentius congreddimur. Is igitur ita refert: Cicero quum reus esset, & accusaretur, vestem mutavit, & ambiens coma profuente, populo supplicavit. Quam rem Dion etiam pluribus amplificat verbis. Verum si dicam: Cicero neque invidiosus, neque indignus, quoniam verbis illis utuntur, non habebunt, quid respondeant. Quod si quis velit eos defendere, & dicere, Ciceronem reum fuisse, & accusatum fuisse, verba, quæ sunt in oratione pro domo, referam: Ubi crimen? ubi accusator? ubi testes? Quid indignius, quam, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de ejus capite, liberis, fortunis omnibus,

6. 21.

conductos, & sicarios, egentes, & perditos, suffragium ferre? & eam legem putare? at dies erat dicta, ne id quidem verum, ut in oratione pro Milone testatur. Quin, ut in oratione pro domo legimus, ipse Clodius Ciceronem non modo indemnatum, sed ne accusatum quidem confitebatur: quamvis in oratione de Anuspicum responsis dies dicta fuisse videatur. Sed alia conferamus. Ubique Clodius, inquit Plutarchus, in angiportis occurrebat, homines secum ducens perditos, & audaces: qui modo mutationem vestis, & habitum Ciceronis intemperanter irridentes, modo cœnum, & lapides jacentes, preces impediabant. Verum cum Cicerone primum quidem omnes penè equites vestem mutarunt, & juvenes non pauciores viginti millibus, comas sparsas habentes, & simul supplicantes, sequebantur: deinde, quum senatus convenisset, ut decerneret, oportere populum, ut in luctu, vestes mutare, & Consules adversarentur, ac Clodius circum curiam armatus ambularet, non pauci senatores tunicas discessas habentes, & clamantes exierunt. Quum vero neque misericordia, neque pudor aliquis appareret, sed oporteret Ciceronem fugere, vel ferro cum Clodio decertare, auxilium à Pompejo petendum putavit: qui consulto discesserat, & in agris prope Albanum morabatur: & primum quidem Pisonem generum supplicatum misit, deinde & ipse venit. Ut autem Pompejus audivit, non sustinuit, ut in conspectum veniret. Verebatur enim virum, qui magnas ipsius causa contentiones habuisset, & in administranda Republ. frequenter illi gratificatus esset. Sed

Sed Casaris gener quum esset, petenti veteres gratias prodidit, & per alias portas egressus, congressum fugit. In hisce Plutarchi verbis queri posse video, an probabile sit, eum virum, qui cum senatus, cunctus equester ordo, & Italia tota faciebat, à Clodianis ita contemptum fuisse, ut eum sic intemperanter irriderent, & cœno, lapidibusque etiam peterent. EGN. In oratione pro Sestio fatetur ipsum expulsum fuisse sine judicio, vi, lapidibus, ferro, servitio denique concitato. CORR. Expulsus postea fuit, ut dicemus, sed à principio non videtur Clodianos admodum timuisse, quum sic in oratione pro Plancio dicat: decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquis eorum, quos ego florentes, atque integros sine ferro viceram? De mutatione vestis in oratione post reditum ad Quirites ita quoque loquitur: Pro me presente senatus, hominumque præterea viginti millia vestem mutaverunt: atque id ipsum publico consilio, ut supra retulimus. Unde cognoscimus, Plutarchum ne hæc quidem profus vere scripsisse. Vere tamen scripserit, quum Cicero sic in epistolis ad Atticum queratur: cæti, cæci, inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando: quod, nisi nominatim mecum agi ceptum esset, fieri perniciosum fuit. Concedimus etiam, quod de senatoribus, qui scissis vestibus exierunt, refert: quando nos nihil, quod hic dicendum sit, habemus: nisi forte, quod in oratione pro Milone scriptum est, referamus: Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium lumen, & ornamentum Reipubl. penè interfecti servorum

manu, quum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator vir optimus, cum hoc quum esset una, ita est multatus, ut vitam amiserit: sed, quæ de Pompejo scribit, non ita facile concedemus: quum sic in oratione pro Sestio scriptum legamus: Consulum fidem Pompejus implorabat, neque se privatum publicæ causæ susceptæ defuturum esse dicebat. Quem virum studiosissimum mei, cupidissimum Reipubl. servandæ, domi meæ certi homines compositi monuerunt, ut esset cautiior, ejusque vitæ à me insidias apud me domi positas esse dixerunt: atque hanc ei suspicionem alii literis mittendis, alii nunciis, alii coram ipsi excitaverunt: ut ille, quum à me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cavendum putaret. Quam rem multis etiam verbis in oratione pro domo persequitur. Pompejus igitur se ruri continebat: ad quem non Piso modo Ciceronis gener, sed plures etiam venerunt, ut sic in oratione in Pisonem legimus: Quum certi homines non studium Pompeji à me alienassent, sed auxilium retardassent: nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat Prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum, multique mortales oratum in Albanum, obsecratumque venerant, ne meas fortunas desereret cum Reip. salute conjunctus: quos ille ad te, & ad tuam collegam remisit, ut causam publicam susciperetur, ut ad senatum referretis, se contra armatum Tribunum plebis sine consilio publico decertare nolle: Consulibus ex S.C. Reip. defendentibus, se arma suscepturum. Atque hoc videri potest esse responsum, quod libro tertio ad

At-

Atticum minus liberale vocat: nisi forte sit illud, quod libro decimo ad Atticum scribit. Pompejus nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem: qui se nihil contra Cesaris voluntatem aiebat facere posse. Quod si Cicero se ad Pompeji pedes stravit, Pompejus non videtur ejus congressum fugisse: quamvis eum nihil, quum posset, adjuverit, ut libro nono ad Atticum scriptum videmus: quod ipsum sæpe queritur. A Pompejo igitur, ut Plutarchus ait, ita Cicero proditus, & desertus, ad Consules confugit: & Gabinus quidem semper durus erat: Piso vero placidius loquebatur, hortans illum, ut destineret, Clodio ruenti cederet, temporum mutationem ferret, & iterum patriam propter ipsum in seditionibus, & malis versantem conservaret. Hoc responsum Cicero quum accepisset, amicos consuluit. Et Lucullus quidem jubebat eum tantquam superiorem futurum manere: alii vero, ut sugeret, hortabantur, quod eum brevi populus, quum Clodii furore, & cædibus expletus, & satiatus fuisset, desideraturus esset. Hic ego dubito, priusne Cicero ad Consules, an ad Pompejum confugerit. Ad Pisonem Consulem cum C. Pisonem genero suo quum venisset, illud responsum tulit: Nihil esse, quod præsidium Consulem implorarem, sibi quenque consulere oportere. Nam responsum, quod Plutarchus refert, Piso non Cicero, sed his, quos Pompejus miserat, ut supra diximus, dedit: de quo sic in oratione in Pisonem scriptum legimus: Ecquid infelix recordaris, quid responderis? In quo illi omnes quidem, sed Torquatus præ-

præter cæteros furebat contumacia responsi tui :
 ee non esse tam fortem , quam ipse Torquatus in
 Consulatu fuisset , aut ego : nihil opus esse armis ,
 nihil contentione : me posse iterum Rempubl.
 firmare , se celsissem : infinitam cædem fore , si
 resistissem : deinde ad extremum , neque se , ne-
 que collegam suum Tribuno plebis defuturum. Ob
 id enim Clodius Syriam Gabinio , Macedoniam
 Pisoni extra ordinem sine forte nominatim de-
 dedit , ut in oratione pro domo , & alibi sæpe
 testatur. De consiliis amicorum , quæ Plutar-
 chus ponit , non dissentimus : quum M. Lucul-
 lum , quem significari putamus , ut in Bruto di-
 ximus , sæpe commendet : & libro tertio ad At-
 ticum reliquos , qui consilium dederunt , invi-
 dos appellet : ubi sunt illa verba : Nunc Horten-
 sium allice , & ejusmodi viros. Obsecro mi Pom-
 poni nondum perspicis , quorum opera , quorum
 insidiis , quorum scelere perierimus ? sed tecum
 hæc coram agemus. Tantum dico , quod scire te
 puto : nos non inimici , sed invidi perdidimus.
 Hinc ad Q. fratrem scripsit ita : Quantum Hor-
 tensio credendum sit , nescio : me summa simula-
 tione amoris , summaque assiduitate quotidiana
 sceleratissime , insidiosissimeque tractavit , ad-
 juncto quoque Arrio : quorum ego consiliis , pro-
 missis , præceptis destitutus , in hanc calamita-
 tem incidi. Nam , quod ad eundem scriptum
 fuit , triduo summa cum gloria dicebar esse redi-
 turus : quod & in oratione pro domo scriptum
 vidimus. Ob id etiam sic ad Terentiam scripsit :
 Hæc si , ut tu scribis , fato facta , putarem , ser-
 rem paulo facilius , sed omnia sunt mea culpa
 com-

commissa : qui ab iis me amari putabam , qui in-
 videbant : eos non sequebar , qui petebant. Quod
 si nostris consiliis usi essemus , neque apud nos tan-
 tum valuisset sermo aut stultorum amicorum , aut
 improborum , beacissimi viveremus. Item , meum
 fuit officium vel legatione vitare periculum , vel
 diligentia , & copiis resistere , vel cadere forti-
 ter. Idem Dion affirmat. Hoc est , quod ad
 Lentulum scripsit : multorum est enim , & varia
 culpa : & in oratione post reditum ad Quirites :
 Me quatuor omnino genera hominum violarunt :
 unum eorum , qui odio Reipubl. quod eam ipsis
 invitis conservaram , inimicissimi fuerunt : al-
 terum , qui per simulationem amicitie , nefarie
 me prodiderunt : tertium , qui quum propter in-
 erriam suam eadem assequi non possent , inviden-
 rent laudi , & dignitati meæ : quartum , qui
 quum custodes Reipubl. esse debuerant , salutem
 meam , statum civitatis , dignitatem ejus impe-
 rii , quod erat penes ipsas , vendiderunt. Tum
 demum Cicero cessit , & cur cesserit , etiam sæpe
 docet , sed nunc , quod in oratione post redi-
 tum in senatu ponit , recitabimus : Quum vide-
 rem , inquit , senatum ducibus orbatum , me à
 magistratibus partim oppugnatum , partim pro-
 ditum , partim derelictum , servos simulatione
 collegiorum nominatim esse conscriptos , copias
 omnes Catiline pendè iisdem ducibus ad spem cæ-
 dis , & incendiorum esse revocatas , equites Ro-
 manos proscriptionis , municipia vastitatis ,
 omnes cædis metu esse permotos , potui , potui P.
 C. multis autoribus fortissimis viris me vi , ar-
 misque defendere : nec mihi ipse ille animus idem
 meus ,

meus, vobis non incognitus, defuit: sed videbam, si vicissem presentem adversarium, nimum multos mihi alios esse vincendos: si victus essem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam post me esse pereundum: Tribuni iique sanguinis ultores esse presentis, meæ mortis poenas iudicio, & posteritati reservari. Nolui, quum Consul communem salutem sine ferro defendissem, meam privatus armis defendere: bonosque viros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare. Ac si solus essem interfectus, mihi turpe: si cum multis, Reipubl. funestum fore videbatur. Quod si mihi eternam esse propositam erumnam arbitrarer, morte me ipse potius, quam sempiterno dolore multassem. Sed, quum viderem me non diutius, quam ipsam Reipubl. ex hac urbe abfuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putavi: & illa, simul atque revocata est, me secum reportavit. Addamus & illa, quæ libro tertio de legibus dicuntur: Nostra causa, quæ incidit in Tribunitiam potestatem, nihil habuit contentionis cum Tribunatu. Non enim plebs incitata nostris rebus invidit, sed vincula soluta sunt, & servitia incitata, adjuncto terrore etiam militari. Neque nobis cum illa tum peste certamen fuit, sed cum gravissimo Reip. tempore: cui si non cessissem, non diuturnum beneficium mei fructum patria tulisset. Qui vero cessarit ita, is, quod supra positum est, dicere potuit, se expulsus fuisse sine iudicio, vi, lapidibus, ferro, servitio denique concitato. His enim cessit, ne pugnaret. Cum his, à quibus sæpe petitum fuisse credimus, quamvis posset resistere,

re, ut sæpe refert, & in oratione pro Plancio sic ostendit: Dixisti non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego vero fateor mehercule, quod viderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse. Cessit, inquam, consiliis amicorum commotus: quæ tamen, ut supra retulimus, non probabat: quamvis Plutarchus ita dicat: Hæc Cicero quum probasset, Minervæ signum, quod domi suæ diu summa cerimonia custodierat, in Capitolium delatum, cum hac inscriptione, Minervæ Romæ custodi, suspendit: & quum comites ex amicis accepisset, ex urbe media ferè nocte discessit. Id ipse libro secundo de legibus ita refert: Nos illam custodem urbis, omnibus ereptis nostris rebus, ac perditis, violari ab impiis passi non sumus, eamque ex nostra domo, in ipsius patris domum detulimus. Quæ de re Dion, & Julius Obsequens etiam plura scribunt. De comitibus autem sic in oratione pro domo loquitur ipse Cicero: Quid omnes boni? si nulla vis erat, cur me stantes potius persecuti sunt, quam aut increpantes retinuerunt? aut irati reliquerunt? Quod si omnes boni persecuti sunt, nec de media nocte videtur discessisse: & certe falsum est, quod Dion ita scribit: & mala opinione discessit, tanquam, quod sibi sceleris esset conscius, sua sponte discessisset. E G N. Nisi cavemus Pieri, hic homo, qui tam multa hinc inde describit, de Quæstore librarius, aut scriba fiet. PIE. Solent Quæstore, ut mercatores, ut mensarii, ut cæteri, qui negotiantur, ex adversariis in codices, & ex illis

rursus in alios codices nomina, quæ sint exigenda, vel expedienda, transferre. COR. Verum dicis Pieri: nos idem facimus. EGN. Antea fecilles. COR. Antea fecimus, & nunc referimus. EGN. Verba refers, & de numis nihil refers. COR. Hæc verba nos ipsi numos putamus esse. EGN. Apud nos isti numi non expenduntur. COR. Nihil id mea refert, qui lege cavi, ut numos omnis generis accipiatis. EGN. Ne nos de lege disputemus, tu tantum vide, ne illud, *summum jus, summa injuria*, dici possit: si tu nos ista lege cogas verba pro numis accipere. COR. Ego vero vos non cogam, sed illud tamen dicam: verba sic expensa tanti nunc apud nos fieri, ut multo plura debita verbis hujuscemodi, quàm numis illis, quos nostri majores ex ære faciebant, solvantur. PIE. Verum dicit Egnati. Nos enim, qui magnam Italiae partem peragravimus, id servari vidimus. EGN. Si servatur, servabimus & nos, & tuos Corrade numos istos accipiemus, si tamen ipse cavebis, ne semper numos hujuscemodi solvas. COR. Variabimus, & nunc illos dabimus, quos Cornelius Nepos in codicem retulit: *Ciceroni ex patria fugienti sestertia ducenta, & quadraginta millia T. Pomponias Atticus donavit.* EGN. Utinam tu nunc Attici similis esses. COR. Italus esse malo, ne, quemadmodum Theophrastus, ab anicula hospes appeller. Nec vos præterea Ciceronis, qui tunc fugiebat, similes esse velletis. EGN. Nec nos vellemus fugere, nec, ut Demosthenes, Cicero fugit. COR. Celsi igitur circiter Cal. April. Gabinio, & Pisone

Con-

Consulibus: & ut ad Plutarchi verba redeamus, *per Lucaniam pedibus iter fecit, ut in Siciliam perveniret. Ut autem cognitum est, eum discessisse, Clodius de ejus exilio tulit, & edictum proposuit, ut omnes eum igni, & aqua prohiberent: nec ei quisquam rectum intra quingenta millia passuum ab Italia præberet. Tunc alii quidem, qui Ciceronem reverebantur, edictum parvi facientes, & omnem comitatem demonstrantes, illum prosequerentur: apud Hipponium vero Lucanie civitatem, quam nunc Vibonem vocant, Vibius homo Siculus, qui multis in rebus ex Ciceronis amicitia fructum ceperat, & ejus in Consulatu præfectus fabrum fuerat, nec eum hospicio accepit, & ex ipsa regione se milites in eum conscripturum denunciavit: & C. Virginus Siciliæ Prætor, qui Cicerone, ut qui maxime fuerat usus, scripsit, ut Sicilia prorsus abstineret. His ille commotus, Brundisium venit: & inde Dyrhachium quum vento secundo navigaret, vento ex alto per diem restante, regressus est: & postea rursus eò navigavit. Quum vero jam Dyrhachium navigasset, & in terram descendere pararet, dicunt, & motum terræ, & quandam contractionem maris eodem tempore factam fuisse: ex quibus vates conjecerunt, exilium ipsi non stabile, aut diuturnum fore: hæc enim signa mutationis esse. Verum nos ex oratione pro Plancio petamus: *Ego Laterensis ex illo incendio legum, senatus, juris, bonorum omnium cedens, quum mea domus ardore suo deflagrationem urbi, atque Italiae toti minaretur, nisi quiescissent: Siciliam petivi animo, quæ & ipsa erat mihi sicut domus**

K 2

una

una conjuncta, & obtinebatur à C. Virgilio, quocum me uno vel maxime tum vetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum Resp. sociarat. Vide nunc caliginem temporum illorum: quum ipsa pene insula mihi sese obviam ferre vellet, Prætor ille ejusdem Tribuni plebis concionibus propter eandem Reip. causam sæpe vexatus, nihil amplius dico, nisi me in Siciliam venire noluit. Quid dicam? C. Virgilio tali civi, & viro benevolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil videlicet est eorum: sed quam tempestatem nos vobiscum non tulissemus, meruit, ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. Tum consilio repente mutato, iter à Vibone Brundusium terra petere contendi. Nam maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo. Quum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea judices essent, tunc iter tutum, multis militantibus, magno cum suo metu præstiterunt. Brundusium veni, vel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinavi: quæ se vel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperet, facile pateretur. In hortos me M. Lenii Flacci contuli: cui quum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei corporis dimittere. Hujus ego, & parentis ejus, prudentissimi, atque optimi senis, & utriusque filiorum manibus in navi tuta, ac fideli collocatus, eorumque preces, & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. Nunc ad hæc ipsa, quæ de

Plu-

Plutarchi, Ciceronisque scriptis recitata sunt, regrediamur: De lege, quam de exilio Clodius tulit, Cicero sæpe loquitur, & in oratione pro domo privilegiunt vocat, & ostendit, nullo modo legem dici posse: in qua tamen ille tulerat, ut ibidem dicitur, ut M. Tullio aqua, & ignis interdiceretur: vel, ut Clodius scripserat, interdictum fit: & ne reciperetur: *cujus caput Clodius in curia poste fixit, & recitavit*: ne quis ad senatum referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: ut in oratione post reditum in senatu legimus: *ne, quod libro tertio ad Atticum scriptum est, referemus*: & si videtur illud omnino referendum: *Allata est nobis rogatio de pernicie mea: in qua quod correctum, audieramus, erat hujusmodi: ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse.* P I E. Ex Plutarcho supra retulisti, quingentamillia. C O R. Cicero dixit, ultra quadringenta millia, Plutarchus, intra quingenta millia extra Italiam: sed tria millia, septingenta quinquaginta stadia ab Roma, Dion scripsit: ne, quæ diversa de lege refert, dicamus. De Vibio, quem Plutarchus ponit, nihil scriptum vidimus: quem vero C. Virginum Plutarchus appellat, eum Cicero C. Virgilium vocat. Jam de M. Lenio Plutarchus nihil refert: sed Cicerone præter ea, quæ supra retulimus, sic ad Terentiam scribit: Nos Brundusii apud M. Lenium Flaccum dies tredecim fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum, & capitis sui pro mea salute neglexit: neque legis improbißime pœna deductus est, quo minus hospitii, & amicitie

jus, officiumque præstaret. Huic uinam aliquan-
 do gratiam referre possimus, habebimus quidem
 semper. Contra Cicero nihil de terræ, maris
 prodigio dixit, fortasse, si verum fuisset, dictu-
 rus: quum somnium referre non dubitaret: quod
 apud eum libro primo de Divinatione, & apud
 Valerium Maximum libro primo legimus. PTE.
 Nihil neque de domo eversa, neque de bonis
 publicatis dixisti. COR. Nunc ordinem Plu-
 tarchi sequimur, qui postea de rebus hisce loquitur:
 quamvis, ubi de rogatione scripsit, ibi de
 rebus illis, ut postea Leonardus Arretinus fecit,
 loqui debuerit. Sed ille, qui ductus studio ma-
 ledicendi, properaret dicere, quàm parum vir-
 liter exilium Cicero tulerit, & ordinem pertur-
 bavit, &, quod ad iter reliquum pertinebat,
 omisit, quod Cicero sic in oratione pro Plancio
 scripserat: *Dyrrhachium quum venissem, cognovi
 id, quod audieram: refertam esse Græciam sce-
 leratissimorum hominum, ac nefaciorum, quorum
 imprium ferrum, ignesque pestiferos meus ille
 Consulatus è manibus extorserat: qui antequàm
 de meo adventu audire potuissent, quum tum ab-
 essent aliquot dierum viam, in Macedoniam, ad
 Planciumque perexi. Hic vero simul atque me
 mare transisse cognovit, audi, atque attende La-
 terensis, ut scias, quod ego Plancio debeam, consi-
 rareque aliquando, quod faciam, me & grate,
 & pie facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si
 minus profutura sint, obesse certe non oportere:
 nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audivit
 statim ad me, libroribus dimissis, insignibus ab-
 jectis, veste mutata profectus est.* O acerbam mi-
 hi

hi iudices memoriam temporis illius, & loci,
 quum hic in me incidit. Complexus est, consper-
 sitque lachrymis, nec loqui præ maxore potuit. O
 rem quum auditu crudelem, tum visu nefarium: d
 reliquas omnes dies, noctesque eas, quibus iste à
 me non recedens, *Thessalonicam me, in Quæsto-
 riumque perduxit. Hic ego nunc de Pratore Ma-
 cedonie nihil dicam amplius, nisi eum & civem
 optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed ea-
 dem timuisse, quæ ceteros: Cn. Plancium fuisse
 unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent
 ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti
 vellet. Qui, quum ad me L. Tubero meus neces-
 sarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex
 Asia venisset, easque insidias, quas mihi paratas
 ab exulibus conjuratis audierat, animo amicissi-
 mo detulisset: in Asiam me ire propter ejus pro-
 vincia mecum, & cum meo fratre necessitudi-
 nem, parantem non est passus. Ut me inquam
 Plancius, & complexu suo retinuit, multosque
 menses à capite meo non discessit, abjecta Quæ-
 storia persona, comitisque sumpta. Sic etiam li-
 bro tertio ad Atticum scripsit: itineris causa, ut
 divertar, primum est devium, deinde ab Antro-
 nio, & ceteris quarridui. Item, scripseram ad
 te, quas ob causas in Epeirum non essemus pro-
 fecti, quidd & Achaja prope esset, plena auda-
 cissimorum inimicorum, & exitus difficiles ha-
 beret, quum inde proficisceremur. Accessit, quum
 Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii afferrentur,
 unus classe fratrem Epheso Athenas, alter pedi-
 bus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam
 missimus Athenas, ut inde Thessalonicam veni-
 ret.*

ret. Ipsi processimus, & Theſſalonicam ad X. Cal. Jun. venimus. Sed jam Plutarchi verba vertamus: *Quamvis homines ad eum multi convenirent: quamvis eum Græcæ urbes officiis certatim prosequerentur: ipse tamen tristis, mæstusque vivebat, in Italiam, ut in amicos infeliciter amantes, sepe respiciens: & propter calamitatem sic planè dejectus, & abjectus, ut nemo putare posset, eum bonis artibus eruditum fuisse: & si frequenter ipse volebat ab amicis non orator, sed Philosophus appellari: quod se Philosophiam, ut opus, elegisset: arte vero dicendi, ut instrumento ad res necessarias, in administranda Rep. uti dicebat. Sed gloria magna est, opiniones, ut animi sordes, eluere: & affectiones vulgi, quæ propter usum, & consuetudinem Remp. administrantibus innascuntur, abstergere: nisi quis se valde custodiens, ita cum his, qui non curant, consentiat, ut rerum ipsarum, non affectionum, quæ rebus insunt, particeps esse velit. Videtis opinor, ut homo Græcus, omnes occasiones, ut Ciceroni maledicere possit, capteret. EGN. Non captaret ille, nisi Cicero, qui tam miserabiliter ad Atticum, ad Quintum fratrem, & ad Terentiam scribat, offerret. COR. Ille vero miserabiliter scribebat ad eos, ut miserabilis videretur, quo magis eos ad id procurandum, quod cupiebat, excitaret. EGN. Vereor, ne tu jam nobis, quod omnes homines esse factum sciunt, id non esse factum, velis persuadere. COR. Sciunt, vel potius credunt illi, qui, quod semel scriptum viderunt, id factum esse putant: nec à quo vel quo modo scriptum sit, in-*

qui-

quirunt. Nos certe nunquam neque Plutarcho, neque Dioni credemus: qui de re tam levi tragœdias excitarunt: quorum alter ut tragicum malum descripsit: alter oblitus se historicum esse, poeta fieri voluit, & repente nescioquem Philiscum, tanquam Deum tragicum, qui Ciceronem consolaretur, vel potius in historia contra decorum, & veritatem multa mugaretur, induxit. EGN. Ipsi credes. COR. Ego vero credam, sed interpretabor, ut dixi: nec ea me verba, quæ sunt in oratione pro Sestio, movebunt: *Unus Remp. bis servavi, semel gloria, iterum erumna mea. Neque enim hominem in hoc me inficiabor unquam, ut me optimo fratre, charissimis liberis, fidissima conjuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier: quod si fecissem, quod à me beneficium haberetis, quum pro vobis ea, quæ mihi essent utilia, reliquissem?* Id in oratione pro domo pluribus verbis explicavit: inter quæ sunt illa: *Accepi Pontifices magnum, atque incredibilem dolorem: non nego: neque istam mihi ascisco sapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur.* EGN. Doluit igitur. COR. Absens potius se dolere simulavit, ut suos, quod diximus, magis commoveret: & præsens item se doluisse simulavit, ut vir prudentissimus, & rerum humanarum peritissimus, scenæ, quod aiunt, serviret: & eos, qui audiebant, ea ratione sibi conciliaret: quum præsertim non ut Philosophus cum Philosophis, sed ut orator cum hominibus non perfectis loqueretur. Aliter enim ut Philosophus, aliter ut

K 5

ora-

orator loqui solet. Hinc, ut alia mittamus, & quod nunc agi debet, agamus, in sua consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamque a se esse superatam, quum fortiter inimicorum impetus retudisset: nec tum quidem se ab ea fractum, quum domo pulsus, patria carvit. EGN. Id ego Lactantium non recordabar retulisse: nunc tibi, si placet, assentiar, & credam, Ciceronem, quum dolere videretur, risisse. COR. Ut Democritus fortasse risit: quam tu me nunc ipse rides: quali vero contentam, Ciceronem nihil omnino doluisse. Ego vero scio, quod in Tusculanis quaestionibus ipse scripsit, *Illud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.* EGN. Fateris igitur eum doluisse. COR. Fateor, sed non ita tamen, ut Demosthenem, qui muliebriter exilium suum desolebat, imitaretur. PIE. Hoc est pilam retorquere. EGN. Fortasse follem. Nam pilam trigonalem quonam modo videre potuerit, non video. COR. Nec tu vides, nec ego pilam, nisi ut claudus, retinuissem. Sed nobis jam neque pila ludere, neque joculari libet, quum Plutarchum quasi praecone de bonis Ciceronis audiamus ita praedicantem. *Clodius, quum Ciceronem ejecisset, ejus quum villas, tum domum incendit, & in loco templum Libertatis edificavit: reliqua vero bona vendidit quidem, & voci praeconis quotidie subiecit, sed nemo quicquam emere voluit.* Quibus quidem de rebus Cicero saepe queritur, ut in oratione post reditum in senatu: *Uno eodemque tempore domus mea diripiebatur, ardebat,*

bat, bona ad vicinum Consulem de palatio, de Tusculano ad item vicinum alterum Consulem deferebantur: ut in oratione pro domo: Nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio civis incolumis: quum domus in palatio, villa in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatum Consules vetabant: columnae marmoreae ex aedibus meis, inspectante populo Romano ad socrum Consulis portabantur: in fundum autem vicini Consulis non modo instrumentum, aut ornamenta villae, sed etiam arbores transferebantur: quum ipsa villa non praedae cupiditate (quid enim erat praedae?) sed odio, & crudelitate funditus everteretur: domus ardebat in palatio non fortuito, sed oblato incendio: Consules epulabantur. Hinc etiam cognoscere possumus, domum Ciceronis ante, quam rogatio de exilio ferretur, incensam fuisse. Ut vero domus Libertatis consecrata fuerit, in oratione ipsa pro domo scribitur, ubi sunt etiam verba, quae ad bona pertinent: *Civis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam, & cruentam P. Clodii manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit: qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. At qui aliqua se contagione praedae, societatis, emptionis, contaminaverunt, nullius neque privati, neque publici iudicii poenam effugere potuerunt.* Post ea, quae supra vertimus, ita Plutarchus addit: *Ob id Clodius optimaribus formidolosus factus, & secum populum ad multas injurias, & audaciam prolapsus ducens, non nulla, quae Pompeius administrarat in re militari, rescindere*

conatus est. Propter quæ quum Pompejus male audiret, seipſe reprehendebat, quod ejici Ciceronem permiſſet: & mutatus, cœpit cum amicis de Cicerone revocando deliberare: sed quum Clodius reſiſteret, ſenatu nihil neque decernere, neque facere publice placuit: niſi Cicero reſtitueretur. Quum vero jam Lentulus Conſul eſſet, & tanta ſeditio commota fuiſſet, ut Tribuni plebis in foro ſint vulnerati, & Quintus Ciceronis frater inter mortuos ut mortuus latuerit: & populus ſententiam mutare cœpit, & Tribunorum plebis Annius Milo primus auſus eſt Clodium de vi poſtulare. Hæc, quæ ſunt implicata, nos explicemus. Sic igitur in oratione pro domo legimus: Atque, ut ſciatis non hominibus iſtum, ſed virtutibus hoſtem ſemper fuiſſe, me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe convertit, quo autore, quo adjutore, in concionibus, ea, quæ gerebat omnia, quæque geſſerat, ſe feciſſe, & facere dicebat, Cn. Pompejum, quem omnium iudicio longe principem eſſe civitatis videbat, diutius furori ſuo veniam daturum non arbitrabatur: qui ex ejus cuſtodia per inſidias Regis amici filium hoſtem captivum ſurripuiſſet, & ea injuria virum fortiſſimum laceſſiſſet, ſperavit iſdem ſe copiis cum illo poſſe conſtigere, quibuſcum ego noluiſſem bonorum periculo dimicare. Et primo quidem adjutoribus Conſulibus: poſtea fregit fœdus Gabinus. Piſo tamen in fide manſit. EGN. Plutarchus amandatum primo Catonem, deinde expulſum Ciceronem ſcripſit. COR. Ille quidem ſcripſit, & olim me decepit ita, ut putarem Ciceronem, ut oratio

cre-

creſceret, ita verba collocaſſe: ſed in oratione pro Seſtio poſtea vidi, Catonem poſt Ciceronis ex urbe diſceſſum cum Piſone Conſule Romæ verba feciſſe: ne, quod Dion ſcribit, & alias conjecturas perſequamur. Quod ad hanc rem pertineat, id Dion reſert: Cicero non diu fuit exul, ſed ab eodem Pompejo, qui maxime ipſum expulerat, reſtitutus eſt. Cauſa fuit, quod Clodius Tigranem juniorem, qui tunc apud L. Flavium in vinculis adhuc erat, pecunia corruptus, eripuit, atque dimiſit: ac Pompejum, Gabiniumque id agre ferentes injuriis affectit. Nam comites eorum verberavit, & vulneravit, ac Conſulis faſces fregit, & bona conſecravit. Propter hæc igitur Pompejus iratus, præſertim quod Clodius ea poteſtate, quam Tribunus plebis ipſe reſtituerat, contra ſe abuteretur, Ciceronem voluit revocare. Aſconius hanc hiftoriam clariuſ describit: Pompejus poſt triumphum Mithridaticum Trigranis filium in cathenis depoſuerat apud Flavium ſenatorem: qui poſtea quum eſſet Prætor eodem anno, quo Tribunus plebis Clodius, perit ab eo Clodius ſuper cœnam, ut Tigranem adduci juberet: adductum collocavit in convivium, dein Flavio non reddidit: dimiſit, & habuit extra cathenas, nec repetenti Pompejo reddidit: poſtea in navem depoſuit. Item, Piſone, & Gabinio Conſulibus, pulſo Cicerone in exitum, quum III. Id. Sext. Pompejus in ſenatum venit, dicitur ſervo P. Clodii ſcica excidiſſe: eaque ad Gabinium Conſulem delata, dictum eſt, ſervo imperatum à P. Clodio, ut Pompejus occideretur. Pompejus ſtatim do-

domum rediit. Ex eo domi tenus obsessus est etiam à liberto Clodii Damione, ut ex actis ejus temporis cognovi: in quibus XV. Cal. Sept. L. Novius Tribunus plebis collega Clodii, quum Damio adversum Flavium Prætozem appellaret Tribunos, & Tribuni de appellatione cognoscerent, ita sententiam dixit: & hoc apparitore P. Clodii vulneratus sum: & hominibus armatis, præsiidiis dispositis à Rep. remotus sum: Cn. Pompejus obsessus est. Quum appeller, non utar ejus exemplo, quem vitupero: & judicium tollam. Hic est ille motus, quem Pomponius Atticus utilem Ciceroni fore sperabat, ut libro tertio ad Atticum legimus: ubi sunt illa verba: motum in Rep. non tantum ego video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum affers. Tigrane neglecto, sublata sunt omnia. Sed præstat huc verba Ciceronis ex oratione in Pisonem transferre: Ne tum quidem emeristi livulente Cæsoni ex miserrimis nature tuæ sordibus, quum experrecta tandem virtus clarissimi viri celeriter & verum amicum, & optime meritum civem, & suum pristinum morem requisivit: neque est ille vir passus, in ea Rep. quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius vestrorum scelerum pestem morari: quum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius collegit ipse se vix, sed collegit tamen, & contra suum Clodium primum simulare, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere, vehementerque pugnavit. Quo quidem in spectaculo mira Reip. æquitas erat: uter eorum perisset, tanquam lanista, in ejusmodi pari lucrum fieri

putabat: immortalem vero questum, si uterque cecidisset. Sed ille tamen agebat aliquid, tuebatur autoritatem summi viri: erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu scilicet homo religiosus, & sanctus, fœdus, quod meo sanguine in pactione provinciarum iceras, frangere nolisti. Caverat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi provinciam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex Reip. visceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremque preberes. Itaque in illo tumultu fracti fasces, ictus ipse: quotidie tela, lapides, fuga: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. Atque hac quidem de re sæpe Cicero meminit, sed nos satis multa retulimus: nunc videamus, quod Plutarchus de senatu refert, eum constituisse nihil decernere, nisi de Cicero referretur: Id in oratione in Pisonem Cicero scribit ita: An tum eratis Consules, quum quacunque de re verbum facere cæperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis: quum vos, quanquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri? Audite vero, quæ sunt in oratione pro Sestio scripta: Loquebatur liberius senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille gener meus, cui fructum pietatis suæ neque ex me, neque à populo Romano ferre licuit, à propinquo suo socerum suum flagitabat: omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum Consules re-

sulissent. Quæ quum res jam manibus teneretur, & quum Consules provinciarum pacione libertatem omnem perdidissent, qui, quum in senatu privatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodium timere dicebant: quum hæc non possent jam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeii. Prius igitur senatus statuit, nihil esse discernendum, nisi de Cicerone referretur, quam de interitu Cn. Pompeii consilium iniretur: quamvis aliter in oratione in Pisonem referre videatur. Jam, quæ sunt in oratione pro Sestio scripta, videntur ad rei continuationem, quam Plutarchus interrumpit, pertinere: De meo reditu octo Tribuni promulgarunt. Ex quo intellectum est, mihi absenti crevisse amicos in ea præsertim fortuna, in qua nonnulli, etiam, quos esse putaveram, non erant, sed eos voluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. Nam ex novem Tribunis, quos tunc habueram, unus, me absente, defluxit: qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis ejus esse, quam generis videretur. Hoc igitur anno magistratibus novis designatis, quum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem converterissent, princeps P. Lentulus auctoritate, ac sententia sua, Pisonem, & Gabinio repugnantibus, causam suscepit, Tribunisque plebis octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. Qui quum ad gloriâ suam, atque ad amplissimi beneficii gratiam magis pertinere videret, causam illam integram ad suum Consulatum

sum reservari, tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius confici malebat. Hoc interim tempore P. Sestius designatus iter ad C. Cesarem pro mea salute suscepit. Atque illi quidem octo Tribuni de salute Ciceronis promulgarunt, & ad senatum sæpenumero retulerunt, sed, impediente Clodio, nihil profecerunt, ut in oratione post reditum in senatu cognosces. Promulgarunt autem ad IIII. Cal. Novemb. Pisonem, & Gabinio Coss. quod libro tertio ad Atticum legimus. Abiit, ut in oratione pro Sestio loquitur, ille annus: veniunt Calende Jan. vos hæc melius scire potestis, equidem audita dico, quæ tum frequentia senatus, quæ expectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, gravitas P. Lentuli Consuli fuerit, quæ etiam collegæ ejus moderatio de me: qui quum inimicitias sibi mecum ex Reip. diffensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit, & temporibus, & Reip. permissurum. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit id, quod dignissimum Rep. fuit: nihil de me actum esse jure, nihil more majorum, nihil legibus: quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed revocari senatus auctoritate oportere. Hunc, nemo erat, quin verissime sentire diceret: sed post eum rogatus Cn. Pompejus, approbata, laudataque Cotte sententia, dixit, sese otii mei causa, ut omni populari concitatione desungerer, censere, ut ad senatus auctoritatem, populi quoque Romani beneficium erga me adjungeretur. Idem libro

tertio de legibus, & in oratione pro domo fert: sed audite, quid in oratione in Pisonem dicat: *Me Calendis Jan. Qui dies post obitum, occasumque nostrum Reip. primus illuxit, frequentissimus senatus, concursu Italiae, referente clarissimo, atque fortissimo viro P. Lentulo, consentiente populo Romano, atque una voce revocavit: me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusque nostris autoritate sua consularibus literis, non, ut tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellavit, civem conservatorem Reip. commendavit.* Id senatusconsultum in templo Jovis Optimi Maximi factum est, ut in oratione pro domo, & in oratione de provinciis Consularibus ostendit: quamvis in oratione pro Plancio, & libro primo de Divinatione, de somnio loquens, *Marii monumentum* vocet, quod aedes Jovis Mariana diceretur, ut apud Valerium Maximum videre licet. Sed res impediebatur, ut sic in oratione pro Sestio describeretur: *Quum omni mora, ludificatione, calumnia senatus autoritas impediretur, venit tandem consilium de me agendi dies, VIII. Cal. Feb. princeps rogationis, vir mihi amicissimus, Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupavit. Quertus eo die Sestius is, qui est de vi reus, actor hic, defensorque cause meae, nihil progreditur: consilia expectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum consilio P. Sestius in iudicium vocatur, quomodo se pacto gerunt? Quum forum, comitium, curiam multa de nocte armatis hominibus, ac servis plebisque occupavissent, impetum faciunt in Fab-*

*bricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos, venientem in forum virum optimum, & constantissimum M. Cispium Tribunum plebis vi depellunt, eadem in foro maximam faciunt, universique districtis gladiis, & cruentis in omnibus fori partibus fratrem meum, virum optimum, fortissimum, meique amantissimum, oculis querebant, voce poscebant: quorum ille telis libenter in tanto luctu, ac desiderio mei non repugnandi, sed moriendi causa corpus obtulisset suum, nisi suam vitam ad spem mei reditus servasset. Subiit tamen vim illam nefariam consceleratorum latronum, & quum ad fratris salutem à populo Romano rogandam, deprecandamque venisset, pulsus à rostris, in comitio jacuit, seque servorum, & libertorum corporibus obtexit, vitamque tum suam noctis, & fugæ praesidio, non juris, judiciorumque defendit. His etiam temporibus domus Milonis Tribuni plebis, & Cæcili Prætoris à Clodianis oppugnatae sunt, & P. Sestius Tribunus pl. vulneratus est. Tum Milo Clodium primo de vi postulavit: posteaquam ab eodem iudicia sublata esse vidit, ne ille omnia vi posset efficere, curavit. Quæ quidem in orationibus post reditum in senatu, pro Sestio, & pro Milone pluribus verbis explicantur. P. T. E. Jam videris ad ea verba, quæ postrema de Plutarcho vertisti, pervenisse. COR. Pervenit quidem sed multa, quæ referri poterant, omisi, ut, quæ Plutarchus addit, ita jungam: *Ad Pompeium multi & ex populo, & ex vicinis civitatibus convenerunt: quibus ille septus in forum quum venisset, & inde Clodium dejecisset,**

set, cives ad suffragium vocavit. Dicitur autem populus nihil unquam tanta concordia iussisse. Videtis jam, quod omnes vident, Plutarchum, qui de nugis sæpe tam multa scripsit, in hisce rebus, quæ ad gloriam Ciceronis pertinent, ita parcum fuisse, vix ut eas indicaret. E G N A. Sciebat lusciniæ cantionem non desse. C O R. Audiamus igitur eam sic in oratione, quæ contra Pisonem dicta est, canentem. Ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium, cuncta ex Italia, qui Rempubl. salvam esse vellent, Consulis voce, & literis implorandum putavit. Mei capitis servandi causa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit. De mea salute P. Lentuli præstantissimi viri, atque optimi Consulis, Cn. Pompeji clarissimi, atque invictissimi civis, carerorumque principum celeberrimæ, & gravissimæ conciones fuerunt: de me senatus ita decrevit, Cn. Pompejo autore, & ejus sententiæ principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur: iisque verbis eadem de me senatus autoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quàm mihi salus, restitutioque perscripta: de me, quum omnes magistratus promulgassent, præter unum Præto-rem, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos Tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus Cos. De collegæ Q. Metelli sententiâ, quem mecum eadem Respubl. quæ in Tribunatu ejus disjunxerat, in Consulatu virtutibus optimi, ac justissimi viri, sapientiaque

junxit: quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere: ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adesset, justam excusationem esse visam, nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendorem fuisse: hoc certe video, quod iudicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabularum: & quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis vel atatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis. P I E R. O dulcem cantum. C O R R. Ad des varium, quum sapius eadem, non eodem modo more suo canentem deinceps audiveris. E G N. Sed intus canentem. C O R. Quippe quum jam factis foris flevisset. Sed nos, qui Plutarchi verba solemus explicare, Ciceronis verba, quibus etiam superiora melius explanantur, non libenter audiamus? E G N A. Audiamus. C O R. Quamvis tu rideas, quasi ego sim resonabilis Echo, quædam tamen, quæ necessaria videantur, referam, Senatus, inquit in oratione pro domo, decrevit, ut omnes, qui Rempubl. salvam esse vellent, ad me unum defendendum venirent: ostenditque nec stare potuisse Remp. si ego non fuisset restitutus, nec futuram esse ullam, si non rediissem. Idem in oratione post reditum in senatu refert: ubi sunt illa verba: Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quàm hoc senatum judicasse, qui civis me non defendisset, eum Remp. salvam noluisse? Itaque tantum vestra autoritas, tantum eximia Consulis dignitas valuit, ut omne is flagitium se committere putaret, si quis non

non veniret. Idemque Consul, quum illa incredibilis uultitudo Romam, & penè Italia ipsa uenisset, vos frequentissimos in Capitolium convocavit. Pompejus, ut ait in oratione pro Milone, quum de me decretum Capue fecisset, ipse cum Æta Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. Hæc erat multitudo, quæ convenerat: quo quidem die, ut ad orationem post reditum in senatu revertamur, quum quadringenti decem senatores essetis, magistratusque omnes adessent, dissensit unus is, qui sua lege conjuratos etiam ab inferis excitandos putarat: atque illo die, quo Rempubl. meis consiliis conservatam gravissimis verbis, & plurimis judicassetis, idem Consul curavit, ut eadem à principibus civitatis in concione postero die dicerentur: quum quidem ipse egit ornatissime causam meam, perfecitque astante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perdiri vocem acerbam, atque inimicam bonis posset audire. Hæc fuerunt conciones principum, quas quum omnes, tum illam Pompeji pluribus verbis in oratione post reditum ad Quirites explicavit. In oratione vero post reditum in senatu pergit ita: ad hæc non modò adjumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua vos iidem addidistis: decrevistis, ne quis ulla ratione rem impediret, qui id impedisset, graviter, molesteque laturos, illum contra Rempubl. salutemque bonorum, concordiamque civium facturum: & ut ad vos ea statim referrentur: meque etiam si diutius calumniarentur, redire iussistis, quid, ut agerentur

gratia, qui è municipiis venissent? quid, ut ad illam diem, res quum redissent, rogarentur, ut pari studio convenirent? Hoc senatusconsultum non est illud, de quo Lentulus, ut ante diximus, Cal. Jan. retulit, sed illud, de quo Cicero VI. Cal. Junias, ut opinor, ad Atticum libro tertio scripsit ita: *literæ mihi à Quinto fratre cum S. C. quod de me est factum, allatæ sunt. Mihi in animo est, legum lationem expectare. Si obrectabitur, utar autoritate senatus, & potius vita, quàm patria carebo.* Jam de lege sic in oratione post reditum in senatu loquitur: *Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratrisque meo; liberisque nostris natalem constituit, non modo ad nostram, verum etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitiis centuriatis, quæ maxime majores iusta dici, haberique voluerunt, accersit in patriam: ut eadem centuriæ, quæ me Consulem fecerant, Consulatum meum comprobarent. Quo die quis civis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ætate, aut valetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinumque omnium, quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesque vidistis? Sed epilogum, si placet, ex oratione pro domo translatum audite: Proximus est senatui dignitate ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo Consulatu, ac de meis rebus gestis amplissima, atque ornatissima decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiscum in rationibus, monumentisque publicis versantur, non obscurum de meis in Rempubl. be-*

nesciis suum iudicium, decretumque esse voluerunt. Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanae majores nostri conventicula, & quasi consilia quaedam esse voluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam dignitate decreverint. Nam quid ego illa divina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiae decreta commemorem? quibus tanquam gradibus mihi videor in caelum ascendisse, non solum in patriam revertisse. Ille vero dies quis fuit, quum te P. Lentule legem de me ferentem populus Romanus ipse vidit, sensitque quantus, & quanta dignitate esses? Constat enim nullis unquam comitiis Campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruisse. Omitto civitatum, nationum, provinciarum, Regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumque consensus. E G N A. Epilogus oratione longior. C O R R. Ille brevior, qui sic in oratione post reditum ad Quirites legitur: En ego tot testimoniiis Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante Cn. Pompejo, omnibus hominibus faventibus, Diis denique immortalibus frugum ubertate, copia, vilitate, reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reipubl. restitutus, tantum vobis, quantum facere possum, Quirites pollicebor. E G N A. Est ille quidem brevior, sed eo sic frequenter utitur.

tur, ut crambe non posita bis, sed saepius esse videatur. C O R R. Ita fortasse Plutarcho videbatur: quem rem tantam videmus, ut canes in Aegypto solent, leviter attingisse, & tamen graviter offendisse: quum putarit a Pompejo Clodium tunc è foro pulsum fuisse, quum Cicero sic in oratione pro domo cum Clodio loquatur: Illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, quam in campo vidisti tum, quum etiam tibi contra senatus, totiusque Italiae auctoritatem, & studium, dicendi potestas fuit: ille populus est dominus Regum, victor, atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die scelerate vidisti tum, quum omnes principes civitatis, omnes ordinum, atque aetatum omnium suffragium se non de civis, sed de civitatis salute ferre censebant. E G N A. Forum non erat campus. C O R R. Plutarchus igitur male forum pro campo posuit, quum tamen eadem de re loqueretur: sed de eo mirum non est, qui tam saepe peccet, & quod sequitur, etiam praepostere narret: Senatus cum populo certans, decrevit, ut civitates, quae Ciceronem exultantem recepissent, laudarentur: & domus, ac villae, quas Clodius everterat, sumptu publico Ciceroni restituerentur. Nam de domo, & villis post reditum Ciceronis, ut infra dicitur, decrevit: quod ad laudandas civitates, quae Ciceronem recepissent, pertinet, ante, quam lex ferretur: quod in oratione pro domo sic ipse testatur: senatus multo ante, quam est lex lata de me, gratias agendas censuit civitatibus iis, quae M. Tullium, tantumne? imo etiam civem optime de

Republ. meritum recepissent, Videtur autem id decretum fuisse in eo S. C. quod ante VI. Cal. Jan. factum fuisse supra demonstravimus: quum lex Prid. Non. Sext. perlata sit: quod ita libro quarto ad Atticum scribit: Prid. Non. Sext. Dyrrachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Non. Sext. ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat & Brundusinae coloniae, & tuae vicine salutis: quae res animadversus a multitudine summa Brundisiorum gratulatione celebrata est: quod in oratione pro Sestio multis etiam verbis confirmavit. E G N A. Possimusne adhuc eum salvum venisse gaudere? CORR. Possimus quidem, sed postea tamen, quum domum venerit, melius gaudebimus, & interea, quod Plutarchus apponit, vertemus: Cicero decimo sexto post exilium mense rediit, & civitates tanta letitia sunt affectae, tantoque studio sunt homines obviam profecti, ut, quod postea Cicero dixit, non admodum procul a vero fuisse videatur. Dixit enim se humeris Italiae Romam reportatum fuisse. De tempore Appianus cum Plutarcho sentit, sed Paterculus intra biennium, Eusebius post annum rediisse testantur. Verum si circiter Cal. April. Gabinio, & Pisoni Consulibus, ut supra diximus discessit, & lex de reditu Prid. Non. Sext. Lentulo & Metello Consulibus lata est, sexdecim menses ipsi numerantur, quamquam Roman Prid. Non. Sext. pervenit, ut libro quarto ad Atticum refert: ubi sunt illa verba, a Brundisinae honestissime ornatus, iter ita

feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint: quod in oratione in Pisonem sic ostendit: Meus adventus is fuit, ut a Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiae viderem: neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectura, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratularum. Quid dicam adventus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrumfamilias cum conjugibus, ac libris? quid eos dies, qui, quasi Deorum immortalium, festi, ac solennes sunt adventu meo, redituque celebrati? Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, quum senatum egressum vidi, populumque Romanum universum, quum mihi ipsa Roma prope convulsa sedibus suis ad complectendum conservatorem suum procedere visa est: quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes viri, ac mulieres omnis fortunae, ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, & tecta urbis, ac templa laetari. E G N A. Jam nos etiam laetari possumus, quum videamus verum fuisse, quod tu nunc ex Plutarcho vertisti, & ipse sic in oratione post reditum in senatu dixit: Italia cuncta me pendens humeris reportavit. CORR. Videte tamen, quum domum nondum venerit, laudes ante victoriam, quod ajunt, celebretis: quanquam jam nunc veniet, ut sic ad Atticum scribens, ostendit: Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus ad ipsum non liceret aut dissimulare, aut nega-

re. Quum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe compleri erant, à qua plausu maximo quum esset mihi gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus me usque ad Capitolium celebravit. In foro, & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit: & in oratione pro Sestio: Ad urbem accessus incredibili hominum multitudine, & gratulatione florebat: iter à porta, in Capitolium ascensus, domum reditus erat ejusmodi, ut summa in lætitia illud dolerem, civitatem tam gratam tam miseram, atque oppressam fuisse. Item in oratione pro domo: Ille unus dies, quo me populus Romanus à porta in Capitolium, atque inde domum sua celebritate, lætitiæque comitatum honestavit, tante mihi jucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa vis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse videatur. Hinc in oratione pro Sestio, ubi rem totam plenius explicat, ait: hunc ego reditum repudiarem, quæ ita florens fuit, ut verear, ne quis in studio gloriæ putet iccirco exisse, ut ita redirem? EGN. nobis licet gratulari. COR. Licet etiam, si placet, numos spargere. EGN. Cur ipsi numos spargamus? COR. Ut gratulationem, lætitiæque majorem significetis. EGN. Sparge tu, qui, Cicerone revocato, triumphas, & Quæstor es ita, ut spargere numos etiam multos possis. COR. Ego vero virum talem, & tantam commendari, laudari, & plane collitriumpho, & gaudeo, & ob id multos numos jam sparsi. EGN. Nullos ipsi vidimus. COR. Ut arbitror, audisti: Pierius certe vidit, & tu for-

fortasse videres, si talenta sparsissem. EGN. Ne sum quidem, quod ridere soletis, odoratus. PIER. Noli Corrade mirari: sic eos projecisti, vix ut ego, qui tibi Lynceus esse videor, illos videre potuerim. Alios enim sic in cœnum quasi demeristi, ut nullo modo videri possent: alios sic in unum locum conjecisti, ut, plurimi quum essent, paucissimi tamen esse viderentur. COR. Hosce qui colligent, separabunt: & illos tum sol ostendet, quum cœnum, quo premuntur, exiccarit. EGN. Ægyptii sunt artifices machinarum. COR. Pierius habet. Is enim superioribus annis, ut ad me scripsit, in Ægypto peregrinatus est. PIER. Vos igitur Phœnicem pingite: quanquam Ægyptiorum regiones animo lustravi, non ego quidem, ut obscure, quemadmodum vos insinulatis, ipse loquerer, sed ut illorum literas, quæ sunt obscurissimæ, quàm planissime fieri posset, explicarem. COR. Tu quoque jam nunc, ut Cicero, domum redisti. PIER. Ego quidem domum redi, sed de Cicerone ve-teor, ne fornicam, & pennam versperilionis pingere possimus: quod eam domum non potuerit ingredi, quæ prius à Clodio fuisset ever-sa. COR. Ingressus est eam, in qua tunc uxor habitabat. quæ, nisi fallor, Quinti fratris erat, quicum postea se domo pulsum questus est: quamvis alias etiam domos habuisse videatur. Postridie igitur in senatu, qui fuit dies Non-Sept. senatui gratias egit, ut in epistolis ad Atticum refert, in oratione vero in Pisonem sic idem loquitur: Me consequentibus diebus in ea ipsa

domo, qua tu me expuleras, quam expiaras, quam incenderas, Pontifices, Consules, Praetores collocaverunt, mihiq; quod ante me nemini, pecunia publica edificandam domum censuerunt: Ea de re sic ad Atticum scribit: *secura est summa contentio de domo: diximus apud Pontifices Prid. Cal. Octobr. acta res est accurate à nobis: & si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si nunquam aliàs fuimus, tum profectò doloris magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Cal. Octobr. nihil est actum: postridie factum est S. C. quod ad te misi. Deinde Consules porticum Catuli restituendam locarunt. Illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem adium Consules de consilii sententia aestimaverunt H. S. vicies, cetera valde illiberaliter, Tusculanam villam quingentis millibus, Formianum H. S. ducentis quinquaginta millibus: quæ aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Hoc S. C. quod factum est post Ciceronis reditum, quodque Consules ipsi secuti sunt, Plutarchus etiam sequi debuit, non illud, quod ante Ciceronis reditum factum quidem, sed rescissum tamen videtur. Et sanè Cicero prius, quàm S. C. illud fieret, sic ad Terentiam scripsit: *Quod de domo scribis, hoc est de area, ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa fuerit restituta: & ad Atticum: De domo, & Curionis oratione, ut scribis, ita est: in universa salute, si ea modo nobis restituatur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo, quam domum.* Un-*

Unde videtur senatus eodem tempore de reditu, & de domo S. C. fecisse, præsertim quum statim reversus sic ad Atticum scripserit: *Nos iacemus, & eo magis, quodd de domo nostra nihil adhuc Pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream præclaram habebimus. Superficiem Consules ex S. C. aestimabant: sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam aestimabunt.* E G N A. Si prius S. C. factum fuerat, tu male Plutarchum reprehendisti: si post, nondum Consules ex eo poterant aestimare. C O R R. Quod Cicero dixit: *superficiem Consules ex S. C. aestimabunt*, ita possumus interpretari: superficiem Consules ex S. C. quod, sublata religione, fiet, aestimabunt. Et ita, si nondum factum S. C. fuerat, Plutarchus reprehendi potest: sin factum fuerat, & postea inductum, ne defendi quidem potest: sed si factum fuerat, habebat eam conditionem: ut, si Pontifices religionem sustulissent, Consules aestimarent: & ita vel nondum S. C. factum fuerat, vel si factum fuerat, senatus in eo nondum profus decreverat, ut, quod Plutarchus ait, domus ac villa Ciceroni restituerentur. Quod si decrevisset, opus postea Ciceroni non fuisset tam multis iudiciis res suas repetere, quàm multa in orationibus pro domo, & de responsis ostendit: quæ nos iccirco non referimus, quia duabus orationibus, quas ante nominavimus, omnia, quæ de domo referri possent, explicantur. P I E R. Hæc Plutarchus etiam videre potuisset. C O R R. Potuisset ille quidem, si voluisset omnia diligenter scrutari, &

illud etiam quære, cur ad Lentulum Cicero scripsit ita: *Primis temporibus illis multis rebus meus offendebar animus, quum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adutus es, à quibus debuisti: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, que quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariæ, tamen à me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus resarciendis eam voluntatem, quam expectaram, præstiterunt.* E G N A. Tu, qui res hæc scrutaris, quære. C O R R. Si quæram, in epistolis ad Atticum, quod respondeat, inveniam: *iidem mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, volunt easdem renasci: sed, ut spero, jam renascuntur.* Item, *In re familiari valde sumus, ut scis, perturbari.* Possumus & illud addere, quod in oratione pro domo scribitur, primis post reditum diebus in Ciceronis sententiam S. C. factum fuisse, ut Pompejus rei frumentariæ per quinquennium præficeretur: unde Pompejus legatos quindecim quum postularet, Ciceronem principem nominavit, & eum ad omnia alterum se fore dixit. Cicero vero passus est ita se legari, ut nulla re impediretur, quin si vellet, esset integrum: quod esse in oculis civium de se optime meritorum, non alienum putaret. Itaque tunc non exiit, neque postea, quum postea rursus ab eodem legatus fuisset, ut in epistolis ad Atticum docet.

Hæc

Hæc Plutarchus quære debuerat, & illud tacere: *Crassus, qui Ciceronis inimicus ante exitum fuerat, ei revertenti prompto animo processit obviam, & reconciliatus est: ut, quod dicebat, Publio filio gratificaretur, qui Ciceronem conabatur imitari.* E G N. Cur tacere debuerat? C O R. Quia nec obviam prompto animo processit, si modo processit: nec ei tunc est reconciliatus: quum postea Domitio, & Appio Consulibus sit reconciliatus, ut ad Lentulum Cicero scribens ostendit. Quod si tanto post est reconciliatus, non potuit obviam prompto animo procedere, ut processisse concedamus. Ascribit etiam Plutarchus, ne singula verba vertamus, Ciceronem post reditum, quum P. Clodius abesset, in Capitolium ascendisse, & tabulas, in quibus acta Tribunatus illius continebantur, discidisse: & quum postea Clodius id quereretur, & contra Cicero contenderet, eum contra leges ad plebem transisse, & nihil, quod egisset, ratum esse debere, Catonem id ægre tulisse, & contradixisse, non quod ille Clodium laudaret, sed quod violentum putaret esse, si senatus decerneret, tot decreta, tot res gestas, in quibus essent illæ, quas ipse in Cypro, & Byzantii gesserat, esse tollendas: & ob id inter eos nescio quid offensionis occulte natum fuisse. Eam Dion auger, & *ἐπίλας*, non *δέλπυς*, quas Cicero dejecit, appellat, sed cætera consenuit. E G N. Ego non credo te, qui ferè semper dissentis nunc tandem consentire. C O R. Ego quoque cætera consentio, sed illud non video qui possim, aut debeam consentire: Ciceronem, cui nihil unquam, quod

L 5

vio-

violentum esset, placuit, tunc ita violentum fuisse, ut sine senatus autoritate tabulas, aut columnas publicas deiceret. Ille vero non violentia, sed legibus utebatur: & illo ipso tempore sic in oratione pro domo scripsit: Dixi apud Pontifices istam adoptionem nullo decreto huius collegii probatam, contra omne Pontificum ius factam pro nihilo esse habendam: qua sublata intelligis totum Tribunatum tuum concidisse. Item, tam intelligis omni genere juris, quod in sacris, quod in auspiciis, quod in legibus sit, te Tribunum plebis non fuisse. Atque ego hoc totum non sine causa relinquo. Video enim quosdam clarissimos viros, principes civitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe jure agere potuisse: quæ etiam de me ipso, quum tua rogatione funere elatam Rempubl. esse dicerent, tamen id funus, esse si miserum, atque acerbum fuisset, jure indictam esse dicebant. Quod de me civis, ac de Rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reipubl. quod salvis auspiciis tulisses, jure egisse se dicebant. Quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobaverunt. In his autem verbis Catonem, & illos significat, quos in epistolis ad Lentulum nuntio, significationeque frequenter appellat. Quod si tale quid Cicero fecisset, tunc, ut opinor, ad Atticum scripsisset, ut illud scripsit. *Armati hominibus ante diem III. Non. Novembr. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porcus Catuli, quæ ex S. C. Consulium locutione resciebatur, & ad lectum penè pervenerat. Quinti fratris*
do-

domus primo fracta conjectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata, jussu Clodii, inspectante urbe, conjectis ignibus, magna querela, & gemitu non dicam bonorum, qui nescio an ulli sint, sed planè hominum omnium; & paulo post: Ante diem III. Id. Novembr. quum sacra via descenderem, Clodius insecutus est me cum suis: clamor, lapides, fustes, gladii, hæc omnia improvisa. Discessimus in vestibulum M. Tetii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt: ipse occidi potuit: sed ego dicta curari incipio, chirurgie tædet. Hinc in oratione pro Milone postea dixit: Nuper quidem; ut scitis, ad Regiam me penè confecit: quod Alconius invenire non potuit. Illud etiam scripsit ad Atticum: Publicum reum, nisi ante occisus erit, à Milone fore puto. Si se inter viam obrulerit, occisum iri ab ipso Milone video: & ad Lentulum: Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur, te tuus, ut egregium artificem, præclaris operibus letari. Atque hæc quidem penè omnia, & alia fortasse, quæ nos non recordamur, acta sunt P. Lentulo, & Q. Metello Consulibus. E G N. Non recordaris, de reducendo Rege Ptolemæo tunc actum fuisse? C O R. Ego vero recordor, ea de re tunc agi cœptum fuisse, sed scio quoque, quod omnes sciunt, eam ad Ciceronis vitam vel nihil, vel parum pertinere. Si quid est tamen, quod pertinere videatur, deinceps referetur, præsertim quum Cn. Marcellino, & L. Philippo Consulibus actum de

Rege potissimum videamus: quod in epistolis ad Lentulum, & ad Q. fratrem sæpe dicitur: ne, quæ Strabo, Plutarchus, Dion, & alii dicunt, referamus. EGN. Eam rem negas ad Ciceronis vitam multum pertinere, quæ vel in primis eum virum bonum, certe gratum fuisse demonstrat? Nam sic in ea re P. Lentuli causa laboravit: ut, quum Lentulus, nisi perfecta re de illo, non conquiesset, ipse, quia idem in ejus causa non effiebat, vitam sibi esse acerbam putaret. COR. Ille quidem, quum Pompeium sua sententia rei frumentariæ præfecisset, operam dedit, ut P. Lentulus Ptolemæum Regem, qui pulsus fuerat, in regnum reduceret: & C. Cato Tribuno plebis, qui legem de imperio Lentuli abrogando promulgarat, restitit: & omnibus in rebus erga Lentulum gratus fuit: sed non puto mihi faciendum, ut omnes, erga quos gratus fuit, & res omnes, in quibus gratus fuit, exquiram. Satis est dicere, Ciceronem erga omnes, à quibus accepisset beneficia, gratissimum fuisse: quod quum alia scripta, tum orationes ostendunt. Sed de Cicerone potius ipso loquamur: qui Prid. Non. April. ut ad Quintum fratrem scripsit, Tulliam Crassipedi despondit: quum Pisoni priori genero fructum pietatis suæ neque ex Cicerone, neque à populo Romano ferre licuisset, ut in Bruto nos ostendimus. Hinc ad Lentulum scripsit: *quodd mibi de filia, & Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam, speroque, & opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore.* Illud etiam scripsit: *Marcellino, & Philippo Consulibus Non. April. mibi est senatus assen-*

*sus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Majis referretur. Non potui magis in arcem illius causa invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, & meminisse actionum. Quid multa? Cicero tunc, ut ante, Rempubl. libere defendebat: sed, quum Pompeium, Cæsarem, & Crassum offenderet: nec optimates, ut in epistolis ad Lentulum viderelicet, gratos esse videret, sententiam mutavit. Hinc ad Atticum scripsit ita: *si quibus sententiis dixi, quod & ipsi probarent, letati sunt tamen, me contra Pompei voluntatem dixisse, sed quoniam, qui nihil possunt, et me nolunt amare, demus operam, ut ab iis: qui possunt, diligamur. Dices, vellem jam pridem. Scio te voluisse, & me asinus germanum fuisse. Jam tempus est, me ipsum à me amari, quando ab illis nullo modo possum.* His etiam temporibus Cicero Lucretii poemata videtur emendasse, quod in epistolis ad Quintum fratrem ipse significat, & Eusebius affirmat. Dicerem, quos etiam defendisset, nisi de libris, & orationibus alibi dicere constituissem: præsertim quum verear, ne Plutarchum, quem duces delegi, videar omnino reliquisse. EGN. Id sæpe facis. COR. Ipse quoque summos duces deseruit. EGNAT. Quos duces? COR. Cn. Pompeium, M. Crassum, L. Domitium, Ap. Claudium, Cn. Domitium, M. Messalam: qui deinceps Consules fuerunt: quod tempus ita Plutarchus tacuit, ut interea Cicero dormisse videatur. EGN. Nihil fortasse fuit dignum, quod referret. CORR. Ipse tunc, quum libri, qui nunc ~~viderantur~~, ex-*

tarent, melius, quam nos scire potuit: quamquam referre saltem potuit, quonam modo L. Pisonem, & A. Gabinium sit infectatus; & quos etiam libros scripserit. E G N. Sed hæc ad orationes, & libros pertinent: quæ ne tu quidem referenda putas. C O R. Quid in aliud tempus, aut locum referrem, sed ille nihil quum referret, eò statim transiit: *Milo Clodium post hæc interfecit.* Quam quidem rem nos, ne tam multa, quæ Plutarchus scribit, vertamus, nostris, vel aliorum verbis explicabimus: & si quid erit, quod pugnare videatur, conferemus. Milo igitur ad III. Cal. Feb. Lanuvium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus est ad Flaminiem prodendum postera die. Occurrit ei circa horam nonam Clodius paulo ultra Bovillas, rediens ab Aricia, prope eum locum, in quo Bonæ Deæ sacellum est, & interfecit, ut Cicero, Livius, Asconius, Paternus, Dion, Appianus, & alii referunt. Sed quum Milo Romam redisset, & nihilo secius Consulatum peteret, senatus veritus, ne tumultus aliquid excitaretur, decrevit, ut Interrex, & Tribuni plebis, & Cn. Pompeius, qui Proconsul ad urbem erat, viderent, nequid detrimenti Respublicæ caperet: deinde factò in M. Bibuli sententiam S. C. Pompeius ab Interrege Ser. Sulpicio V. Cal. Mart. mense intercalario Consul creatus est. Pompeius igitur Consul tertium de P. Clodii cæde novam quæstionem constituit, eique L. Domitium præesse maxime voluit: sed exercitum in foro, & in omnibus templis, quæ circumforam sunt, collocavit. P I E. Ea res ita

ceronem terruit, ut nihil eorum, quæ pro Milone meditatus fuerat, dicere potuerit. C O R. Ita Plutarchus, & Dion credant. P I E. Tu vero quid credis? C O R. Quod verum est, & ita scribit Asconius: *Cicero quum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum: qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt.* Itaque non ea, qua solitus erat constantia dixit. Manet autem illa quoque excepta ejus oratio. Scripsit vero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut jure prima haberi possit. Ex his enim verbis intelligimus, eum non armis Pompeii territum tacuisse, sed acclamatione Clodianorum paulum commotum minus constantem, quam solebat, dixi se: & orationem certe, quam dixit, exceptam fuisse, tantam abesse, ut illi verum scribant, eum nihil eorum, quæ meditatus fuerat, dicere potuisse. Quin ipse mihi Cicero videtur in oratione sic vere scripsisse: *Illæ arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium denunciant: neque solum, ut quiesco, sed etiam, ut magno animo simus, hortantur: neque auxilium modo defensionis meæ, verum etiam silentium pollicentur.* Nam postea sic ad Appium scripsit: *Qua Pompeius facilitare, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone adversantem inter litem actionibus suis? quo studio providit, ne qua me illius invidia temporis attingeret, quum me consilio, quum autoritate, quum armis denique texit suis?* Hinc Cornelius Balbus ad ipsum postea scripsit hoc modo: *Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium petere, ut peristi à Pompeio,*

me quidem approbante, temporibus Milonianis. Quod si praesidium causa Ciceronis, ut ostendimus, potissimum paratum fuerat, ridiculum videtur, quod Plutarchus affirmat: Milonem veritum, ne Cicero re insolita perturbatus, minus acriter oraret, ei persuasisse, ut lectica in forum delatus, quiesceret, donec iudices convenissent. EGN. At Suetonius, & alii illa arma Miloni opposita fuisse testantur. COR. Quia sic omnes crediderunt, & Cicero simulavit, ut Pompeium suspicione liberaret. Lucanus certe locutus est ita, ut utrovis modo possis interpretari: *Pompeiana reum clausurunt signa Milonem.* Sed hoc ut concedamus, vel certe mittamus, licet illud, quod Plutarchus de lectica scribit, rideamus. Nam praeterquam quod fabulam refert, parum prudenter scriptum videtur. Si quis enim iam constitutus in foro videat armatos, multo facilius perturbari potest, quam si per armatos progressus, eò, quasi assuefactus, deducatur. Sed Plutarchus id finxit, ut ita posset exclamare: Cicero non in armis modo, sed in dicendo etiam timidus erat. EGN. Recte Plutarchus exclamat: *Omnes enim farentur, Ciceronem timidum fuisse.* COR. Fueritne Cicero timidus in armis, posterius video: quod vero timide semper ad dicendum accederet, ita Plutarchus ostendit: *Vix se poterat continere, quin titubaret, & tremere, quamvis oratio iam summum incrementum, & statum multis ex causis esset consecuta. Quum Licinium Murenam, quem Cato tunc accusabat, defenderet, & Hortensium, qui feliciter peroraverat, superare contenderet, nullam partem no-*

vis quievit, ut ab attentissimis cogitationibus, & vigiliis vexatus, ne inferior illi videretur. EGN. Hoc ipsum ne Cicero quidem negavit. COR. Imo vero sic in oratione pro Deiotaro dixit: *Quum in omnibus causis gravioribus C. Caesar initio dicendi commoveri soleam vehementius, quam videtur vel usus, vel etas mea postulare: tum in hac causa me multa perturbant.* Neque potest aliquis hoc ipsum reprehendere: quum L. Crassus in libris oratoriis, timide ad dicendum esse accedendum praecipiat, & ita dicat: *Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso saepissime experior, ut exalbescam in principibus dicendi, & tota mente, atque omnibus artibus conerescam:* multo minus illud, quod de cogitationibus, & vigiliis refert: quum studium gloriae commendari debeat, & ipse Cicero Ser. Galbam, qui fecit idem, quum Laelio successurus esset, imitatus esse videatur. EGN. Nec Plutarchus haec ipsa reprehendit. COR. Nec laudat, qui, quod dicit, ut reprehendat, dicit: & hominem sic timidum describit, ut, si quid addat, eò referat, vel id faciat, ut emendet, & aculeo dimisso, si possit, discedat. EGN. Si Ciceronem voluisset hoc loco reprehendere, dixisset, quod olim multi dixerunt: eadem Clodii manu Milonis, consilio vero majoris alicujus factam fuisse. COR. Audisset etiam, quod Cicero M. Antonio respondit: *P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti: quidnam homines putarent, si rursus occisus esset, quum tu illum in foro, spectante populo Romano, gladio stricto insecutus esse negotiumque transegisses, nisi ille se sub scalas*

taberna libraria coniecisset, hisque oppilatis impetum tuum compressisset? sed quid? ego favisse me tibi fateor, suavisse ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui: prius enim rem transegit, quam quispiam tum suspicaretur eum facturum esse. At ego suasi. Scilicet is animus erae Milonis, ut prodesse Reip. sine suatore non posset. At letatus sum. Quid ergo? in tanta letitia cunctae civitatis me unum tristem esse oportebat? quanquam de morte P. Clodii fuit questio non satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim attinebat nova lege quari de eo, qui hominem occidisset, quum esset legibus questio constituta? questum est tamen. Quid ergo? quum res agebatur, nemo in me dixit, & tot annis post tu es inventus, qui diceres. Sciebat & homo Graecus Graecos homines Deorum honores his vitis tribuisse, qui tyrannos necassent: tantum aberat, ut ipse Cicero posset reprehendere, quamvis ille Clodium prorsus tyrannum necandum curasset. EGN. Cur igitur Milo, qui certe necavit, est condemnatus? COR. Quia nec iudices erant Graeci, nec ipse reorum more iudicum misericordiam voluit implorare, & Pompeio suspectus erat. Unde Paterculus ita scripsit: Milonem reum non magis invidia facti, quam Pompeii damnavit voluntas: quum quidem M. Caro palam lata absolvit sententia: quam si maturius tulisset, non defuissent, qui sequerentur exemplum, probarentque eum civem occisum, quo nemo perniciosior Reip. neque bonis inimicior vixerat. Post hoc iudicium Cicero multos, ut Alconius ostendit, in iudicio defendit, & alios

quos etiam accusandos caravit, & in his T. Munacium Plancum Bursam: qui quum damnatus fuisset, Cicero valde letatus est, ut ad Marium scripsit. Tunc in P. Crassi, qui bello Parthico perierat, locum factus est Augur, ut in Bruto retulimus: quod in Philippicis ita refert: Me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Q. Hortensius nominaverunt. Neque enim licebat à pluribus nominari. Deinde, quod Plutarchus ait, Ciliciam provinciam & exercitum, quiduo decim millibus peditum, & duobus millibus equitum, & sexcentis constaret sortitus, navigavit: cui mandatum est, ut Ariobarzani Regi Cappadociam benevolam, & obedientem redderet. Haec ille sine bello sic constituit, & composuit, ut à nemine posset reprehendi. Quum vero Cilices propter Parthicum casum, quo victi Romani fuerant, & tumultum, qui tunc erat in Syria, concitati fuissent, eos imperando mansuete placavit. Et dona quidem nec ea, quae Reges darent, accepit, & cænis homines provinciae liberavit: sed ipse quotidie gratos homines convivio non opipare, sed liberaliter accipiebat. Domus janitorem non habebat: nec ipse cubans ab ullo fuit unquam visus: sed mane stans, vel ambulans ante cubiculum, dextra, qui salutatum veniebant, excipiebat. Dicitur autem neque virgine quenquam cecidisse, neque vestem cuiquam discidisse, neque convivium propter iram fecisse, neque multam cum contumeliis irrogasse. Quum vero multa de publico furtim surrepta reperisset, & urbes locupletavit, & eos, qui nihil soluerent, & illo plus acciperent, sine infamia

perent, sine insania conservavit. Attigit & bellum, & latrones in Amano commorantes sustulit: propter quod imperator à militibus est appellatus. EGN. Si quid ante Plutarchus, ut saepe questus es, detraxit, id hoc elogio quasi plena manu reddidit ita, ut amplius queri non possis, eum, quum de Ciceronis laude scriberet, parcum fuisse. COR. Gratias agit, & rem, quae fuerit omnium iudicio, & testimonio probata, refert, & tamen eam parcius multo, quam fuit æquum, describit. Nam res à Cicerone tunc in Cilicia gestas, quæ vel longo commentario fuerant explicandæ, paucis versibus ipse complectitur: nec homo Græcus potuit eum non laudare, & hoc loco ei quasi gratias agere, qui de Græcis eo tempore meritus est ita, ut illi, quod in epistolis ad Atticum scribitur, exultarent. Tacere vero profusus, vel etiam vituperare qui potuisset ea, quæ sciebat omnium penè testimonio fuisse comprobata? Sed agite, si placet, quæ Plutarchus hoc loco refert, consideremus, ut vera, quæ nos dicimus, esse cognoscamus. Provincias igitur Cicero quum semper antea neglexisset, post exilium expetivit, ut ad M. Catonem sic scribens, ostendit: *Post injuriam acceptam, quam tu Reip. calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quàm ornatissima senatus populi Romani de me iudicia intercedere. Itaque & Augustus postea fieri volui, quod antea neglexeram: & eum honorem, qui à senatu tribui rebus bellis solet, neglectum à me olim, nunc mihi expetendum puto: quamvis ad Appium, cui sic*

cedebat, paulo aliter scripserit, ut eum provinciam cupidum minus offenderet. Ser. Sulpicio, & M. Marcello Consulibus circiter Cal. Majas ex urbe paludatus exivit, & in provinciam Laodiceam Prid. Cal. Sext. pervenit, ut libro quinto ad Atticum videre possumus, ubi non iter modo totum, sed res omnes etiam, quas gessit, describit. Atque ut reliqua mittamus, in provinciam quum jam pervenisset, ita scripsit: *levantur misera civitates, quod nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in Quæstorem, neque in quenquam. Scito non modo nos fœnum, aut quod lege julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem, nec, præter quatuor lectos, & tectum, quenquam accipere quicquam, multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque.* De exercitu vero sic ait: *Quum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum?* Idem saepe queritur: sed auxit ipse postea: unde sic ad Catonem scripsit: *Ego in castra ad VII. Cal. Sept. veni, quum interea superioribus diebus ex S. C. & evocatorum firmam manum, & equitatum sanè idoneum, & populorum liberorum, Regumque, & sociorum auxilia voluntaria comparavisset.* Item, quod ad Ariobarzanem pertinet, sic addit: *Quum ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem commoratus, Regem Ariobarzanem, cujus salutem à senatu, te autore, commendatam habebam, presentibus insidiis nec opinantem liberavi: neque solum ei salvi fui, sed etiam curavi, ut cum autoritate regnaret.* Sed eam Cicero historiam scribens ad senatum

tum multis verbis explicavit. Casum Parthi-
cum, quo Romani sunt à Parthis victi, Livius
libro centesimo sexto, Plutarchus in Crasso,
Dion, & alii descriperunt. In Syria vero tu-
multus erat, quia Pacorus Orodis Regis Partho-
rum filius Euphratem cum perinagno equitatu
Parthico transisse dicebatur. Hinc Cicero ad
senatum scripsit: *his rebus allatis, et si intelli-
gebam socios infirme animatos esse, & novarum
rerum expectatione suspensos: sperabam tamen
eos, ad quos jam accesseram, quique nostram con-
suetudinem, integritatemque perspexerant, ami-
ciores populo Romano esse factos: Ciliciam autem
firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta
esset. Nam mihi, ut ad Catonem scripsit, ut in
hujusmodi re, tantoque bello maxima cura est, ut
quae copiis, & opibus tenere vix possumus, ea
mansuetudine, & continentia nostra, sociorum
fidelitate teneamus.* P. I. E. Hæc omnia, quæ
refers, pulchre Plutarchi verbis respondent.
COR. Illud etiam, quod ad Atticum scribis,
respondet: *me ἐδαγοδόντων* præbui. Illud item,
quod non modo cœnas, ut Plutarchus ait, sed
honores etiam, præterquam verborum, statuas,
lana, & *τέλειον* prohibuit: ac numum nullum
erogari nec privatim, nec publice passus est ul-
que adeo, ut ne prætorium quidem vectigal ac-
ceperit. Quod vero convivio gratos homines
acciperet, illud ostendit, quod ad Atticum scri-
bit: *Publicanis res est gravissima, si illa jam ha-
bent pleno modio, verborum honorem, invitatio-
nem crebram: his illa jungamus: Aditus ad
me minime provinciales: nihil per cubicularium*

*ante lucem inambulabam domi, ut olim candida-
tus: grata hæc, & magna, mihi que nondum la-
boriosa ex illa veteri militia. Et sanè Cicero-
nem facilem fuisse Cæsar olim testatus est, quum
dixit, quod libro decimo quarto ad Atticum re-
fertur: Ego dubitem, quin summo in odio sim,
quum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me con-
venire possit? atqui, si quisquam est facilis, hic
est. Jam, quod apud Plutarchum sequitur, sic
ex libro quinto, & sexto ad Atticum, confera-
mus: Quacunque iter feci, nulla vi, nullo judi-
cio, nulla contumelia, autoritate, & cohorta-
tione perfecti, ut & Græci, & cives Romani, quæ
frumentum compresserant, magnum numerum po-
pulis pollicerentur. Item, Dissimilitudo meæ ra-
tionis offendit Appium. Quid enim potest esse
tam dissimile, quàm illo imperante exhaustam esse
sumptibus, & jacturis provinciam, nobis eam
obtinentibus, numum nullum esse erogatum nec
privatim, nec publice? Quid dicam de illius præ-
fectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de
libidinibus? de contumeliis? Nunc autem domus
mehercule nulla tanto consilio, aut tanta discipli-
na gubernatur, aut tam modesta est, quàm nostra
tota provincia. Et, quod Plutarchus addit, il-
lud comprehendit: Mira erant in civitatibus
ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fe-
cerant. Questivi ipse de iis, qui annis decem proxi-
mis magistratum gesserant. Aperte ferebantur.
Itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias
populis retulerunt. Populi autem nullo gemitu
publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil soluerant,
etiam superioris lustri reddiderunt. Hinc ad Cæ-
lium*

lium scripsit: *Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, civitates locupletarum, publicanis etiam superioris lustris reliqua sine sociorum ulla querela conservarum, privaris, summis, infimis fueram jucundus, proficisci.* PIER. Jam Corrade tecum sentio, Plutarchum, quum res hasce debuisset latius explicare, parum fuisse. COR. In referendo bello, quod in Cilicia Cicero gessit, avarus etiam, sic dicam, fuit: quod fortasse vereretur: ne, si quem paulo ante timidum vocarat, hic virum fortem describeret, secum pugnare videretur. Neque enim bellum illud potuisset referre, nisi Ciceronem, qui gessit illud, & vicit, virum fortem describeret. EGN. Quasi vero non potuerit Homerus pugnam ranarum, & murium referre, nisi Phisignathum commendaret. COR. Imo vero poeta veteres bellum giganteum canere non poterant, quin Jovem victorem celebrarent. EGN. Sane vero tui gigantes Amanum, & alios fortasse montes occuparant. COR. Sed pater extructos disiecit fulmine montes. Nam sic ad Cælium scripsit: *Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amaniensis hostes sempiternos. Multi occisi, capti: reliqui dissipati. Castella munita, improviso adventu capta, & incensa. Ita victoria iusta Imperator appellatus apud Issum: quo in loco saepe, ut ex te audiivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum. Abduxi exercitum ad infestissimam Cilicie partem. Ibi quintum, & vigesimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum Pindensum, tantis operibus,* 10-

toque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. Quod si, ut spero, cepero, tum vero literas publice mittam. Cepit vero Saturnalibus mane, ut pluribus verbis, ad Catonem, & ad Atticum scribens, explicavit. Hæc Romam quum scripsisset, ei M. Cato, qui supplicationem non decrevit, integritatis, justitiæ, clementiæ, fidei, sed senatus, qui supplicationem decrevit, etiam fortitudinis testimonium dedit. His porrò testimoniis, quæ M. Cato vir plane divinus, & senatus, qui solet orbis terrarum sanctissimum, gravissimumque consilium vocari, dedit, credendum putamus, non his, quæ dicunt homines Græci, qui testimoniorum religionem, & fidem nunquam coluerunt. EGN. De Pisandro nobis imprudentibus Achillem fecit. COR. Nos Dii non sumus, qui sic homines mutare possumus: nec oratores hoc loco volumus esse, nec, quod, præter alia, Consulatus, & hoc ipsum bellum demonstrant, probare Ciceronem virum fortissimum fuisse, præsertim quum speremus, fore, ut alibi de Ciceronis fortitudine plura dicamus. Nunc ante, quàm Plutarchi verba repetamus, omnes, qui Ciceronem secuti sunt, & à nobis inveniri potuerunt, numerentur: Q. Tullius Cicero frater, C. Pontinus, M. Annius, L. Tullius legati: L. Mescinius Quæstor, cui postea C. Cælius successit: Q. Fuffidius Tribunus mil. Antonius præfectus evocatorum: Q. Lepa præfectus fabrùm: M. Tullius scriba: Pausanias accensus: M. Marcius apparitor. Sed jam Plutarchus appellat. Quum Cælius, inquit, orator eum rogasset, ut ex Cilicia

Romam Pantheras ad quoddam spectaculum sibi
mitteret: ille rebus gestis glorians, rescripsit,
Pantheras in Cilicia non esse, sed in Cariam fu-
gisse, dolentes, se solas bello, quum reliqua omnia
essent in pace, vexari. Ille vero Græcule rebus
gestis non est glorians, sed cum Cælio familiari
familiariter iocatus: nec Pantheras fugisse, sed
decedere constituisse rescripsit. Verba Ciceronis
audite: De Pantheris per eos, qui venari so-
lent, agitur mandato meo diligenter: sed mira
paucitas est: & eas, quæ sunt, valde ajunt
queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea
provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse
dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere.
Quæ quidem verba sic ad Atticum scribens, in-
terpretari videtur: ad Cælium rescripsi, alienum
esse existimatione mea, Cibratas imperio meo
publice venari. EGN. In aliis epistolis, quæ
desiderentur, aliter fortasse rescripsit. CORR.
In re, de qua nihil certi possumus afferre, non
contendam: quamvis omnes epistolæ, quas
Cælius Aedilis designatus, & Cicero Procon-
sul de rebus hujuscemodi scripserunt, extare vi-
deantur: in quibus etiam de Tullie, & Dol-
bellæ matrimonio scribitur, de quo nos infra
pauca dicemus. Sed à Plutarcho ne disceda-
mus: Navigans, ex provincia, Rhodum quidem
accessit, sed Athenis veterum consuetudinum
desiderio libenter est commoratus. Cum viris au-
tem primas in eruditione tenentibus congressis,
amicosque, & familiares, qui tunc erant com-
plexus, & admirabiliter à Græcia ipse acce-
ptus, ad urbem, rebus jam velut ex inflam-

inatione quadam ad civile bellum erumpentibus,
est reversus. Ipse Cicero sic in Bruto scribit:
Quum à Cilicia decedens, Rhodum venissem, &
ed mihi de de Q. Hortensii morte esset allatum,
opinionem omnium majorem animo cepi dolorem.
Quæ quidem verba nos quum superioribus
annis interpretaremur, ostendimus, ad III.
Cal. Sext. de provincia Ciceronem decessis-
se, & Rhodum venisse, ut Cicerones Rho-
dum viderent. Quoquo vero modo fecerit iter,
Epheso certe Cal. Octob. conscendit, & Prid.
Id. Octob. Athenas pervenit, ut libro sexto
ad Atticum testatur. Athenis apud Aristonem,
vel potius Aristum diversatus est, ut in Tuscula-
nis questionibus ostendit. Inde profectus, iter,
quod ad Tironem scripsit, confecit, & Brundu-
cium VII. Cal. Decemb. venit: ubi Teren-
tia illi obvia in foro fuit. Inde quum in Tre-
bulanum, in Arcanum, in Formianum, Tarra-
cinam, & in Albanum L. Paulo, C. Marcello
adhuc Consulibus accessisset: ad urbem tan-
dem Prid. Non. Jan. L. Lentulo, C. Mar-
cello Consulibus pervenit: ut libro septimo ad
Atticum multis verbis ostendit, & sic ad Ti-
ronem scripsit: Ego ad urbem accessi Prid.
Non. Jan. obviam mihi sic est proditum, ut
nihil fieri potuerit honoratius: sed incidi in
ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius bel-
li. EGN. Recte videris hæc ipsa contulisse.
CORR. Ita fortasse putas, quia nihil fuit,
in quo Plutarchus tuus reprehendi valde potue-
rit: sed nescio, an in his, quæ sequuntur,
idem dices: In senatu quum decernerent ei

triumphum, dixit: jucundius sibi fore, si Casarem triumphantem sequeretur. Privatim vero consilia dedit, ad Casarem quum multa scriberet, & ipsum Pompeium saepe rogaret, ac utrumque placare, & reconciliare conaretur. Ut autem haec sanari non potuerunt, & Casare veniente Pompeius non expectavit, sed cum multis, & bonis viris urbem reliquit, ab ea fuga Cicero abhorruit, & cum Casare visus est sentire. Et sanè suam sententiam ostendit, quum in utranque partem multa contulerit, & disputarit. In epistolis enim scribit, se nescire, quum utro sit futurus, quum Pompeius quidem gloriosam, & bonam causam ad bellum habeat, sed Casar rebus melius utatur, & amicis seipsum magis etiam conservet. Itaque se, quem fugiat, habere, sed, ad quem fugiat, non habere. Quum vero Trebatius quidam ex amicis Casaris epistolam scripseret: Casaris esse sententiam, oportere ipsum potissimum secum facere, & spei participem esse: si vero recusaret, in Graciam proficisci, & ibi sedentem, & ab utrisque remotum quiescere, Cicero miratus, ipsum Casarem non scripserit, iracunde respondit, se nihil indignum rebus hisce quas in Rep. gesserat, esse facturum. Hæc sunt, quæ in epistolis scribuntur. Quamvis epistolas Ciceronis multas desiderari sciamus, quia tamen Plutarchus præter morem nos ad eas, quasi Lydos in campum, provocat, an eas, quæ nunc inveniuntur, diligenter, & accurate legerit ipse, videamus. In epistolis igitur ad Tironem scribitur ita: Nobis inter has turbas se-

natus tamen frequens flagitavit triumphum: sed Lentulus Consul, quo majus suum beneficium faceret, simulatque expedisset, quæ essent necessaria de Rep. dixit se relaturum. Quod si senatus flagitavit, non decrevit: ac ne poterat quidem, nisi retulisset aliquis. *Ἐπιζῆται*: quo verbo Plutarchus est usus. Sed tum nemo tetulit: ita nec quisquam potuit decernere, nec Cicero, quod nemo dabat, recusare. Quin ut aliquando tandem triumphare posset, in urbem nunquam, nisi post victum Pompeium, voluit introire. Id vero si tum demum Cicero dixit, Plutarchus ea, quæ mox addit, præpostere refert: quamquam Cicero vel nunquam dixit, vel alio quodam modo dixit. Nam, quum ad urbem, non in urbem venisset, id in senatu dicere non potuit, nisi senatus extra urbem sit factus: ubi quum senatus ei triumphum flagitaret, ita dicere potuit: Ego vero malletm Casarem triumphantem sequi, quam ipse triumphare, dum concordia constitueretur: vel certe cum amicis ita privatim locutus est. Ille quidem triumphum, quem propter suam *παλιγγυνοσία* negligendum non putabat, decretum nunquam, quod ego sciam, contempsit, contempturus tamen, si Respublice prodesse potuisset: neque solum triumphum, sed si quid etiam majus est triumpho id ille, quod fuit erga Rempublicam studio, contempsisset, ut ad Cælium scribens, ostendit: *Nec me ista terrent, quæ mihi à te ad timorem fidiissime, atque amantiissime proponuntur.* Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus hæc orbis terrarum perturbatione impendere videatur: quam quidem à Rep. meis privatis,

& domesticis incommodis libertissime vel istis
 ipsis, quæ tu me mones, ut caveam, redemis-
 sem. Cicero vero semper autor pacis fuit, & ad
 eam Cæsarem, Pompeium, reliquosque omnes
 hortatus est, sed nihil quum profecisset, censuit
 urbem esse retinendam: neque tunc eum Pom-
 pejus audivit, sed urbem XIII. Cal. Feb. re-
 liquit. Tum Cicero Capuam sumpsit, & nul-
 lum majus negotium suscipere voluit, quo plus
 apud Cæsarem suæ literæ, cohortationesque ad
 pacem valeret: neque tamen unquam visus
 est cum Cæsare sentire, nec suam sententiam
 ostendit, quamvis in utranque partem multa
 disputarit: & sic ad Atticum scripserit: *Quod
 addis, ne propensior ad turpem causam videar,
 certe videri possum.* Dixit enim, videri possum,
 non videor: & in aliis libris, negatio ponitur.
 Ut tamen concedamus, esse visum quibusdam
 cum Cæsare sentire, quæ Plutarchus ponit, ea
 certe, quod proposuit, non probant, quum di-
 sputarit ille, manendumne sit in patria tyranni-
 de oppressa, an discedendum: &, quum dixit,
ego, quem fugiam, habeo, quem sequar, non habeo,
 significarit, se Cæsarem habere, quem fugere de-
 beret, sed non habere virum dignum, quem se-
 queretur. Plutarchus igitur, qui literas Latinas
 fenex attigit, neque sententiam, quam diximus,
 neque, quod Trebatius scripsit, videtur affec-
 tus. Nam neque Trebatius scripsit, neque Ci-
 cero rescripsit, ut Plutarchus est interpretatus.
 Id ex hisce verbis quæ sunt libro septimo ad At-
 ticum cognoscimus: *Trebatius quidem scripsit:
 se à Cæsare IX. Cal. Feb. rogatum esse,*

scri-

scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me
 gratius facere, posse, & paulo post: *Illud admi-
 tor, non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabel-
 lam, non per Cælium egisse: quanquam non
 aspernor Trebatii literas, à quo me unice diligi
 scio.* Rescripsi ad Trebatium (nam ad ipsum
 Cæsarem, qui mihi nihil scripserat, nolui) quàm
 illud hoc tempore esset difficile: me tamen in præ-
 diis meis esse, neque delectum ullum, neque ne-
 gotium suscepisse. EGN. Tum Cicero duabus
 fellis sedebat. COR. Quod una virum tan-
 tum, & *ἰπικροτον* capere non posset: quanquam
 non sedebat ille, qui tunc huc & illuc curfaret,
 & oram maritimam, cui præerat, ut bonus
ἰπικροτος exploraret. EGN. Ita certe tergiver-
 satus est, ut ansam multis ad calumniandum
 dederit. COR. Græculis fortasse: qui nostris
 hominibus ita sunt iniqui, ut nihil, in quo
 possint eos quoquo modo carpere, prætermit-
 tant: rursus ita sunt imprudentes, ut non vi-
 deant, quo consilio quicque fiat, aut dicatur.
 Quapropter eos etiam, qui docti volunt haberi,
 mirari sæpe soleo, tantum Græcis scriptoribus
 tribuere, ut non dubitent ea, quæ quum de
 aliis illi, tum de Cicerone mentiri sunt, vel
 in conviviis disputare. Qua tamen in re vi-
 dentur eos imitari, de quibus ad Atticum Ci-
 cero scripsit ita: *Audio bonis viris, qui & nunc,
 & sæpe antea magno presidio Reip. fuerunt,
 hanc cunctationem non probari, multaque in
 me, & severe in conviviis tempestivis quidem
 disputari.* EGN. Quum Ciceronis æquales
 hanc cunctationem non probarint, & in ipsum
 M 3 Ci-

Ciceronem multa severe disputarint, postea miraris, eandem Græcos scriptores non probasse, hodie doctos homines de ipsa disputare? COR. Ego vero miror, quum posteri vel ex epistolis ea scire potuerint, quæ tunc æquaies ignorabant, quum Cicero prudens occultaret. Qui tamen æquales nec in conviviiis severe disputare, nec esse viri boni poterant, quum tam perturbata Rep. conviviiis operam darent. Itaque Cicero quum bonos appellat, eos videtur deridere, ut hisce verbis ostendit: *Viris bonis me non nimis excuso. Quas eos enim cænas & facere, & obire scripsit ad me Sextus, quàm lautas, quàm tempestivas? sed sint quamvis boni, non sunt meliores, quàm nos: moverent me, si essent fortiores.* EGN. Quæ sunt ea, quæ posteri vel ex epistolis scire potuerunt? COR. Ciceronem jam inde à principio constituisse, in bello Pompeium sequi, nec unquam postea mutasse sententiam: sed quum videret agi de pace, & professionem talis voluntatis esse sibi periculofam, cunctatum, & tergiversatum esse, donec Pompejus ex Italia fugit: tum vero semper de discessu cogitasse, sed occultasse consilium, ne posset vel ab Antonio, vel ab aliis impediti. EGN. Si tu ista probares, nemo posset amplius dicere, Ciceronem tum mobilem, vel mutabilem fuisse. COR. Nos, inquam, vel ex epistolis ea scire possumus. EGN. Quid si suspectæ sint epistolæ? COR. Illæ non possunt esse suspectæ, quas ille tunc ad Atticum scripsit, non ut se defenderet, sed ut illum de suis consiliis admoneret, quicum solebat omnia libere commu-

nicare. In illis igitur, quum, rediens ex Cilicia, in Italiam pervenisset, ita scripsit: *Quoniam res eà deducta est, non queram, ut scribis, τὸ οὐδέ φος τῶν ἀρετῶν, mihi οὐδέ φος unum erit, quod à Pompejo gubernabitur. Item, si bellum geretur, non deero officio, nec dignitati meæ. Et alibi: Si erit bellum, ut video fore, partes meæ non desiderabuntur. Quid multa? sexcentis locis idem testatur. EGN. Tecum sentimus jam, Ciceronem jam inde à principio constituisse, in bello Pompeium sequi: sed eum nunquam postea sententiam in itasse, veremur, ne tu non possis probare. COR. Ego vero sæcile vel duobus verbis probabo, secutus est. Nam si mutasset sententiam, secutus non fuisset. EGN. Ante quàm tamen sequeretur, eam sæpe mutavit. COR. Et si possum repetere, si sententiam mutasset, secutus non fuisset, ut aliquid tamen concedam, fateor, eum sæpe secum, & cum Attico sic deliberasse, ut sententiam mutasse videri posset, præsertim quum dicat ita: *De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incerte, & periculose fugæ, quum Reip. nihil profum, nihil Pompejo, pro quo emori quum pie possum, tum libenter. Manebo igitur, & si vivere.* His enim, quæ de rebus magnis deliberant, id evenire solet, quod poeta dixit: *Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illic:**

In partesque rapit varias, perque omnia versat. EGN. Quid opus erat deliberare, si jam pridem Pompeium sequi constituerat? COR. Illum Pompeium, qui prius erat, sequi constituerat, sed deliberabat, an eum Pompejum,

qui tunc esset, sequeretur. EGN. Vel duo Pompeji fuerunt, vel, ut Plautus ait, ille congeminauit. COR. Unus erat, sed ita mutatus, ut alias esse videretur. Unde Cicero sic ad Atticum scripsit: *Quod tu meum laudas, & memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci, quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tunc erat, aut qui mihi esse videbatur: cum hoc autem, qui ante fugit, quam scit, aut quem fugiat, aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit, victus sum.* Pompejus enim, qui prius rei militaris peritissimus, Republici studiosissimus, & clementissimus fuerat, tunc ἀσέβητος καὶ ἀπίστος, ἀδίκιστος, & crudelissimus factus erat, qualis ab historicis describitur, & in epistolis ad Atticum vocatur: ubi sunt illa verba: *Sylla potuit, ego non potero? & paulo post: Hujus belli genus fugi, & eo magis quod crudeliora etiam cogitari, & parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, & Armeniorum, & Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae?* Fuit igitur causa deliberationis, praeterquam quum mos sit in rebus magnis ita deliberandi. Potuit etiam deliberare, ut nonnullis persuaderet, se nondum, utrum sequeretur, constituisse: quamvis ille nunquam deliberavit, utrum ducem sed an Pompejum, an neutrum sequeretur. Nam Caesarem, quem videre non poterat, sequi noluisse, sed an aliquid secederet, quem admodum Caelius, & alii sunt hortati, videtur de-

liberasse: quum sic ad Atticum scribat: *Ego vero Solonis popularis tui, & ut puto, etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius partis fuisset (nisi tu aliter censes) & hinc abero.* Atque deliberabat quidem, & cunctabatur, vel se deliberare, & cunctari fingebat ob eas causas, quas diximus, & alias fortasse, quas invenire non potuimus, sed ob eam tamen potissimum, quam libro septimo sic ad Atticum scripsit: *Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse, non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Plane eum, cui noster alterum Consulatum deferret, & triumphum, at quibus verbis? pro rebus gestis amplissimis, inimicum habere nolueram. Ego scio, & quem metuam, & quam ob rem. Eam rem pluribus verbis, ad ipsum Pompejum scribens, explicavit: *Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere: Primum enim pro me tuli, me nihil malle, quam pacem, non quin eadem timerem, quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam. Inde suscepto bello, quum pacis conditiones ad te afferri, à reque honorifice, & large responderi viderem: duxi meam rationem, quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me esse unum, qui, si offendissem ejus animum, cui tum, quum jam in armis essemus, Consulatus tamen alter, & triumphus amplissimus deferebatur, subjicerer eidem praeliis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Time-**

bat igitur Cicero, ne si Pompejum sequeretur, & illi postea reconciliarentur, Cæsarem talem, qualem prius, experiretur. P I E. Etiam stultus, accepto malo, sapit. C O R. At Cicero prudens erat, & quid Pompejus, & Cæsar irati possent, expertus fuerat: iccirco ut neutrum offenderet, laborare debuit, ut fecit, & ut arbitrator, affectus est. Nam cum Pompejo præfens ante, quam ex urbe discederent, ita videtur egisse, & ita postea certe per literas, quæ nunc inveniuntur, egit: ut, quamvis tandiu sit cunctatus, sperarit tamen adventum suum, quoquo tempore fuisset, illi, quod Atticus etiam scripsit, *ἔσπευσον* fore, ut postea fuit: quod mirum videri potest, quum Pompejus, ut Cæsar scribit, ab urbe discedens, dixisset, eodem se habiturum loco, qui remansissent, & qui in castris Cæsaris fuissent. Cum Cæsare vero sic etiam per literas egit: *Me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni, quum vos duos delegi, quos præcipue colerem, & quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quam ob rem à te peto, vel potius precibus omnibus oro, & obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim. Quæ si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me à te tamen impetraturum: sed, ut arbitrator, & ad tuam fidem, & ad Remp. pertinet, me & patris utriusque vestrum, & ad civium concordiam, per te, quam accommodatissimum conservari. Ego, quum antea tibi de Lentulo*

*gratias egissem, quum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses: tamen ejus literis lectis, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate, beneficioque misit, eandem me salutem à te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum, cura obsecro, ut etiam in Pompejum esse possim. Idem credimus eum postea pluribus verbis à Cæsare præsentem petisse, & impetrasse. E G N. At eo tempore Cicero Cæsarem non vidit. C O R. Ita quidem Dion nugatur, sed ipse Cicero libro nono ad Atticum testatur, se Formiis post Pompeji fugam Cæsarianos omnes vidisse, & cum ipso Cæsare locutum fuisse, ac in eo mansisse, ne ad urbem rediret. Tunc, opinor, ab eo, quod cupiebat, impetravit: quamvis illa verba ponat: *Extremum fuit de congressu nostro: quo quidem non dubito, quin istum offenderim. Sed hujuscemodi verba scribi solent, ut res occultentur. Certe aliquid impetravit, ut libro decimo ad Atticum sic ostendit: Cæsar mihi ignoscit per literas, quod non venerim, seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, secum Tullium, & Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. Nisi Cæsar aliquo modo consensisset, ut ad Pompejum proficisceretur, illi postea non ita facile pepercisset. Tunc igitur Cicero sic prudenter egit, ut neutrum magnopere, quod in seditione difficillimum est, offenderit: & quod à principio constituerat, Pompejum sit secutus: nec sententiam, quod illi calumniari solent, unquam mutavit. Quin tanta fuit hominis constantia, ut, quamvis uni utrumvis liceret,**

in sententia tamen manserit, &, ut posset, quum liberet, proficisci, naves & in Cajeta, & Brundusii paratas habuerit: quod refert in epistolis ad Atticum: quas utinam frequentius, & diligentius legerent illi, qui Ciceronem sic temere solent accusare. Tunc enim Ciceronem non imprudentem fuisse, sed, quod etiam Pompejus postea testatus est, plus, quam ceteros omnes, vidisse: nec inconstantem, sed omnium constantissimum fuisse predicarent. Videte hominis constantiam: quamvis, ut Cassandra, posset vaticinari, & planè videre, quanta maiorum *idæes* impenderet, ut in fabulis tamen Amphiaræus, sic ipse prudens, & sciens tamen ante oculos positam profectus est. Nam, quum Cæsar Consulibus adhuc L. Lentulo, C. Marcello, sed cum Pompejo profectis, post diem VII. Id. April. in Hispaniam ex urbe profectus esset, ipse non ita multo post partum Tullia, quæ XIV. Cal. Jun. peperit, ex Italia discessit, & Q. fratrem, Ciceronesque pueros secum ducens, ad Pompejum navigavit. Ita nec Cæsar, nec Cælius, nec Dolabella suis eum liberis retinere potuerunt. Illum libenter omnes viderunt, ut etiam Plutarchus affirmat: qui tamen, quod de Catone refert, ipse præstabit. Nos certe non credimus Catonem, qui semper omnium constantissimus fuisset, ita tum mutatum fuisse, ut eo Ciceronem venisse doleret: & ostenderet, se, si integrum esset, inde discessurum fuisse: Ille vero, qui Cæsarem semper ostendisset, non Ciceronem modo, sed omnes etiam ab illo discedere cupiebat: nec, si fuisset integrum,

grum, illam partem deseruisset, quam postea nunquam vivus deserere voluit. Quin si Cato tale quid unquam dixisset, Cicero postea, quum se iustus de causis ab armis discessisse doceret, aliquando se tam gravi testimonio defendisset. Cætera, quæ pertinent ad illud tempus, ita leviter Plutarchus tangit, & ita cum jocos miscet, ut præstet ea Ciceronis verbis referre, & Plutarchum deserere. Sic igitur ad Marium Cicero scripsit: *Pudori malui, fameque cedere, quam salutis meæ rationem ducere: cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi. quo veneram, primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde extra ducem, paucosque prætereas, de principibus loquor, reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeliter, ut ipsam victoriam horrerem? maximum autem es alienum amplissimorum virorum. Quis queris? nihil boni præter causam. Quæ quum vidißem, desperans victoriam, primum cæpi suadere pacem, cujus fueram semper autor: deinde quum ab ea sententia Pompejus valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna cepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, nullus imperator fuit. Signa rione, & collectitio exercitu cum legionibus robustissimis contulit. Victus, turpissime, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: nec putavi, quum integri pares mor fuisset, fractos superiores fore. Discessi ab eo*

bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Tubaam confugiendum, aut capiendus tanquam exilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit preterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exilio presertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudine: addo etiam, quum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quicquam nunc cujuspiam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quidd optima vivendi conditio esset, sed tamen, si esset aliqua fortuna Reipublicæ tanquam in patria ut essem: si nulla, tanquam in exilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est, cur optarem, multa: vetus est enim, ubi non sis, qui fueris, non esse, cur velis vivere. Ut Plutarchi verba solemus, ita nunc hæc ipsa, quæ recitavimus, interpretabimur. EGN. Ut igitur illa soles è Græco in Latinum, nunc illa rursus è Latino in Græcum convertes. COR. Aliis potius verbis explicabo. Ea vero, quæ nunc referam, sic deinceps collocabo, ut iis, quæ recitavimus, ordine respondeant. Sic ad Cecinam scribit: Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaræus, sic ego prudens, & sciens ad pestem ante oculos positum profectus. EGN. Quid si Battus fias: COR. Dum ne tu Mercurius fias, id parum refert nostra, quibus cothurni placeant, qui utriusque pedis possint accommodari. EGN. Quasi dicas, nihil

referre, si quid etiam sæpius repetatur, dummodo rei, de qua loquaris, convenire videatur. COR. Nihil refert. PIER. At, cur Ciceronem sui facti poenituerit, scire refert. COR. Ipse refert. PIER. Ipse refert in his, quæ tu recitasti, sed alia, quæ pollicitus es, desideramus. COR. Quid igitur in secunda Philippica respondeat, audite: Castra mihi Pompeji, atque illud omne tempus objecisti: quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, autoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos liberi essemus, Respubl. non tot duces, & exercitus amisisset. Fateor enim me, quum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mæstitia fuisse, quanta cæteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, dolebam P. C. Reipublicæ vestris quondam, meisque consiliis conservatam brevi tempore esse perituram: neque varo eram tam indoctus, ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestiis omnibus liberasset: Illos ego præstantissimos viros, lumina Reip. vivere volebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnem præterea florem nobilitatis, ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniqua conditione pacis (mibi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) Reipublicæ hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, ac non ii maxime mihi, quorum ego vitæ consulebam, spe victoriæ elati obstitissent, ut alia omittam, tu certe nunquam in hoc ordine, vel potius nunquam in hac urbe mansisses. Sic ad Thoranium scribit: Comme-

morabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi, solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima, quæ aut in veritum allatura esset, si victus esses; aut, si vicisset, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri, & sapientes, Domitii, & Lentuli timidum esse dicebant (& eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo. Idem penè ad A. Torquatum, M. Marcellum, Cn. Plancium, M. Varro-
ronem, & alios scribit, ne plura nos recitemus. Pompeji copias, & genus exercitus M. Marcellus nunquam probavit, & semper summe diffidit: & ipse Cicero quum ad Pompejum venisset, ostendit: dicentibus enim sero eum venisse, respondit: *minime sero veni: nam nihil hic paratum video.* Deinde interroganti Pompejo, ubi gener ejus Dolabella esset, respondit: *cum socero tuo.* Et quum donasset Pompejus transfugam civitate Romana, & hominem bellum, inquit, Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ merito videbatur dixisse Pompejus: *cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.* E G N. Quæ Macrobius nescio quis scribit, refert, quæ vero Plutarchus vir tantus refert, hac in parte taces. C O R. Quæ Macrobius latine, utcumque, scribit, referimus, quod ea nec multa, nec falsa, nec inepta esse videamus: quæ vero Plutarchus refert græce, taceamus, ne vertamus, & quod multa, nec satis vera, nec admodum falsa esse, cognoscamus. E G N. Quod falsum putas, de-

ceres, ne quis decipiatur. C O R. Illud falsum puto, Pompejum Ciceronis oratione sic alienatum fuisse, ut ejus opera nulla in re magna sit usus: quum Cicero semper id egerit, ne rebus agendis interesset, ut ad Marcellum scribit: sed & in Philippica secunda ne alienatum quidem testatur ita: *An vero Cn. Pompeji voluntatem à me abalienabat oratio mea. An ille quenquam plus dilexit: cum ullo aut sermones, aut consilia contulit sepius? quod quidem erat magnum, de re disidentes, in eadem consuetudine amicitiae permanere. Sed & ego, quid ille, & contra ille, quid ego & sentirem, & spectarem, videbat. Ego incolumitati civium primum, & postea dignitati, ille presenti potius consulebat. Quod autem habebat uterque, quid sequeretur, iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. Quid vero ille clarissimus vir, ac penè divinus de me senserit, sciunt, qui eum Pharsalica fuga Paphum persecuti sunt. Nunquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii, quum me vidisse plus fateretur, se speravisse meliora.* Nec Cicero, si fuisset alienatus, ei pecuniam mutuam dedisset, ut libro undecimo ad Atticum se dedisse testatur. *Et si ego, inquit, rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Item, si quas habuimus facultates, eas Pompejo tum, quum id videbatur sapienter facere, detulimus.* Nec verum est, quod Lucanus refert, Ciceronem Pompejo autorem fuisse, ut pugnaret: quum semper ei sua-

suaserit, ut bellum duceret, ut supra retulimus, nec in acie fuerit, ut ad Papirium Pætum scribit: quod infirmus esset, quod in epistolis ad Atticum scriptis legimus, nec Plutarchus ipse negat, quum scribit ita: Pugna, cui Cicero propter adversam valetudinem non interfuit, ad Pharsalum facta Pompejoque fugato, M. Cato, qui Dyrrachii magnas copias, & magnam classem tunc habebat, Ciceronem lege, Consulatusque dignitate superiore ducem delendum censuit. Verum quum Cicero imperium rejiceret, & negaret omnino se amplius cum illis esse militaturum, propius nihil est factum, quam ut ille, Pompejo juvene, & amicis cum proditorem vocantibus, & enses educentibus, occideretur, & fortasse fuisset interfectus, nisi Cato resistens, eum vix abstulisset, & extra exercitum deduxisset. Quam quidem rem Plutarchus idem sic in Catone refert: Quum M. Cato in Corcyram, ubi tunc erant naves, trajecisset, Imperium Ciceroni ut prætorius Consulari concedebat: quum vero Cicero non acciperet, sed in Italiam discederet, videns Pompejum contumaciter, & parum tempestive volentem navigantes retinere, & in primis Ciceroni manus alaturum, sic eum privatim monuit, & mitigavit, ut è manifesta morte Ciceronem liberavit. PIER. De loco secum pugnat. COR. Ita solet facere: quanquam non putamus hoc magnum referre, dum rem, qua de nunc agitur, intelligamus, ut intelligamus etiam melius, si nos addemus, Catonem voluisse, Ciceronem ducem deligi, quòd adhuc imperator esset. Ille

le vero discessit, nec putavit utilius, ut ad Varonem scribens, loquitur, esse Reipubl. ad bestiarum auxilium confugere, quam vel mori, vel cum spe si non optima, at aliqua tamen vivere. Ad Atticum vero libro undecimo scribit ita: Dicebar debuisse cum Pompejo proficisci. Exitus illius minuit ejus officii prætermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quàm quòd in Africam non ierim. Judicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis Reipubl. defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. Profectus igitur, ut Plutarchus ait, Brundisium, ibi Cæsarem, qui propter res Asiæ, & Ægypti morabatur; expectavit. Sed postquam nunciatum est, eum Tarentum pervenisse, & inde Brundisium venire, ei processit obviam, nec valde quidem diffidebat, sed verebatur multis præsentibus hominis inimici, & victoris periculum facere: Verum non fuit opus ipsi quicquam facere, aut dicere præter dignitatem. Nam Cæsar, ut illum longe ante alios occurrentem vidit, descendit, & complexus est. Et cum solo colloquens, iter multorum stadiorum venit. Ex eo vero tempore Ciceronem sic honoravit, & dilexit, ut, quum laudationem Catonis ille scripisset, ipse contra scribens, illius orationem, & vitam, ut maxime Periclis orationi, & Theramenis vitæ similem laudavit. Ciceronis igitur liber, Cato, Cæsaris autem Anticato fuit inscriptus. Hic multa Plutarchus omittit, quæ nos fortasse reddemus. *Me discessisse ab armis*, inquit ad Atticum scribens, *nunquam penituit. Tanta erat in illis crudelitas, tanta* cum

cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut jam omnium judicio constitutum esset, omnium vestrum bona prædam esse illius victorie: vestrum planè dico. Nunquam enim de te ipso, nisi crudelissime cogitatum est. Quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: consilii pœnitet. In oppido aliquo mallem resedisse, quoad accerserem, minus sermonis subjissem, minus accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundusii jacere, in omnes partes est molestum. Brundisium vero venit ante Non. Novemb. Cæsare iterum, & Servilio Consulibus, & ibi usque ad VI. Cal. Octob. Q. Fusio Caleno, & P. Vatinio Consulibus fuit, ut ex epistolis illo tempore scriptis cognoscere licet. Neque Cicero, quæ fuit hominis prudentia, Brundisium, ubi sciebat hostes esse, venisset nisi, quod supra suspicatus sumus, à Cæsare prius impetrasset, & nisi postea literas, ut veniret, accepisset, ut sic ad Atticum scribens ostendit: *Ad Antonium misi L. Lamiam, qui demonstraret, Cæsarem Dolabellæ dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum venirem: ejus me literis venisse.* Et in Philippica secunda: *Quem ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset, eum tu occideres?* Nec ita multo post ab ipso Cæsare literas accepit, de quibus in oratione pro Ligario loquitur ita: *Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui quum hoc sciret, tamen me ante, quam vidit, recip. reddidit: qui ad me ex Ægypto literas misit, ut essem*

sem idem, qui fuisset: qui, quum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, me alterum passus est: à quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuncium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique salutem putavit reddere, si eam nullis spoliatarum ornamentis dedisset. Apud Senecam dicitur Cæsarem Ciceronem rogasse, ut viveret. His temporibus Cicero filium Cæsari obviam mittere constituit, neque postea misit, & multis molestiis affectus fuit: quum quoddam Q. fratrem, & ejus filium à se alienatos audiebat: tum quod se Brundusii jacere, filiam miseram esse, Dolabellam Tribunum plebis multa turbare, & Terentiam suo munere male fungi videbat: quæ quidem omnia in epistolis ad Terentiam, & ad Atticum scriptis multis etiam verbis explicantur. In urbem postea tandem reversus, imperium deposuit, ad amicos epistolas multas tempore belli Africi scripsit, & Terentiæ nuncium remisit, & ad Philosophiæ studia se retulit, hoc est cum libris, ut ad Varronem scripsit, in gratiam rediit. Deinde quum Cæsare ex Africa victor rediisset, & M. Marcello veniam dedisset, ei gratias egit, & Q. Ligatium defendit, ac Cæsarem sic impulit, ut eum liberarit. Cæsare rursus in Hispaniam profecto, Tulliam amisit, Athenas filium misit, Popliam uxorem duxit, laudationem Catonis, & quæ φιλοσοφίαν vocat ipse, magnam partem scripsit: ac Cæsarem tandem ex Hispania reversum ruti hospitio accepit. Hæc ita percurramus, quod Plutarchus his referendis ordinem perturbare videatur. E G N. Quasi vero ut

tu, qui conjuges ipsas tam longe disjungas, eum servare videaris. **COR.** Longius ipse disjunct, quum Terentiam prorsus à se dimisit, & Popiliam, rus ipse profectus, domi reliquit, quod in epistolis ad Atticum legimus. **PIER.** Non disjunct, quum fecit, quod dixit, & Quintilianus refert: cras erit mulier. Sed, quamvis ille conjuges, ut ais, disjuxerit, eas tu, si potes, ordinem tuum secutus, ipse conjunge. **EGN.** Qui poterit, nisi, quem semel instituit ordinem, mutetur. **COR.** Ordinem, quo res in epistolis ad Atticum nominantur, ego non mutabo quidem, sed novum, quo factæ videri possint, quum fuerit opus, excogitabo. Hic certe excogitem necesse est, quum libro duodecimo ad Atticum Popiliam multo post Tullia mortem nominet, & tamen eam multo ante, quum Terentia nuncium remisisset, duxisse videatur. **PIER.** Id etiam Plutarchus ostendit. **COR.** Ostendit ille quidem, sed divortii, quod Cicero cum Terentia fecit, causas nescio quàm bene refert. Illa certe non videtur digna, quæ credatur: illum sic ab ea tempore belli civilis neglectum fuisse, ut rebus necessariis egens ad bellum sit profectus: quum, quod ego sciam, id ille nullam quàm queratur, & ipse vir multo melius, quàm mulier quod opus erat, parare potuerit: & in eodem bello dives ita fuerit, ut Pompejo magnam pecuniam mutuam, quod supra retulimus, dare potuerit. Nec eam causam, quam Plutarchus idem refert, addere Cicero potuit: eam Brundisium ad se non venisse, quum venire voluerit, nisi sic ipse rescripisset: *In viam quòd te des hoc*

tempore, nihil est, & longum est iter, & non tutum, & non video, quid prodesse possit, si veneris. At, inquit Plutarchus, ed filia admodum puellæ, & itineris tantum proficiscenti nec idoneum comitatum, nec viaticum prebuit. At præbere nec debuit, nec potuit. **EGN.** Non debuit mater filia tali præbere? **COR.** Matres filios spoliare non debent, ut filias præsertim nuptas exornent. Ut tamen eam debuisse concedamus, non poterat, quod Cicero sic ad Atticum scribens, ostendit: *In miseris una est pro omnibus, quòd istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliata relinquam. Quare te, ut polliceris, videre pland velim: alium enim, cui illam commendem, habeo neminem, quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi.* Hoc idem sæpe queritur. **EGN.** Quas igitur ob causas eam dimisit? **COR.** Ob eas, quas idem Plutarchus addit, & ipse Cicero sic ad Plancium scribens, refert: *Quòd autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle, cerio scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quàm Remp. offendissem.* Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis charissima mea salus, & mea fortunæ esse debebant: quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sic ad Atticum: Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent, ut videat, ut satisficiat, quibus debeat. *Auditum ex Philotimo*

est, eam scelerate quædam facere. Credibile vir est. Sed certe si quid est, quod fieri possit, providendum est. Item, de Terentia (mitto cetera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest scripseras, ut H. S. XII permutares, tantum esse reliquum de argento. Misit illa C C I O O mihi, & ascripsit tantum esse reliquum. Quum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicit quid in maxima re fecerit. Paulo post, inquit Plutarchus, uxorem virginem duxit, forma ipsius, ut Terentia divulgavit, captus, ut vero Tiro Cicero- nis libertus scripsit, ea causa motus, ut æs alienum posset dissolvere. Nam puella valde dives erat, & ejus facultates Cicero sue fidei commissas ut heres relictus servabat. Quum vero multa num- morum millia deberet, ab amicis & domesticis admonitus, puellam præter ætatem duxit uxorem, ut illius bonis uteretur, & fœneratoribus, quod debebat, solvens, ere alieno se liberaret. Anto- nius autem in his, quæ contra Philippicas scrip- sit, harum nuptiarum mentionem faciens, di- cit, uxorem, apud quam tenuerat, eiecisse, ur- bane curam ipsius in re familiari, ut hominis ignavi & mollis mordens. An Tiro, quod hic Plutarchus refert, scripserit, nos scire non pos- sumus: illud scimus, hoc idem Calenum Cice- roni, si Dion verum scribit, objecisse. P I E. Nos miramur, ita te vertisse: ejus facultates Cicero sue fidei commissas ut heres relictus servabat. C O R. Volebat isne, ut, quod alii fecerunt, ita verterem: ejus substantias sub tutoris fide serva- bat. P I E. Tum fortasse minus latine, sed mag- nis proprie vertisses: quum tutor res pupilli cura-

tur. C O R. Tuetur ille quidem, sed neque pu- pillum adoptare, neque lucrum ex tutela facere potest. Cicero vero puellam non adoptasset quidem, sed, quod penè plus est, uxorem duxisset, & ex tutela magnum lucrum fecisset: quod, quæ fuit viri fides, nunquam fecisset: nec ita Plutarchus scripsit, sed hoc modo: εληγονόμος ἀπὸ τῆς φιλίας διαφύλακτον. P I E. Poterat igitur uxoris illa molestia carere, & hæreditatem cer- nere. C O R. Hæres erat secundus. P I E. Ergo suspectus, ut jurisconfulti vocarent. C O R. Vir usque adeo bonus fuit, ut, quod in epistolis legimus, eum T. Pinnius tum tutorem, tum se- cundum hæredem instituerit. E G N. Voluit etiam bonum nomen existimari, quum maluit uxorem ducere, & æs alienum vel aliena pecu- nia solvere, quàm quicquam debere. C O R. At si aliena pecunia solvisset, deberet: quanquam, quæ uxoris esset, aliena vere dici non poterat, si modo credimus, Ciceroem uxorem duxisse, ut posset æs alienum dote solvere. E G N. An ea de re dubitas, quam Tiro, qui poterat scire, scrip- sit? C O R. Non dubitarem, si certo scirem, eam rem Tironem scripsisse: sed vereor, ne Plu- tarchus Tironem laudet autorem, quem nun- quam viderit: & quod inimici Cicero ni solebant obijcere, id ille Tironem, quo magis credatur, scripsisse dicat, & mentiatur: quum verisimile non sit, eum de suo patrono, cujus, ut qui maxi- me, studiosus fuit, aliquid, quod vituperari posset, scripsisse, & ab eo, qui causas diversas ad Plancium scripsit, ut supra retulimus, tantopere dissensisse. Nec Cicero, si ob eam causam, quam

dicunt, uxorem duxisset, eam tam cito repudia-
re, & dotem restituere potuisset: nec ille *μολ-
λὰς μὲν ἀδὸς*, ut putat Plutarchus, debuit: qui,
quamvis ad bellum civile proficiscens, res dome-
sticas impeditas reliquisset, & aliquid etiam
Terentia dissipasset, præter tamen pecuniam,
quam in Asia habuit, eo tempore crevit hære-
ditatem, de qua sic ad Atticum scribit: *litteras
tuas accepi Prid. Non. Feb. eoque ipso die ex
testamento crevi hereditatem. Ex multis meis,
& miserrimis curis est una levata, si ut scribis,
ista hereditas fidem, & famam meam tueri po-
test: quam quidem te intelligo etiam sine heredi-
tate tuis opibus defensurum fuisse. Quod si At-
ticus sine illa hereditate suis opibus volebat Ci-
ceronis fidem, & famam defendere, multo faci-
lius cum hereditate illam defendere potuit, ne
Cicero cogere æris alieni solvendi causa jam
senex uxorem ducere: quanquam Cicero tam
multas villas, tam multa prædia, tam multas
in urbe domos, tam multas denique opes habuit,
ut, quod debebat, dissolvere facile posset: præ-
sertim quum paulo post, in epistolis ad Atticum
tamen multos, etiam nûmos habuisse videatur,
ut facultates Othonis vincere se posse speraret, si
Scapulani horti præconi subicerentur. Tum Ci-
cero se ad Philosophiæ studia retulit, ut ad Ser-
Sulpicium scripsit: *Tantum dicam, quod te spero
approbaturum: me, posteaquam illi arti, cui in-
dueram, nihil esse loci neque in curia, neque
in foro viderim, omnem meam curam, et
que operam ad Philosophiam contulisse. Hoc
illud est tempus, quum Cicero tacebat, & diu-**

tius tacuisset, nisi Cæsar M. Marcello veniam
dedisset, ut in epistola legimus, quam tunc ad
Ser. Sulpicium scripsit: ubi sunt illa verba. *Sta-
tueram, non mehercule inertia, sed desiderio pri-
stina dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit
hoc meum consilium & Cæsaris magnitudo animi,
& senatus officium. Itaque pluribus verbis egi
Cæsari gratias. Iisdem propè temporibus Q.
Ligarium defendit, quum libro decimo tertio ad
Atticum quo tempore Cæsar cum filiis Pom-
peii bellum in Hispania gerebat, & Marcellum
interfectum fuisse, & orationem, quam pro Li-
gario dixerat, ad Cæsarem missam fuisse de-
monstret: cuius vim tantam fuisse Plutarchus
affirmat, ut ea Cæsar victus Ligarium, quem
vel in primis oderat, liberarit. Non multo post,
inquit Plutarchus, filia decessit, quum apud Len-
tulum peperisset, cui post Pisonis prioris viri
mortem nupserat. Tunc igitur undique Philo-
sophi ad consolandum Ciceronem convenerunt.
Nam graviter adeo casum tulit, ut uxorem,
quam duxerat, repudiarit, quod visa esset Tul-
liæ morte lætari. De morte, & maritis Tulliæ
sic Asconius etiam scribit: *Cicero filiam post
mortem Pisonis generi P. Lentulo collocavit, apud
quem illa ex parvi decessit. Illa vero Crastipedi
post Pisonis mortem nupserat, ut supra nos osten-
dimus: & postea, quum Cicero Proconsul esset
in Cilicia, P. Cornelio Lentulo Dolabellæ nupsit,
ut in epistolis sæpe legimus. EGN. Id aliàs etiam
retulisti. COR. Retuli quidem, sed erant, qui
ne credituri quidem essent, nisi rem totam pluri-
bus verbis in Bruto rursus explicassem. Decessit**

autem, quum Cæsar in Hispaniam contra Pompeji filios esset profectus, ut in epistolis apparet. An vero Philosophi undique convenerint ad Ciceronem consolandum, viderit Plutarchus: nos ex epistolis ad Atticum cognovimus, illum post Tullia mortem non domi suæ, sed paucos dies apud Atticum Romæ fuisse, & Asturam postea profectum, sic in solitudine versatum fuisse, ut ad Atticum scripserit ita: *In hac solitudine caveo omnium colloquio: quumque mane me in sylvam abstrusis densam, & asperem, non ex eo inde ante vesperum. Secundum te, nihil est mihi amicitii solitudine: tantum abfuit, ut eum Philosophi facile potuerint convenire. Multi quidem ut C. Cæsar, Ser. Sulpicius, & M. Brutus, & alii consolatorias epistolas ad eum scripserunt. EGN. Sed nihil profecerunt. COR. Ipse profectus qui fecit, quod profectus ante nemo, ut ipse se per literas consolaretur, & de luctu minuendo scripsit: quo de libro sic libro secundo de Divinatione refert: *Quid ego de consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantum medetur, ceteris item multum illam profuturam puto. EGN. Recte dixit, aliquantum medetur: quod tum, quum libros de Divinatione scriberet, aliquantum fortasse illi mederetur, quod ante non videntur fecisse, quum Lactantius ita dicat: *Tum, quum amisisset charissimam filiam, victum se à fortuna turpiter conficetur. COR. Audite, quid in Tusulanis quæstionibus ipse dicat: *Egritudinis sedario & hesternæ disputatione explicata est, & in consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore,****

dolore conscripsimus: quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, natureque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Quod si magnitudini medicinæ doloris magnitudo concessit, ipsa consolatio multum profecit: quod in epistolis ad Atticum sic etiam testatur: *Quod me ipse per literas consolatus sum non pœnitet me, quantum profecerim. Mærorem minui, dolorem nec potui, nec, si possem, vellem. EGN. Ut supra, quoquo modo potuisti, probaris in exilio Ciceronem præter modum non doluisse, hic tamen non probabis, ut opinor, eum modice, vel intra modum doluisse, qui se tam valde doluisse, & à fortuna victum fuisse fateatur. COR. Fatetur item sapientem se non fuisse. EGN. His tamen temporibus, ut quum maxime philosophatus est, & ad Papirium Pætum scribens, se Philosophum non dubitavit appellare. COR. Respondere quidem possum, omnes, qui Philosophi vocantur, non esse sapientes, sed, illud ut mittam, malo repetere, Ciceronem, quamvis eo ipso tempore philosopharetur, tum tamen, quum doleret, sapientem non fuisse: ut Herculem, quem poeta nobis ut hominem sapientissimum describit, tum, quum fureret, aut serviret, sapientem negamus appellari potuisse. EGN. Noli nos ad fabulas revocare. COR. Ad historiam revocabo, quam Plutarchus etiam refert: Solonem, quum, quod etiam Thales finxerat, audisset, filium, quem reliquerat Athenis, esse mortuum, profus concidisse. Illumne nos hominem, qui*

fibi caput percusserit, & omnino muliebriter doluerit, tum sapientem fuisse dicemus? EGN. Nos vero dicemus, qui sciamus eum inter septem sapientes numerari. COR. Si sapiens ille, qui, quæ diximus, fecit, fuit: Cicero, qui nihil eorum fecit, sapientissimus merito debet appellari. EGN. At ipse se tum sapientem fuisse negat. COR. Fortasse negat, ut modestius loquatur: vel in Tusculanis quæstionibus negat, quas post Cæsaris eadem scripsit: quo quidem tempore Stoicos potissimum secutus videtur, ad quorum normam, qui dolent hoc modo, sapientes esse non possunt: sed antea Cicero quum esset Academicus, quamvis doleret, sapiens tamen esse poterat Academicorum more, qui mediocritates in perturbationibus probabant, & peremotiones istas animis nostris utiliter à natura datas esse dicebant. Hinc Crantor Academicus dixit: *Minime assentior iis, qui istam nescioquam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet.* Meminerat etiam Cicero, quamvis Philosophus esset, se tamen & hominem, & oratorem esse, & sic hominis, & oratoris, qui sæpe dolent, personam sustinere. Quin verebatur fortasse, ne, quemadmodum Demosthenes ab Æschine, sic ipse ab adversariis accusaretur, nisi filiam talem quasi de more luxisset. EGN. Si de more luxisset, ferri posset: sed ille neque morem, neque modum servavit. COR. Eodem tempore patriam lugebat. Itaque dolor ille duplicatus omnem consolationem vincebat: quanquam sum veritus inter lum, ne Cicero, quem vel Atticus

in Bruto vocat *is, ora*, se plus dolere, quam re vera doleret, simularit, ut per eam causam liberius abesse posset: quod tamen in epistolis ad Atticum sic indicat: *Quidd me in forum vocas, ed vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam: Quid enim mihi cum foro sine curia? in oculos incidentibus iis, quos equo animo videre non possum? Quidd autem homines à me postulare scribis, ut Romæ sim, neque mihi, ut ab sim, concedere, aut quatenus eos concedere, jumpridem scito esse, quum unum te pluris, quam omneis illos putem. Ne me quidem contemno, meoque iudicio multo stare malo, quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt: quorum scripta omnia, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum (quod ipsum erat fortis ægroti accipere medicinam) sed in mea etiam scripta transtuli. quod certe afflictis, & fracti animi non fuit. Idem sæpe refert adeo, ut illum nos quidem doluisse concedamus, sed quod de exilio supra diximus, idem propemodum de Tullia morte dicendum iudicemus. EGN. Vereor, ne tuum iudicium rescindatur, si quis alios iudices appellet. COR. Nullos ego iudices rejiciam, aut recusabo, dum ne Græci iudices sedeant, aut testimonium dicant. Nam Ciceroni Græcos omneis jam nunc iniquos ejuro: quum dedita opera mentui voluisse videantur: ut Plutarchus, qui Ciceronem novæ uxori nuncium, quod Tullia morte lætari visa fuisset, statim remisisse contendit: quam nos in epistolis ad Atticum multo post tempore cum Cicerone vixisse videamus: ut Dion, qui scribit ita: *Ne il-**

iam quidem retinuiſti, ut Cerelliam licenter habere poſſes, quam tanto te ipſo majorem natu, quanto minorem puellam duxeras, ſupraſti: ad quam tales epistoſas ſcribis, quales ſcurræ dicax ad ſæminam ſeptuagenariam mordens ſcriberet. Non puduit hominem Græcum hæc ipſa de Cicerone mentiri: qui non modo Popiliam Cerelliam cauſa non repudiavit, ſed etiam Cerelliam à Popilia, ut ex libro decimo quarto ad Atticum collegimus, legatam miſſam non invitus audiuit. Quod ſi qua ſuſpicio fuiſſet, non ea potiſſimum legata Popilia, vel mater ejus uti voluiſſet: quanquam ne ſuſpicio quidem eſſe potuit, ne Cicerone mulierem vetulam puellæ diviti, quam nuper uxorem duxiſſet, anteferet: præteritum quum vir is eſſet, qui vere ſic ad Papirium Pætum ſcribere potuerit: *Me vero nihil iſtorum ne invenem quidem movit unquam, nedum ſenem.* Et ſanè non legimus Ciceronem juvenem rebus hiſce delectatum fuiſſe, tantum abeſſe, ut credere debeamus, illum jam ſenem cum muliere vetulæ conſuetudinem habere voluiſſe: qui ne uxorem quidem juvenem ruſ eo tempore venire volebat, ne cum illa eſſe cogeretur. Ille tamen Cerelliam non ut amicam, ſed ut neceſſariam, quemadmodum ſcribens ad Servilium vocat, dilexit, & quod ei neſcio quid debebat, & quod eam ſtudio philoſophiæ ſagrare cognoſcebat, quod in epistoſis ad Atticum teſtatur. EGN. Tu vide, ne potiùs ipſe rerum naturalium ſtudio ſagrarer. COR. Ille quidem libro ſecundo de Divinatione ſcribit ita: *Ad reliqua acri tendebamus animo ſeparari, ut, niſi qua cauſa gravior obſtituiſſet, nullus*

lum Philoſophiæ locum pateremur, qui non Latinis literis illuſtratus pateret: ſed ita jam ſenex, itaque planè frigidus erat: ut, quamvis ad ignem accederet, ne caleſcere quidem poſſet, quum præfertim non eſſet ignis ille tantus, ut de ſuo lumine lumen alterius ita facile poſſet accendere: nec omnes præterea, qui veniunt ad ignes huiuſcemodi, ſemper caleſcunt, quamvis hominibus, qui credunt omnia, caleſcere videantur. EGN. Illi fortasſe ſunt ex Hirpiis familiis oriundi. COR. Unde ſunt oriundi, nos quidem neſcimus: ſed multos certe novimus, & vos, qui ſeniores eſtis, plures, ut puto, noſtis, qui frequenter ad ignes taleis accedant, neque tamen unquam caleſcant. EGN. Et ſi difficile videtur, ne tamen amplius hac in re tecum pugnemus, hoc ipſum concedemus, ſi prius ita quæſiverimus: Cur igitur ad eam tales epistoſas ſcribebat, in quibus Auſonius etiam petulantiam notavit? COR. Vir aptiſſimus ad jocandum joci voluit: quod in illis epistoſis ita fecit, ut Quintilianus, & alii, qui melius, quam Græculus ineptus, & Gallus non ſatis aptus, judicare poterant, in ea re Ciceronem laudant, non etiam turpes amores, aut petulantiam notarint. EGN. Per nos ex hoc loco jam potes exire. COR. Ego vero libenter exibo, ſi, ut veni, licet exire. EGN. Joci, vel etiam, ſi lubet, lude, & rimas omnes quære, nullum tamen hodie reperies, niſi numos omnes dederis, ut illud ſervetur: *ſi quis habet numos, veniens, exhibet inanis.* COR. Fateor. Nam quum plenus hac ego venerim, inanis, ut video, cogar exire: quanquam operam dabo, ne proſus inanis

revertar, quod esse turpissimum Cicero, mutatus ab Homero, in libris de officiis ad filium, qui tunc erat Athenis, scripsit. P I E. Filium Ciceronis Athenis eo tempore fuisse sciunt omnes, sed quo tempore missus eò fuerit, video posse dubitari, nisi tu pluribus verbis ordinem, quem dicebas, explicaris. C O R. Explicabo, quum prius dixero, quod etiam Plutarchus affirmat: Ciceronem perfecisse, ut Cratippus Peripateticus à Cæsare jam Remp. tenente civis Romanus fieret: item perfecisse, ut Areopagita illum decreto rogarent, ut Athenis maneret, & disputando juvenes erudiret, ut qui urbem ipsam esset exornaturus. Id igitur Cicero quum effecisset, Athenas filium Cal. April. C. Cæsare, Q. Maximo Consulibus ita misit, ut annum tempus Cal. Apr. M. Antonio, P. Dolabella Consulibus libro decimo quinto ad Atticum contentum esse dicatur: Hinc libros de officiis quum scriberet, dixit, illum annum jam audientem Cratippum, idque Athenis abundare præceptis oportere. Illi Cicero ex Argileti, & Aventini mercedibus octuaginta sestertia, hoc est, ut nunc subducunt, aureorum numerum duo millia suppeditabat: quod in epistolis ad Atticum demonstrat. Tum Cicero literas, ut Plutarchus refert, alias ad Herodem, alias ad filium scripsit: in quibus mandavit, ut & cum Cratippo philosopharetur, & à consuetudine Gorgiæ Rhetoris, qui voluptatibus, & computationibus illum corrumpebat, prorsus abstineret. Hinc Cicero sic ad Atticum scribit: *Leonide epistola, quam ad me misisti, quid habet quæso, in quo ma-*

gnopere letemur: nunquam ille mihi satis laudari videbitur, quum ita laudabitur: quo modo nunc est Non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ ἴστω* scriberet: à quo adhuc nulla litera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, quum cognossem, jucundum putaret fore. De Cratippo vero, de erratis ætatis, & de Gorgia Cicero filius ad Tironem plura scripsit: quæ videre quivis poterit. Catonis etiam laudationem, quamvis aliquot fortasse diebus ante, sed certe post Africum bellum, in quo M. Cato se interfecit, scripsisset, his tamen temporibus ita libro duodecimo ad Atticum nominavit: *Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirceius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis: Item, Hircii epistolam se legeris, quæ mihi quasi *ἀντιδῶνα* videtur ejus vituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone, facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiozem: item libro decimo tertio: Legi Cæsaris epistolam: multa de meo Catone: quem sæpissime legendo se dicit copiosorem factum: Bruti Catone lecto, se sibi visum disertum. Nam M. Brutus, & Fabius Gallus etiam de Catone scripserunt. Quin Cicero rogatus à Bruto suum scripsit, ut sic in oratore docet. Hoc sum aggressus statim Catone absoluto, quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parere nefas esse duxissem. Quod autem tum *φιλοσοφῆσαι* poterit-*

potissimum scripserit, ut in ordine nostro supra posuimus, & postea Cæsarem ex Hispania reversum hospitio acceperit, ipse libro decimo tertio ad Atticum demonstrat. Neque Cicero tum primum, ut Plutarchus putat, historiam scribere cogitavit: quum, quod libro secundo ad Atticum legimus, vel ante exilium se historiam daret, & multa Theopompino genere pangeret: & ipse libro primo de legibus ita prius etiam scripserit: *Postulatur à te jamdiu, vel flagitatur potius historia. Sic enim putant, te illam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atque, ut audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum studiis, qui literis delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus, ut ea, quæ salva per te est, per te eundem sit ornata. Absit enim historia literis nostris, ut & ipse intelligo, & ex te persæpe audio. Potes autem tu profectò satisfacere in ea: quippe quum sit opus, ut tibi quidem videri solet, unum hoc oratorium maxime. Sed jam tempus est, ut ad Plutarchum revertamur: Conjuratiōis, inquit, in Cæsarem particeps non fuit, quamvis Bruti amicissimus esset, & iniquo animo præsentem statum ferret, ac, ut qui maxime, veterem desideraret. Sed illi viri quum illius naturam ut minus audacem, tum tempus, in quo robustissimis naturis audacia deesse solet, timuerunt. M. tamen Antonius dixit, Cæsarem consilio Ciceronis interfectum fuisse. EGN. Id in Philippicis ipse negat. COR. Negat ille quidem, sed in Bruto sic ipso Bruto præsentis civitatis claudum deplorat, ut illum prorsus ad liberandum*

dum Remp. invitare videatur. Quod si vel in scriptis id ipsum faciebat, quanto magis illum, quum secreto loqueretur, id fecisse putare debemus? Non sine causa interfecto Cæsare statim cruentum extollens alte M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. EGN. Nunc Ciceronem, quem semper defendere soles, accusas. COR. Ego vero, ne scriptor Græcus eum timidum, quod inter conjuratos numeratus non sit, appellet, defendo, & laudo, quum Bruto, ut libertatem recuperaret, autorem fuisse contendo. EGN. Si fuisset, ut erat gloriæ cupidus, aliquando diceret. COR. Non erat stultus, ut illi, qui quum in ea societate non fuissent, se tamen fuisse jactabant. EGN. Stultus dici non posset, si se facti vel autorem, vel participem fuisse diceret, quod ille pulcherrimum, gloriosissimumque solet appellare. COR. Minus prudens certe videri potuisset, si diceret, quod ipsi, & Reip. damni multum, sed utilitatis aut nihil, aut parum poterat afferre. Nam si dixisset, veteranos milites, cæterosque Cæsarianos inimicos haberet, & ita non posset de pace tractare: quod tamen ipsum vix ita potuit vitare: ut ad C. Cassium postea scribens, ostendit: *M. Antonius cædis initium querit, nullamque aliam ob causam autorem fuisse Cæsaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur. Si quis tamen aliter sentit, is credat, quod velit, dum ne Græcis assentiatur, Ciceronem timidum fuisse, quem nos nec antea timidum, & tem-*
pori-

poribus illis fortissimum fuisse videamus. Quum igitur, inquit Plutarchus, Brutus, Cassius, & reliqui rem peregerint: & amicis Caesaris convenientibus, periculum esset, ne civitas in bellum civile rursus incideret, Antonius Consul senatum convocavit, & de concordia pauca verba fecit: Cicero vero pluribus verbis, ut tempus postulabat, amice locutus, senatui persuasit, ut Athenienses imitatus, eorum, quae propter Casarem facta fuerant, oblivionem decerneret, & provincias Cassio, Bruto, & reliquis divideret. Sed horum nihil est perfectum. Cives enim, qui sua sponte misericordia commoti fuerant, ut cadaver per forum viderunt efferi, quum M. Antonius illis vestem sanguine refertam, & gladiis perforatam ostenderet, ira, & furore correpti, percussores in foro querebant: & habentes ignem, ad domos, ut incenderent, cucurrerunt. Illi vero periculum hoc diligentia vitarunt: & alia multa, & magna quum timerent, urbem reliquerunt. Post Caesaris interitum multa sunt praetermissa, quae videmus in epistolis ad Atticum, & ad Brutum potissimum referri, ne nos hic ponamus, & historiam pro Quaestura referamus. Liberalibus autem, id est post diem tertium M. Antonius Consul, ut in Philippicis, & in epistolis ad Atticum legimus, in aedem Telluris venit, & senatum convocavit, ubi facta sunt, quae Plutarchus hoc loco refert: qua de re sic in Philippica prima scriptum videmus: à Rep. non deieciabam oculos ex eo die, quo in aedem Telluris convocatus sumus. In quo templo, quantum in me fuit, jeci

jeci fundamenta pacis, Atheniensiumque renovavi vetus exemplum, Graecum etiam verbum usurpavi, quo tum in sedandis discordiis erat usa civitas illa: atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui. De die, quo provinciae divisae sunt, hic, & in Bruto secum Plutarchus ipse dissentit: ne, quae Dion, & Appianus hinc de rebus scribunt, conferamus. Satis est, quod ad Atticum Cicero scribit, referre: Liberalia accusas: quid fieri tum potuit? jam pridem perieramus. Memini sine te clamare, causam perisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus, laudatusque miserabiliter: servique, & egentes in tecta nostra cum sacibus immisi: quae quidem omnia multis verbis in Philippicis explicantur. In iisdem Philippicis, & epistolis, cur ex urbe, & quod Brutus, Cassius, & reliqui conjurati discesserint, demonstratur. Statim igitur, ut ait Plutarchus, Antonius elatus, ut regnaturus quum reliquis omnibus, tum potissimum Cicero terrori esse cepit. Nam quum illius in Rep. potentiam rursus, esse confirmatam videret, & illum Bruti studiosum esse sciret, & illum tunc oderat, & prius etiam nescio quid suspicionis inter eos propter vitae dissimilitudinem, & differentiam fuerat. Haec Cicero veritus, primum quidem Dolabella legatus in Syriam navigare voluit: deinde, quum Hircius, & Pansa, qui post Antonium futuri Consules erant, viri boni, & Ciceronis amulatores, illum, ne se desereret, rogarent, pollicentes, se M. Antonium ipso praesente depresso: ille neque diffidens omni-

omnino, neque fidens, Dolabellam quidem dimisit, sed Hircio, & Pansa pollicitus Athenis estate se mansurum, &, quum illi magistratum inissent, reversurum, solus ipse navigavit. Facta vero navigationi mora, novisque Roma sermonibus, ut fieri solet, allatis, M. Antonium poenituisse, mirabilem mutationem facere, omnia de sententia senatus administrare, sed ipsius presentiam, quo minus optimum statum res habeant, deesse: ille suam ipsius multam cautionem detestatus, Romam rediit: nec spes eum primo fefellit, tanta hominum multitudo ei obviam processit, & ita totum penè diei tempus ante portas, & in introitu dextræ junctæ, & complexus consumpserunt. Postero vero die M. Antonio senatum convocante, & ipsum vocante, non venit, sed jacuit, ex labore se fingens egrotare. Nam vere periculum in senatu ex suspitione quadam, & indicio, quod illi in via factum fuerat, esse videbatur. Id Antonius propter contumeliam graviter tulit, & milites misit, quibus imperavit, ut eum ducerent, vel domum everterent. Verum multis instantibus, & rogantibus, pignora quum cepisset, quievit. Sic illi deinceps inter se non admodum turbulente, sed caute dissenserunt. Hæc ipsa Cicero scribens ad Brutum, complexus est ita: Post interitum Caesaris, & vestras memorabiles Idus Martias Brute quid ego prætermisissum à vobis, quantamque impendere Reipubl. tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta, vobis vero parca divina gloria, sed instrumentum regni delatum ad Lepi-

pidum, & Antonium: quorum alter inconstantior, alter imprior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ Reip. cupiditate, quod opponi posset, præsidium, non habebamus. Exererat enim se civitas in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres, vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberavistis. Italiæ sua vobis studia promittentem remisistis. Itaque quum teneri urbem à parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipse esse excedendum putavi. Sed animus idem, qui semper infixus in patriæ charitate, discessum ab ejus periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico cursu, quum etestiarum diebus auster me in Italiam, quasi dissuasor meo consilii retulisset, te vidi Velie, doluique vehementer. Cedebas enim Brute, cedebas, quoniam Stoici vestri negant fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii scelevi, atque dementiæ. Sed quoniam possunt hæc è Philippicis, & epistolis, ubi describuntur, peti, pauca tantum conferemus. Insolentiam M. Antonii Consulis quum alibi sæpe, tum ad L. Plancium scribens, ostendit: de M. Bruti, & aliorum conjuratorum discessu præter Ciceronem Paterculus, & alii multa scribunt: de suspitione, si-ve causa inter Ciceronem, & Antonium in Philippicis plura dicuntur. An vero Cicero Dolabellæ legatus in Syriam navigare voluerit, videtur Plutarchus, qui scribit: nos in epistolis ad Atticum sic scriptum vidimus: Dolabella me sibi legavit ad IV. Non. Apr. id mihi heri vespere

nunciacum est. EGN. Id etiam Plutarchus viderat, ut apparet, ne tu nunc dicas, viderit. COR. Ille quidem fortasse viderat, sed, ut in rebus hisce parum diligens fuit, non videtur intellexisse, quam legationem Cicero significaret. EGN. Quum Dolabella Consul Syriam provinciam sortitus esset, quam potuit aliam legationem, quam Syriacam significare? COR. Ut mittam, verisimile non esse, Ciceronem, qui neque Cæsaris, neque Pompeji legatus in provinciis esse voluisset, tunc Dolabellæ legatum in Syriam navigare voluisset, si legationem Syriacam significasset, à M. Antonio nihil erat cur eam peteret: & tamen in epistolis ad Atticum se petisse sic ostendit: *Scipsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur, & prius à Cæsare petierat. Legationem vero liberam significat, de qua sic ad Atticum scribit, ubi de Dolabella loquitur: habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Julia, nec facile addi potest: idque adeo genus legationis, ut, quum velis, introire, exire liceat. Hinc in prima Philippica dixit: quum haberem jus legationis liberum, discessi ea mente, ut adesset Cal. Jan. quod initium senatus cogendi fore videbatur. Quæ Plutarchus de Hircio, & Pansa refert, ea vellem diligentius scripsisset, nec eos viros bonos appellasset, nec eos dixisset pollicitos fuisse, se M. Antonium depressuros: quum semper antea Cæsariani fuissent, & tunc otium timerent ita, ut neque bene audirent, neque M. Antonium se depressuros pollicerentur, ut in epistolis ad Atticum*

cum Cicero demonstrat, quicquid in Philippicis, & alibi, scenæ serviens, dicat. In Græciam vero Cicero proficiscebatur, quum ut cædis impendentis periculum vitaret, tum ut in studiis filium consumaret: quæ fuit à principio sola causa profectionis, quum consilium cepit à Cæsare legari, quod in epistolis ad Atticum scribit, quoquo modo in prima Philippica consilium profectionis, & reversionis exposuerit. Ac præter ea, quæ de reversione refert ibi pluribus verbis, quàm ut sint referenda, sic ad Atticum scribit: *VIII. Id. Sext. quum à Leucopetra profectus (inde enim transmittabam) stadia circiter CCC. processissem, rejectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi quum ventum expectarem (erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem, & libenter) Rhegini quidam illustres homines ed venerunt Roma, sanè recentes, in his Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. Hac afferebant, editum Bruti, & Castii, & fore frequentem senatum Cal. à Bruto, Castio literas missas ad Consulares, & Prætorios, ut adessent, rogare. Summam spem nunciabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam, me desiderari, subaccusari. Quæ quum audissem, sine ulla dubitatione abjeci consilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. Atque inde, ut ad Cornificium scribit, ventis, remisque in patriam omni festinatione properavi, postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. Sic sum in Antonium inductus, ut ille*

ille non ferret. Quod si Cicero posttridie, quam venit, in Antonium inuictus est, Antonius non postero die, sed eodem die, quo Cicero venit, senatum convocavit: & si M. Antonius eodem die senatum convocavit, & tam multa dixit, & fecit, quam multa in prima Philippica referuntur, non est ille dies jungendis dextris, & complexibus consumptus, ut Plutarchus affirmat. E G N. Res admodum leves notas, & Ciceronis laudem minus. C O R. Ego vero res admodum graves noto, & Ciceronis laudem cumulo. Nam fateor, ei plures obviam prodisse, quam quos uno die complecti potuerit: & scriptoris prudentiam requiro, qui quod fieri neque solet, neque possit, scribat. E G N. Venetiis quidem fieri neque solet, neque potest: quum viris magnis in urbem venientibus ita cymbis, aliisque naviculis obviam procedamus, vixnt eos occurrentes salutare, nedum complecti, possimus: sed Romæ fortasse fieri solebat, & poterat. C O R. Plutarchus, & Appianus ita videntur credidisse: sed neque fieri solebat, ut ad Atticum Cicero de suo reditu ab exilio scribens, ostendit: neque poterat, nisi, qui veniebant, ex equis, aut lecticis, aut rhedis, quibus veherentur, descendissent: quod Cicero tum senex, & de via languens, vix facere potuisset. Verum, quod vult Plutarchus, fecerit, ille quo pacto defendet, Antonium milites misisse, quibus imperarit, ut vel Ciceronem ducerent, vel domum ejus everterent: quum milites non miserit, sed in senatu, cum fabris se domum Ciceronis esse venturum dixerit: Id in prima Phi-

lippica Cicero scribit, & ita repetit in quinta: *Huc etiam nisi venirem Cal. Septembr. fabros se missurum, & domum meam disturbaturum esse dixit.* Et Plutarchus quum hæc male consideravit, tum, quod sequitur, etiam pejus conjunxit. Nam conjungit hoc modo: *Post Ciceronis reditum, M. Antonius, & ipse Cicero disenserunt, donec Cæsar juvenis Apollonia venit:* quæ si vero post reditum Ciceronis, hoc est post Cal. Septembr. Apollonia Cæsar venerit, qui libro decimo quarto ad Atticum vel ante Id. Apr. venisse dicatur. Quæ præterea Plutarchus ibi de Cæsare scribit, ea nos iccirco non vertimus, quod ad Ciceronis vitam parum, vel nihil pertinere videantur, nisi forte somnium, quod refert de ipso Cæsare, pertineat: de quo tamen ille non minus, quam de Cæsaris Octaviani matre voluit à Suetonio, qui scripserat ante, dissentire. At Plutarchus, credo, putavit, Ciceronem, quem multi solent hac in parte vehementer accusare, posse defendi, si diceretur ei tantum favisse, quem vidisset in somniis finem bellis civilibus impositurum. Sed somnium est, nec Cicero somnio defendi debet, qui somnia contemnebat, & id fortasse nunquam somnavit, certe non credidit, quum licet ad Atticum scripserit: *Nobiscum hic perhonorifice, & amice Octavius: quem quidem sui Cæsarem salutabant, Philippus non, itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum civem.* Item: *Octaviano, ut perspexi, satis ingenti, satis animi: videbaturque erga nostros negotii ita fore, ut nos vellemus, animatus: sed quid erati credendum sit, quid nominis,*

ni, quid hereditati, quid *καταχρησται*, magni consilii est. Et ne quis dicat, curigitur ipse postea credidit, sic addit: sed tamen alendus est, & ut nihil aliud, ab Antonio sejungendus. Nam vir prudentissimus, quem videret Brutum, Cassium, reliquosque conjuratos post Cæsaris interitum nihil eorum, quæ debuerant, in urbe gessisse, ex urbe discessisse, Italiæ sua studia remississe, nec eos quicquam facere, sed Brutum, Cassiumque, quod in epistolis ad Atticum queritur, ad Eurotam sedere, verebatur, ne, si M. Antonius & Octavianus conjungerentur, Respubl. cui nemo succurrebat, opprimeretur. Itaque M. Antonium ructantem, & nauseantem in Cæsaris Octaviani plagas, ut scripsit ad Cornificium, coniecit. Plutarchus tamen, quem somnium narrasset, & posuisset etiam, adolescenti favere coepisse, quod in ejus Consulatu natus esset, sic addere non dubitavit: *Primum M. Antonii odium Ciceronem, deinde natura, quæ facile vinceretur ab honore, Cæsari conciliavit, existimantem, se in Republ. potentia illius usurum. Nam sic adolescenti se subiecit, ut adolescens illum patrem vocaret.* Unde Brutus stomachans, in epistolis ad Atticum Ciceronem reprehendit: quod Antonii metu Cæsarem foveat, & ostendat, se patriæ non libertatem, sed dominum sui studiosum querere. Ille vero non Antonii odio potius, quam libertatis studio, nec honore, sed amore patriæ victus, Octavianum coepit adjuvare: nec illi se subiecit, sed ab eo sepe rogatus, Reip. causam suscepit. Nec alteri se subiecit, qui pater vocatur, & ut pater imperat

& regit, ut ad Brutum Cicero scribens ostendit: *Cæsaris pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tamen facile eum florentem, & honoribus, & gratia, regere, ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus.* Alibi quoque saepe Cæsarem suis consiliis gubernatum fuisse testatur. Quare multo prudentius Brutus scripsit, quam Plutarchus descripsit: Licet ergo patrem appellet Octavianus Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quamquam Brutus ipse quoque Ciceronem reprehendit, nec videt, omnem se culpam sustinere. Nam multa prætermisit, quæ si fecisset ille, Resp. in id periculum non incidisset. Itaque Cicero sic ad Atticum scribens, queritur: *Itane vero? hoc meus, & tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus devius proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Cæsaris plus valerent, quam si ipse viveret? meministine me clamare, illo ipso primo capitolino die, senatum in Capitolium à Prætoribus vocari? Dii immortales, quæ tum opera effici potuerunt, letantibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus? Item Cassius querebatur, amissas occasiones: & illud addebat: oportuisse senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipere Remp. Hæc, & alia multa, quæ Cicero solet in epistolis ad Atticum significare, Brutus in urbe prætermisit: deinde quem deberet urbem, quam liberarat, defendere, veluti Pompejus alter, eam reliquit: ut Antonius, veluti Cæsar alter in ea, poten-*

tentior fieri posset. Quumque Brutus urbe cef-
 sisset, ut Pompejum prorsus imitaretur, nec de-
 lectum habuit, & Italiae sua studia promitten-
 ti remisit, nec ita multo post ex Italia discessit,
 & quidem quo tempore Resp. illius opera ju-
 vari multum, vel fortasse liberari potuisset. Nam
 quum Cicero M. Antonium, & Caesarem O-
 ctavianum quasi commisisset, utrumque vel al-
 terius auxilio praesens opprimere, & ita patriam
 liberare potuisset. Hinc Cicero sic ad Atticum
 scribens, exclamat: *ò Brute ubi es? quantam in-
 v-
 ceptam amittis?* Sed ille discessit, nec unquam
 postea, quamvis eum Cicero saepe revocavit, in
 Italiam voluit reverti. Quod si Ciceroni parui-
 sset, & exercitum, quem pararat, in Italiam
 duxisset, nunquam triumviri Remp. quemad-
 modum postea fecerunt, occupassent. Ille ta-
 men epistolas scripsit: quas qui legunt hodie,
 putant, & assentiuntur Bruto Ciceronem, quod
 Octavianum foverit, si Diis placet, esse repre-
 hendendum. Sed illas, opinor, Cicero disce-
 disse, si, quae scribuntur in illis, à quoquam
 probatum iri putasset: verum quum videret ea
 nullo negotio posse confutari, voluit illas epi-
 stolas inter suas reponi: ut posteri possent, quam
 bene scripsisset ille, judicare. E G N. Ergo mul-
 ti bene scripsisset judicant. C O R. Vos, ut pu-
 to, non ita judicatis: ego certe, quae scribit ille,
 vel hoc ipso loco facile confutarem, nisi res
 ipsa, quae penè loquitur, confutaret. E G N.
 Non ita loquitur, ut omnes audiant. C O R.
 Ita certe loquitur, ut quisvis intelligat, eum
 qui sit ipse Brutus, operam dare, ut etiam Ci-

Ciceronem brutum faciat: sed ille purus est ita,
 ut nullis sordibus possit inquinari. At M. Bru-
 tus vir bonus fuit: Avunculus ejus etiam M.
 Cato vir bonus fuit, sed tamen ille animo
 optimo utens, & summa fide, nocebat interdum
 Reip. ut ad Atticum Cicero scripsit: sic Brutus
 vir quidem bonus fuit, sed tum Stoicos, & Ca-
 tonem nimis imitari voluit. Itaque quum Ci-
 ceroni, quem vel ipse omnium prudentissimum
 vocabat, parere noluisset, Remp. cui non suc-
 currit, ut debebat, perdidit. Ille tamen Ci-
 ceronem, qui Remp. mordicus, ut ajunt, tene-
 bat, ac defendebat, non dubitavit accusare:
 quod ad Octavianum suppliciter, ac demisse
 nimis scriberet. Illi Cicero, si posset, id, ut pu-
 to, responderet, quod Attico de Caesare tale
 quid objicienti rescripsit: *Quum ad pacem hor-
 tarer eum praesertim hominem, non videbar ullo
 modo facilius moturus, quam si id, ad quod eum
 hortarer, convenire ejus sapientiae dicerem: eam
 si admirabilem dixi, quum eum ad salutem pa-
 triae hortabar, non sum veritus, ne viderer as-
 sentari, cui tali in re libenter me ad pedes ab-
 jecissem. Id Ajax non faceret, scio, sed face-
 ret Ulysses, qui tamen in bello Trojano non
 minus laudis, quam Ajax, videtur esse consecu-
 tus. Cicero certe, qui Reip. ut qui maxime,
 studiosus fuit, juvenem, qui tunc ei multum
 prodesse posset, suppliciter, ac demisse, quemad-
 modum Brutus ait, invitari non dubitavit. At
 eum nimis extulit. Si Brutus ei paruisset, illum,
 recuperata Rep. curasset, ut etiam credunt il-
 lum dixisse, tollendum. Sed alias hac de re for-
 taf-*

tasse plura dicemus, nunc ad Plutarchum redeamus. Filium Ciceronis Athenis operam Philisophis dantem quum Brutus accepisset, ei ordinem ducendum dedit: eumque, multis in rebus operam illius usus, instituit. Tunc in urbe Ciceronis potentia maxima fuit. Nam, quaecunque volebat, affectus, Antonium per factionem victum ejecit: & duos Consules Hirsum, & Pansam, qui bellum cum illo gererent, emisit. Senatui praeterea persuasit, ut Caesari lictores, & imperatorum ornamentum tanquam pro patria pugnanti decerneret. De filio Ciceronis ita Brutus scripsit: Cicero filius tuus sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius. Quare, quoniam efficere non possum, ut plaris facias eum, qui tibi est charissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abutendum gloriae tuae, ut adipiscatur honores paternos. Item, filius valet, & in Macedoniam cum equitatu praemissus est, quod alibi quoque reperit. Hinc in Philippica decima Cicero dixit ita: Legio, quam L. Piso ducebat legatus Antonii, Ciceroni se filio meo tradidit. Sed de patre loquamur, qui quam potens eo tempore fuerit, in Philippicis ostendit, ne nos hic plura recitemus: quanquam tacere illud non possumus: XIII. Cal. Ian. primam Quirites fundamenta iacta sunt Reip. fuit enim longo intervallo ita liber senatus, ut vos aliquando liberi essetis: quo quidem tempore, etiamsi ille dies vite finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, quum vos uni-

versi una mente, atque voce iterum à me conservatam esse Rem, conclamastis. Nam Cicero quum libere locutus est, tum curavit, ut Octavianus Antonium Brundisio revertentem ab urbe averteret, quod in Philippicis saepe testatur. Hinc ad M. Brutum scribit ita: Dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habiti à me honores nulli quidem Brute, nisi debiti, nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare cepimus, quum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui à cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quanquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quanquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Sed de Caesare Octaviano, item de Hirso, & Pansa Consulibus, de Ciceronis periculo, delegatione ad Antonium ab eo recusata, deque aliis huiusmodi rebus, in Philippicis & epistolis plura scribuntur. Quare nos ordinem Plutarchi sequamur: Quum, victo quidem Antonio, sed Consulibus mortuis, omnes milites ad Caesarem ex magna convenissent, senatus juvenem, & bona fortuna usum veritus, milites ipsos honoribus, & praemiis revocare, ipsiusque potentiam minuere tentavit, tanquam propugnatoribus, Antonio fugato, non indigeret. Hac de re Cicero sic ad M. Brutum scripsit: Consules

les duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amissimus. Hircius quidem in ipsa victoria occidit, quum paucis diebus magno prelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat vulneribus acceptis, que ferre non potuit. Reliquis hostium Brutus persequitur, & Cæsar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam securi sunt. Item, Civitas recreata ad XII. Cal. Maji te huc venire, quàm se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum, multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida, veraque gloria: nam tantæ multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus, à qua usque in Capitolium deductus, maximo clamore, atque plausu in rostris collocatus sum. Hæc Plutarchus omisit, & illud item, quod de Decemviris ad D. Brutum Cicero scribit: Quod Segulius ait, veteranos queri, quod tu, & Cæsar in Decemviris non essetis: utinam ne ego quidem essem: quid enim molestius? Plutarchus igitur de Ciceronis Decemviratu tacet, & id, quod considerabimus, refert: Ciceronem cum Cæsare Consullem fieri voluisse: quod ei Cæsar ipse persuasisset, fore, ut, si Consules ipsi fierent, quum se, tum res omnes ad arbitrium suum regeret: sed ab eo deceptum, tum demum cognovisse, se, populique libertatem concidisse. Idem prope modum Dion, & Appianus affirmant, quamvis Dion sibi parum constare videatur: dum postea scribit, Ciceronem, ei, qui, stricto gladio, dixerat, si vos Cæsari Consulatum non dabit, hic dabit, respondisse: si vos ita rogabit, ipsum capiet.

piet: idque etiam postea causam necis illi fuisse. Sed nos ostendemus, Ciceronem & in ea re Cæsari Semper adversatum fuisse, & nihil eo tempore de Consulatu cogitasse. E. G. N. M. tamen Brutus audivit, illum Consullem factum fuisse. C. O. R. Audivit, quia Romæ sermo fuerat, de quo Cicero sic in Philippicis ait: Scitis per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per Idus Quint. Qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. Deinceps ita defendit, ut ostendat, eum sermonem factum fuisse: quem tamen Græci scriptores sequi maluerant, quàm referre, quod tunc una voce cuncta concio declaravit, nihil esse ab eo unquam de Rep. nisi optime, cogitatum. Quod vero tunc in ea re Cæsari Octaviano sit adversatus, sic ad M. Brutum scribens ostendit: Cæsarem meis consiliis adhuc gubernatum præclara ipsum indole, admirabilique constantia, improbißimis literis quidam, fallacibusque interpretibus, ac nunciis impulerunt in spem certissimam Consulatus: quod simul atque sensi, neque ego illum absentem literis monere destitui, nec accusare præsentem ejus necessarios, qui ejus cupiditati suffragari videbantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem, aut magistratus. Nunquam enim in honore extraordinario potentis hominis, vel potentissimi potius (quandoquidem potentia jam in vi posita est, & armis) accidit, ut nemo Tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus autor existeret. Item: Cæsarem, ut spero, tenebo multis repugnantibus. Videtur enim in eo esse bonæ

bona indoles, sed flexibilis aetas, multique ad depravandum parati, qui splendore falsi honoris objecto, aciem boni ingenii præstringi posse confidunt. Quin ei Cicero sic in hisce rebus adversatus videtur, ut illi D. Brutus timuerit, quod in epistolis apparet. Cæsar tamen Consul factus, X. Cal. Octob. cum Q. Pedio Consulatum inivit, ut Paterculus ostendit: & Ciceronem, quum diu repugnasset, tandem passus est proscribi: quod Plutarchus quidem, Dion, Appianus, & alii scribunt, sed Paterculus ita refert: Nihil tam indignum illo tempore fuit, quam quiddam aut Cæsar aliquam proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est: abscisæque scelere Antonii vox publica est, quum ejus salutem nemo defendisset, qui per tot annos & publicam civitatis, & privatam civium defenderet. Sed quoniam nemo unquam melius, quam Livius, eam rem scripsit, ut adhuc in Senecæ scriptis invenitur, huc transferemus: M. Cicero sub adventum triumvirorum urbe cesserat, pro certo habens id, quod erat, non magis Antonio eripere, quam Cæsari Cissium, & Brutum, posse. Primo in Tusculanum fugerat: inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensus, proficiscitur: unde aliquoties in altum proVectum, quum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis cæco volvente fluctu pati non posset, tandem eum & fugæ, & vite cepit. Regressus ad superiorem villam, que paulo plus mille passibus à mari abest, moriar inquit, in patria sepe servata. Satis constat servos fortiter, fideliterque paratos fuisse ad

ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica, præbentique immoiam cervicem, caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobanes, præciderunt. Ita relatam caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus in rostris positum, ubi ille Consul, ubi sepe Consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant. Vixit tres & sexaginta annos, ut, si vis abfuisse, ne immatura quidem mors videri possit: ingenium & operibus, & præmiis operarum felix: ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis, magnis interim idus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filie mortis, exitu tantum tristi, atque acerbo: omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem: que vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico crudeliter passus erat, quàm quod ejusdem fortune composito fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in ejus laudes sequendæ Ciccone laudatore opus fuerit. EGN. Ut est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Livius, plenissimum testimonium Ciceroni reddidit. COR. Illa verba nollem dixisset: omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem. In illis enim videtur opinionem fo-

cutus, quam nos ante confutavimus: cetera vero sic probamus, ut digna putemus, quæ, quemadmodum Ciceronis, & Plutarchi verba solemus, explicemus. Florus igitur sic apud eundem Livium scribit: C. Cæsar pacem cum Antonio, & Lepido fecit ita, ut tres viri Reip. constituendæ quidem per quinquennium præessent. Ipse, Lepidus, Antonius statuerunt, ut, suos quisque inimicos proscriberent. In qua proscriptione plurimi equites, CXXX. Senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, M. Ciceronis, ejus occisi à Popilio legionario milite, quum haberet annos LXXII: caput quoque cum manu dextra in rostris positum est. M. Lepidus L. Paulum fratrem, & M. Antonius L. Cæsare avunculum viros Consulares, quos Octavianus perebat, ut Ciceronem liberaret, proscribi passi, ut Cicero proscriberetur: quod omnes penè scriptores affirmant, & Cornelius Hispanus sic apud Senecam refert: Proscriptus est ille, qui tuam sententiam secutus est: tota tabula tuæ morti præluditur: alter fratrem proscribi, alter avunculum patitur, quid habes spei? Ut Cicero periret, tot paricidia facta sunt. Hac in parte Plutarchus, & Appianus, de locis, ad quæ Cicero venit, à Livio, de corvis, qui auspiciam fecerunt, à Valerio Maximo dissentiunt. Nos, ne tam multa referamus, vel conferamus, illud tantum dicemus: mortem Ciceronis ut hominis magni non solum per aves tunc, sed per simulachrum Palladis etiam paucis ante mensibus vi fulminis dissipatum

tum significatam fuisse, quod Dion, & Julius Obsequens ostendunt. Quin eam sibi videtur ipse prædixisse, quum sic ad Atticum scripsit: Mi Attice fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo: genus illud interitus, quo casurus es, fedum duces, & quasi denunciatum nobis ab Antonio: vel potius in Philippicis quum dixit: Ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum ejus diem supremum malim, quàm L. Cinne dominatum, à quo ille crudelissime est interfectus. Nam Cicero quod hic optavit, est assecutus, ut in Bruto diximus, & infra dicemus, Ciceronem patrem patriæ Cn. Popilius Lænas, qui patrem prius interfecerat, & ab ipso Cicerone defensus fuerat, interfecit, ut omnes penè scriptores, ut Livius, Valerius Maximus, Seneca, Dion, & Appianus affirmant, præter Eusebium, & Plutarchum, qui Popilium quidem, sed Herennium tamen nescio quem magis interfectorem Ciceronis fuisse probant. Verum Senecæ declamatio repugnat, & quod Appianus refert, & recentiores ratiocinantur, Popilium Ciceronis caput Antonio viginti quinque millibus aureorum vendidisse. Mortem Cicero forti animo tulit, ut omnes, præter Asinium Pollionem, qui Cicero ni fuit iniquus, affirmant, & apud Senecam sic Aufidius Bassus ostendit: Cicero paulum remoto velo postquam armatos vidit, ego vero consisto, ait: accede veterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide cervicem. Trementi deinde, dubitantique, quid si ad me, inquit, primum venissetis? Idem penè de militibus, qui fuerant missi, ut M. Antonium oratorem interficerent, scribitur, ut

illius, & Ciceronis interitus omnino similis fuisse videatur. Accedit, quod in libris oratoris ita scriptum videmus: *M. Antonii in his ipsis rostris, in quibus ille Remp. constantissime Consul defenderat, quæque Censor imperatoris manubiis ornavat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum civium capita servata: quod idem de Ciceronis capite retulimus: quod inter duas manus in rostris positum fuisse Livius ostendit: quamvis Florus ab eo, quem refert, in ea re dissentiat, quum caput cum manu dextra tantum in rostris positum fuisse dicat: quod, ut apud Senecam legimus, etiam Cremutius Cordus dixit: sed alii penè omnes duas manus dixerunt. Antonius vero caput in mensam iussit afferri, eoque spectaculo per diem fuit oblectatus antequam in rostris poneret: quod Appianus refert: nec Dion aliter sentit, qui scribit etiam Fulviam M. Antonii uxorem linguam Ciceronis extractam multis cum contumeliis acu pupugisse. Capite Ciceronis in rostrisposito, quantus in urbe moeror, & luctus excitatus fuerit quum Plutarchus, & alii scriptores ostendunt, tum Cremutius Cordus apud Senecam docet ita: *Solvit pectora omnium in lachrymas, gemitusque visa ad caput ejus deligata manus dextra divinæ eloquentiæ ministra: cæterorumque cædes privatos luctus excitaverunt, illa una communè.* Cicero, quod apud Cornelium Tacitum legimus, Hircio, & Pansa Consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit, vii. Idus occisus est: quo anno Divus Augustus in locum Pansæ, & Hircii se, & Q. Pedum Consules suffecit. Quamvis autem Cornelius Tacitus mensam non*

ponat,

ponat, intelligimus tamen, quum Cæsar Octavianus X. Cal. Octob. inierit Consulatum, Novembrem, vel Decembrem significari. Unde cognoscimus Ciceronem sexaginta quatuor annos vixisse, ut Aurelius Fuscus apud Senecam testatur, quamvis alii tres & sexaginta tantum scribant. Sunt, qui putent, Ciceronis corpus à L. Lamia, qui semper illi fuit amicus, sepultum fuisse: quod etiam scriptum videmus in versibus, quos viri duodecim scripsisse dicuntur. Nam multi, quod apud Senecam videre licet, quum versibus, tum soluta oratione Ciceronis mortem deploraverunt, ut Paternulus ita: *Nihil tam indignum illo tempore fuit, quàm quod aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est: abscisaque scelere Antonii vox publica est, quum ejus salutem nemo defendisset, qui per tot annos & publicam civitatis, & privatam civium defenderat.* Nihil tamen egisti M. Antonii: cogit enim excedere propositi formam operis, erumpens animo, ac pectore indignatio: nihil, inquam, egisti, mercedem cœlestissimi oris, & clarissimi capitis abscisi numerando, aut oramentoque sinebri ad conservatoris quondam Reip. tantique Consulis irritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam, & etatem senilem, & vitam miseriorem te principe, quàm sub te Triumviro mortem. Famam vero, gloriamque factorum, atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit, vivetque per omnem seculorum memoriam: dumque hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo vidit, ingenio comple-

xu-

xus est, eloquentia illuminabit, manebit incolu-
me, comitem ævi sui laudem Ciceronis trahet,
omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur
tuum in eum factum execrabitur: citiusque in
mundo genus hominum, quàm nomen hujus ca-
det. EGN. Jam situs est, & laudatus. COR. Nec
situs, ut debuit, nec laudatus, ut meruit: qui
dignus fuit, quem hominum fama beneficio-
rum memor in concilio cœlestium, ut Hercu-
lem, ut Castorem, & Polluceem, ut Æcula-
pium, ut Liberum, collocaret. Quanquam vi-
detur collocasse: cujus Consulatum C. Curio
Lentulus P. F. mentem divinam,
Cornelius Nepos prudentium divinationem vo-
carit. Illum certe cœlestem virum Quintilia-
nus appellavit. EGN. Sed in dicendo. COR.
Nihil mea refert, dum cœlestem vocarit eum,
cujus imaginem vel inter Divos Alexander Se-
verus Imperator Romanus, qui latina quum
legeret, non alia magis, quàm de officiis Cice-
ronis, & de Republ. legebat, postea collocavit.
EGN. Quin igitur illi nos vota facimus? COR.
Nos vero illi vota faciamus, oculis ut nostris ille,
cui lippitudo tam sæpe molesta fuit, medeatur.
COR. Divi morbos, quibus, dum viverent,
affici solebant, in cœlum sublatis sæpe curare
creduntur. Aquæ certe Ciceronianæ, quas Tul-
lius Laurea carmine celebravit, oculis, ut Pli-
nius affirmat, medebantur. Divus Augustinus
se Ciceronis Hortensio lecto Christianum sa-
ctum fuisse confiteretur. Sed jam tempus est,
ut annos omnes, quos dedi, mihi vos acceptos

referatis. PIER. Singulos deinceps, ut dedi-
sti, retulimus. COR. Video, sed habere ve-
lim, qui provincialibus præsertim curiosis pos-
sem, me solvisse, demonstrare. EGN. Tuas per-
scriptiones habebis, quas ipsi probabimus, & te
in hoc fano pecuniam nostro jussu deposuisse,
quum tamen deposueris, ascribemus. COR. Pe-
cuniam, quam certis & locis, & temporibus
exegi, jam deposui, nunc, si placet, reliqua
deponam. EGN. Nobis, vero placet. COR.
Nunc igitur ea, quæ Dion Calenum dixisse
sinit, non omnia quidem, sed quæ digna pu-
tabo, quæ confutentur, deponam. Sunt enim
quædam ita parum verisimilia, vel potius ita
profus falsa, ut facile demonstrent, quod etiam
diximus, Græcum scriptorem Ciceroni semper
iniquum fuisse, Nonne, inquit, hic ille est, qui
Cæsarem, Pompejumque quasi commisit, & pro-
hibuit, ne Pompejus cum Cæsare reconciliaretur;
qui vobis persuasit, ut ea contra M. Antonium
decerneretis, quibus Cæsar est commotus: quæ
Pompejo persuasit, ut Italiam relinqueret, &
in Macedoniam transiret, quod omnium malo-
rum, quæ postea consecuta sunt, causa fuit? Hic
quot sunt verba, totidem penè sunt mendacia.
EGN. Antonius tamen, quod hic refert Dion
videtur, dixit Ciceronis opera Pompejum à
Cæsaris amicitia esse disjunctum, ob eamque
causam Ciceronis culpa civile bellum esse na-
tum. COR. Dixit ille quidem, sed in Philip-
picis id ipsum nullo negotio confutavit, & sic
addidit: Quum inferri patria bellum nefarium
viderem, pacis, concordie, compositionis autor
esse

esse non destiti, meaque illa vox est nota multis: Utinam Cn. Pompei cum C. Casare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses. Et ad Cecinam sic etiam scripsit: plurimi sunt testes, me & initio, ne conjugeret se cum Casare, monuisse Pompejum, & postea, ne se jungeret. Conjunctione frangi senatus opes, disjunctione civile bellum excitari videbant.

EGNA. Hic Dion, quæ Ciceroni quoquo modo sunt objecta, refert. CORR. Referat: illud, opinor, nullus objecit, eum, qui tunc esset imperator ad urbem, nec in senatum veniret, senatui persuasisse, ut ea contra M. Antonium decerneret, quibus ipse Cæsar sit commotus: nemo certe potuit objicere, illum Pompejo persuasisse, ut Italiam relinqueret: quum Pompejum semper ipse reprehenderit, quod urbem primum, deinde Italiam reliquisset: quod in epistolis ad Atticum sic aperte scribitur, ut Dion, si non vidit, negligentissimus, si vidit, & aliter scribere voluit, mendacissimus esse videatur. Et sanè quum ferè semper, ut Græcus, est mendax, tum vero, quum de Cicerone loquitur, ita sæpe mentiri solet, ut facile morbum, quo laboret, ostendat. En, cui credas cætera, quum, quæ dicere nullus unquam Ciceronis inimicus est ausus, ea Græculus homo post tam multos annos finxerit: ut illud etiam finxit: ea, quæ Cicero Consul gessisset, ita senatui postea displicuisse, ut ab eo pœnam sumpserit: quum vel ipse Dion alibi, nihil ab eo, nisi consilio senatus, gestum fuisse testetur: & omnes præterea scriptores affument, & omnes homines, qui literas discant, sciunt,

sciant, senatum Ciceronis causa vestem mutasse, nec eo diu carere potuisse. PIER. Mendaces oportet esse memores. COR. Ille certe memor non est, qui dicat: Ciceronem Roma seditionibus sedatis profectum fuisse, & rursus excitationis Athenas, & filium reliquisse; Romamque reversum, M. Antonio cœpisse adversari, quem prius amare simulasset: alibi vero scribat: eum propter inimicitias, quas cum M. Antonio gerebat, Octaviano favere cœpisse, quamvis ex urbe discessisset, ut Athenas filium deduceret. Hic enim tam secum, quam cum Cicerone pugnat. EGN. Pugnat Calenus, qui calumniatur. COR. Pugnat potius ipse Dion, qui res ita contrarias, ita leves, ita planè falsas scribat, ut facile quis intelligat, eas ne dignas quidem esse, quæ confutentur. Nos certe quamvis eas nullo negotio possimus, nolumus tamen confutare, ne tempus ipsum frustra conteramus. Alia potius, quæ vel scripta sunt, vel dici solent, quantum potest refellamus, ut à Cicerone Tironem turpiter amatum fuisse: quod multi vel ob id credunt, quod Plinius in epistolis scribat, se, quum librum Asinii Galli de comparatione patris, & Ciceronis legeret, in epigramma Ciceronis incidisse, ubi queritur, quod fraude mala frustratus amantem, paucula cœnato sibi debita suavia Tiro tempore nocturno subtraxerit. Nec vidit Plinius ab Asinio Gallo, qui Ciceronem deprimebat, ut patrem extolleret, illud epigramma fingi potuisse, præsertim quum fuerit unus ex illis, qui, quod ait Gellius, ea, quæ neque dictu, neque auditu digna essent, dicerent. Cicero vero, quod in Quin-

to fratre, qui Statium diligeret, tam sæpe reprehendit, id nunquam, ne frater par pro pari referret, ipse fecisset: nisi forte more Platonis, quem semper imitatus est, Tironem, quem vel ob id Alexim vocet, amavit. Nam Plato, quo nemo castior fuit, Alexim non turpiter dilexit, quamvis carminibus luserit: quem Pomponius Atticus, M. Cicero, & P. Virgilius imitati, suos pueros Alexides appellarunt. Quod si Cicero hac in re male audisset, adversarii, qui tunc vivebant, id illi aliquando, quod tamen ipsi non legimus, objecisset: ut in dicendo timiditatem non semel objecerunt: quod ille tamen non modo non refellit, sed in orationibus etiam frequenter agnovit. Ita Deos, inquit, *mibi velim propitios, ut, quum illius dici mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Nam summus est timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit. Et si natura, pudorque timorem non attribuisset, se tamen ille timere, quemadmodum præcepit in libris oratorii, simulare debuisset, tantum abest, ut ob eum timorem reprehendi possit, aut debeat.* EGN. Reprehendi potius solet ob eum timorem, quo solebat in rebus, non in verbis affici. COR. Et nos id ipsum suis locis confutavimus, & Quintilianus ita scribit: *Cicero parum fortis videtur quibusdam, quibus optime respondit ipse, non se timidum in suscipiendis, sed in providendis periculis, quod probavit morte quoque ipsa, quam præstantissimo suscepit animo. Sanè post Cæsaris cædem Cicero sic ad Tironem scripsit:*

*De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis: & si Atticus noster, quia quondam me commoveri parvois intellexit, idem semper putat, nec videt, quibus præfidiis Philosophia sepius sim. Et hercle, quod timidus ipse est, dogu-
Corruu. Virum certe fortissimum Ciceronem M. Brutus in epistolis appellavit. Quod quidem testimonium gravissimum videri debet, ut à M. Bruto viro gravissimo, & eo, qui Ciceronem reprehendere soleret, profectum. PIER. Reprehendit in primis, quod in ore frequenter suas Nonas Decembres haberet. COR. Hoc est, quod se laudaret. Ut enim Quintilianus ait reprehensus est in hac parte non mediocriter Cicero: quanquam is quidem rerum à se gestarum major, quam eloquentiæ fuit in orationibus utique jactator. Ac plerumque illud quoque non sine aliqua ratione fecit. Aut enim tuebatur eos, quibus erat usus adjuutoribus in opprimenda conjuratione, aut respondebat invidiæ: cui tamen non fuit par, servatæ patriæ pœnam passus exilium, ut illorum, quæ egerat in Consulatu, frequens commemoratio possit videri non gloriæ magis, quam defensionis data. Id in oratione de responsis ostendit: *Non ego de meis, sed de factis vestris loquor, nec vereor, ne hæc mea vestrorum beneficiorum prædicatio, non grata potius, quam arrogans videatur: quanquam si me tantis laboribus perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum tamen animi quidam dolor, quis non ignosceret? Et in oratione pro domo: Quoniam hoc reprehendis, quodd solere me dicas de**

meipso gloriosius prædicare, quis unquam audivit, quum ego de me, nisi coactus, ac necessario dicerem? Nam, si, quum mihi furta, largitiones, libidines objiciuntur, ego respondere soleo, meis consiliis, periculis, laboribus patriam esse conservatam, non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de objectis non confiteri. Res igitur ille suas laudat, ut adversariis potissimum respondeat: nec tamen ipse negat, sed ad Atticum scribens, fatetur, se laudis avidissimum esse, & in se nescio quid subinane, & non ἀφιλόδοξον esse testatur: quod qui reprehendunt, maximos quoque viros, ut Themistoclem, Alexandrum Magnum, Africanum, Pompejum, & alios reprehendunt: qui nec minus ambiciosi fuerunt, quàm Cicero, nec minus, quàm ille, res suas celebrari cupierunt, quum multi scriptores ad id faciendum vel præmiis invitarint. At de se scripsit, quod in primis Plutarchus accusavit, fortasse, quòd iniquo ferret animo, tam doctè, tanque eleganter hominem Romanum græce scripsisse, ut, quod in epistolis ad Atticum legimus, Græcam nationem conturbavit: quanquam non ἐγκωμιστικά, sed ἱστορικά, quæ scripsit, erant, ut in iisdem epistolis ostendit: & Xenophon, Aratus, Scæurus, Catulus, Cæsar, Adrianus, & alii res suas etiam scripserunt: ne quidem Ciceronem tam graviter, ut faciunt, accusent, quòd vel aliquid de se scripserit, vel à Lucejo, ut res suas scriberet, postularit. Quare si Ciceronem volunt accusare, illos etiam, quos diximus, & M. Varonem, C. Trebonium, qui à Cicerone, Plin-

nium juniorem, qui à Cornelio Tacito, ac alios innumerabiles, qui ab aliis idem propemodum postularunt, accusent. Nam si contentio fiat, videant omnes, ex iis multos, qui res etiam leves celebrari cupiebant, reprehendendos: Ciceronem vero, qui res magnas scribi volebat, esse laudandum. Res enim, quas gesserat, si scriberentur, non sibi solum, sed omnibus etiam hominibus quum præsentibus, tum futuris etiam profuturas putabat: & iccirco, ut scriberentur, & extarent, laborabat: sed de seipso modeste loquebatur: eloquentiam quidem, ut ait Quintilianus, quum plenissimam diversæ partis advocatis concederet, sibi nunquam in agendo immodice arrogavit. Illius sunt enim: *si quid est in me ingenii judices, quod sentio quàm sit exiguum: & nam quo minus ingenio possim, subsidio mihi diligentiam comparavi.* Quin etiam contra Q. Cæcilium de accusatore in Verrem constituendo, quamvis multum esset in hoc quoque momenti, uter ad agendum magis idoneus veniret, dicendi tamen facultatem magis illi detraxit, quàm sibi arrogavit, seque non consecutum, sed omnia fecisse, ut posset eam consequi, dixit. Sed, inquit Lactantius, quia ipse caninam illam facundiam (sicut Sallustius ab Appio dictum refert) exercuit, voluit quoque hominem canino modo vivere, ut remordeat lacepsit. Si canina fuit eloquentia, cur eam Lactantius ipse, quantum potuit, imitari voluit? quanquam canina dici potuit eloquentia, qua Cicero vir bonus, & civis Reip. studiosus improbos homines, quasi canis fures, infectaretur. Nam si canina dicatur aliter,

tum Sallustius, & Appius Ciceronis inimici testes iniqui sint existimandi. EGN. Quid si Sallustius, & Appius id nunquam de Cicerone dixerunt? COR. Lactantius igitur illam, quam facundiam caninam vocat, exercuit ipse, qui ne Ciceronem quidem, quem semper, quantum potest, imitatur, inordere dubitavit. Et si mordet, beneficiis affectus, quid faceret, injuria laesit? Et tamen id in Cicerone negat ferendum: qui nec Christianus fuit, & si quid in eo peccavit, non ipse potius, quam Panætius, quem secutus est, culpam debuit sustinere. EGN. Panætius, qui Stoicus erat, nec injuriam putabat in sapientem cadere, id, opinor, nunquam scripsisset. COR. Scripserit nec ne, quum libri non extant, nemo potest affirmare: quia tamen, ut ait ipse Cicero, vivitur non cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, & ob id tam Panætius, quam Cicero de mediis officiis scripserunt, credere possumus id utrumque scripsisse: nec Ciceronem, etiamsi solus id scripsit, esse valde reprehendendum, quum temporibus illis id ipsum non lege modo Talionis, sed etiam divina, quod in sacris libris legimus, liceret: ne dicam, Solonem, Menandrum, & alios homines sapientissimos existimasse, civitatis illius optimum esse statum, in qua injuriarum autorem non solum qui passi essent injuriam, sed etiam qui passi non essent, ulciscerentur. Plura dicerem, nisi Ciceronem veterem dicta, sententiæ, leges, & mores excusarent. EGN. Quid excusabit, si nos eum mendacem fuisse dicamus? COR. Illud, quod in Bruto scri-

scripsit: concessum Rhetoribus esse vel in historiis mentiri. EGN. Quasi dicas, in causis, ubi cum Cretensi *negligentia* oportet, id multo magis esse concessum. Verum quum de domo mentitus est, neque causas, ut puto, dicebat, neque historias referebat. COR. Vivebat inter homines, quos omnes esse mendaces etiam sacræ literæ docent. Quamquam melius ille, quod etiam Gellius refert, excusavit: prudentis, & cauti patrisfamilias esse, quod emere velit, empturum sese negare propter competitores emptionis. Quod autem Plinius scripsit, & Calenus apud Dionem calumniatus est, Ciceronem velandarum varicum gratia togam ad calceos usque demittere solitum fuisse, Quintilianus id ea ratione confutat, quod omnes eo tempore togam, ut Græci pallium, ita demittebant. Non negamus tamen Ciceronem varices, ut Macrobius, & Sidonius ostendunt, habuisse: sed illa duo negamus, quæ sic Dion objecit: *Quid ausus est M. Antonio convivium objicere, ipse quidem aquam, ut ait, bibens, ut pernoctans orationes contra nos scribat: filium vero in tanta ebrietate nutriens, ut ille nunquam neque de nocte, neque de die respiciat?* Nam Cicero se vinum bibisse vel sic ad Atticum scribens, ostendit: *Putas prætermittendum nobis esse hoc tempore cratera illum delicatam:* & ut filius erudiretur quam diligentissime, se curasse docet, quum Dionysium, qui docebat illum, se tanti fecisse demonstrat. Nec Cicero filius ebrietati deditur vivo patre videtur fuisse, si, quod Plinius ait, hanc gloriam patris interfectori M. Antonio vo-

luit auferre. Quum res tam leves, & tam falsas adversarii persequerentur, multo libentius graves, & veras, si quæ reprehendi potuissent, persecuti fuissent: sed eum quum mordere non possent, lapidem, quasi canes, mordebant: ut qui Regem vocabant eum, quo nemo libertatis unquam magis studiosus fuit. PIER. Ille quidem quum L. Torquato, qui Regem: tum P. Clodio cæterisque Catilinæ gregalibus, qui non regem solum, sed etiam tyrannum vocabant, satis respondit, sed in epistolis tamen ait: *Regnare existimabamur*: quod ostendit, idem multos præterea iudicasse. COR. Quod in Rep. multum poterat, adversarii, qui regium nomen invisum Romanis sciebant, eum Regem, quod etiam supra diximus, appellabant: sed nec ille Rex unquam fuit, nec, quum fortasse posset, voluit regio sanguine natus videri. Contra poeta fuit, & videri voluit, omnibusque, qui vere iudicare poterunt, ita visus est, ut poetas omnes, qui prius fuerant, longe superasse credatur: adversarii tamen ejus carmina reprehendebant, quibus, ut ante diximus, ille respondit. EGN. At Senecæ, qui postea scripsit, illum in carminibus ab eloquentia sua destitutum fuisse, respondere non potuit. COR. Nos responderemus, nisi viri docti, quorum scripta leguntur, respondissent, & ostendissent illum non modo poetam, sed summum etiam poetam fuisse. EGN. Si fuisset poeta, fabulas melius fortasse novisset. COR. Ille vero poetarum fabulas optime novit, ut in ejus libris apparet. EGN. Apparet etiam, quod omnes videre possunt, illum, quum loqueretur in Tuscu-

lanis quæstionibus de Ganymede, Laomedontem pro Troe posuisse. COR. Ille fortasse non Homerum, sed alios autores secutus ita scripsit: vel id dedita opera fecit, ne minima quæque consecrari videretur, præsertim quum fingeret ex tempore se vel ambulando, vel sedendo disputare. Sed hæc Gellius, & Politianus, qui diligentes hac in parte fuerunt, viderint: nos id potius videamus, an Cicero reprehendi possit, quod mensas festertis undecim emptas habuisse dicatur. EGN. Nemo reprehendat, si nos apud Plinium, quemadmodum tu refers, legamus. COR. Legamus, quando viri docti sic esse legendum putant: quamvis Cælius Calcagninus noster festertium undecies legere non dubitavit. EGN. Is videtur iniquus Ciceroni fuisse, qui libros etiam de officiis, quos omnes admirantur, ipse rejecit. COR. At homines bene docti M. Antonius Majoragius, & Jacobus Grifalus, unde Cælius vi hominibus armatis dejecerat, eò restituerunt: nec apud veteres defuerunt, qui quas injurias Asinius Gallus, Licinius Largus, & Didymus Alexandrinus intulerunt, ab eo propulsarent. Quamquam Cicero talis, & tantus fuit, ut nullis ipse defensoribus indigeret. Nam Ciceronem verecundum fuisse nisi res ipsa doceret, nos ipsi probaremus: clementem Ammianus Marcellinus eum describit: apertum Q. Cicero frater in libro de petitione Consulatus ostendit: facilem fuisse Cæsar etiam testatus est: fortem fuisse nos ante demonstravimus: & omnium prudentissimum M. Brutus appellat. Et ad eum Plancus ita scripsit: *Omnia*

*ua consilia mihi non magis prudentie plena, quae summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quamvis autem jocans in Tusculanis quaestionibus ipse dicat: me rardio rem esse, non moleste fero: constat tamen eum sic ingeniosum fuisse, ut ejus ingenium summum, & excellens à Cecina, & à Plinio ipse extra omnem ingenii aleam positus esse dicatur. Quanta porro fuerit industria, quamvis ipsius scripta demonstrent, ipse tamen ad Appium scribens ostendit. Jam vero Quintilianus Ciceronem virum bonum fuisse vel oratoris, ne plura dicam, definitione defendit: sed ille suspectus esse posset, nisi prius optimum virum M. Brutus eum vocasset. Verum enimvero C. Martium, qui Ciceronis bonitatem singularem fuisse dixit, & alios innumerabiles, qui Ciceronem semper ut virum bonum commendarunt, mittamus: quum M. Cato, qui Ciceroni unus pro centum millibus erat, integritatis ei, justitiae, clementiae, fidei testimonium dederit: & res ipsa loquatur, eum semper omnibus, quibus potuit, profuisse. Nec id Plinius, Suetonius, vel etiam scriptores Graeci, qui cetera solent insectari, negant: quum liberalem, pacis, otii, concordiae studiosum, non invidum, sed ingenuum, & apertum fuisse testentur. Quod si Cicero nostram religionem cognovisset, nihil in eo possemus desiderare, quum praesertim nec de Deo admodum male senserit, & in oratione de responsis ita scribat. *Is ego non sum, qui, sicut forte videor plus, quam ceteri, qui eque, atque ego, sunt occupati, versari in studio literarum,**

his delecter, aut utar omnino literis, quae nostros animos deterrent, atque avocant à religione. EGN. Suum Platonem, quem semper admiratur, ut etiam sacri scriptores admirantur, est imitatus. COR. Ille vero Platonem sic est imitatus, ut illum Philosophis omnibus anteposuerit: ejus sententias, & verba, quoadejus fieri potuit, expresserit: ejus instituto suos libros inscripserit: ejus Academia nomen in suum Tusculanum, quod antea L. Syllae Dictatoris fuerat, ut Plinius ostendit, & Cumanum transfulerit: ejus statuas Romae, quod in Bruto refert, habuerit: ejus reverentiam servavit: & cum tandem Deum vocavit. Hinc Quintiliano videtur Cicero, quum se totum ad imitationem Graecorum contulisset, vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis effinxisse. Itaque Cicero quum ab illis, quos audivit, tum ab illis, quos legit, didicit, & semper se didicisse praese tulit, nec unquam, ut M. Antonius dissimulavit: tantum vero profecit, ut à Julio Caesare non solum princeps, atque inventor copiae, quae fuit magna laus, sed etiam de populi Romani nomine, & dignitate bene meritus: ab Aquilio Gallo Rhetoricae omnium peritissimus: à Quintiliano in omnibus, quae in quoque oratore laudantur, eminentissimus: à Plinio doctrinarum lux: à Laetantio perfectus orator, & summus Philosophus: & à Divo Augustino sapiens etiam sit appellatus. EGN. Ad summam sapiens uno minor est Jove, dives, liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum. COR. Quamvis tu joceris, in Cicerone tamen haec omnia nos ipsi, si

vos velletis, reperire possemus. EGN. Si vellemus, dicis, qui te, nuntiorum quicquid habes, huc primo quoque tempore transferre vellemus? COR. Multo magis, ut puto, velletis, si divitias, quæ Ciceroni Ser. Sulpicius tribuit, haberem. Sed ego nec illas habeo, nec eas, quas M. Cælius ei dedit, quum inter senes divites illum numeravit. EGN. Aliud agens, Ciceronem non solum, ut Stoici dicebant, sed etiam Romano more divitem fuisse testibus etiam videris probasse. COR. Id etiam supra probavi, nec semel, quam fuerit honoratus, ostendi. Omnes enim honores populus Romanus illi ipsi homini detulit. Nam primus ex hominibus novis, ut nunc alios honores mittamus, Consul electus sine repulsa: Primus pater patriæ fuit nominatus: illi togato senatus, non ut multis bene gestæ, sed ut nemini, conservatæ Reip. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit: illius causa senatus, & hominum viginti millia vestem mutarunt: illum senatus exteris nationibus, legatis, magistratibus auctoritate sua, Consularibus literis, ut civem conservatorem Reip. commendavit: illius domum senatus unam post urbem constitutam ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberandam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendam putavit. Hinc in Oratore dixit: *De meis meritis tanta senatus iudicia fecit, comprobante populo Romano, quanta de nullo.* EGN. Id probas, quod nemo negat: & id, quod ante dicendum fuit, omittis, quod fortasse te probare posse distidas, eum liberum fuisse. COR. Omit-

Omittebam, quod scirem, neminem profus unquam fuisse, qui dubitarit, an, qui talis, & tantus civis esset, liber fuerit. EGN. Fuerit liber, ut tu nunc dicis, & ut olim Stoici scripserunt, illum certe Gallius liberum non putavit. COR. Audi, quid illi rescripserit: *Me, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum, demiror.* Ad Cornificium vero scripsit ita: *In summa reliquorum servitute liber unus fui: & in Philippicis: Si consuetudinem meam, quam in Rep. semper habui, tenuero, id est si libere, que sentiam, de Rep. dixerō: deprecor, ne irascatur.* Quid verbis opus est? Omnes scimus, ei libertatem non semel fraudi fuisse. EGN. Fuerit Cicerō dives, fuerit liber, fuerit honoratus: sed pulcher, ut otto positus postulat, an fuerit à te cupimus audire: quanquam veremur, ne, si tu pulchrum fuisse contendes, nobis Silenos Alcibiadis, aut hominem pulchrum Stoicorum more describas. COR. Talem supra, nisi fallor, descripsi, sed nunc Asinii Pollionis, qui illi fuit iniquus, verbis, quo testimonium sit gravius, hominem pulchrum Peripateticorum potius, quam Stoicorum more describam: *Ciceroni quidem facies decora ad senectutem, prosperaque permansit valetudo.* EGN. Hac igitur in parte quoque suo Platoni similis fuit, cuius *εὐχέλων* Diogenes commendavit. Tu vero jam mihi tria bonorum genera, quæ Peripatetici ponunt, videris esse complexus. COR. Id tu verius diceres, quum potentiam Ciceronis addidero, quæ tanta fuit, ut merito Rex, ut supra dictum est, posset appellari. Hinc ad eum Brutus ita scri-

scripsit: Tuam tantam auctoritatem senatus, de
 populus Romanus non solum esse patitur, sed
 etiam cupit, quanta maxima in libera civitate
 unius esse potest: quam tu non solum bene sen-
 ciendo, sed etiam prudenter, tueri debes. Q. au-
 tem Cassius omnium maximum civem illum
 vocare non dubitavit, & ejus togam omnium
 armis feliciorum. E G N. Hic Cassius nescio quo
 modo videtur adulari. C O R. Idem M. Bruto
 dici non potest: qui tamen existimavit, ejus vir-
 tutes cum quolibet antiquorum posse comparari.
 E G N. Illum certe Plutarchus cum Demosthene
 comparavit. C O R. At eundem Georgius Tra-
 pezuntius homo, & ipse Græcus in eloquentia
 cum Demosthene, in Philosophia cum Platone,
 in prudentia cum Themistocle, in justitia cum
 Aristide, in liberanda patria cum Thrasibulo
 contulit. E G N. Nemo tamen illis, aut aliis
 omnibus, ut tu sæpe facis, illum prætulit. C O R.
 Res ipsa multis illorum prætulit, nec omnibus
 ego, sed singulis ita præfero, ut audeam penè
 dicere, à condito orbe neminem fuisse, quem
 profus cum Cicerone conferre possimus. Nam
 quam sæpe singuli singulas artes ita didicisse le-
 gantur, ut in his etiam excelluerint: ipse sic eas
 didicit, ut à M. Bruto artibus instructissimus ap-
 pelleretur. Quod si M. Cato tres, ut ait Plinius,
 summas in homine res præstitisse existimatus,
 optimus orator, optimus imperator, optimus
 senator, laudatur, quanto magis est Cicero lau-
 dandus: quem videamus, si minus eam, quæ
 pertinet ad imperatorem, reliquas certe & multo
 melius, & alias multo plures præstitisse? E G N.
 Ut

Ut rem bellicam, sic etiam senatoriam, velle-
 mus, excepisses. C O R. Ne illam quidem li-
 bens excepi: quod verear, ne quis ægrefeat, in
 ea re Ciceronem parcius laudari, quam ille, qui
 παιδείαν κέρου totam in imperio explicavit,
 & res magnas gessit, scientia, & usu: M. vero
 Cato, & alii veteres imperatores, qui literas Græ-
 cas ignorabant, usu potius, quam scientia com-
 prehendisse videantur. Quia tamen excepi, non
 contendam: sed illud nunquam concedam. M.
 Catonem, vel alium quempiam Ciceroni, qui
 πολιτικῶν, cui scientias civiles Aristoteles subje-
 cit, optime dicit, scriptis divinitus expressit, &
 annos ferè viginti septem exercuit summa cum
 laude, debere præferri. Fuit, inquam, sic ille
 Reip. peritus, sic studiosus: ut nos, quum mures
 politiam Platonis apud illum corroserunt, Reip.
 quam penè solus ipse sustinebat, interitum signi-
 ficatum fuisse credamus. Non solum vero Ca-
 tonem, cujus orationes Atticus, ut temporibus
 illis, in Bruto laudat, sed omnes etiam Roma-
 nos, & si vos concedetis, etiam Græcos dicen-
 di laude superavit. E G N. Ut nos conceda-
 mus, nunquam Græci concedent. C O R. Con-
 cedent Latini, ut apud Senecam vir magnus ita
 concessit: Injuriam illum facturum populo Ro-
 mano, cujus linguam in civem extulisset, ut in-
 solentis Græciæ studia tanto antecederet & elo-
 quentia, quanto fortuna. Non admodum dif-
 simile testimonium fuit, quod Apollonius illi
 juveni, quemadmodum supra retulimus, dedit,
 multo gravius, & magnificentius, si postea vi-
 rum talem, & tantum, qualis, & quantus fuit,

audisset, daturus. EGN. Noster tamen poeta dixit: *Orabunt alii melius causas.* COR. Credunt eum, quum certe Ciceronis studiosum fuisse scripta demonstrant, ita dixisse: vel etiam nomen, ubi de Catilina loquitur, tacuisse: ne Cæsarem Augustum, cui vel in primis gratificari cupiebat, offenderet. Verum, si quis eum rogasset, ut quasi juratus ea de re testimonium diceret, ut fuit Latini nominis, & veritatis amator, eum Græcis omnibus, ut ego puto, prætulisset. PIE. Demosthenem, quem Cicero ferè semper imitatus est, ut arbitror, excepisset. COR. Ne Græci quidem solent alium, vel etiam possunt, excipere: quum volunt illum cum Cicerone conferre: quod Plutarchus, etiam nescio quem Cecilium secutus, quum fecisset, illa dixit: *Duos alios oratores posse reperiri non puto: qui ex obscuris, & parvis, potentes, & magni facti sint: Reges, ac tyrannos oppugnaverint: filias amiserint: à patria ejecti, honorifice sint revocati: rursus fugerint, & ab hostibus capti, unà cum civium libertate vitam omiserint.* EGN. Uterque videtur ovo prognatus eodem. COR. Cicero tamen nunquam nec è bello, nec è carcere fugit: nec *ἀγροδύχην* est passus, quanquam nemo, qui sapiat, audebit unquam mores cum moribus, res gestas cum rebus gestis, honores cum honoribus, opes cum opibus, patriam cum patria, gloriam cum gloria, vel res alias, quibus Cicero longe superior fuit, comparare. Illum certe, qui græce tantum scivit, nec illa, quæ à Platone didicerat, tenuit, nec pronunciare voluit. Cicero, qui semper cum Græcis Latina con-

junxit,

junxit, artes omnes ingenuas didicit, & de Philosophia tam docte scripsit, qui, quod ait Cornelius Tacitus, suorum temporum eloquentiam anteponebat, nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quam iudicio: qui primus excoluit orationem, primus ex verbis delectum, adhibuit, & compositioni artem, locosque altiores attentavit, & quasdam sententias invenit: qui primus tam multa, quæ ponit in Bruto, complexus est, longe, multumque superavit. *Nobis, inquit in Oratore, non satisfacit ipse Demosthenes: qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas, ita sunt avida, & capaces, & semper aliquid immensum, infinitumque desiderant.* Unde Quintilianus ait: *Nec ipse Ciceroni Demosthenes satis videtur esse perfectus, quem dormire interim dicit. Si Cicero perfectus est, nec ullus est, cui dormire videatur:* & in libris de officiis ipse docet, ea, quibus ipse fuit ornatus, omnia nemini Græcorum, nisi forte Demetrius Phalareus excipiantur, contigisse. EGN. Eum tamen Cornelius Tacitus ostendit, à Calvo solutum, & enervem, à Bruto fractum, & elumbem vocatum fuisse. COR. Nihil in ea re neque Calvo, neque Bruto credit ille: qui vel in epistolis ad Atticum legerit à Cæsare Brutum disertum potius, quam copiosum judicatum fuisse: quod in alio genere voluerit esse, ut epistolæ, quæ nunc etiam reperiuntur, ostendunt: apud Senecam vero viderit: Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam. Item de principatu eloquentiæ habuit, violent-

P 5

len-

lentus accusator fuit: cuius dicendi rationem ne Seneca quidem probavit, & Cicero semper valde reprehendit, ut mirum non sit, si Calvus ei, quoquo modo potuit, par pro pari voluit referre. Nec Adriano quisquam crederet, ut puto: qui Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Calium præferebat. Multo vero minus Asinio, cæterisque obrectatoribus est credendum, quos, præter alios, Seneca, Quintilianus, & veritas ipsa confutarunt. P I E. Quintilianus quidem semper egregie Ciceronem defendit, & sic in virtutibus oratoris cum Demosthenè confert, ut in salibus eum, commiseratione, & epistolis præferat. C O R. In epistolis, inquit, quantum sunt utriusque, nulla contentio est. Jam salibus Cicero, de quibus doctissime scripsit, & commiseratione, quæ solet in peroratione perissimum commoveri, non Demosthenem modo, sed omnes etiam homines, & seipsum superalè iudicatur. Hinc in oratore scripsit ita: *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen relinquebant: in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequerbar.* Et in Bruto Brutus ita loquitur: *De te ipso nonne quid optarent rei, quid ipse Hortensius iudicaret, videbamus? qui quum partivertur tecum causas, sepe enim interfui, perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat.* E G N. Eundem locum nos quoque tibi, si placet, jam nunc relinquemus. C O R. Bartholomæus etiam Riccius, vir eloquentissimus, & de literis optime meritus, mi

hi tanquam filio pater, ut jocatur, relinquit: sed oportet, ut ante digrediamur, & Ciceronis libros, atque adeo descriptiones omnes, præter epistolas, quo scripsit ordine, referamus. P I E. Quod operæ pretium sit, feceris: sed cur epistolas, quæ tam multæ sunt, omittas? C O R. Non omittam quidem, sed, quum diversis temporibus scriptæ fuerint, in ordine, quo cætera scripta sunt, non comprehendam: quod ne possem quidem facere. Sed ad rem venio. Puer igitur adhuc Pontium Glaucum, quod poema Plutarchus etiam nominat, scripsit. P I E. Cur tu Glaucum, quem Græci *θαλασσιον δαιμονα* vocant, ipse Pontium potius, quam marinum vertisti? C O R. Quia Mnaseas, ut Athenæus refert, scripsit, Glaucum Anthedonis, & Alcyones filium, quod navigandi, natandique peritissimus esset, Pontium vocatum fuisse, & nos ob id putamus Ciceronem sic inscripsisse, ut Æschylus inscripsit: nisi forte multis nominibus appellavit, vel alia multa generis ejusdem scripsit. Ita certe Julius Capitolinus in Gordiano refert: Adolescens quum esset Gordianus, poemata scripsit, quæ omnia extant, & cuncta illa, quæ Cicero ex Demetrio & Arato, & Alcyonas, & Vxorium, & Nilum: quæ quidem ad hoc scripsit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua viderentur. Scripsit etiam Limonem, ex quo carmina quædam Donatus in vitam Terentii transtulit. Horum nos hodie nihil habemus, præter Arati pauca carmina, quæ Cicero se admodum adolescentulum convertisse testatur. Nam carminibus, ut etiam Plutarchus

ehus ostendit, à primis annis est delectatus: unde postea sic ad Lentulum scripsit: *Me refero ad mansuetiores musas, quæ me maxime, sicut jam à prima adolescentia delectarunt: quamvis aliter etiam possemus illud interpretari, quum præfertim nos eum non carmina solum, sed Platonis etiam Protagoram, & Xenophontis Oeconomicum convertisse, librosque duos de inventione temporibus illis scripsisse videamus. Nam, confirmandi genera compluria, quod in Phormione Donatus refert, dixit, quod postea grandior non dixisset. Oeconomicum certe Xenophontis, quum esset annorum ferè viginti, convertit, ut in libris de officiis ita docet: Xenophontis Oeconomicum nos ista ferè etate quum essemus, qua es tu nunc, è Greco in Latinum convertimus. Quot annos autem tunc esset Cicero filius, ex Consulibus colligi facile potest. P I E. Hinc Quintilianus ait: *Vertere Græcæ in Latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant. Id se L. Crassus in illis Ciceronis de oratore libris dicit factitasse. Id Cicero sua ipse persona frequentissime præcipit. Quintiam libros Platonis: & Xenophonis edidit hoc genere tralatos. E G N. Ille Platonis Timæum vertit. C O R. Ille quidem jam senex, ut dicemus, Timæum vertit, sed admodum adolescentulus, ut diximus, & Quintilianus etiam significat, Platonis Protagoram, & Xenophontis Oeconomicum convertit. E G N. Ob id fortasse Divo Hieronymo non satisfacit: cuius verba, quando vos Capitolinos, & Quintilianos tanti facitis, nec ipse referre dubitabo: Noster**

Tull-

Tullius Platonis integros libros ad verbum interpretatus est. Et quum Aratum jam Romanum hexametris versibus edidisset, in Xenophontis Oeconomico lusit. In quo opere ita sepe aureum illud flumen eloquentiæ quibusdam scabris, & turbulentis obicibus retardatur, ut qui interpretatum nesciunt à Cicerone, dicta non credant.

COR. Nos, qui tantum caput apud Columellam vidimus, ea de re iudicare non possumus. Ipse quidem non videtur tunc in scribendo sibi satisfacisse: qui quæ scripsit adolescens, inchoata, atque rudia non dubitarit appellare. P I E. Libros de inventione, qui sunt inchoati, & rudes, significavit. C O R. Ita quidem, ut, qui libros ad Herennium, qui sunt perfecti, significatos, vel à Cicerone scriptos putant, longe decipiantur. E G N. Probares. COR. Ego vero facile probarem, si jam vel amplius quisquam doctus dubitaret, vel hic locus id ipsum postularet. Nunc autem locus postulat, ut de scribendi ratione, qua tunc Cicero est usus, quamque ne ipse quidem postea probavit, dicamus. *Quantis, inquit, illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deseruisse post aliquanto sentire cepimus: sed Molo dedit operam, si modo id consequi potuit, ut nimis redundantes nos, & superfluentes invenili quadam dicendi impunitate, & licentiâ reprimeret, & quasi extra ripas disfluentes coerceret. Hinc Cornelius Tacitus ita scripsit: Prioris Ciceronis orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis: longus in narrationibus: otiosus circa excessus: tarde commovetur: raro inca-*

calescit: pauci sensus optimi: & quum quodam lumine terminatur, nihil ex tempore referre possis: & velut in rudi edificio, firmus sanè paries, & duraturus, sed non satis expolitus, & splendens. Item: Ciceronem magnum oratorem non P. Quintius defensus, aut Licinius Archias poeta faciunt, Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt. E G N. Lentus certe, longus, & otiosus in oratione pro Sex. Roscio Amerino videtur: quam natus annos sex & viginti dixit, ut Fenestella, & Quintilianus scripserunt, & tu supra retulisti. C O R. Sequitur oratio pro P. Quintio, quam mortuo Sylla, vel certe quum Dictaturam deposuisset, dixit, ut in Bruto collegimus, ne nunc plura dicamus. Tunc etiam Marium, nisi fallor, scripsit. Ut enim Cicero, vivo Sylla, nihil, quod illum posset offendere, scripsisset: sic, illo mortuo, re tamen adhuc recenti, videtur Marium verbis, quibus eo tempore delectabatur, scripsisse. Illum certe se in epistolis ad Atticum, in libris de legibus, & de Divinatione scripsisse testatur: quanquam de tempore nihil omnino dicat. Unde sæpe sum veritus, ne p̄xima fuerit, quod ad Cæsarem post reditum misit, de quo postea nos aliquid dicemus. Nunc illud dicendum videtur, à Quintiliano tres orationes pro Tullio, pro Oppio, & pro Vareno sæpe nominari: quas ipsi putamus à Cicerone temporibus iisdem scriptas fuisse. Suspiciamur enim, quamvis errare possimus, M. Tullium Deculam, qui eum Cn. Dolabella Consul fuit, significari. Is enim post Consulatum potuit accusari, & à Ci-

cerone defendi. Illum certe, quem Cicero defendit, Priscianus ita M. Tullium vocat: Cicero pro M. Tullio: hoc iudicium sic expectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus constitui putetur. Et Quintilianus ita scribit: Cicero pro Tullio: Quis hoc statui unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut cum iure potuerit occidere, à quo meruisse se dicat, ne ipse posterius occideretur? Tale quid etiam in oratione pro Sex. Roscio queritur. Unde licet etiam conjicere, temporibus non admodum diversis orationes illas scriptas fuisse. Nec multo post opinor, pro P. Oppio dixit: quem nos apud Quintilianum videmus ex epistola M. Cottæ, qui cum L. Lucullo Consul fuit, & Propontidem, Bithyniamque, ut Plutarchus refert, obtinuit, ream factum fuisse. Objicitur, inquit Quintilianus Oppio, quod militum cibariis detraxerit: asperum crimen, sed contrarium ostendit Cicero: quia iidem accusatores objecerunt Oppio, quod is voluerit largiendo corrumpere exercitum. Item paulo post: Est enim contrarium, quo adversarius bene uti potest: At enim verisimile non est, tantum scelus M. Cottam esse commutatum. Quid è hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse commutatum? Item alibi: Cicero, quanquam erat in Cottam gravissime dicturus, neque aliter agi P. Oppii causa poterat, longa tamen præfatione excusavit officii sui necessitatem. Jam credimus orationem, quara pro Vareno dixit, iisdem temporibus scripsisse, quum, quod Priscianus refert, ita se locutus: Ea cædes si potissimum erimini datur, detur ei, cui interfuit, non &, cuja nihil

interfuit. P I E. Recte colligis: quòd adhuc antiquitatem referret, sed mihi videor apud Priscianum Varronem, non Varenum legisse. COR. Bene mones. Nam Varenum Quintilianus, & Varronem Priscianus appellat: sed eodem modo nos apud utrunque legendum putamus. Nam Quintilianus ita refert: *Ut pro Varenò: Quum iter per agros, & loca sola faceret cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse dixerunt, deinde Populenum occisum esse, illico Varenum vindictum, assertatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.* Ita Priscianus: *Cicero pro Varrone: C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate.* Unde cognoscere quis potest, eundem esse, quum C. Anchatus utrobique nominetur. Illis etiam temporibus causam Mustius pecuniariam habuit, Tullio defendente, cuius oratio non est edita, ut Asconius ait. Et sanè, quum penè quotidie pro aliquo diceret, orationes omnes, quas dixit, edere nec potuit, nec fortasse voluit: quòd multas causas ne descriptione quidem dignas putaret. Eas tamen omnes in commentarios, ut puto, referebat: quos ita Quintilianus videtur significare: *Commentarii Ciceronis ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis videantur compositi.* Nam Ciceronis ad præsens modo tempus aptatos libertus Tiro contraxit: quos non ideo excuso, quia non probem, sed ut sint magis admirabiles. Haud equidem scio, an ii fuerint, quos Diomedes causarum libros appellat. Orationes quidem, quas edidit, prius habitas, postea scripsit: quod illi apud Dionem Calenus objecit: quod laudari de-

debet. Unde Cicero sic in Bruto scripsit. *Pleraque scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.* Ipse certe scribens ad Atticum, quem suarum orationum voluit Aristarchum esse, in illis aliquid sæpe se vel mutasse, vel addidisse testatur. Sed, ut ad rem revertamur, orationem pro Q. Roscio comædo, quæ nunc extat, eodem anno, quo Verrinas dixit, hoc est Cn. Pompeio, M. Crasso Consulibus videtur habuisse. Tunc enim C. Piso Prætor erat, qui biennio post anno suo Consul fuit. EGN. At quum Verrinas dixit, M. Glabrio Prætor erat. COR. Uterque Prætor erat, sed alter jus dicebat, alter quæstioni præerat. Unde postea simul etiam Consules fuerunt. Orationem vero pro M. Fonteio, vel eodem anno, vel certe paulo post habitam putamus: quòd non ita multo post Pompeii ex Hispania reditum dicta videatur. De tempore vero, quo pro A. Cecina dixit, nihil certi consilui potest, quamvis in oratione P. Dolabella Prætor nominetur: sed quibus ille Consulibus Prætor fuerit, ignoratur: eam tamen orationem nos eo loco, quo nunc etiam ponitur, retinendam putamus: nec illas longe fuisse ponendas arbitramur, quas pro C. Fundanio, & L. Corvino vel eodem tempore, vel ante Consulatum certe dixit, ut Q. frater in libro de petitione Consulatus ostendit: ut sint orationes illæ, quas Asconius de Corneliانا loquens ita significat: *hanc orationem dixit L. Cotta, L. Torquato Consulibus post annum, quàm superiores.* Nam per superiores Verrinas, quæ multo ante dictæ fuerant, significare non potest. Cicero certe, quum Prætor

esset, ut ante retulimus, pro C. Cornelio, pro lege Manilia, & pro Cluentio dixit, ut orationes, Asconius, & alii scriptores ostendunt. Præoratio certe pro C. Cornelio, quæ nulla nunc invenitur, id ostendere non potest. COR. Ostendunt reliquæ, quas Asconius conservavit: Verum Cicero duas orationes pro C. Cornelio scripsit, ut nos in Bruto diximus. Oratio in toga candida, ut Asconius ait, dicta est L. Casare, C. Figulo Consulibus post annum, quàm pro Cornelio dixerat. Et paulo post Q. Gallium reum ambitus defendit, ut Quintus frater, & Asconius affirmant. Jam Consul orationes eas habuit: de quibus ad Atticum, quod etiam supra diximus, ita scripsit: *Curavi, ut mee essent orationes, quæ Consulares nominarentur: quarum una est in senatu Cal. Jan. altera ad populum de lege agraria: tertia de Orhone: quarta pro Rabirio: quinta de proscriptorum filiis: sexta, quum provinciam in concione deposui: septima, qua Catilinam emisi: octava, quam habui ad populum postridie, quàm Catilina profugit: nona in concione, quo die Allobroges indicarunt: decima in senatu Non. Decembr. sunt præterea duæ breves, quasi *ἄπο κοινῆς* legis agrariae.* Inter eas orationem pro Muræna non posuit: quod eam, quamvis Consul esset, ut patronus tamen dixit, & quidem quum jam Catilinam emisisset, sed ante, quàm conjuratos comprehenderet, ut in oratione cognosci potest. Finito vero Consulatu Metellinam scripsit, ut in Bruto nos, & supra demonstravimus: sed jam D. Silano, L. Muræna Consulibus P. Syllam de-

scendit: quum Q. Metellus Nepos adhuc Tribunus plebis esset, ut in oratione cognosces. Tunc etiam duas orationes alteram de conjuratione, alteram de Consulatu suo scripsit, ut in Crasso Plutarchus affirmat: ubi negat, alteram, in qua Crassum, & Casarem conjurationis auctores vocabat, ab eo, vivis illis, editam fuisse: ut fortasse fuerit liber ille, quem Dion *ἑβλίον ὑπὸ πρητον* appellat, ut infra dicemus: De Consulatu certe suo commentarium græce, & tres libros versibus latine Q. Metello, & L. Afranio Consulibus scripsit. Hæc in epistolis ad Atticum videre licet. Nam quum de commentario locutus esset, sic addidit: *tertium poema expectato*: & alibi: *Me κατὰ κράτος mea illa commoveret*, quæ est in libro tertio, in quo Calliopeloquebatur, ut in secundo Urania pronunciabat illa, quæ libro primo de Divinatione scribuntur. Iisdem Consulibus etiam prognostica scripsit, ut sic ad Atticum scribens, ostendit: *Prognostica mea cum orationibus propediem expectata*: & libro primo de Divinatione: *his rerum præsentionibus prognostica tua referta sunt*. Hæc sua vocat, ne quis Aratea, quæ juvenis convertit, esse putet, præsertim quum similia sint ita, ut ipse libro secundo de Divinatione vel ob id Aratea vocare videatur. Tunc etiam credimus orationem pro Archia poeta, quæ legitur, illum dixisse: quum sic ad Atticum M. Messala, M. Pisonem Consulibus ille scripserit: *Epigrammatis tuis, quæ in Amalthæo posuisti, contenti erimus, præsertim quum & Chilinus nos reliquerit, & Archias nil de me scripserit*: in oratione

vero dicat ita: *Quas res nos in Consulatu nostro vobiscum simul pro salute hujus urbis, atque imperii, & pro vita civium, proque universa Reipublice, Archias attigit versibus, atque inchoavit: quibus auditis, quod mihi magna res, & jucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatus sum.* Nam si Messala, & Pisone Consulibus nihil adhuc scripserat, Metello, & Afranio Consulibus videtur inchoasse, quo tempore nos illum defensum putamus. P I E. Orationem pro Flacco videris omisisse. C O R. Omisimus quidem, sed ita fecimus, ut nunc illam nos, unde prius quasi vi dejecta fuit, eò restituamus. Nam M. Bibulo, C. Cæsare Consulibus dicta fuit: quod ex orationis ipsius verbis ita colliges: *Damnatus est is, qui Catilinam signa parvie inferentem interemit.* Item, *oppressus est C. Antonias.* Ille vero Bibulo, & Cæsare Consulibus est damnatus, Cicerone defendente, quod in oratione pro domo scribitur. Itaque post illum damnatum Flaccus est accusatus, & ab Hortensio, & Cicerone defensus. Hinc epistola, quam Cicero Consulibus illis ultimam scripsit ad Aeticum, sic ait: *Tuus familiaris Hortensius quidem ingenuè, quam ornate nostras laudes in astra suscipit, quum de Flacci Prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret.* Postea Cicero fuit eiectionis ita, ut Gabinio, & Pisone Consulibus orationem nullam dicere potuerit. Nam, quæ nunc invenitur, ut ante, quam in exilium iret, dicta, digna non est, quæ Ciceronis esse credatur. Ut enim multi defendant, Ciceronem, ut dolorem melius exprimeret, ita dedita opera lo-

locutum fuisse, nos tamen, nisi brevitati studeamus hac in parte, nec minus multis, nec minus firmis argumentis eam, quam duas illas, de quibus antea dictum est, confutare possumus. Sed Cicero restitutus, P. Lentulo, Q. Metello Consulibus orationibus, quæ nunc extant, populo, & senatui gratias egit. Orationes enim deinceps ita collocantur: sed viri docti putant, eas ordine converso collocandas fuisse: quum Cicero semper in aliis orationibus senatum populo solum anteferebat. Nos tamen eas, ut nunc posita sunt, conservandas arbitramur. Nam Cicero quum Romam Prid. Non. Sept. ut antea dictum est, venisset, postridie in senatu, qui fuit dies Non. Sept. primum senatui, deinde populo, postremo magistratibus in senatu gratias egit, ut in ipsa oratione sic ostendit: *Vobis P. C. singulis & egi, & agam gratias universis. Egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum.* Et paulo post: *hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de privatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasque adisset.* Hinc in oratione pro Plancio sic ait: *Nonne etiam illa restis est oratio, quæ est à me prima habita in senatu?* nam dixit, in senatu, ut ostenderet, non fuisse primam, quæ Romæ post reditum sit habita. Egit igitur senatui primum gratias, sed orationem non scripsit, deinde populo, postremo senatui, & magistratibus simul, & orationes scripsit. Iisdem Consulibus Prid. Cal. Octob. ut in epistolis ad Atticum refert, orationem pro domo dixit: quam nos omnium pul-

pulcherrimam esse iudicamus. EGN. Id ante
 Quintilianus de Miloniana iudicavit. COR.
 Omnium quas ante dixerat, pulcherrimam di-
 co: quanquam sperem, me, si reliquas etiam
 complectar, id esse probaturum, sed non est hic
 locus: quare dicamus, eum tunc orationem,
 quam de Rege Alexandrino, ut Fortunatianus,
 & Aquila docent, inscripsit, dixisse. Nam,
 quæ de Aruspicum responsis appellatur, eam
 post Megalesia Cn. Lentulo, L. Philippo Con-
 sulibus, ut in ipsa oratione legimus, dixit: qui-
 bus etiam temporibus poema scripsit, quod, ut
 ante significavimus, Marium videri potest in-
 scripsisse. Tunc enim Cicero de vetere, diutur-
 naque sententia depelli, ac popularis esse ce-
 pit: & ob id Marianus, qui popularis fuit, ad Ce-
 sare[m], qui Marianus, & popularis fuit, videtur
 misisse. Ad Atticum certe scripsit ita: *Ain tu
 existimas ab ullo malle mea legi, probarique,
 quam à te? Cur igitur cuiquam misi prius? urge-
 bar ab eo, ad quem misi, & non habebam exem-
 plar. Quid? etiam (dudum enim circumvodo,
 quod devorandum est) sub turpicula mihi videba-
 tur esse παλιωδία, sed valeant recta, vera, he-
 nestia consilia. Non est credibile, quæ sit perfidia
 in istis principibus, ut volunt esse, & ut essent,
 si quicquam haberent fidei. Illi versus etiam fue-
 runt in Mario:*

*Hanc ubi præpetibus pennis, lapsuque volar-
 tem*

*Conspectit Marius divini numinis augur,
 Fausaque signa sua laudis, reditusque notavit.
 Pariibus intonuit cæli pater ipse sinistris,*

Sic Aquila clarum firmavit Juppiter omen.
 In quibus quidem verbis, & aliis Cicero vide-
 ri potest reditum Marii cum suo reditu, ut alibi
 quoque, comparasse. Oratio pro P. Sestio, &
 interrogatio in P. Vatinius sequi, vel potius
 orationi de responsis præponi debent. Nam P.
 Sestius ad III. Id. Mart. Cn. Lentulo, L. Phi-
 lippo Consulibus est absolutus, ut ex epistolis
 ad Q. fratrem cognoscimus: oratio vero de re-
 sponsis post Megalesia, quæ Non. Apr. fiebant,
 est habita. Iisdem Consulibus Cn. Domitius,
 ut in epistolis ad Q. fratrem videre licet, Prætor
 fuit: apud quem M. Cælium defendit. Ora-
 tionem quoque de provinciis Consularibus iis-
 dem Consulibus dictam fuisse, quum ipsi nos
 credimus, tum Asconius affirmat. Nec ego val-
 de repugnem, si quis eodem tempore pro L.
 Cornelio Balbo dixisse contendat. Cn. enim
 Pompejus, & M. Crassus eum defenderunt:
 quod illi fortasse postea, quamvis possent, non
 ita facile tamen fecissent. Post Consulatum cer-
 te M. Crassus in provinciam profectus est. Ora-
 tio vero in L. Pisonem dicta est, ut ait Asconius,
 Cn. Pompejo Magno iterum, M. Crasso iterum
 Consulibus ante paucos dies, quam Cn. Pom-
 pejus ludos faceret, quibus theatrum à se fa-
 ctum dedicavit. Asconius idem sic etiam scri-
 bit: *Orationem pro M. Scauro eisdem Consulibus
 dixit, quibus pro Vatino, L. Domitio Aenobar-
 bo, & Ap. Claudio Pulchro. Et de Vatino
 quidem, præter ea, quæ nos ad P. Lentulum
 scripta videmus, ad Q. fratrem sic etiam scri-
 bit: Ego eodem die post meridiem Vatinium ade-*

ram defensus: & ibidem de Scauro: comitia in
 mensem Septembrem rejecta sunt, Scauri judi-
 cium statim exercebitur. Item, orationes effla-
 giratas pro Scauro, & pro Plancio absolvi. Un-
 de nos ipsi coniecimus, Cn. Plancium post M.
 Scaurum, ut ibi ponitur, L. Domitio, & Ap-
 Claudio Consulibus defensum fuisse. EGN.
 Levis est conjectura, quum sæpenomina viro-
 rum vel ut sub acumen styli subeunt, vel, ut ora-
 tio crescat, ita soleam, ordine sæpius etiam con-
 verso, collocari. COR. Nec illa gravis admo-
 dum: Cn. Plancium, qui Marcellino, & Phi-
 lippo Consulibus Tribunus plebis fuit, postea,
 quum factus esset Ædilis, accusatum fuisse,
 quum tamen inter Tribunatum, & Ædilitatem
 aliquot anni solerent interesse, sed illa gravissi-
 ma, C. Alsum tum Quæstorem fuisse: de quo
 Cicero L. Domitio, & Ap. Claudio Consuli-
 bus sic ad Q. fratrem scripsit: *Hodie hora octava*
quum edito C. Alfi Gabinium adesse oporteret,
concursum magno, & odio universi populi penè
afflictus est. Item, Quæris quid fiat de Gabinio?
sciemus de majestate triduo: quo quidem in judi-
cio odio premitur omnium generum, maxime re-
stibus ceditur, accusatoribus frigidissimis utitur,
consilium varium, Quæsitior gravis, & firmus
 Alfius, EGN. Hæc ipsa nobis facile probas.
 COR. Facilius, opinor, probabo, quod nemo
 negat, libros oratorios iisdem Consulibus ab-
 solutos fuisse: quum sic, ad Lentulum scribens,
 ipse dicat: *scripsi Aristotelico more, quemadmo-*
dum quidem volui, tres libros in disputatione, ac
dialogo de oratore. Et in epistolis ad Atticum:
 de

de libris oratoriis factum est à me diligenter, diu,
 multumque in manibus fuerunt, describas licet.
 Sed de libris oratoriis, sive de oratore nemo po-
 test dubitare, nunc videamus, quod ad eundem
 scribit: *scripsi etiam versibus tres libros de tem-*
poribus meis, quos jam pridem ad te misissem, si
esse edendos putassem. Hic ego sæpe dubitavi,
 an ille sit liber, quem βιβλίον διήρητον, ut
 supra diximus, Dion appellat, & ut scriptum
 temporibus illis agnoscit, sed editum vivo Ci-
 cerone negat. Quem quidem librum videtur ex-
 positionem suorum consiliorum vocasse, ut A-
 sconius ostendit: si modo liber ideus fuit. Cicero
 certe quædam scripsit ἀνέκδοτον, quod in episto-
 lis ad Atticum non semel ostendit, & nos alibi
 retulimus. Eodem tempore sex illos libros de
 Rep. scripsit, ut in epistolis ad Q. fratrem, &
 ad Atticum videre possumus. Iisdem Consuli-
 bus etiam Dion Gabinium putat à Cicerone de-
 fensum: sed ipse aliquanto post diem III. Cal.
 Decemb. illius anni scribens ad Q. fratrem de-
 monstrat, sene tum quidem id ipsum cogitasse.
 Quare nos putamus, illud iudicium, in quo Ga-
 binius à Cicerone defensus fuit, & condemna-
 tus, vel in fine Consulatus L. Domitii, & Ap-
 Claudii, vel in principio illius anni, quo postea
 Cn. Domitius, & M. Messala Consules fuerunt,
 factum fuisse, nec ita multo post C. Rabirium
 Posthumum ab eodem Cicerone defensum. Nam
 sic in oratione pro Rabirio scriptum legimus:
Posthumi causa, quæcunque est, se juncta à senatu
est: quod si item à Gabinio se junctam ostendero,
certe, quod dicas, nihil habebis. Et infra:
 Q
 Tu,

Tu inquit, Gabinium, ut Regem reduceret, impulisti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio gravius agere. Quem enim ex tantis inimicitiiis receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum stante si me Cn. Pompeii autoritas in gratiam non reduxisset, nunc jam ipsius fortuna reduceret. Quin vero pro Milone, Pompejo tertium Consule dixerit, nemo dubitat: sed quo tempore libros Augurales, quos Charisius, & Servius viderunt, & libros etiam de legibus scripserit, omnes possunt dubitare, quum de libris illis ipse nusquam, quod ego viderim, meminerit: nisi forte credimus, eum, quum in Cilicia Proconsul esset, utrosque scripsisse: alteros, ut cum libris de Rep. conjungeret: alteros, ut Appium, qui libros Augurales ad eum scripserat, remuneraretur: sed postea neutros ante libros, quos deinde scripsit, edidisse. Atticus enim sic in Bruto loquitur: *Ut illos de Rep. libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus.* E G N. Ne orationes quidem, quas tu multas etiam numerasti: COR. Vel eas nondum ediderat: vel in eo numero non ponebat. Sed ad libros Augurales revertamur: quos ille, nisi fuisset Augur, nunquam scripsisset: ne, quod in oratione pro domo se facturum negat, Augurum libros, & res scrutari videretur. Augur vero paulo ante, quam in Ciliciam proficisceretur, est factus, ut ante diximus. Augur etiam, quum libros de legibus scripsit, erat, ut in ipsis libris apparet: in quibus etiam sic Atticus in principio loquitur: *Si quaeris, ego quid expectem, quoniam scriptum est à te*

fatis de optimo Reip. statu, consequens etiam esse videtur, ut scribas tu idem de legibus. Sic enim fecisse video Platonem illum tuum, quem tu admiraris. Scripsit igitur de legibus Augur ipse, quum Ser. Sulpicius adhuc incolumi Rep. juris civilis scientiam, quod in ipsis libris dicitur, sustineret. Eos ipse fortasse nunquam, quod essent inchoati, quod etiam nunc apparet, edidit. Nam si libros absolvisset, nunquam Quintilianus, ut puto, dixisset, illum componere aliqua de jure coepisse. Sed, ut in libris de officiis ait, plura brevi tempore eversa, quam multis annis stante Rep. scripsit. Nam, quo tempore Cæsar Africum bellum gessit, Cicero partitiones orationis, & Brutum scripsit. Et de Bruto quidem nos in Bruto diximus: sed de partitionibus orationis quia dubitari posse videmus, aliquid dicendum videtur: quamvis nihil habeamus, quod pro certo possimus affirmare. Quare conjectura nobis est utendum ea: videri nobis eas ante scriptas fuisse, quam Cicero filius Athenas Cal. Apr. C. Cæsare, Q. Maximo Consulibus, ut supra dictum est, mitteretur. Nam præfens in eo dialogo cum patre ruri loquitur. Porro dialogus ille, vix inter Tullie mortem, & Ciceronis filii profectioem videri potest institutus. Quum pater eo tempore sic filiam lugeret, ut de rebus hisce nihil, aut parum cogitaret. Quin ex epistolis ad Atticum cognoscimus, eo tempore patrem ruri, & in solitudine, filium Romæ fuisse. Sequitur igitur, ut putemus, ecs ante Tullie mortem de rebus illis inter se locutos fuisse. Atque ipsum inter bellum Africum, &

Hispaniense factum fuisse crederemus: nisi scire-
mus, & tempus illud brevius, & Ciceronem oc-
cupatiorem fuisse, quàm ut tam multa comple-
cti potuerit: quàm multa nos infra dicemus. Af-
rici vero belli tempore magis otiosus fuit, ut in
ipsis partitionibus se tum fuisse demonstrat, &
rus interdum, ut in Tusculanum se conferebat,
ut in principio libri duodecimi ad Atticum do-
cet: quamvis longius abire non auderet, ut ad
Varronem scribit. Tunc etiam Cicero filius an-
num decimum octavum agebat ita, ut ea posset
quærere: quod antea fortasse facere non potuis-
set. Africo certe bello finito pro M. Marcello, &
pro Q. Ligario dixit: Brutum, quem prius, ut
opinor, inchoaverat, absolvit: Catonem, Ora-
torem, & libellum de optimo genere oratorum
scripsit, atque Demosthenis, & Æschinis duas
nobilissimas orationes inter se contrarias con-
vertit. Tum Tullia, sicut ante diximus, Hispani-
ensis belli tempore mortua seipse per literas
est consolatus: quem librum de luctu minuendo,
vel consolationis inscripsit. EGN. Tu supra
post hanc consolationem, Catonis laudationem
posuisti. COR. Posui quidem, sed ut absol-
utam. Nam prius inchoatam fuisse tunc etiam
dixi: quod ad Atticum sic ante scripsisset: *De
Catoe περίληψις ἀρχιμνησίων* est: item, *Cato
me quidem delectat*: & de Oratore: *Tantumne
ab re tua est otii tibi, ut etiam Oratorem legas?*
EGN. Si Pomponius Atticus Oratorem prius
etiam, quàm Tullia moreretur, legit: & Cicero,
quod ipse refert, Oratorem, Catone absolu-
to, est aggressus, non Cato solum, sed Orator
etiam

etiam ante Tullia mortem scriptus videtur. COR.
Videtur, sed neuter editus. Nam Cicero quàm
cætera sua scripta veller ab Attico non legi mo-
do, sed etiam emendari, tum duos hosce libros
voluit, ut arbitramur, ab eo diligenter consi-
derari: in quorum alterum, quicquid habuit ju-
dicii de dicendo, contulisset: alterum ne attigis-
set quidem, tempora timens inimica virtuti,
nisi Bruto hortanti, & Catonis memoriam char-
ram excitanti, non parere nefas esse duxisset.
Itaque verisimile est, Ciceronem libros hosce,
sed præsertim Catonem, de quo scripsit ad Gal-
lum, vereor ne in Catonium Catonos, in mani-
bus multum temporis habuisse. Nos autem cum
Oratore librum de optimo genere oratorum
conjunximus, quòd in utroque opere de Atticis
disputat, & iudicium Milonis nominat: quod
ostendit, illud opusculum tarde scriptum fuis-
se. Hispaniensis etiam belli tempore Horten-
sium, & libros quatuor Academicos ex duo-
bus confecit, & quinque de finibus bonorum,
& malorum scripsit, ut libro decimo tertio ad
Atticum sæpius ostendit, sed ita, ut nescias,
utris utri sint præferendi, nisi libro secundo de
Divinatione doceat ipse, libros Academicos,
libros de finibus, libros de Tusculanis quæstio-
nibus, libros de natura Deorum, librum de sen-
ectute, libros de Divinatione deinceps esse
collocandos. EGN. Sic etiam nunc collo-
cantur, sed tu librum de senectute, qui Cato
major etiam dicitur, interiecisti. COR. Ipse
Cicero potius interiecit, qui libro secundo de
Divinatione sic etiam scripsit: *Interiectus*
Q3 *etiam*

etiam est nuper liber is, quem ad nostrum Atticum de senectute misimus. Pro Dejotaro Rege non multo ante Cæsaris cædem dixit: Nam Cicero literas, quas Cæsar ad Dejotarum Tarracone Blefamio dedit, in oratione nominavit. Ea res ostendit, orationem, quum Cæsar ex Hispania Romam post Saturnalia, quod in epistolis ad Atticum videre licet, venisset, habitam fuisse. De tempore, quo Lælius, sive de amicitia liber scriptus, & Timæus, sive de universitate liber est conversus, dubitamus: quod uti Lælium post Catonem majorem, & ante libros de officiis scriptum videmus: ita nescimus, utrum ante Cæsaris cædem, an post scriptus fuerit: de Timæo nihil habemus, quod dicamus, nisi libet ita ratiocinari: Liber ille certe post Academicos libros, quos ibi nominat, est conversus: in cuius quidem exordio P. Nigidium tam decessisse demonstrat. Ille vero, quemadmodum scribit Eusebius, Cæsare Dictatore decessit. Unde liber ille temporibus hisce videtur esse conversus. E G N. Vidi, qui dubitarent, an illud opus fuerit à Cicerone conversum. C O R. At Nonius Marcellus, & cæteri Grammatici veteres non dubitarunt, qui Timæum Ciceronis appellant: nec Divus Augustinus dubitavit, qui multos etiam versus inde descripsit. Videtur autem Cicero duobus ferè mensibus post Cæsaris mortem librum de fato scripsisse. Nam sic in eo refert: *Quum essem in Puteolano, Hircinque noster Consul designatus iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à pueritia viximus, deditus, multum unà eramus,*

maxime nos quidem exquirentes ea consilia, que ad pacem, & ad concordiam civium pertinerent. Quum enim omnes post interitum Cæsaris novarum perturbationum cause queri viderentur, hisque esse occurrendum putaremus, omnis ferè nostra in his deliberationibus consumebatur oratio. Deinde sermonem illum habitum fuisse testatur. In epistolis autem ad Atticum sic ait: *Ego perspexi, quum à me XVII. Cal. Jun. de Puteolano Neapolim Pansa conveniendi causa profisceretur Hircius, omnem ejus sensum: seduxi enim, & ad pacem sum cohortatus.* Ego tamen non valde repugnem, si quis contendat, eum sermonem tunc habitum, sed aliquanto post à Cicerone literis fuisse mandatum: dum mihi concedat, duos de gloria libros à Cicerone quatuor propè mensibus post Cæsaris interitum fuisse confectos. Id ex epistolis ad Atticum probari facile potest. Nam ante Non. Quint. ita scribit: *librum tibi celeriter mittam de gloria:* Alibi vero post VI. Id. Quint. ita: *De gloria misi tibi.* Item post IX. Cal. Sext. ita: *de gloria librum ad te misi.* Et in eo proæmium id est, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen proæmiorum: ex eo eligere soleo, quum aliquod *συγγεγραμμεν* institui. E G N. Gellius hocce libros legit. C O R. Franciscus etiam Petrarca legit, sed hodie desiderantur: non desiderantur vero Topica, quæ diebus iisdem penè scripsit, ut in epistolis ad Trebatium scriptis ostendit. Verum quæri posse video, an libros de officiis ante librum de gloria, & Topica scripsit: quum paulo post VIII. Cal. Jun. ad Atticum

scribens, ita dicat: Nos hic φιλοσοφούμεν: quid enim aliud? & τί περί τῶν καθήκοντος magnifice explicamus, πορρωτέρω que Ciceroni: qua de re enim potius pater filio? Sed nos ita respondemus: Libros de officiis ille quidem citius inchoavit, sed tardius, absoluit: quum libros de gloria in hisce nominet: & in epistolis ad Atticum post Cal. Sept. quum de medio Achaico cursu revocatus, Romam venisset, & rursus ex urbe discessisset, ita scripserit: Quod de inscriptione quaris: non dubito, quin τὸ καθήκον officium sit, nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, de officiis. πορρωτέρω autem Ciceroni filio. visum est non ἀνοικτίον. Item postea: Mihi non est dubium, quin, quod Græci καθήκον, nos officium. Id autem quid dubitas, quin etiam in Remp. præclare caderet? Nonne dicimus, Consulium officium, senatus officium? præclare convenit, aut da melius. Convenit etiam, ut nos cum libris hisce de officiis, in quibus tam multa de virtutibus disputantur, commentarium de virtutibus à Cicerone scriptum conjugamus: quavis de illo libro nihil scriptum nisi apud Charisium, legamus. Ex his autem, quæ dicta sunt, intelligimus, præter poemata, quæ nos quindecim libris complectimur, orationes sexaginta duas, & libros octo & quinquaginta Ciceronis numerari. Quare libro primo de officiis ita videtur scripsisse: Te hortor, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui se jam illis ferè aquarunt, studiose legas. Id enim viri docti putant ad numerum potius, quàm vel ad dicendi rationem, vel ad magnitudinem esse refe-

rendum. In Oratore sic etiam dixit: hæc res se erunt perfectæ, profectò forensibus nostris rebz & domesticæ literæ respondebunt. Quod si causarum commentarios in tredecim libros Diomedem secuti, dividemus, libri hoc genere scripti plures erunt, quàm orationes: quanquàm scimus, non orationes solum multas, sed orationum etiam nomina multa desiderari. Nec nos omnia vel orationum, vel librorum nomina colligere, vel etiam recordari potuimus. Post aliquot Philippicas, ut opinor, παρὰ δέξια conscripsit. Nam secundo τῆ παρὰ δέξια in Antonium videtur invehì: quamvis in proœmio de Catone quasi vivo loquatur: quàm tamen addit: Illud majorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit: videtur Brutum significare: quem nos ut concedamus vivo Catone scriptum fuisse, non ita facile tamen eodem vivo concedemus apparuisse. Philippicas autem partim M. Antonio, P. Dolabella, partim Hircio, Panfa Consulibus non multis mensibus ante mortem dixit, quarum libros sexdecim Nonius Martellus in verbo, manere, nominavit. Superfunt epistolæ: quarum nos apud Grammaticos vidimus libros circiter octuaginta poni: earum, quæ familiares appellantur, libros sexdecim, epistolarum ad Atticum libros totidem, ad Cornelium Neptem libros totidem, ad Pompejum libros quatuor, ad Q. fratrem libros tres, ad M. Brutum libros septem, ad Panfam libros quatuor, ad Hircium libros octo, ad Calvum librum unum, ad filium librum unum, ad Marcellum, & Hostilium libros nescio quot, ad Octavianum libros tres. P I E R. Octavianum: ultimo loco posuit.

fuiſti, ut epiſtolam, quæ nunc ut ad eum ſcripta legitur, ultimam nobis oſtenderes à Cicerone ſcriptam fuiſſe. COR. Jocar ſ tu quidem, ſed tamen alibi nos oſtendemus non modo non à Cicerone, ſed ne à viro quidem, qui literas ſciret, ſcriptam fuiſſe, quamvis eam Franciſcus Petrarcha, majoresque noſtri penè omnes Ciceronis fuiſſe judicarint. Jam vero quis non intelligit, Ciceronis ingenium planè divinum fuiſſe, qui tam multa, tam valde ſerè ſemper occupatus ſcripſerit? Hinc in Oratore, *nemo, inquit, orator tam multa, ne in Græco quidem otio ſcripſit, quàm multa ſunt noſtra, eaque hanc ipſam habent, quam probo, varietatem.* Ideo magis eſt mirandum, quo plus indiſtriæ ille ſolebat adhibere. Profectò, inquit ad Appium ſcribens, *non eſt meum, qui in ſcribendo (ut ſoles admirari) tantum indiſtriæ ponam, committere, ut negligens videar.* Hinc in epiſtolis ita Seneca ſcripſit. *Compoſitio Ciceronis una eſt, pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamia mollis.* Multa vero Cicero ſubciliis temporibus ſcripſit, ut ita libro primo de legibus oſtendit: *Subcilio quedam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior, ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accommodentur, quæ ſcribimus:* & in oratione pro Plancio: *Orationes ego ſcripſi ludis, & feriis, ne omnino unquam eſſem otioſus:* & in Philippiis: *Dico me nec Reip. nec amicis unquam deſuiſſe: & tamen omni genere monitorum meorum perfeciſſe operis ſubcilio, ut meæ vigiliæ, meæque literæ & juveni utiilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent.*

rent. Ob id in libris de Divinatione ſic ait: *Querenti mihi, multumque, & diu cogitanti, quam re poſſem prodeſſe quam plurimis, ne quando intermitterem conſulere Reip. nulla major occurrebat, quàm ſi optimarum artium vias traderem meis civibus, quod compluribus jam libris me arbitror conſecutum.* PIER. Ille non ſolum ſcribebat, ut prodeſſet, ſed etiam docebat: quod ita Quintilianus oſtendit: *Quid porro eſt honeſtius, quàm docere, quod optime ſcias?* Sic ad ſe Cælium deductum à patre Cicero proſeretur: *ſic Panſam, Hirçium, Dolabellam in morem præceptoris exercuit, quotidie dicens, audiensque.* COR. Inde factum eſt, ut Franciſcus Philolphus, & majores noſtri putarint, Ciceronem ludum, quo tempore Cæſar omnia tenebat, aperuiſſe: præfertim quum ipſe ſcribens ad Volumnium, & ad Papium Pætum, ſe ludum, & diſcipulos habere teſtetur: nec viderunt, eum particulam, *quaſi*, ponere, & in illis epiſtolis ſemper ſerè jocarî: ne dicam, Ciceronis etiam diſcipulos eos potuiſſe vocari, qui Ciceronem, ut Sulpicius, & Cotta Craſſum, & Antonium, ſequerentur: & apud eum dicerent, ut corrigerentur: vel eum declamantem, quod ſæpe faciebat, audirent. Horum Quintilianus utrumque verbis, quæ tu Pieri paulo ante recitaſti, complexus eſt: quod utrumque legerat in epiſtola quadam, quam Cicero ad Volumnium ſcripſit, eſſe comprehenſum: ne, quæ vel ipſe, vel Suetonius in Rhetoribus ſcribit de Panſa, & Hirçio, qui coegerunt illum declamare, reſeramus. Ille certe ſi ludum aperuiſſet, nunquam

hic in Oratore scripſiſſet: *At dignitatē docere non habet, certe ſi quaſi in ludo, ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percontando, ſi communicando, ſi interdum etiam unā legendo, audiendo, neſcio cur non docendo etiam aliquid aliquando, ſi poſſis, meliores facere nolis.* Hoc igitur modo Cicero docebat, vel dicebat, quum jam dicendi genus mutafſet, ut Philippicæ nobis oſtēdunt: quanquā non ſemel mutavit. Nam juvenis ex Græcia non modo exercitior, ſed etiam, quod in Bruto refert, propē mutatus ſe domum recepit: & paulo ante bellum civile, quum jam oratio canefceret, remiſſius, & lenius, ut L. Craſſus primus oſtendit, dicebat: ut Atticus ita libro primo de legibus affirmat: *Vereor, ne iſtam cauſam nemo noſcat, tibi que ſemper dicendum ſit, & eo magis, quod te ipſe mutaſti, & aliud dicendi inſtituiſti genus: ut, quemadmodum Roſcius familiaris tuus in ſenectute numeros in cantu ceciderat, ipſaſque tardiores fecerat tibias, ſic tu à contentionibus, quibus ſummis uti ſolebas, quotidie relaxes aliquid, ut jam oratio tua non multum à philoſophorum lenitate abſit: quod ſuſtinere quum vel ſumma ſenectus poſſe videatur, nullam tibi à cauſis vacationem video dari.* EGN. Ob id eum forte Seneca gradarium vocavit. COR. Ob id etiam, & quod, ut libro primo de legibus ait, *ad dicendum nunquā, niſi apparatus, & meditatus accedebat, poterat eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare.* PIE Id ipſe libro tertio de ſiniſus refert. COR. Et hoc in Bruto: *Maxime perſpecta eſt utriusque noſtrum exercitatio paulo ante, quā perterritum armis hoc ſtudium*

Bruto

Brute noſtrum conticuit ſubito, & obmutuit, quum lege Pompeja ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, vel potius eaſdem novi veniebamus quotidie. Nec vivos modo Cicero vel dicendo, vel docendo, ut oſtendimus, ſed mortuos etiam ſcribendo correxit. EGN. Quid ais? COR. Lucretii poetæ, qui perierat, libros, ut Eusebius refert, emendavit: quod in epistolis ad Q. fratrem videtur ipſe ſignificare. Utinam, quod inſtituerat de Geographia, perfeciffet: de qua ſic ad Atticum ſcripſit: *De Geographia, dabo operam, ut tibi ſatisfaciam: ſed nihil certi polliceor. Magnum opus eſt: ſed tamen, ut jubes, curabo, ut hujus peregrinationis tibi opus extet.* Item, *καὶ γὰρ οὐκ ἔτι κατασκευασμένην, magnum opus eſt: ita valde Eratoſthæzes, quem mihi propoſueram, à Serapione, & ab Hipparcho reprehenditur.* Utinam, quod etiam magis optamus, hiftoriam ſcripſiſſet. EGN. Ille, quod multi putant, hac in parte non ſatisfeciſſet. COR. Ille, quod plures putant, optime ſatisfeciſſet: quem ad omnia ſummum, atque excellens ingenium, quod Cecina dixit, armavit: quique primus, ut arbitror, apud nos ea de re præcepta tradidit, & ei ſe Bibulo, & Cæſare Conſulibus dedit. Nihil dico, quod nemo melius, quā Cicero, memoriam rerum Romanarum tenebat: ex qua, ſi quando opus eſſet, ab inferis, ut ait in Bruto, ſocupletiſſimos teſtes excitaret. Romani porro, qui tunc vivebant, & Ciceronem melius, quā nos, norant, id ab eo nunquā, quod ille præſtare non poſſet, poſtulafſent. Libro tamen primo

de

de legibus Atticus ita loquitur : *Postulatur à te jandiu, vel flagitatur potius historia. Sic enim putant, te illam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Græciæ nihil cedamus. Atque, ut audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi videris eorum studiis, qui literis delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus: ut ea, quæ salva per te est, per te eundem sit ornata. Absit enim historia literis nostris, ut & ipse intelligo, & ex te persepe audio. Potes autem tu profectò satisfacere in ea: quippe quum sit opus, ut tibi quidem videri solet, unum hoc oratorium maxime.* Atticus autem, qui Ciceronis ingenium vel unus optime norat, & illius laudis, ut qui maxime, studiosus erat, ad id illum nunquam, quod ille præstare non posset, esset hortatus: nec Cicero, qui se melius etiam norat, id aggredi tantopere desiderasset: quod ex epistolis ad Atticum colligi potest: *hortaris me, ut historiam scribam.* Item, *Ardeo studio historiarum: incredibiliter enim me commovet tua cohortatio.* Nec vero semel ille, sed sæpius vel in Verrenis, vel alibi, quid in ea re præstare posset, ostendit. Nec in historiarum Græcorum fabulas, & orationes transferre, quod Plutarchus ait, cogitarat: qui neutras, ut in libris de legibus, & in Bruto videre licet, in historia probaret. Sed ille postea negotiis quum privatis, tum publicis impeditus, & quo modo dictum est, etiam sublatus, nec historiam, quemadmodum cupiebat, scripsit: nec Philosophiam, quemadmodum cœperat, absolvit. Quod si potuisset absolvere, quod cœperat, verum fuisset, quod ita libro secundo de Di-

vinatione scripsit: *Ad reliqua acriter tendebamus animo sic parati, ut, nisi quæ causa gravior obstirisset, nullum philosophiæ locum pateremur, qui non latinis literis illustratus pateret.* O virum dignum, qui non modo trecentos annos, ut Nestor, sed semper etiam viveret: quum dies, & noctes aliud nihil, nisi quo pacto posset hominibus quam plurimum prodesse, cogitaret. Verum, quum prius ipse literis, & moribus ornatus, Quæstor, Ædilis, Prætor, Consul fuisset, eosque magistratus sanctissime gessisset: quum curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello liberasset: quum ex defensionibus, exilio, provincia, bello civili, scriptis, & omnibus quum privatis, tum publicis actionibus immortalem sibi gloriam comparasset: quum Græcos etiam laude superasset: M. Antonii jussu necatus, in eum locum, quum scripserat, omnibus, qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, in cælo certum, ac definitum esse, in illum quasi domum suam, ubi beatus ævo sempiterno fruatur, commigravit. E G N. Jam tu quidem, quod ad Ciceronis vitam pertinet, ut video, perorasti: sed, quod Spartianus scribit, non dixisti: Tullio soli melius fuerat liberos non habere. C O R. Diximus, quod ad pecunias in prima provincia signatas pertinebat: nunc autem numos, qui sunt in civitatibus attributis exacti, dabimus: in quibus hunc ipsum, in quo Cicero filius est expressus, numerari volumus. E G N. At hic ita similis est illis, quos ante dedisti, ut in eodem loco, & ex eodem argento factus esse videatur. C O R. In prima quidem

dem provincia ille fuit inchoatus, sed in attributa civitate, quod certo scimus, exactus. De argento vos, quorum interest, videritis. EGN. Bene dicis. Quare Pieri, qui melius vides, inspicere. PIE. Plumbeus est numus. CORR. In Britanniam mittetur. Nam vos quidem numos, qui probentur usquam, per legem recusare non potestis: quanquam vix plumbeus esse totus potest, quum Cicero non argentum modo, sed aurum etiam, quo quam optimum fieret, praeberit. EGN. Id nemo pro certo potest affirmare: sed ut praeberit, qui numos tamen excidunt, saepe fraudant, & plumbum pro argento supponunt, vel ita cum illo miscunt, ut à principio nemo quidem, sed omnes postea cognoscant. CORR. Hunc numum nos quidem esse talem fatemur, sed tamen ostendemus ipsum plus argenti, quam plumbi vel nunc habere: de quo Cicero sic ad Atticum scribit: *L. Fulio Cesare, C. Martio Figulo Consulibus filiolo me auctam scito salva Terentia.* Is annum septimum quum ageret, patris exilio doluit: & quod ad Terentiam Cicero scripsit, quum primum sapere coepit, acerbissimos dolores, miseriaeque percepit. Hinc ad Q. fratrem ita scriptum legimus: *Quid filium venustissimum, mihi que dulcissimum, quem ego ferus, ac ferreus à complexu dimisi meo, sapientiores puerum, quam vellem: & in orationibus: Quid parvus filius, quem, quandiu absui, nemo nisi laethrymantem, confectumque vidit, quid fecerat, quidd eum toties per insidias interficere voluisti?* Id alibi quoque testatur: sed hunc Cicero reverentius, à Dionylio, quem virum doctissimum tempore

describit, erudiendum curavit. Ob id ad Atticum L. Domitio, Ap. Claudio Consulibus, quibus annum decimum filius attingebat, ita scripsit: *Dionysium velim saluere jubeas, & eum roges, & hortere, ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam meipsum erudire.* Quin interdum solebat ipse docere, ut sic in epistolis ad Q. fratrem refert: *Mihi cura erit, ut Ciceronem tuum, nostrumque videam scilicet quotidie, sed inspiciam, quid discat, quam sepiissime: & nisi ille contemnat, etiam magistrum me ei profitebor: cujus rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore perdocendo.* In provinciam postea duxit, ubi Dionysius illum docuit, & exercuit: sed in Italiam quum rediissent, Dionysius penè defecit. Quare Cicero dolens ita scripsit ad Atticum: *Dionysio qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros commendatio contempti cujusdam hominis defuit? vi meum judicium reprehendi à Q. fratre, vulgoque ab omnibus malle, quam non illum esse ferre laudibus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri, quam me iis magistrum querere.* Cicero filio, quum jam esset annorum sexdecim, C. Marcello, L. Lentulo Consulibus Arpini, jam Pompejo ex Italia pulso, & Cesare in urbem reverso, togam puram dedit, ut libro nono ad Atticum testatur. Is eo tempore tractabilis erat, & patrem, ut Pompejum sequeretur, hortabatur, ut ex verbis illis ad Atticum scriptis intelligimus: *Ego meum filium facile tenco. Nihil est enim ea tractabilis: cujus*

quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi: & quo ille me fortiolem vult esse, eo magis timeo, ne in eum existam crudelior. Ad bellum civile postea patrem secutus est, & à Pompejo alæ prefectus fuit, ut in libris de officiis ostendit: & reversus multum temporis etiam literarum studiis operam dedit. Nam pater curabat, ut non minus græce, quàm latine diceret, quod in partitionibus oratoriis ostendit. Ille postea, ne focrum ferret, Romæ domum conducere cogitavit, & alia fecit, quæ scribens ad Tironem suæ ætatis errata vocat. EGN. Hac in parte numus est plumbeus. COR. Et in ea, quæ juncta est. Nam missus, ut supra dictum est, Athenas, à Gorgia Rhetore voluptatibus, & computationibus est corruptus. Hinc ebrietas illius à Seneca, & Plinio celebratur. PIE. Eum tamen M. Brutus, ut ante retulisti, commendavit. COR. Messala, Trebonius, & alii prius etiam commendarunt: sed Cicero, quod in epistolis ad Atticum videre licet, timebat, ne fingerent, ut sibi gratificarentur. EGN. Ita certe Plutarchus postea commendavit, ut id dici non possit. COR. Consul etiam postea cum C. Cæsare Octaviano fuit, ut Seneca, Plinius, & Plutarchus affirmant. PIE. Seneca quidem ita: *Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater?* COR. Et Appianus ita latine: *Cicero à Cicerone parente ejus in Græciam præmissus, quum fortunam hujuscemodi futuram timeret, à Græcia ad Brutum pervenit. Defuncto deinde Bruto ad Pompejum pertransiit, cum utroque Prætura functus est officio. Hunc Cæsar, quo-*

se à traditione Ciceronis excusaret, Pontificem statim declaravit, nec multo post Consulem instituit, & Syria Prætorum. EGN. Et Plutarchus ita: *Octavianus imagines Consul Ciceronis filium collegam delegit: sub quo senatus imagines Antonii sustulit, & alios honores antiquavit: ac decrevit, ne quis Antoniorum Marcus appellaretur. Sic Deus in Ciceronis domum finem Antonii ultionis contulit.* COR. Hæc omnia defendi possunt, præter illud, quod refert Appianus, ab Octaviano Ciceronem filium Syriæ Prætorum factum fuisse: Seneca certe scribit ita: *Erat Cestius nullius quidem ingenii, Ciceroni etiam infestus: quod illi non impune cecidit. Nam, quum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret, homo, qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cestius. M. Tullio & natura memoriam dempserat, & ebrietas, si quid ex ea supererat, subducebat: subinde interrogabat, quis ille vocaretur, qui in imo recumberet: & quum sepe subjectum nomen Cestii excidisset, novissime servus, ut aliqua nota memoriam ejus faceret certiore, interroganti domino, quis ille esset, qui in imo recumberet, ait, hic est Cestius, qui patrem tuum negavit literas scisse: afferri protinus flagra jussit, & Ciceroni, ut oportuit, decorio Cestii satisfecit. Atque hæc quidem sunt, quæ de Ciceronis filio referenda videantur. Epistolas quidem, quæ nunc extant, ad Tironem scriptas nos alibi cogitamus interpretari. De Tullia vero, & Terentia, præter ea, quæ dicta sunt, nihil amplius dicendum videtur, nisi libet*

bet. addere, quod nonnulli scripserunt, Terentiam à Cicerone dimissam primum Sallustio, deinde Messalæ nupsisse: & eam, quod Plinius affirmat, annos centum decem, & septem vixisse. Nam quòd apud Dionem legimus uxorem Ciceronis Vibio Rufo nupsisse, utram significet, nemo divinare potest: quum Cicero duas uxores, ut ante diximus, habuerit. Sed de Cicerone, de Ciceronis liberis, & uxoribus satis dictum videtur. Quare tempus est jam, ut aliquid de fratre, & filio fratris dicamus: quamvis ea, quæ dicta sunt, communia multis in locis esse videantur. Q. igitur Tullius Cicero M. Tullii Ciceronis frater germanus fuit, iisdem parentibus natus, & iisdem doctoribus eruditus. Id in libris oratoris ostenditur: ubi Cicero docet eum, quamvis ornate & diceret, & scriberet, oratorem tamen esse voluisse. Nam sic ait: *Nec vero te charissime frater, atque optime, Rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor, ut erudiam. Quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatus esse? sed quoniam sive iudicio, ut soles dicere, sive, ut ille pater eloquentia de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo, & timiditate ingenua quadam refugisti: sive, ut ipse joculari soles, unum parasti satis esse non modo in una familia Rhetorem, sed pend in tota civitate: non tamen arbitror, & quæ sequuntur. In eadem villa non videtur esse natus. Nam Cicero libro secundo delegibus ita dixisset. Hoc ipso in loco, quum avus viveret, & antiquo more parva esset villa, ut illa Curiana in Sabinis, nos scito esse: ne-*

*ros. Erat, inquit Cornelius Nepos, soror Attici nupta Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat. Illa Pomponia dicebatur, ex uua Quintum filium paulo ante M. Ciceronis Consulatum suscepit. Nam Q. Cicero filius M. Cicerone filio major natu fuit, ut in epistolis ad Q. fratrem legimus, & togæ puræ suis temporibus utrique datæ demonstrant. Quum vero filium suscepisset, non ita multo post ad Marcum fratrem librum de petitione Consulatus scripsit, & in Consulatu postea Ciceronis omnium laborum, & periculorum particeps fuit, quod in epistolis ad ipsum scriptis legimus. E G N. Eum tamen ad se Cæsar traduxit. C O R. Id efficere potuit amicitia, quæ vetus illi cum Cæsare fuit. P I E R. Hoc in epistolis ad Lentulum Cicero scribit, illud Suetonius affirmat. C O R. Verum dicis: sed in epistolis ad Atticum, & in orationibus idem Cicero demonstrat: Quintum fratrem Prætorum M. Messala, M. Pisonæ Consulibus ante Idus Martias Asiæ provinciam fortitum, & ante Non. Decembr. profectum L. Flacco successisse. E G N. Nihil de cæteris ejus magistratibus dixisti. C O R. Nihil inveni: sed suspicor, illum, præter Consulatum, magistratus omnes, quos frater habuit, assecutum fuisse. In epistolis ad Atticum sic certe scribitur: *Satyrius fuit & mihi, & Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus. Item, obiis Quinri fratris comitia: & in oratione pro Plancio: Me cum C. Virgilio vel maxime tum vetusta amicitia, tum meæ fratris collegia, tum Resp. sociarat. Hic enim**

cognoscimus, non uno tantum in magistratu C. Virgilium Q. fratris collegam fuisse. In provinciis etiam videntur eodem tempore profecti: quum sic ad ipsum Quintum fratrem scribat: *Et mediocri me dolore putas affici, quum audiam qua sit existimatione Virgilius, qua tuus vicinus C. Octavius?* Hinc in Augusto Suetonius ita scribit: *Octavius ita socios tractavit, ut epistole M. T. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem eodem tempore parum secunda fama Proconsulatum Asiae administrantem hortatur, & monet, imiretur in promerendis sociis vicinum suum Octavium.* Quamquam Suetonius nec parum secunda fama, nec Proconsulatum fortasse dicere debuit. Ut enim concedam Proconsulatum, ut Consulatam, dici, Quintus Cicero certe Proconsul non fuit, quum Prætor, non Proconsul, Asiam provinciam prætoriam sortitus esse dicatur, & à Cicerone, & Cornelio Nepote Prætor, non Proconsul appelletur: nisi forte, quem admodum, qui Proconsul sit, sæpe Prætor vocatur: ita, qui Prætor sit, Proconsulem dici posse credamus. Nec parum secunda fama dici potest administrasse Proconsulatum: quem nemo, quum rediisset, accusavit: quemque Cicero quum in orationibus, tum in epistolis ad ipsum scriptis tantopere commendatum, totque & tantis honoribus ornatum fuisse testetur. Eodem Cur igitur eum Cicero tam longis epistolis hortabatur? **COR.** Quia volebat eum sine exceptione laudari. Omnes enim, qui ex Asia veniebant, ita de Quinti fratris virtute, integritate, humanitate commemorabant, ut in ejus

summis laudibus exciperent unam iracundiam. Hinc ad eum Cicero scripsit ita: *Si omnium mearum literarum præcepta repetes, intelliges, nihil esse à me, nisi orationis acerbitatem, & iracundiam, & si forte, raro literarum indigentiam reprehensam: quibus quidem in rebus si apud te plus autoritas mea, quam tua sive natura paulo acrior, sive quedam dulcedo iracundiæ, sive dicendi sal facietæque valuissent, nihil sanè esset, quod nos pæniteret.* Erat autem Quintus frater iracundus: & ob id uxori sæpe, quod postea dicemus, irascebatur: & Attico Roma discessit iratus, fortasse quòd legatus ire noluisset, ut Cicero, & Cornelius Nepos ostendunt. Sed ille Tuberonem, Allienum, & Gratum legatos habuit, Questorem nescioquem, nomenclatorem Syllam, præfectos, vel contubernales Cæsum, Chærippum, & Labeonem. Verum quum treis annos Asiam gubernasset, Romam Gabinio, & Pisone Consulibus rediit, quum jam frater ejectus fuisset: &, ut in oratione post reditum in senatu scribitur, in eum pietate filius, consiliis parens, amore, ut erat, frater inventus est. Itcirco sic in oratione pro domo Cicero scripsit: *Frater meus, quum aliquanto post meum discessum ex provincia venisset, neque sibi vivendum, nisi me restituto, putaret: quum ejus mæror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis videbatur, quoties ex vestro ferro, ac manibus est elapsus?* Sed hæc, & alia sunt à nobis etiam supra relata. Is igitur quum Pompejo pro fratre spondidisset, illum revocandum curasset, & revocatum multum sua

liberalitate iuvisset, in Sardiniam Pompeji legatus, ut arbitror, loco fratris est profectus. Eum certe Pompejus in Sardinia convenit, & ad eum Cicero multas epistolas in Sardiniam misit. Atque hæc quidem usque ad L. Domitium, & Ap. Claudium Consules facta sunt. Tunc enim, vel certe paulo ante Cæsaris legatus in Galliam venit: ubi Cæsar eum, quod in epistolis ad ipsum scriptis, & ad Atticum legimus, plus quotidie dilexit, & honore, dignitate, gratia, non secus, ac si Cicero fuisset imperator, tractavit. Et sanè prudenter, & fortiter, ut ipse Cæsar affirmat, in bello se gessit: quamvis esset tenuissima valetudine, nec facile militiæ labores ferret. Jam Marcello, Sulpicio Consulibus illum Cicero revocatum ex Gallia sibi legavit: quicum proficiscens in Arcanum suum fundum venit: ubi cum Pomponia uxore litigavit. E. G. Qui non litigat, cœlebs est. C. O. R. Quintus quidem Cicero sæpe cum Pomponia litigabat: quæ morosa mulier videtur fuisse: quanquam fortasse causam habuit: quòd Statium videret à viro nimis amari: quem etiam scribens ad Atticum, & ad ipsum Quintum fratrem Cicero, doluit, manumissum, & tam gratiosum fuisse. Sed & illa difficilis fuit ita, ut Quintus Cicero vel absens eam repudiare cogitavit: idque fortasse fecisset, nisi fuisset à Quinto filio reconciliatus: quum adhuc esset in Cilicia, ubi se præclare gessit, & quum frater eum provinciæ præficere vellet, assentiri noluit. Romam igitur venienti Pomponia ne in Arcanum quidem obviam venit: quod etiam Cicero valde miratus est. Bel-
lum

lum civile secutum est, in quo fratrem secutus ille, se ad Pompejum contulit: nec ab eo Cicero potuit impetrare, ut maneret. Dicebat enim, quicquid Ciceroni placeret, id rectum se putare: Cæsar tamen existimabat, eum Ciceronis profectiois lituum fuisse. Quare Cicero sic ad illum scripsit: *De Quinto fratre meo nou minus laboro, quàm de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quòd te rogo, nequid existimes ab illo factum esse, quominus mea in te officia constarent, minusve te diligerem, potiusque illum semper autorem nostre conjunctionis fuisse, meique itineris comitem, non ducem. Quare ceteri in rebus ei tantum tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque vestra postulat. Ego ei nequid apud te obsum, id te vehementer etiam, atque etiam rogo. Atque hæc ipsa Cicero faciebat, quum tunc ei Quintus frater esset inimicissimus: quippe quum de ipso ad multos multa scripsisset, & multa præsens in præsentem acerbe dixisset, & fecisset: & Quintus filius P. Terentio volumen orationis ostendisset, quam apud Cæsarem contra ipsum Ciceronem esset habiturus. Nam Quintus, inquit, misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Distitit, se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnesque ejus amici. Neque vero desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit: nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent,*
R
quum

quum Sicyone palam multis audientibus loqueretur nefaria quaedam, ad me pertulerunt. Nostri genus: etiam expertus es fortasse: in me est omne conuersum. Et sane Quintus Cicero non solum iracundus, sed maledicus etiam, & contumeliosus erat, ut in epistolis ad ipsum scriptis videre possumus. Postea venit, qui se Antiochie diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hircio: eos de Quinto, quae voluissent, impetrasse nullo quidem negotio: quanquam Cornelius Nepos ita scribit: Attici quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor, quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium, & Quintum Ciceronem ex Pompeji castris concesserit. Domum postea Quintus frater, & Cicero quum rediissent, sunt reconciliati: sed Quintus filius, qui jam pridem corruptus fuerat, in Hispaniam profectus, patruo, patri, & fratri patrueli maledicebat: quod in epistolis ad Atticum quum aliis verbis, tum illis ostenditur: Balbus minor mecum locutus est: Hircium cum Quinto acerrime pro me litigasse: omnibus eum locis fateri, maximeque in conviviis: quum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem habeo à Caesare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: *ὄχι γὰρ ἴδω, nisi viderem scire Regem, me animi nihil habere: Ciceronem vero meum vexari, sed id quidem arbitrato suo.* Sed nec ille de matre pie scripsit: quam tunc oderat ita, ut scripserit, se domum, in qua esset illa, videre non posse. Ea videtur fuisse causa, quod, dum

dubitabat, quam duceret, nec matri, nec avunculo satisfacerebat. Pomponiam vero post Caesaris caedem vel amisit, vel, ut ante cogitarat, dimisit: & Aquiliam vel duxit, vel ducere cogitavit. In epistolis ad Atticum sic certe legimus: Scribis esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum: minusculam vero villam utique Quinto traditurum vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquilia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore: satis enim torquetur debitione dotis: in qua mirificas Q. Egnatio gratias agit. Aducenda autem uxore sic abhorret, ut quicquam libero lectulo neget esse jucundius. Item, Quintus filius ad patrem acerbissimas literas misit: quae sunt, ei redditae, quum venissemus in Pompejanum, quarum tamen erat caput, Aquiliam novercam non esse laturum. Sed hoc tolerabile fortasse: illud vero, se ab Caesare habuisse omnia, nihil à patre, reliqua sperare ab Antonio. O perditum hominem. Tunc enim Caesarianos sequebatur: & ob id accusatus à patre, quod coronatus fuisset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Caesaris causa; posuisse luctus gratia: postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. Illum Cicero M. Antonii dextellam vocat. Consilium tamen postea, mutavit, ut sic ad Atticum Cicero scribens, ostendit: Staius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse: certum sibi esse ad Bru-

sum, & Casium transire. Item, Narro tibi: Quincus pater exultat letitia: scripsit enim filius, se iccirco profugere ad Brutum voluisse, quod quum sibi negotium daret Antonius, ut cum Dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset. Quum vero non ita multo post ex urbe exisset, ostendebat, se Favonium, Asinium, & Catonem fore: quem Cicero planè commutatum Bruto commendavit. Ille vero paucis post diebus ad fratrem suum patrualem scripsit, se ex Nonis Decemb. ædem Opis explicaturum. Ob id, opinor, illum postea M. Antonius edicto compellavit: quod in Philippicis ita legimus: M. Antonius Q. Ciceronem fratris mei filium compellat edicto, nec sentit amens commendationem esse compellationem suam. Quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quàm cognosci ab hominibus Caesaris consiliorum esse socium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris, & patris patricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem, in eum adolescentem hæc scribere audere: quem ego, & frater meus, propter ejus suavissimos, atque optimos mores, præstantissimumque ingenium, certatim amamus: omnibus horis, oculis, auribus complexum tenemus. Et sanè, quamvis antea fuisset impurus, ut à Cicerone dicebatur, pius tamen illum fuisse finis ostendit: sive, quod Appianus refert, petiit, ut ante patrem necaretur: sive patrem, quod Dion scribit, abscondit, nec ullis unquam tormentis cogi potuit, ut illum, quem potius, quàm se servari cupiebat, judicasset.

ret. Sed pater id ipsum ferre non potuit. Quare quum se prodidisset, à Triumviris uterque fuit interfectus, & quidem eodem tempore, ut Appianus affirmat. Fuit Q. Cicero M. frater tenuissima valetudine, ut Cæsar scribit, exiguo corpore, ut Macrobius ostendit, sed ingenio magno, qui versus optime scriberet, ut in epistolis ad ipsum Cicero sic testatur: De versibus, tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo, quàm mihi. Item, Tu, qui omnes isto eloquendi, & exprimendi genere superasti, versus à me petis? Item, Quatuor tragœdias sexdecim diebus absolviisse quum scribas, tu quicquam ab alio mutuaris? Quum vero tragœdias scriberet, Sophoclem, quem tragicorum principem constituunt, admirabatur, eoque delectabatur. Dedit etiam operam Philosophiæ: quippe cui in doctrina, cui in virtute, atque humanitate percipienda plurimum à pueritia studii fuit, & temporis, ut in epistolis ad ipsum legimus. Hinc in libris de finibus Peripateticos ita laudat, ut Peripateticus fuisse videatur: quamvis in libris de Divinatione stoicè Stoicorum sententiam defendisse dicatur. Atque ille quidem multa quum scripisset, ut tragœdias, & annales, epistolas tamen aliquot tantum nos hodie, libellumque de petitione Consulatus habemus: sed illas alias, hanc utem nunc operam dabimus: ut, quem admodum polliciti sumus, quàm diligentissime, & brevissime fieri poterit, explicemus. Neque tamen res singulas, ut interpretes, sed rerum, & verborum quasi summas ut Quæstores persequemur. In primis igitur occurrit verbum, con-

sequi : quod in libris manu scriptis positum videmus : ut à veteribus ponebatur. Orbilius enim, quod Grammatici referunt, ita dixit : *Hæc vix ab hominibus consequi possunt.* Ita Quintus etiam Cicero locutus videtur, si libros veteres sequimur : sin recentiores, in quibus, homines, verbum descriptum videmus, ille, quem admodum alii nunc, locutus fuerit. Sic in aliis etiam libris illa verba legimus. *Ut ea, quæ in te dispersa, atque infinita viderentur esse, ratione, & distributione sub uno aspectu contingerentur.* Quæ vero sit in hisce verbis, & in aliis, quæ ponemus, dissimilitudo, cognoscat, qui volet conferre : ne nos conferre cogamur : qui ne illa quidem, quæ de Ciceronis novitate, Consulatu, Roma, dicendi gloria, patrocinio, rebus sepositis hoc loco dicuntur, quod nota sint, & alibi sint dicta, conferemus. Ea potius, quæ de Demosthenis studio, & exercitatione scripsit Demetrius, nunc ipsi quoque recordemur : de quibus ita Cicero libro secundo de Divinatione refert : *Multis etiam naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt, ut Demosthenem scribit Phalareus, quum Rho dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissime diceret.* Mitto, quæ M. Antonius in libris oratoriis, & Valerius Maximus in suis, & Plutarchus in vita Demosthenis retulerunt. Illa vero Demetrius Phalareus optime scire poterat : qui Demosthenem senem juvenis audiverat, & illum fortasse viderat in Phalericum, ut ad fluctum declamaret, descendantem. Quintus igitur Cicero volebat, ut frater ea, quæ nocere, & impedimen-

to esse videbantur, studio, & dicendi exercitatione superaret : Addit eum publicanos habere, & totum ferè equestrem ordinem : quòd quamvis publicani equites essent, omnes tamen equites non erant publicani. U porò semper Ciceronis studiosi fuerunt, ut sæpe testatur. Jam verba, quæ sequuntur : *multa præterea municipia*, sic in veteribus libris legimus : *multa præterea divina municipia* : quod posse defendi putamus. Cætera, quæ deinceps dicuntur, clara sunt, & de nobilium voluntate, deque Ciceronis competitoribus nos ante diximus ita, ut penè nihil hoc loco supersit, quòd explicemus : nisi forte libet, quod antea de Pompeji gratia tantquam contrarium positum fuit, explicare. Jurat igitur in oratione Cicero, quod sciebat : hic Quintus scribit, quod fortasse nesciebat, quamvis frater esset, & id ipsum suspicaretur. Vel Cicero populo dabat, apud quem loquebatur : hic vult apud optimates, quod populare videbatur, excusari. Vel Cicero poterat, ne causæ noceret, aliqua in parte mentiri : hic debet, ad fratrem scribens, quod prorsus verum sit, referre. Hic item sciebat, quod Cicero postea scribens ad Curionem, significavit, adolescentes nobiles in suffragiis solere esse gratiosos : iccirco fratrem monuit, ut eos teneret. Sed quo loco de P. Galba, & L. Cassio loquitur, veremur, ne legere oporteat : nam P. Galbam, & L. Cassium : ut rationem reddat, quare plus illis nobilitas, quam Ciceroni virtus prodesse non debeat : quòd quamvis ex amplissimis familiis, ut ait, essent nati, Consulatu tamen indigni putabantur. Nam

P. Sulpicius Galba patricius, & vir sobrius, & sanctus etiam fuit, ut Asconius ostendit, sed ita sine nervis, ut, quod in epistolis ad Atticum legimus, homines ei vulgo negarent. De Cassio vero sic Asconius scribit: *L. Cassium Longinum plebejum nobilem, qui iners, ac stolidus tum magis, quam improbus videretur, post paucos menses in conjuratione Catilinae esse apparuit, ac cruentissimarum sententiarum fuisse autorem.* Jam Quintus Cicero C. Antonium, & L. Sergium Catilinam sicarios appellat: quod Catilina vere sicarius fuit, ut infra describitur, & apud Asconium reus inter sicarios post repulsam factus esse dicitur: Antonium vero gladiatorem, & illum, & Catilinam sicas Cicero in oratione in toga candida vocare non dubitavit. Quam vero essent libidinosi paulo post ipse Quintus, ne Sallustium, & Asconium nunc appellemus, ostendit: nec illorum tacet egestatem, ut judicabimus. *Eorum alterius, inquit, bona proscripita videmus: vocem denique audivimus jurantis se Romae judicio aequo cum homine Graeco certare non posse: & ex senatu ejectum scimus.* His C. Antonium significat: de quo Cicero sic in oratione in toga candida scripsit: *quem clientem habere potest is, qui in sua civitate cum peregrino negavit se judicio aequo certare posse?* Quae quidem verba sic Asconius interpretatur: *Clientem negat habere posse C. Antonium. Nam is multos in Achaja spoliaverat, natus de exercitu Syllano equitum turmas. Deinde Graeci, quos spoliaverat, eduxerunt Antonium in jus ad M. Lucillum Praetorem, qui jus in-*

inter peregrinos dicebat. Egit pro Graecis etiam tum adolescentulus, de quo paulo ante mentionem fecimus. Et, quum Lucullus id, quod Graeci postulabant, decrevisset, appellavit Tribunos Antonius, juravitque se ideo jurare, quod aequo jure uti non posset. Hunc Antonium Gellius, & Lentulus Censores sexennio, quo haec dicerentur, senatu moverunt, causasque subscripserunt, quod socios diripuerit, quod judicium recusarit, quod propter aeris alieni magnitudinem praedia manciparit, bonaque sua in potestate non haberet. In verbis Quinti Ciceronis, vidimus, & è senatu, libri veteres habent. Verum verba, quae sequuntur, his, quae retulimus videntur esse paulodifficiliora: *Optima vero Censorum existimatione in Praetura competitorem habuimus, amico Sabidio, & Panthera, quod, ad tabulam quos poneret, non habebat.* Quin C. Antonium, quem Gellius, & Lentulus Censores, ut retulimus, senatu moverant, significet, nemo dubitat: sed reliqua sunt dubia: an optimam Censorum existimationem *negavit*, appellet: quae tabula fuerit. Nam C. Antonium Ciceronis in Praetura competitorem fuisse constat: an vero Censores eo tempore de C. Antonio male existimarint, & illum de serratu ejecerint: an bona illius existimarint, ut hoc loco legendum sit, existimatione, ut in aliis etiam libris legitur, haud equidem possumus affirmare. Tabula quidem significari potest auctio, vel argentarii, ubi, quod ex oratione pro Cecina collegimus, & alibi pluribus verbis ostendimus, ita fiebat auctio, ut licitator statim,

post rem sibi addictam, ab argentario pretium solveret. C. igitur Antonius sic ab amicis erat inops, ut, quum bona ipsius ita venderentur, præter Sabidium, & Pantheram terræ, quod ajunt, filios, habuerit nullos, quos ad tabulam suarum rerum custodes poneret. Quia tamen hic de competitore loquitur, ad tabulam suffragii referendum videtur: de qua Cicero sic in Philippicis scribit: *Quod si comitia placet in senatu habere, petamus, ambiamus, modo tabula detur nobis, sicut populo data est*: De qua quidem tabula quamvis Quintus frater, ut in libris de legibus est scriptum, à Cicerone dissentiret, hic tamen, ut mos erat, loquitur. Mos autem fuit, ut in comitiis rogatores, distributores, & custodes adhiberentur. Sic L. Piso Ciceronem comitiis, prærogativæ primum custodem præfecit: ut in oratione post reditum in senatu scribitur. Sed C. Antonius, quos in comitiis ad tabulam poneret, non habebat. *Quo tamen in magistratu, inquit, amicam quam palam domi haberet, de machinis emit*. Vel, ut in aliis libris scribitur: *Quo tamen in magistratu amicam, quam palam domi habebat, de machinis emit*. Sed cætera quum intelligi, tum defendi possunt: quid vero sit emere de machinis, adhuc qui sciret, inveni neminem. Sunt, qui putent, esse penè idem quod emere de lapide. Alii malunt ad machinas scenicas, de quibus tam multa Pollux scribit, referre: ut Quintus Cicero significet, eam, quam C. Antonius emit, tibicinam, vel mimam fuisse. Nec desunt, qui per machinas credant significari pergulam, in qua res vendi

di solebant, ut Ulpianus libro quinto, & nono digestorum satis ostendit. Quin lenones in pergulis olim meretrices prostituebant. Unde, quum Ballio sic apud Plautum dixisset: *Cras Pænicium Pænicio corio invisēs pergulam*: Callidorus amans ita consuluit servum, *Quid mihi autor es huic ut mittam: ne amicam hic meam prostituas?* *οὐκ ἔμελλε* certe Græci vocant, in quibus Solon omnium primus, ut Athenæus refert, meretrices prostare voluit. Verum nos ad illa pergamus: In petitione autem Consulatus caupones omnes hic compilare perturpissimam legationem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare: hoc est, hic autem Catilina in hac Consulatus petitione maluit divisores mittere, & ita perturpissimam legationem caupones, & homines hujuscemodi mercenarios compilare, hoc est, ut Sex. Pompejus interpretatur, cogere, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Quum vero libri veteres alii aliter habeant, ita fortasse legere possemus: In petitione autem Consulatus caupones omnes hic compellare per turpissimam largitionem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Nam Catilina multos homines in finos largitione corrumpebat. *Quare quum in dies, ut ait Asconius, licentia ambitus augetur, propter præcipuam Catilinae, & Antonii audaciam, censuit senatus, ut lex ambitus etiam cum pœna ferretur. Alter vero, inquit, Dii boni, quo splendore est? C. autem Antonius quo splendore est?* Is vero, qui M. Antonii oratoris esset filius, non poterat non esse magno splendore: sed an esset eadem nobilitate, qua Catilina,

quæri potest, quum C. Antonius plebejus, L. vero Sergius Catilina patricius esset, ut, præter alios, Asconius ostendit: qui tamen Antonium nobilem vocat, ut Sallustius Catilinam nobili genere natum scribit. Quintus igitur Cicero sic ait: *Primum nobilitate eadem, qua Catilina: num majore? non, sed virtute.* Quibus quidem verbis videtur ostendere, C. Antonium majore virtute, quam L. Catilinam fuisse: quum tamen hic eum nec laudare velit, & verbis, quæ sequuntur, timidissimum describat: quod ad Catilinam referri non potest: cui Sallustius magnam vim & animi, & corporis, ac ferociam tribuit: quemque Cicero vel audacissimum describit. Quare verba illa: *sed virtute*: vel *iniquitas*: dicta sunt: vel cum interrogatione sunt legenda: sed virtute? ut quærat quidem, sed postea taceat, quod intelligi facile poterat vel ex verbis, quæ sequuntur ita: *Quamobrem qui inanius umbram suam metuit, hunc negliges quidem, natum in patris egestate, educatum in sororis stupris, corroboratum in cæde civium, cujus primus ad Remp. aditus in equitibus Romanis occidendis fuit.* Quæ tamen verba quum varie scribantur, nemo, ut puto, poterit interpretari, nisi nos ea, quemadmodum Cratander propemodum descripsit, ita legamus: *Quamobrem C. Antonius umbram suam metuit: hic nec leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in cæde civium, cujus primus ad Rempub. aditus in equitibus Romanis occidendis fuit.* Nam C. Antonius omnia metuebat, qui ne cum Græco qui-

quidem homine Romæ judicio certare auderet: Catilina vero ne leges quidem metuebat, qui faceret ea, quæ vel hic referuntur. Hinc patricia sic apud Ciceronem cum illo loquitur: *Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium necesse, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, veram etiam ad devincendas, perfringendasque valuisti.* Nos quidem nihil neque de Catilinæ patris egestate, neque de sororis stupris legimus: sed de Catilinæ ipsius egestate scriptores fere omnes loquuntur, & de stupris Sallustius ita scribit: *Primum adolescens Catilina multa nefanda supra fecerat cum virgine nobili, cum sacerdote Vestæ, & alia hujusmodi contra jus, fasque.* Unde Cicero dixit: *Quæ cædes per hosce annos sine Catilina facta est? quod nefarium stuprum non per illum.* Et sane sororis virum, quod infra dicitur, fortasse sustulit, ut sorore liberius abuti posset. In cæde vero civium Catilina corroboratus esse dicitur: quod multos cives trucidavit, ut in toga candida Cicero dixit: ubi sic Asconius interpretatur: *Catilinam, quum in Syllanis partibus fuisset, crudeliter fecisse nominatim etiam postea Cicero dicit.* Ut enim dicitur hoc loco, Gallis eum Sylla præfecerat: quibus ut immanibus, nec Romani nominis admodum studiosis mandarat, ut Romanos cives, quos oderat, interficerent. Ob id fortasse Cicero in oratione pro Sex. Roscio dixit: *quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?* nam Galli quum populi sunt,

funt, tum sacerdotes etiam Cybeles, & quidem Phrygii dicuntur. Ii, quod hic dicitur, Titiniorum, ac Vanniorum, ac Tanusiorum, vel, ut in aliis libris legitur, Titiniorum, ac Nanniorum, ac Thamisiorum capita demebant. Nos quidem in oratione pro Cluentio Cn. Titinium inter equites, & in epistolis ad Atticum Gallum nescio quem ex Nanneianis inter iudices numerari videmus: sed de Tanusis, sive Thamisis nihil scriptum vidimus: nisi forte libet legere: Tantisiorum: quum scribat Asconius à Catilina M. Voluminium, & L. Tantisium necatos fuisse: quo loco nominat etiam Q. Cæcilium, quem nos hic Catilinæ sororis virum putamus appellari: quamvis in aliis libris, Q. Caucilium, in aliis Q. Catilium scribi videamus. Quæ vero de M. Marci nece dicuntur, ea nos in Bruto multis verbis explicavimus. Quare nunc addendum nihil putamus, nisi nobis videri, poetam, quum Priami finem describeret, huc respexisse. Quintus igitur Cicero vult argumentari, Catilinam, qui tot scelera commiserit, & populum tam graviter offenderit, facile superari posse. Quod autem dicit: *Virgis per totam urbem ceciderit*, libri plures habent: *Vitibus per totam urbem ceciderit*. Et sanè tum, quum Catilina nondum magistratus esset adeptus, & in bello civili versaretur, vitibus potius, quam virgis usus videri debet. Ad bustum vero Q. Catuli traxit, ut Seneca, & Orosius ostendunt: qui de re tali plura scripserunt, quam ut huc transferenda videantur: quum præsertim nos singula verba nolimus interpretari: quæ quis per se possit interpretari.

tari. Nam præter alios Cicero, & Sallustius ita Catilinæ mores descripserunt, ut omnes intelligere possint etiam, quod sequitur: Catilinam cum histrionibus, & cum gladiatoribus vixisse: ut recte Porcius Latro Catilinæ molliciem scenicam, & mentem gladiatoriam vocet. Sed illa verba videamus: *Qui nullum in locum tam sanctum, ac tam religiosum accessit, in quo non, & si in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret*. His illa, quæ Cicero dixit in toga candida, respondent: *Ita vixisti, ut non esset locus tam sanctus, quod non adventus tuus, etiam quum culpa nulla subesset, crimen asferret*. Quæ quidem verba sic Asconius interpretatur: *Fabia virgo Vestalis causam incesti dixerat, quum ei Catilina objiceretur: eratque absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terentia Ciceronis*. Ideo sic dixit: *etiamsi culpa nulla subesset*. Ita & suis pepercit, & nihilo levius inimico summi opprobrii turpitudinem objecit: quam rem Plutarchus, & Orosius etiam scribunt. Ex curia Curios, inquit, & Annios: hoc est, senatorii ordinis quum alios, tum Q. Curium, & Q. Annium amicissimos, ut apud Sallustium legimus, comparavit. Quod vero addit: *ab atris Sapalis*: nos quidem atria, quæ Cicero in oratione pro P. Quintio, Licinia vocat, significari putamus: sed de Sapalis dubitamus: quum de his nihil adhuc scriptum viderimus, & ita libri veteres habeant: *ab atris exstera palas*. Carvilius autem Romæ fuisse quum veterum monumenta, tum Plinius ostendit: & Suetonius in Grammaticis M. Pompilium nomi-

minat: quos tamen hic Q. Cicero per Pompili-
 os, & Cnejos significet, ignoramus: nisi forte
 Popilios, & Vestios, ut etiam scribitur, legere
 velimus: ut aliquem Popilium Lanatem, & L.
 Vestium, qui postea fuit index, significet. Quæ
 præterea Q. Cicero de Catilinæ audacia, ne-
 quitia, libidine, efficacitate, & stupris refert, ex-
 poneremus, nisi Cicero, Sallustius, Porcius La-
 tro, & alii scriptores explicarent. Quin ea, quæ
 paulo post de Africa, & de testium dictis Q. Ci-
 cero ponit, sic illa Ciceronis, & Asconii verbis
 explicantur: Catilina ex Prætura Africanam pro-
 vinciam obtinuit: quam quum graviter vexasset,
 legati Afri in senatu jam tum absente illo questi
 sunt, multæque graves sententiæ in senatu de
 eo dictæ sunt. In judiciis quanta vis esset, didi-
 cit, quum est absolutus: si aut illud iudicium,
 aut illa absolutio nominanda est. Ante annum,
 quàm hæc dicerentur, Catilina, quum rediisset
 ex Africa, Torquato, & Cotta Consulibus ac-
 cusatus est repetundarum à P. Clodio adolo-
 scente. Item, *Quid ego, ut violaveris provin-
 ciam, prædicem? nam, ut te illic gesseris, non
 audeo dicere, quoniam absolutus es: mentitos esse
 equites Romanos, falsas fuisse tabellas hone-
 stissimæ civitatis existimo: mentitum Q. Metel-
 lum Pium, mentitam Africanam. Vidiſſe puto ne-
 scioquid illos iudices, qui te innocentem iudica-
 runt. Item, iudicium quoque securum, à quo
 ipse per infamiam liberatus est Catilina, sed ita,
 ut senatorum urna damnaret, equitum, & Tri-
 bunorum absolveret.* Hæc ipsa certe testium di-
 cta, quibus Catilina fuerat in iudicio notatus,

et

ea si Cicero sæpe legeret, Q. Cicero sperabat
 fore, ut is hominem, qui tam turpis esset, & in-
 dignus Consulatu, competitorum minus time-
 ret. Itaque nunc hortatur eum, ut ea sæpius legat.
 Deinde probat eum non esse timendum: qui sic
 egens è iudicio discessit, ut in petitione largitione
 uti non possit: sic infamis, ut aliud in eum iudi-
 cium quotidie flagitetur. Contra docet, Cice-
 roni fortunam petitionis esse meliorem, quàm
 C. Cælio fuit: qui novus homo & ipse quum es-
 set, eum duobus hominibus nobilissimis, & opti-
 mis Consulatum petivit: quum Cicero cum ho-
 minibus quidem nobilibus, sed improbis pete-
 ret. De C. Cælio porro nos in Bruto diximus:
 sed quinam fuerint illi duo, quibuscum C. Cæ-
 lius Consulatum petivit, nec invenire potui-
 mus, nec intelligere, quare Q. Cicero dicat hoc
 loco: *quum deesset alter: quoniam liber etiam
 vetus habet: quum diceret alter: In quo qui-
 dem libro illa verba sic etiam leguntur: Quis
 enim reperiri tam improbus civis potest, qui ve-
 lit uno suffragio duas in Rep. sicas distringere?*
 Et sanè sic etiam apud Asconium legitur: Qui
 posteaquàm illo, ut conati erant, Hispanienti
 pugiunculo nervos incidere civium Romano-
 rum non potuerunt, duas uno tempore conan-
 tur in Rep. sicas distringere. Per sicas autem L.
 Catilina, & C. Antonium significat: qui Con-
 sules facti, in Rep. sicæ fuissent. Illa verba: *nemo
 est, qui te non dignum arbitretur: in veteri libro sic
 etiam leguntur: nemo est, quin te dignum arbitre-
 tur.* Jam multos eo tempore Ciceroni invidisse,
 quum supra de petitione loqueremur, ostēdimus.

Quod

Quod vero Q. Cicero dicit, multos ab honoribus novis alienatos, interpretari soleo, ab hominibus novis, quibus honores darentur. Quod autem Cicero multos agendis causis offendisset, etiam Dion ostendit. Quin in Prætura quum se ad Cn. Pompeii gloriam augendam dedisset, multos, ut ante diximus, offenderat: ut illa verba: *num quos tibi putes ob eam causam esse amicos?* sic interpretari debeamus: ut ostendat, alios non esse amicos: præsertim quum loquatur de his, quos verisimile sit adversaturos esse. Quosdam nobiles igitur offenderat, sed urbanam multitudinem sibi conciliarat, ut infra demonstratur. Illud parvi quidem momenti est, sed tamen dicendum, in aliis libris legi: *causa justiore*: ubi nunc legitur: *causa honestiore*: item, *quisque amplissimum esse te cupiat*: & *quisque fidelissimum esse te cupiat*: ubi vulgo legitur: *quisque fidelissimum esse te cupiat*. Paulo post autem *servitus pro servis* ponitur, nisi, ut in aliis libris, *servi tui*, non *servitus*, legatur. Illa verba: *Deinde instituendi sunt cujusque generis amici ad speciem hominis illustris honore, ac nomine*: qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis ad justitiam obtinendam: sic etiam leguntur: *Deinde instituendi sunt cujusque generis amici ad spem nominis illustris honore, ac nomine*: qui etiam si suffragandi studia non juvant, tamen afferunt petitioni aliquid dignitatis ad justitiam obtinendam. Leges etiam pro navant, sive juvant, moveant, vel noverint. Sed ad justitiam obtinendam, oportet, ut opinor, interpretari, ad id, quod

quod justum est, obtinendum. Verba vero, quæ statim sequuntur, sic scripta vidimus: *Tribunos plebis ad conficiendum centurias homines excellenti gratia: qui abs te Tribunitiam, aut centuriam, aut aliquod beneficium aut haberent, aut non habeant, sperent, eos prorsus magnopere compara, & confirma*. Sed & hæc verba perturbata, & illa parum latine dicta videntur. *Hos tu homines quibuscumque rationibus poteris, ut ex animo, atque ut ex illa summa voluntate tuæ studiosi sint, laborato*. Neque enim dicere solemus: *laboro te, ut mihi sis amicus*: nec item, *omni studio, atque opere laboro*. Quare paulo ante, *opera*, & hic, *hi homines*, legendum videntur: & paulo post: *parata esse confido*. De orationibus autem, quibus Cicero M. Fundanium, Q. Gallium, C. Cornelium, & L. Corvinum defendit, supra diximus ita, ut nihil hoc loco sit referendum, nisi, C. Cornelium, non autem, Cn. Cornelium, esse scribendum. Sunt etiam libri, in quibus, *referendæ gratiæ*, non *restituendæ gratiæ*: ad studium navandum, non ad studium servandum: *maxime munita est*, non *maxime initiata est*, aut *maxime nuntiata est*, legimus: quos etiam libentius sequimur. Idem fortasse dici possit de libris, qui, *in suis vicinitatibus*, pro *in suis civitatibus*, paulo post habent: quod ex oratione pro Cn. Plancio facile probari potest. Quod autem C. Antonius, ut infra dicitur, per se suo nomine cives appellare non posset, id videtur causæ fuisse: quod absuisset, vel quum multos in Achaja spoliavit, & postea iudicium recusavit. Unde Cicero in toga candida dixit: *quens*

quem clientem habere potestis, qui in sua civitate cum peregrino negavit, se iudicio equo certare posse: quod etiam supra retulimus. Qui vero diutius abfuissent, ii cives neque nosse, neque suo nomine sine nomenclatore poterant appellare: quod de Scipione legimus: sed illi proderat illa, quam nunc Q. Cicero commendat, eximia gloria, & dignitas, ac rerum gestarum magnitudo: quæ non erat in C. Antonio, qui sic esset iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, ut Ciceronem hominem plurimorum studio, atque omnium bona existimatione munitum sine magna culpa negligentie ipsius Ciceronis præcurrere non posset. Et ita Q. Cicero fratrem monet, ut diligentiam adhibeat: & curet, ut omnes centurias multis, & variis amicitiiis confirmatas habeat. Post hoc autem in veteri libro sic illa verba legimus. *Et primum id, quod ante oculos situm est, senatores, equitesque Romanos, cæterorum hominum varios homines, & generosos complectere: & paulo post illa: summo beneficio te affici ostendito: & illa paulo post: Postea totam Italiam fac ut in animo, & memoria tribuim descriptam, comprehensamque habeas: & illa: Homines municipales, ac rustici, si nomine tantum noti sunt, in amicitia se esse arbitrantur. Hosce Cicero norat, ut supra nos ex Plutarcho vertimus. Iccirco Quintus hic ait: Tu & nosti, & cognosces, sine quæis amicitia esse non potest: in quibus quidem verbis fortasse scribi debet: sine quo: ut sit, sine qua cognitione. Nam talis amicitia non potest esse, nisi cognoscantur illi, quos habere amicos velis. Quod si dicas: sine quæis*

quæis hominibus municipalibus, & rusticanis, erit absurdum. Posses interpretari, sine quæis, no-
tione, & cognitione, ut illa duo verba, nosti, & cognosces, referantur. Jam, Quintus ait, equitum centurie multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. Equites enim primi vocabantur, ut Livius docet. Verum, si quis verba Q. Ciceronis, ut descripta sunt, volet interpretari, videbit, ab equitibus equestrem ordinem separari: nisi legat, ut nos in veteri libro scriptum vidimus: *Primum cognoscendi sunt equites, deinde adipiscendi: multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam ætas adjungitur.* Deinde habebis tecum ex juventute optimum quenque, & studiosissimum humanitatis. Tum, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis illius auctoritatem solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiiis eas centurias confirmatas habeas. Oportet igitur, ut aliis verbis interpretemur, primum ut equites cognoscas, deinde concilies: quod facile facies: quum equites majorem partem sint adolescentes, & adolescentulorum ætas facilius ad amicitiam adjungatur. Deinde habebis tecum ex juventute optimum quenque, & studiosissimum humanitatis. Sic Cicero postea, quum Milo Consulatum peteret, C. Curionem habere voluit. Equites autem adolescentiores, & reliqui adolescentes, ut partes totum, sequentur ordinem equestrem, qui tuus est, quia narum te scit equestri loco, & tuos competitores, præsertim Catilinam, qui temporibus Syllanis, ut in toga candida dixisti, ipsum ordinem trucidavit, odit. Sequentur, inquam, si curabis, ut non ordinis illius auctoritatem solum

voluntate confirmatam, sed etiam singulorum amicitias confirmatas habeas. Quod impensa nulla, quod infra dicitur, per Ciceronem alii rem honestam, alii salutem, ac fortunas omnes obtinerent, jam supra demonstratum est. Quod vero dicit: *non est hujus temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus, & simulator dijudicari possit*: eam disputationem Plutarchus in eo libro, qui inscribitur: *πῶς ἂν ποδιαρχήσῃ τὸν κόλακα τοῦ φίλου*, postea tractavit: & nos illud, quod postea sequitur: *ἐπιχαρμητῶν* illud teneto, nervos, atque artus esse sapientiae non temere credere: in epistolis ad Atticum explicavimus, ubi sic scribitur: *Crebro mihi vaser ille Siculus insusurrat Epicharmus cantilenā illam suam: ἢ φε, καὶ μέγα σο ἀπ' ἰσθῖν ἀρθεῖ πῶτα τῶν φίλων*. Illa verba, quae postea sequuntur, in veteri libro sic etiam scripta legimus: *Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tuo erga illos studio, dato operam, ut de illa animi pravitate deducas, & illa: nam comitas tibi non deest ea, quae bono, ac suavi homine digna est*. Quanta porro fuerit in Cicerone comitas, non semel ante demonstratum est. Item, nusquam discedere, pro nusquam deesse. Illorum vero verborum: *Non committere, ut quisquam possit dicere, quod ejus sitis consequi possis, si abs te non sit rogatum, & valde ac diligenter rogatum*; ea videtur esse sententia: non committere, ut quisquam possit ita dicere: quod meum est, consequi potuisses, si valde, ac diligenter rogasses: & tum dicere possit, quum tu non rogaris. Id est enim, si abs te non

sit rogatum: quod quasi κατὰ πᾶν εἶναι scribi potuit. Ea vero, quae de benignitate, quae sit in re familiari, vel in opera, dicuntur hoc loco, latius in libris de officiis explicantur. Cætera, quae sequuntur, tam patent, quam diuturni, atque nocturni aditus patebant ad Ciceronem, quem supra facilem fuisse demonstravimus. Ut autem Cicero negaret, ex libro octavo ad Atticum cognosci potest. Quum paulo post in aliis libris: *tibi homini plane perito: in aliis: tibi homini Platonico: scriptum videamus, arbitramur, utrumque posse defendi: quum Cicero fuerit homo peritus, & Platonicus: nec facile sit viris peritis, & Platonis, ut mentiantur, persuadere. Qui volunt Platonem, qui veritatis, ut qui maxime studiosus, fuit, imitari, ut Cicero semper est imitatus, ii certe non facile poterunt induci, ut mentiantur: quod hic Q. Cicero faciendum petitoribus ostendit: & C. Cottam, de quo nos in Bruto diximus, imitandum proponit. Illa verba sic etiam leguntur: *Idedque se negare nemini: quod saepe accideret causa: cur is, cui pollicitus esset, non uteretur: saepe, ut ipse magis esset, vacuus, quam putasset*. Et illa: *sin autem id neges, & certe ab alienes & statim, & plures*. Plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. Illa vero nos ita legimus: praesertim quum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei, quem videant ea causa impeditum, ut facere, quod promissit, cupiat, si ullo modo possit. Post hæc ad suam distributionem redit, & ante, quam faciat epilogum, de rumore loquitur, de quo*

Cice-

Cicero sic in oratione pro Milone scribit: *Tempore comitiorum (scio enim, quàm timida sit ambitio, quantaque, & quàm sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modo, quæ reprehendi palam, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium, atque oculos intuemur.* In epilogo, quem postea Q. Cicero facit, sic ex libro veteri legimus: *bene loqui: æstimare, domus ut multa nocte compleatur: ut æstimare ponatur pro spectare, & quasi curare.* Sed illa verba referamus: *Fam urbanam multitudinem, & eorum studia, quæ conciones tenent, quæ adeptus es in Pompejo ornando, in Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt.* In hisce verbis nos aliquid desideramus, nisi, urbana illa multitudo, legatur: vel dicamus Q. Ciceronem sic, ut ante diximus, non satis latine locutum fuisse. Nam quòd Cicero Pompejum ornarit, oratio, quæ nunc extat, ostendit: & quòd Cornelium defenderit, nos etiam supra demonstravimus: sed de causa Manilii recepta dubitari potest: quanquam multi putant, eadem oratione Ciceronem Pompeii laudes, & Manilii causam esse complexum: ut ob id oratio pro lege Manilia, sive de Cn. Pompeii laudibus inscribatur: sed nihil erat, cur hoc loco Q. Cicero separaret, si voluisset eandem orationem significare, & ipse in oratione, quam pro C. Cornelio dixit, C. Manilium in iudicium vocatum, & à se defensum verbis, quæ nunc apud Asconium leguntur, ostendit: *Petivit à me Prætoris maxima contentatione, ut causam Manilii defenderem.* Et

Asco-

Asconius paulo post ita interpretatur: *Dicit de disturbato iudicio Maniliano.* Nos hac de re supra diximus. Cætera, quæ deinceps in hoc libello continentur, clara sunt: sed illa verba sic in aliis libris leguntur: *Hæc mihi veniebant in mentem de duabus illis commonitionibus martini: & sic illa: atque hæc ita te volo illis proponere, ut videare accusationem non meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare.* Et fanè nunc de accusatione loquitur, nec occasionem meditari dicere solemus. A fratre vero se moneri facile patiebatur Cicero: apud quem neque auctoritate quisquam plus, quàm frater valere poterat, neque voluntate, ut ait in libris oratoriis, quos ad illum scripsit. Sed jam tempus est, ut aliorum vitas, & scripta, quæ sunt in Ciceronis libros congesta, quemadmodum polliciti sumus, explicemus. E G N. Id breviter, quemadmodum dicebas, facere non poteris. C O R. Brevius etiam fortasse, quàm dicebam, faciam. Nam quum Ciceronis epistolas, inter quas illa scripta continentur, vel jam pridem simus interpretati, vel brevi simus interpretaturi, nihil erit ex his, quod non sit explicatum. Vitas autem scriptis explicandis etiam persequemur: quanquam C. Cæsaris, Cn. Pompeii, M. Bruti, M. Antonii, & M. Catonis vitas ita Plutarchus, & alii scripserunt, ut hoc loco nihil nos addendum putemus: quæ vero pertinent ad Q. Pompeii Bithynici, M. Cælii, M. Marcelli, Q. Metelli Celeris, Q. Metelli Nepotidis, & Ser. Sulpicii vitas: ea nos in Bruto collegimus ita, ut nihil amplius colligere velimus,

S

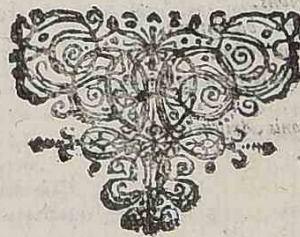
vel

vel etiam possumus. EGN. Næ tu breviter admodum facis, qui nihil omnino des, sed te, & alios dedisse, teque etiam esse daturum dicas. Unde mihi libet illa verba Ciceronis usurpare: *Hoc est rationes referre: hoc modo aut ego, aut in Hortensi, aut quisquam hominum retulit?* COR. Satis est, ea me, quæ dedi, Reip. dedisse, & daturum, quicquid dabo: nec eum esse, qui, quæ dederunt alii, ipse dare velim. EGN. Nec nos ii sumus, qui velimus accepta tibi, quæ vel alii dederint, vel tu aliis dederis, vel etiam daturus sis, referre. COR. Mihi vero satis erit, si quæ vobis hodie dedi, ea mihi jam nunc accepta referetis. EGN. Referemus, quin tu, quæ pollicitus es, & debes, ipse retuleris. COR. Quæ sum pollicitus, retuli, nec amplius quicquam debeo: nisi forte vultis C. Asinii Pollionis, C. Cassii, L. Planci, C. Marii, C. Trebonii, D. Bruti, L. Cornelii Balbi, & Oppii, L. Luceii, M. Curii, M. Lepidi, P. Dolabellæ, L. Lentuli F. Q. Cassii, Ser. Galbæ, & P. Vatinius, & epistolas, ut alibi fecimus, vel faciemus, explicari. EGN. Id te facturum esse recepisti. COR. Recepi quidem, sed nunc video summam, quam fecimus, esse majorem, quam ut accessio tanta fieri possit: nec magni referre, utrum hic, an alibi, quæ debemus, Reip. solvantur: dum cives tabulas, in quibus soluta dicantur esse, cognoscant. EGN. Qui volent igitur illa videre, è tabulis, quas dicis, ea petent: nos autem, quando tu jam totam Quæsturæ rationem retulisti, & nos, qui pecuniam omnem in tabulas publicas referendam curavimus

mus videmus rationum summam quadrare, teque bene, & è Rep. fecisse judicamus, te in fano pecuniam jussu nostro deposuisse, si placet, quo tibi melius caveatur, ascribemus. COR. Placet.

JOANNIS BAPTISTÆ EGNA-
TII, ET JOANNIS PIERII
VALERIANI COSS. JUSSV.
SEB. CORRADUS QUÆSTOR
IN FANO HANC PECUNIAM
DEPOSUIT.

Seb. Corradi Quæstura literis hisee consignata XIV. Cal. Quint. MDLV.
BONONIÆ.

INDEX.

A.

A ccensi Rhegionſis.	6
A ccuſandi ratio.	73
A chilles Bochus.	10. 42
A dilitas 80. duobus annis ante Præturam.	88
A diles quot.	81
A geſilai de laudantibus, vel vituperantibus dictum	192
A lexis.	330
A noarus mons.	264
C. Antonii as alienum.	106
M. Antonius Clodium voluit interficere 257. Conſul qua- lis 305. 306. 307. cum Octaviano contendit. 312. 313. 314.	64 387 34. 35 259. 261 140 100 16 32 22 267 337 170 353. 365 194
P. Antronius Ciceronis in Qua ſtura collega.	64
A quila Q. T. Ciceronis uxor.	387
A rchias poeta.	34. 35
A riobarzanes	259. 261
A rmatas quis.	140
A rnoldus Arlenius.	100
A rpinates grati.	16
A rpinatum iribus.	32
A riſtorelia lingua balbutiens.	22
A riſtus Ciceroni hoſper.	267
A ſinius Gallus Ciceroni inimicus.	337
A ſſecta.	170
A tticus Ciceronis Ariſtarchus.	353. 365
A ura mulier.	194

B.

B artholomæus Crotus.	11
B artholomæus Riccius.	346
B ernardus Felicianus.	10
B estia.	189
B ibulus.	12
B ona Dea.	181
B ononiensis ſenatus.	1
B run-	43

INDEX.

B rundisina colonia dies natalis.	242
B uſſa.	259
M. Brutus Ciceronem conſolatur 294. Catonem ſcribit 301. Caſarem necat 302. urbe cedit, & Italia 306. 307. reprehenditur. 312. 313. 314. 315	301. 306. 307. 312. 313. 314. 315

C.

C aius jurisconſultus.	28
C alendarum ratio.	22. 23. 24. 29
C alvus iniquus Ciceroni	345
C acili domus oppugnata	235
M. Calius E dus pantheras petit.	265. 266
C alvus Calcagninus.	337
C aſariuſ iudicium. & liber. 59. de conjuratis ſententia 184. epiſtola conſolatoria ad Ciceronem. 294. vituperatio Ca- tonis. 301	184. 294. vituperatio Ca- tonis. 301
L. Caſilina filiam uxorem ducit, & fratrem necat. 174. conjuratos humano ſanguine conjungit, & bis repulſam fert. 175. 399	174. 175. 399
M. Cato Tribunus pl. 190. amandatur 228. Ciceroni ad- verſatur. 250. ejus ſententia de conjuratis & oratio ex- cepta. 184. 185. 186. ejusdem laudatio. 301	228. Ciceroni ad- verſatur. 250. ejus ſententia de conjuratis & oratio ex- cepta. 184. 185. 186. ejusdem laudatio. 301
C erellia.	298
C eſtium caditur.	379
C icero ubi, & quando natus 20. quo die natus 22. ejus num- mus 16. locus ad Atticum 19. pater infirmus, & da- ctus 20. 28. mater 31. 32. tribus genus. 32	20. quo die natus 22. ejus num- mus 16. locus ad Atticum 19. pater infirmus, & da- ctus 20. 28. mater 31. 32. tribus genus. 32
C iceronum gens.	29
C icerones unde dicti.	33. 34
C icero rex appellatus 33. 336. 341. equeſtri loco na- tus. 33	33. 34 33
C iceronis mater dolores partus non ſenſit, nutricis viſum. 34	34
C icero puer qualis, quando in forum venit, quando tyro fuiſt quando philoſophie, & juri civili operam dedit. 36. 37	36. 37
C iceronis magiſter in jure civili 39. juris civilis ſcientia 40. magiſter Molo 40. 41. 46. omnium doctinarum medi- tatio 40. Dialectica, & omnes artes 41. gracilitas, & infirmitas 43. ſtudium dicendi. 43	39. juris civilis ſcientia 40. 40. 41. 46. omnium doctinarum medi- tatio 40. Dialectica, & omnes artes 41. gracilitas, & infirmitas 43. ſtudium dicendi. 43

I N D E X.

Cicero ad causas adire cepit 42. Quando primam publicam dixit 43. In Asiam profiscitur 43. 44. quos audiverit 45. 46. 50. mutatus 46. 372. Græca lingua, & philosophia peritissimus, 47. 48. 49. 50. 51.
 Ciceronis domus doctis referta 49. 50. 84. in explicandis Græcis orationibus exercitatio 48. qua vertit 48. cum Roscio familiaritas, & contentio 55. urbanitas, & joci 55. & 56.
 Cicero Academicus 50. Delphos ad Apollinem tendit 52. imitandi cupiditate incitatur 53. ut reprehendi soleat 58.
 Quæstor 61. in Siciliam venit & præse se gerit 61.
 Verrem Edilis Des. accusat 65. 68. 69. 70. ut homines, & loca nosset 65. an dives 67. 82. 83. 84. 288. 292. 340. corruptus in causa Verris putatur. 75.
 Cicero ex patrociniis nullam mercedem accipiebat 67. 68. ut Hortensium & Verrem deceperit. 69. 70. 71. 72. ut Verrinas scripserit, accusandi rationem expresserit, & postea defenderit. 73.
 Cicero Adilis 80. 81. liberalis 84. 439. φιλοδουλος studiosus 84. stomacho laborans tarde cœnabat 84. 85. corpus diligenter curabat 85. Verris affuit 73. ut in Verre sit jocatus 74. domus paternam fratri concessit 85. 86. inquilinus 86. observatus. 86. 87.
 Cicero Prætor 87. Macrum condemnavit 89. 90. provinciam recusavit 92. 93. quas orationes tum dixerit 93. Antoni Gniphonis scholam frequentavit. 95.
 Cicero præfat 96. patrem, & patriam amittit 96. 97. Consul 28. 99. Rabirium Consul defendit 103. contra Rullum, & de filiis proscriptorum dicit 105. 106. collegam mitigat, & provinciam deponit 107. 108. 109. provinciam expetit, & habet 256. conjuratos necandos curat 110. 186. pater patriæ vocatur 112. 113. 190. 191.
 Ciceronis Consulatus ἀποθέσις, & ante significatus 95. 96. 192. competitors 97. an optimates ei sint adversarii 97. 98. orationes consulares 100. 101. supplicatio 113. & quidem rogati 139. 186. 187. an ejus sit oratio ut Sallustium. 115.
 Cicero domus de Crasso emit 125. potest orationibus præferri. 141.

I N D E X.

141. 142. copia princeps, & de dignitate populi Romani bene meritus 141. 339. prodigio confirmatus 182. laudis cupidus 191. 210. in dicendo timidus 256. 330. Reip. pignus. 192.
 Ciceronis Consulatus ut probatus 136. laurea major omnibus triumphis 141. in scribendo diligentia 153. industria 338. 370. inimicitia cum Crasso 177. statua 188. jusjurandum 189. testimonium in Clodium 197. 199.
 Cicero populo comitatus, & laudatus 187. cum Pompejo conjunctus 192. Quinque viratum repudiat, & leviorem. 202. 203. 205. a quibus proditus 206. 211. 212. 213. 214. 215. an reus. 209
 Cicero cedit urbe 215. 216. Siciliam petit, Vibonem, Brundisium, Dyrrhachium, & Thessalonicam venit 219. 220. 222. 227. ut exilium tulit. 223. 224. 225. 226.
 Ciceronis Consulatus græce, & versibus scriptus 201. 332. 333. ejus causa vestes mutantur. 208. 209. 210. 211. somnium 222. 223. domus incenditur, bona diripiuntur 226. 227. domus restituitur 246. disturbatur. 250
 Cicero non diu fuit exul 229. revocatur 234. 235. 236. 237. 238. quantum absuerit, 242. 243. decedit 243. redit 244. periculum adit 250. 251. Senatus gratias agit 245. legatur. 248. 249
 Cicero de domo agit 246. 247. sententiam de re frumentaria dicit 248. 252. invidiam sentit. 248
 Cicero liber quum fuisset sententiam mutat. 253. 341. an timeret in causa Milonis 255. 256. an auctor interficiendi Clodii fuerit. 257
 Cicero augur 259. Cilicia Procos. continens, liberalis, & facilius 259. 260. 261. 262. 263. 264. Imperator appellatur 260. 264. Pindenissum capit. 264
 Cicero is integritas, justitia, clementia, fides, fortitudo 265. probitas, & animus gratus. 134. 252. 292. 338. 339. continentia 298. Pudor, & verecundia 533. 338. 339. legati, quæstures, præfecti, & alii ministri. 265
 Cicero de provincia decedit 267. ad urbem accedit 267. fugam Pompei non probat. 269. 270
 Ciceroni triumphus flagitatur. 268. 269. 270
 Cicero Resp. studiosus 269. Capuam sumpsit 270. 271.
 S 4

I N D E X.

- an se laudarit* 271. *an sit tergiuersatus initio belli erudit*
an sententiam mutarit. 272. 273. 277. *ni deliberarit.*
 275. 276. *nec Pompejum, nec Caesarem tunc offendit.* 276.
 277. *an Caesarem tunc uiderit.* 277.
Ciceronis prudentia, & constantia 278. 338. *in bello joci*
 282. *an oratio Pompejum alienarit.* 283.
Cicero ad Pompejum nauigat 278. *sibi finem belli facit* 279.
 285. *Pompejo mutuam dat pecuniam* 283. 288. *in acie*
non fuit 283. 284. *imperium recusat.* 284.
Ciceronis periculum, & in Italia reditus 284. 285. 286.
 287. *in urbem reditus* 286. *uis in dicendo.* 293.
Cicero 2 fratres, & ejus filium alienatos audit, & Teren-
tiam dimittit 287. 288. 289. *Tulliam amittit, filium*
Athenas mittit, & Popilianam uxorem ducit 287. 288. 290.
 291. *an eam repudiarit.* 293. 294.
Cicero se ad philosophiae studia refert 293. 295. 299. 301.
ut morte filiae doluerit 293. 294. 295. 496. *se ipse libro*
consolatus est 294. 295. *quando Stoicos secutus est* 296.
Cratippum 296. *Cratippum civem Romanum faciendum cau-*
rat, & Athenas filium mittit 300. *Oratorem, & Cato-*
nem scribit 301. *historiam scribere cogitavit.* 302.
Cicero an conjuravit in Caesarem, & an timidus fuerit 303.
 304. *oblivionem senatus persuasit* 304. 305. *a Dolabella*
legatur 303. 306. 207. *ab Antonio dissentit* 305. 306.
 307. *discedit, & revertitur* 309. *in Antonium inuehi-*
tur 310. *an Octavianum plus aequo fouerit* 311. 312.
 313. 314. 315. *potens.* 316. 317.
Cicero iterum Rep. seruat 317. *in capitolium deducitur,*
& Decemuir creatur 318. *an iterum Cos. fieri voluerit*
 263. 318. *nihil unquam, nisi optime de Rep. cogitavit*
 319. *proscribitur* 320. 321. *occiditur* 321. 323. *quot*
annos natus 324. 325. *mortem fortiter tulit* 320. 323.
Ciceronis caput viginti quinque millibus aureorum vendi-
tur 323. *in mensa Antonii, deinde in rostris ponitur*
 324. *quasi laudatio* 326. *diuinitas* 326. *imago inter*
Diuos collocatur, libri de officiis, & de Rep. commendati,
Hortensius liber Augustinum Christianum fecit 326.
Ciceroniana aqua oculis medentur. 326.
Cicero an Fironem turpiter amavit 329. 330. *timidus* 330.

I N D E X,

- an se laudarit* 330. 331. *modeste de se loquebatur* 333.
an facundia canina sit usus 333. *an in eo, quod de referen-*
da iniuria dixit, sit reprehendendus. 334.
Cicero mentitus 334. 335. *an varicosus, & absternius* 335.
poeta 336. *an fabulas noris* 336. *quas mensus habuerit.*
 336. *apertus fuit.* 338. 339.
Ciceronis ingenium 338. 370. *laus, & homines* 339. 340.
 374. 375. *potentia.* 345.
Cicero otii, & pacis studiosus, & ingenuus 338. *quid de*
deo & Platone senserit 338. 339. *quos Gracos expref-*
serit 339. *quando scripserit* 370. *an docuerit.* 370.
 371. *pulcher* 341. *cum quolibet antiquorum comparari*
potest 342. *omnibus praefertur.* 343. 344. 345. 346. *in*
perorationibus excellit 346. *paratus ad dicendum acce-*
debat, & gradarius dicebatur 372. 373.
Ciceronis opera numerantur 347. *& inda. Orationes prima*
non carent vitiiis 350. *prius habita, quam scripta.* 353.
epistola. 368.
Cicero Geographiam, & historiam scribere, ac Philoso-
phiam absoluerit cogitavit. 290. 322. 373. 374. *an in*
historia fuerit omnino satisfacturus. 373. 374.
M. Ciceronis filii ortus. 96. *vita.* 375. 376. *atas, eru-*
ditiu, studium, commendatio, profectio cum Bruto, errata,
ebrietas, consulatus. 300. 316. 335. 377. 378. 379. *pro-*
vincia, & de patre ultio. 379.
Q. Ciceronis fratris liber. 96. *periculum.* 298. 135. *domus*
fracta. 250. *alienatio a fratre.* 286. *vita, studia, uxor*
filii. 380. *amicitia cum Caesare, Praetura, Proconsu-*
latus, provincia. 381. *iracundia, integritas, legati,*
pietas erga fratrem. 382. *legatio in Sardania, in Gal-*
lia, in Cilicia, & valetudo. 384. *inimicitia cum fra-*
tre. 385. *reconciliatio.* 386. *liber de petitione consulatus*
explicatur. 389. 390.
Q. Ciceronis filii vita, & mores. 380. *& deinceps.* 389.
Cilpicius. 235.
P. Clodius Pompejum diligit. 193. *an unquam Cicerone,*
amicus. 196. *Catiline familiaris, & prauaricator.*
 196. *sacra violat.* 193. *accusatur, & absolvitur.* 198.
 199. *Pompejum persequitur.* 227. 228. 229. *a Milone*

I N D E X.

interficietur.	254
Corradus fidelis. 5. sacerdotium recusat. 11. penè luscus.	
22. Ciceronis studiosus.	40
Corradi Quæstura vetus. 9. Adilitas. 10. Studium antiquitatis. 186. & iuvandi. 19. 171. σχολια. 26. 29.	
100. erga doctos observantia, & professio.	39
Cotte de Cicerone sententia. 233. L. Crassi persona Ciceronem continet saepe.	21
M. Crassus quando Ciceroni inimicus.	249
T. Crassus.	126. 249
Crassipes Ciceroni gener.	252

D.

Dialogi proprium.	4-5
Diodotus.	41
Declamatores multi.	116
Demosthenes ut exilium tulit. 226. & mortem filia.	296
Decreta de Cicerone.	239
Dolabella Tribunus pl.	386
Didymus.	337

E.

Egnatii ingenium, studium, eloquentia, ætas. 1. dictio, scriptio, rerum cognitio, memoria. 2. 93. domus.	3
Egnatius luscus.	21
Epistola ad Octavianum an sit Ciceronis.	370
Erasmus Burgus.	117
Exco verbum.	19

F.

Fabii Galli Cato.	301
Fabricius Tribunus pl.	236
Fallius Ciceronis Quæstor.	189
Fibrenus fluvius.	20
Fortunius Spyra.	3. 10
Franciscus Sabina.	10
Ful-	

I N D E X.

Fulvia conjurationem indicat.	98
Fulvia Antonii crudelitas.	325

G.

Gabinus vituperatur. 207. 208. 209. à Cicerone defenditur.	361. 362
Gabini bona consecrantur.	229. 230
Glaucus pontius.	348
Greci scriptores quales. 111. Ciceroni, ceterisque Latinis iniqui.	192
Græcorum fides qualis.	265

H.

Hircius qualis. 306. 308. Consul. 316. occidit.	317
Historia lex.	114
Homeri nummus.	16
Horatii locus.	19
Hortensii orationes.	72

I.

Jacobus Grisfolus.	337
Injuria an referri possit.	335
Interpretes superiores quales.	25
Joannis Baptistæ Goinens.	7
Joannes Opporinus.	9. 101
Joannes Strathius.	101
Jovita Rapičius.	10
Jphicrates.	155
Iste ut ponatur.	148
Judicis imagines.	90

L.

L. Lamia.	286
Latronis declamatio.	117
Laudatores.	8
La-	

I N D E X.

Lazarus Bonamicus. 8
 Lex Julia. 11. Romuli, Cincii, Titi de muneribus. 67
 Roscia. 100. 101. Tullia. 110. Porcia. 157. Clodia. 221. 232. de Cicerone revocando. 239. 240. 241. 242. 243. Solonis de seditione. 275
 Legatio libera. 308
 M. Lenius. 220. 221
 P. Lentulus Consul. 233. 234. 236. 238. 239.
 Leonardus Arretinus veritas, an scribat. 44
 Lepidus qualis. 306
 Licinius Lægus. 337
 Q. Ligarius defenditur. 293
 Liris fluvius. 20
 Lucretii poemata. 253. 368
 Luvius laus, & de Cicerone testimonium. 322

M.

Macer condemnatur. 89. 90
 Magnus Graberus. 9. 100
 Majoragius. 337
 Manilius. 91
 M. Antonius Flaminius. 10
 Marius Nizolus. 10
 Martialis Rota. 10
 Martinus Cromerus. 8
 Metellus Nepos Ciceronis inimicus. 189. 190. reconciliatus. 236. 237
 Metellina oratio. 190
 Milo Tribunus pl. Clodium de vi postulat. 235. postea interficit. 254. Dictator. 254. reus. 255. 256. & condemnatur. 258
 Molo. 40. 46. 47
 Minerva urbis custos. 217
 Mummius vir fortis. 209
 Munatius Plancus Bursa. 259
 Murana defensus. 188. 256

Ni-

I N D E X.

N.

Nigidius. 366
 Nona Decemb. 110
 Numidia. 167

O.

Oavianus Romam venit. 311. 312. Antonium odit. 312. avertit. 317. Conf. 319
 Orodus Rex. 262

P.

Pacorus. 262
 Pansa qualis. 305. 308. Conf. 317. calis. 318
 Paulus Manutius. 78
 Pellex. 171
 Petrus Bembus. 10
 Philiscus. 225
 Philo. 37
 Pierius Valerianus. 4. Lynceus. 244. literas Aegyptiacas libris explicat. 245
 M. Piso. 41
 L. Piso vituperatur. 207
 C. Piso Ciceronis gener. 252
 Plancius. 222. 223
 Platonis humeri lati. 10
 Pompeji de Cicerone testimonium. 192. studium erga Ciceronem. 238. 240
 Pompejus rei frumentaria praeficitur. 248. 252. Proconf. & Conf. 254. urbem relinquit. 270. mutatur. 274. vincitur. 279. 280
 Pomponia Q. Ciceronis uxor morsa. 384. dimissa. 386.
 Topilius Lanus Ciceronem necat. 387
 Praetor interdum dicitur Proconf. 323
 Praetores quot. 87. quot dies reis darent. 91. 92. ut pro- viderent.

I N D E X.

vincias stridentur. 109
Ptolemæus REX. 252

Q.

Quæstoris mos in referenda ratione. 16
Quæstores quot. 81
Quæstura undæ. s. probata. 10

R.

Rabirius à Cicerone defensus. 361. 362
Rhegienses, II. grati, ac fide, & religione præditi. 12
Romulus Amasæus. 2. 7. 10
Roscius Orho. 100
Rubertus Salicetus. 10

S.

Sallustius qualis in Ciceronem. 113. 114. 115
Sallustii an sit oratio in Ciceronem. 115. & deinceps.
Sallustii senatu motus in Cesaris castra se contulit. 163.
 164. *Quæstor.* 164. 165. *Prætor, & Proconsul.* 165.
 166. *homo novus.* 121. *plebejus.* 122. *quando scripsit*
historias. 144. *in adulterio deprehensus.* 114. 163
Sallustii majores. 168. 169
Salutis dies natalis. 242
Scipio Blanchinus. 10
Senatus erga Ciceronem studium. 231. 232
Senatus consulta de Cicer. 238. 239
Senatus in obviam Cicer. 243
Sestius C. Antonii Quæstor. 188. *Tribunus pl.* 233. 234.
vulneratur. 235
Sestii insolentia. 158
Etiam sententia. 183
Sulpicius Ciceronem consolatur. 294
Salon amisso filio doluit multum. 295
Statius Q. Ciceronis servus. 330. 384

Ta-

I N D E X.

T.

Tabula. 393
Tarentina an sacrilega. 118. 123. *prudens.* 129. 130.
repudiatur. 287. *nubit aliis, & diu vivit.* 379. 380
Terentia dos. 83. *visum.* 96. *religia, & nuptia.* 118
Themistocles voce laudantis delectatus. 10
Tigranes junior dimissus. 229. 230
Tironis libri. 60
Toga. 138. 139
Tribuni pl. quando incipiunt magistratum. 189. 190
Trebatius. 261. 270. 271
Tullia tribus viris nupsit. 9. 83. 96. 250. 265. 266. 294.
quando nata. 242. *an matris pellex.* 123. *in miseria*
versatur. 287. 289. *moritur.* 293
Tullii unde dicti. 33
Tullius Laurea. 278
Tubero. 223
Triumviri. 322

V.

Varguntejus. 178
Vatinius. 90. 91. *à Cicerone defensus.* 158. 359
Verrès accusatur. 68. 69. 70. 71. *exulat & proscribitur.* 74
Vibius. 219. 221
Victorius. 18
C. Virgilius. 119. 120. 121
Virgilii poeta nummus. 16. *locus.* 6. 96. 102. *natalis an-*
nus. 68. *silentium de Cicerone.* 344

Z.

Zephyrus Corradi. 144

F I N I S.

Errata ita corrigenda sunt.

Pag. 17. lin. 8. l. navalis in ære Altera signata, est
&c. p. 19. l. 16. ancoris l. auctoris. p. 55. l. 16. διδάξαι
l. διδάξαι. p. 63. l. 27. γελῶντι l. γελῶντι. p. 84. l. 5.
l. & habentur. p. 103. l. 28. & 29. l. perduellionis reo.
p. 183. l. 12. mortel. de morte. p. 186. ult. l. decreta
na quoque p. 187. l. 2. p. 189. l. 27. bunatus l. bonus.
p. 201. l. 19. ste l. sic. p. 205. l. 5. judicum l. iudicium.
p. 214. l. 9. fortel. forte. p. 229. l. 29. exitum l. exilium.
p. 273. l. 13. facile l. facile. p. 343. l. 13. dicit l. didicit.
p. 377. l. 21. vii. ut. p. 379. l. 4. del. imagines. p. 388.
l. ult. iudicaret l. indicaret.

Si quid præter hæc operarum incuriâ irreperit, be-
nevolus lector corrigat.

80-177

#90730

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

711

НБ ОНУ імені І. Мечникова

НБ ОНУ імені П. Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова